

Е. Такайшвили.

ОПИСАНІЕ РУКОПИСЕЙ

„Общества распространенія грамотности среди грузинскаго
населенія“.

Т о м ъ П.

Вып. 4.

Изданіе Управленія Кавказскаго Учебнаго Округа.

ТИФЛИСЪ.

Типографія К. П. Козловскаго, Головинскій просп., № 12.
1906 – 1912.

338 (=3677). Сборникъ разныхъ произведеній изъ Чубиновской библиотекы, рукопись въ 23,5×18,2 сант., въ картонномъ переплетѣ, состоитъ изъ различныхъ статей, писанныхъ на различныхъ бумагахъ, разнымъ почеркомъ и въ разное время. Статьи переплетены въ сборникѣ въ такомъ порядкѣ:

1. Жизнь блаженныхъ памяти царя Грузіи Ираклія II, сына Теймураза. ცხოვრება ნეტარ სსენებულის სქართველთა მეფის ირაკლის მეორის თეიმურაზის ძისა. Страницъ 60. Статья писана на хорошей бумагѣ строчнымъ красивымъ письмомъ мхедрули и черными чернилами. Переписчикъ Свимонъ Табидзе исполнилъ работу по повелѣнію Луарсаба, сына царевича Лулона, въ Петербургѣ въ 1845 г., 5-го февраля, о чемъ имѣется подробная запись въ концѣ: აღესწერე ისტორია ესე მეფის ერეკლე მეორესა მე სჯმონ ტაბიძემან. ბრძანებითა ბატონისშვილის იულონის ძის ღუარსაბისათა. წელსა 1845-სა. თვესა ფებერვალსა 5-სა დღესა სანკტებერბურღისა შინსა. Начало: მეფობა ირაკლი მეორისა მეფის თეიმურაზის ძისა.

შემოკლებული ისტორია ირაკლი მეორისათჳს, თუ ვითარათა შრომითა მიიღო მან მეფობა ქართლისა, რომელსაცა ვარდაძეთუღისათჳს სიმხნისა მისისა ზირველად მიუბოძა შანსადირ ვახთ მეფობად, და შდ შეკრთა მან სკიპტრად რა-მეფობითი. Конецъ: ხოლო რომელიცა მოიწია მას ზედა ყამის ღრმად მიხუტებისა მისისა საქმე უბედურებითი, და მოვიდა აღამამდხან და აღახარა ტვიღისი, მისთჳს არა რად დაიწერიეს ჯერეთ, ვინაჲდგან მიზეზნი და ვითარებანი განგრეულდებიან. Авторомъ этой исторіи Ираклія II является его секретарь Онана Мдивани.

2. Списокъ грузинскихъ рукописей Иверской Лавры на Аѳонѣ, составленный іеромонахомъ Иларіономъ въ 1840 г., 5 го августа, на 8 страницахъ, писанъ весьма мелкимъ строчнымъ мхедрули. Составитель обращается къ заказчику своему Пармену и въ предисловіи даетъ неотрадную картину

состоянія грузинскихъ рукописей Аѳонской Иверской Лавры. Одинъ списокъ грузинскихъ рукописей Аѳона напечатанъ проф. А. Цагарели въ I вып. „Свѣдѣній о памятникахъ грузинской письменности, прил. I. СПБ. 1886“. Онъ помѣченъ 1836 г., но составитель не указанъ. Изъ предисловія нашего списка видно, что грузины просили греческаго архимандрита Серафима доставить имъ списокъ грузинскихъ рукописей Аѳона. Послѣдній обратился письмомъ къ аѳонской братіи и результатомъ явился названный списокъ. Нашъ списокъ разнится со спискомъ, напечатаннымъ проф. Цагарели, въ расположеніи нумеровъ и нѣкоторыми замѣтками. Начало:

მის ძალად ღირსებას უნ ჰარქნს. სიეკარულით თაყვანას კვსტემ მარჯვენას შენსა ურ.

ნუსსა გეთრუნს წიგნებისა, და აღმძრს სიეკარულმან უსწავლელი და უგუნური და კელვჳყუ; აღუნუსსე რაოდენიცა იზრებოდა; სიძულისაგან და უდროებისაგან გარუნილ არს: მრავალს წიგნს თავი აკლია და მრავალს ბოლო აკლს, ზოგი ნახევარი არს და რომელიმე მეოთხედი არს, და სხვა ჭიისაგან გარუნილი და სხვა ავსავთაგან განყრნილი, ამოხუელი. თათრები იყვნენ მონასტრშიდ ათი წელიწადი, სად სად მიმოჴყარათ ბერძნულიც და ქართულიც. უდროება მრავალ ჯერ ქმნილ არს, და ესრეთ მიზეზთაგან წიგნებს მრავალი აკლია და ამისთნ ჩემებრ უსწავლელთაგან მხელ არს გამოწულილვით აღუნუსჳ; მაგრამ რაოდენიც შეიძლებოდა ღოცითა მამათათა და პუნდიტოსითა და ბრძნებისა მონასტრისათა ესრეთ [აღწერე]. თჳ თავად წიგნად ამისთნ არ აღუნუსსე, რომ რომელიმე წიგნი თავი ოცდა ათი იყო ოდესმე, აწ თორმეტი არს და სხვა აკლს უდროებისაგან, და სხვა ოცი თავი და აწ ათი თავი ანუ ექვსი, და კდ თავებიცა რომელიმე სრული არს და რომელიმე არა და ამისთს სრული დაკსწერე და უსრული დაუტევე. Списокъ начинается:

1. სახარება და სახარების თარგმანი. Номеровъ показано 196. Приведемъ еще одну замѣтку: № 173. კლემჳქსი სრული არს; ვსილის წიგნი თავიდაც ბოლომდინ უნაკულლო; დაროთეს

წიგნი რადენიმე სწავლას და სხვა წიგნთაგან აღმოკესწერე და წარმოკესწერე გაბრიელ არქიმანდრიტის კელით. ადგილი საცა გარუენილი იყო, არ დავსწერე შიშით, რომ შეჩვენებული ევთიკიმისაგან თუ ვინმე სიტყვა შესცვალოსო.

სხვა მწერთ, რომლის მიზეზით ქქიანო ივერია საქართველოს? აქ ამხედ წიგნი არ იმკუება. სხვა რადენი ქართუელთა აქ მონასტერში, გებძნათ. — აქ არის ერთი კენედიკონ; ერთი ბესარიონ; იმკუება სხვაცა. უბადრუეი ილარიონ. **Конецъ:** ნუსხს ესე აღწერა ილარიონი მღვდელ-მონაზონისა მიერ ათონის მონასტერში 1840 წელსა. აგვისტოსა (კ):-

3. Краткія свѣдѣнія о грузинскихъ писателяхъ. მცირე უწყება ქართველთა მწერალთათვის. Статья неизвѣстнаго автора, написана на обыкновенной бумагѣ строчнымъ мхედრული половины XIX вѣка, заключаетъ въ себѣ 35 страницъ; начинается свѣдѣніями о Давидѣ Возобновителѣ, или Строителѣ, и кончается Александромъ Чавчавадзе. Всего 134 параграфа, но въ нѣкоторыхъ параграфахъ иногда приводятся свѣдѣнія о нѣсколькихъ писателяхъ и вообще грузинскихъ дѣятеляхъ. Ни авторъ, ни время появленія статьи не указаны. Она напечатана мною полностью въ первой книгѣ „Сборника грузинскаго общества исторіи и этнографіи („ბედი საქართველო“, წიგნი I). Разбирая статью, я пришелъ къ заключенію, что она должна быть написана царевичемъ Теймуразомъ Георгіевичемъ приблизительно въ 1820—1827 гг. Статья, вѣроятно, была заказана Святѣйшимъ Синодомъ или представителемъ Синода, предсѣдателемъ или оберъ-прокуроромъ. Источниками для составленія статьи послужили: „Мѣрное слово“ католика Антонія I, послѣднее четверостишіе поэмы Руставели „Юноша въ барсовой кожѣ“, свѣдѣнія царя Арчила изъ „Арчилиани“ о 13 древнихъ и новыхъ грузинскихъ стихотворцахъ, легенды, сказанія и прочія. Во второй части авторъ болѣе самостоятеленъ и даетъ много цѣнныхъ свѣ-

дѣній о дѣятеляхъ Грузіи XVIII вѣка и начала XIX. Въ особенности очень интересны свѣдѣнія объ ученикахъ католикаса Антонія I, которые, разсѣявшись по всей Грузіи, занимались преподаваніемъ и имѣли массу учениковъ, уча кто богословію, кто философію, кто исторію, кто математикѣ, кто пѣнію и т. д.

4. О происхожденіи рода князей Эристовыхъ студента Чубинова. შამხომჯულუბისთ ს გვარის თვადთა ერისთავთა. სტ. ჩუბინოვისა. Статья написана на бумагѣ строчнымъ мхедрули и принадлежитъ очевидно Д. I. Чубинову, потомъ ставшему профессоромъ Петербургскаго университета; заключаетъ въ себѣ 4 листа и написана въ 40-ыхъ годахъ XIX вѣка. Въ статьѣ приводятся свѣдѣнія о происхожденіи эриставовъ вообще и въ частности объ эриставахъ кеанскихъ, арагвскихъ и рачинскихъ. Начало: ქველად საქართველო განყოფილ იყო 9 სამთავროდ ან საერისთოდ: თეითოეული მათგანი განიგებოდა ერისთავთგან (ერისთავი შედგებოდა სიტყვათგან ერი და თავი). Конецъ: სტეფანე ჰელგოენიკი გარდაიცვალა უშვილოდ, ხოლო სიმონს სეგუნდ-მაიორს ჰყავს შვილი გაყო იანე და ქალი სოფიო.

5. Копія съ гуджара Туласдзе, коимъ царь Багратъ опредѣляетъ цѣну крови этой фамиліи. Копія писана на трехъ страницахъ строчнымъ мхедрули второй половины XIX вѣка. Сличивъ эту копію съ пергаментнымъ оригиналомъ гуджара, который имѣется въ Обществѣ грамотности, находимъ сокращенія и тенденціозное искаженіе даты. Въ копіи показанъ 841 г., и Багратъ названъ сыномъ Ашота куроалата, тогда какъ въ оригиналѣ дата не сохранилась, рѣчь идетъ только о царѣ Багратѣ безъ указанія имени отца¹⁾.

¹⁾ Текстъ оригинала напечатанъ мною въ „Древностяхъ грузинскихъ“, საქართველოს საქველენი ტ. II, ვვ. 16. Броссе въ своемъ Introduction'ѣ даетъ переводъ акта по этой невѣрной копіи. Багратъ упомянутого акта есть Багратъ Великій (1360—1395).

6. Копія двухъ актовъ Бичвинтскаго монастыря на 11 листахъ. Начало перваго акта: *ჰა ასულო შვენაერო, იაკობის ნყოფო.* Начало втораго акта: *მცნება ესე სასჯელა ურწმუნოთა მომაქვეყნელი და მოწმუნებთა განმატკიცებელი.* Акты эти будутъ напечатаны въ Древностяхъ грузинскихъ.

7. Копія съ раздѣльнаго акта 1801 г. Она приведена очевидно, какъ образецъ подобнаго акта, и потому въ пей мы не находимъ именъ лицъ, которыя дѣлятся. Начало: 1801 წელს ნოემბრის 12 დღეს, ჩვენ ქვემოთ მოხსენებულთა ხუთთა მძათა თავდათა №№.

8. Матеріалы для грузино-русскаго словаря, собранные Д. I. Чубиновымъ. Выборка сдѣлана изъ актовъ (гуджаровъ), реестръ которымъ приводится тутъ же; на 19 листахъ; письмо строчное мхедрули половины XIX вѣка.

9. Матеріалы для словаря Д. I. Чубинова. Выборка изъ исторіи Грузіи Парсадана Горгиджанидзе на 12 листахъ, письмо строчное мхедрули половины XIX вѣка.

10. Матеріалы для словаря его же. Выборка изъ комментаріевъ къ „Вепхись-ткаосани“ царя Вахтанга VI, на 8 листахъ.

11. Объясненіе словъ „Вепхись-ткаосани“. Выборка изъ „Комментаріевъ къ Вепхись-ткаосани“ царевича Теймураза на 53 листахъ. Письмо строчное мхедрули второй половины XIX в. Писано рукою Д. Чубинова. Заглавіе: *განმარტება ლექსთა მათ მადლისა წირასისათა, რომელნიცა არიან ბეკელი ქართულნი და რომელნიმე შემოტანილნი სხვათა ენათგან ქართულსა ენასა შს და აქ ვეფხის-ტყაოსნისა სტინთა შს ხმარებულ არიან, რომელნიმე ლექსთა ამათგანნი გუარითა აღმოსაქუთის მესტიხეთა მეტაფორასისათა.*

12. О приходѣ въ Грузію для проповѣди Андрея Первозваннаго и Симона Кананита, сокращенный рассказъ, писанный на 9 листахъ синей бумаги строчнымъ крупнымъ мхе-

дружи первой четверти XIX в. Въ числѣ знаковъ филиграней бумаги 1811 и 1812 гг. Оглавленія писаны буквами заглавнаго хуцури. Заглавіе: მოსლვისთჳს ივერიად და ქადაგების ანდრია ჰლ წოდებულის მოციქულის და წის მოციქულის სჳმოხ განსხელის ბრძანებითა ოჯის დის და მცხორის იესო ქრისტეს სათნო ყოფითა ედ ოჯრწლის დღს მისს ედ წის ღისმობელისთა.

13. Метафрасное извѣстіе о приходѣ въ Грузію св. Нины, обращеніи въ христіанство грузинъ и о томъ, какъ въ Грузію доставленъ былъ хитонъ Господень. საკელისო მოთხრობა: საფურელოთგან დაწებობა: მოქცევისთჳს ერთა ივერისათა. თუ ვითარ იქმნნა განგებითა დისთა მოქცევაჲ საქართველომს ჰლ ქადაგებითა საღმრთოთა მოციქულთათა და შემდგომად სრულყოფისა სამისა საუფნოსა, თუ ვითარ მოწია მოციქულთა სწორი ქალწული ნინა და სრულ ჰყო მან: საღმრთოთა ბრძანებითა ქადაგებული იგი მოციქულთა და ნათელს სცა სდ ერსა ივერისსა, რომლისადა ედ უზერეთთ მტვიცედ მართლმადიდებლობა: შემოკრებულაჲ ისტორიისაგან საქართველოს კეკელისის ყოველივე მოკლედ აღმოჩინებითა, და კვართისთჳს საუფლოს ორის წნისა იესო ქრისტესა. თუ ვრ მოტანილ იქმნა იგი ქადაქად მცხეთად ედ საუფლოსა მანგებასა: და აღმოცენებად მას ზედა სვეტის ცხოველს მყოფელისა მირონისა, მკურნალსა სულთა და ხორცისა. Писано на такой-же бумагѣ и такимъ же почеркомъ, какъ предыдущая статья, на 13 листахъ.

14. Повтореніе предыдущей статьи другою рукою на синей бумагѣ съ филигранью 1829 г., листовъ 8.

15. Перечень каноновъ, установленныхъ на вселенскихъ соборахъ, или, лучше, указатель статей постановленій вселенскихъ соборовъ, писанъ строчнымъ мхედრული на 8 листахъ плотной сѣрой бумаги выдѣлки 1830 г. Начало: (წინასიტყვაობის დასასრულში სწერია ესრეთ). აწ უგუჭ უფლისა მოწაიეთა და მოციქულთა ოთხმოცდა ხუთნი განობნი აღწერეს ყო-

მენტოაღს მიერ: ხ შედგომად მათს თითოელს უამსა ქმნილთა ვრე-
ბათს, ვს აქა მოხსენებულ არიან.

339 (=2525). Продолженіе Вепхисъ-тка-
о с а н и, рукопись безъ переплета въ видѣ тетрадки in 4°, въ
22×18,5 сантиметра, написана на простой бумагѣ полу-
круглымъ мхедрули второй половины XIX вѣка и черными
чернилами; страницъ 18. Заглавіе: ტარეელის და მისთავან ინ-
დოთ მეფის სიკვდილის ცნობა. Начало: ქელსა ზედან გარდმოადგა
მეტად დიდი ქარავანი. Первый стихъ послѣдней строфы: ჯაკური
ხვარანითა ხვეზუნდა ჭირთავე შეხატუბითა.

340. Вепхисъ-ткаოსანი, рукопись Алексѣя Миріа-
нашвили, въ 34,5×22 сантиметра, писана на бумагѣ строч-
нымъ мхедрули и черными чернилами; оглавленія и первая
слова строкъ писаны красными, но очень блѣдными чернила-
ми. Листовъ 99. Рукопись безъ переплета, дефектна, не-
достаесть и въ началѣ и въ концѣ. Текстъ начинается теперь
стихомъ: (ვთქვა) მიჯნურობა ჰორველი და ტომი ვკართა ზენის
(=27 строფქ изд. Чубинова). Конецъ: მეფეო, თაუა მეტცრობის
მე მისად მოსახსენებლად (=1513 строფქ изд. Чубинова). Въ
серединѣ иногда встрѣчаются ободранные листы. Писецъ не-
извѣстенъ; время переписки не указано, но судя по бумагѣ
и письму, рукопись начала XIX вѣка. Она, вѣроятно, списана
съ изданія Вахтанга VI 1712 года. Текстъ этой рукописи
не исправный.

341 (=656). Сборникъ разныхъ произве-
деніи Церковнаго музея, рукопись въ 33×21 сантиметра,
въ картонномъ переплетѣ, писана на бумагѣ строчнымъ мхе-
друли на 189 листахъ. Писецъ: Давидъ Ивановичъ Амиридзе.
Бумага разная; филигрань большей частью—стогъ сѣна съ

цвѣтами вокругъ и 1836 г., ниже цифра 111; въ другой половинѣ листа буквы К. Г. Во второй части рукописи слѣдующія филигранны: буква У въ кругѣ въ видѣ кольца и 1834 г.; буквы В. Ф. и 1835 г., въ другой половинѣ листа К. Н; буква А. Б. и 1832 г. Есть бумага и совершенно новая, фабрики Сергѣева № 4, но текстъ этой бумаги писанъ новою рукою. Рукопись переписана во второй половинѣ XIX вѣка. Нѣкоторыя статьи списаны въ 1861 г., другія въ 1877. Изъ записи въ концѣ Тамаріани видно, что эта часть сборника переписана въ 1877 г.. Содержаніе:

1. Венхисъ-ткаосани Шоты Руставели (л. 1—120).
 Заглавіе: *აბა აბოვისა დასაწყისი ჰირველი მოსახსენებელად მშეენიერო სწავლისათვის მოშიარეთასა ტარიელის და ნესტან დაქვანის, კეფხის-ტყაოსნობით იხმობენ (sic). Текстъ списанъ съ печатнаго изданія. Въ концѣ приведено послѣсловіе Вахтанга изъ двухъ четверостишій, но первое четверостишіе представляетъ грубое искаженіе оригинала:*

აწ დაიბეჭდა სტამბაში ვითამ ნაწერი ხელისა,
 ნაწერი ესე ლამაზი ვითამ სტამბა მთელისა,
 ხელმწიფის ნიკოლოზის ბრძანებით და სიბრძნით: კეთილ მჭნელისა,
 და ნაღვანნი ქუთაის სასულეიერო მოწათვის მწერალი მიქიაშვილისა.

У Вахтанга мы читаемъ:

აწ დაიბეჭდა სტამბაში ჰირველ ნაწერი კელისა,
 უგბილთა ფრიად სასწავლო, გონიერთ გულთა თმენისა,
 მეფის ვახტანგის ბრძანებით და სიბრძნით კეთილ მჭნელისა,
 და ნაღვანნი მისის მლოცველისა მესტამბე მიქაელისა.

2. Ода царицѣ Тамарѣ поэта Чахрухадзе. ქება თამარ კბივისა ჩახრუხადის მიერ თქმული (134—142).

3. Ода Шавтели Давиду Возобновителю, относимая въ древнихъ рукописяхъ къ Тамарѣ, а въ нашей рукописи от-

ნესენა კჲ царю Арчилу и авторомъ названъ Яковъ Шемокмед-
ский Думбадзе. ქება კახეთისა და იმერეთისა ხატონისა ღთიკ
კვირკვიანისა და მართლმადიდებელისა მეფისა ზინდისა, რომელი
იყო ნათესაობით დაკითხიანი და სოლომონიანი, ბავრატოკანი, ქე
საქართველელს მეფის კახტანგისა, თქმული გურიელის დუმბადის იაკობ
შემოქმედელისაგან (142—149). Въ концѣ переписчикъ оду от-
несъ кѣ Тамарѣ: დაესრულა ესე მეფის თამარის ქება-შესხმანი და
გადმოკვსწერე ქე დაკით ივანეს ქემ ამირიქემ წელსა ჩეოზ-სა, იან-
კრის—კ ზ-სა.

4. Юсѣбъ-Зиліханіани царя Теймураза I (150—164).
Послѣдній листь писанъ другою новою рукою на новой бу-
магѣ, но произведение все же не докончено, оно прерывается
на главѣ: იოსების და ზილხანისა ერთგან შუერს და მეფისაგან შეტ-
ეობა. Далѣе оставлены бѣлые листы.

5. Стихотворенія Бесики и другихъ авторовъ: гариль,
мухамбазъ и мустазадъ (165—187). Начало: გარილი.

წალკოტს ევაკილნი შეეხასა,
ქესვდენ ლხინს თამაშობასა,
მეცნენ ნეტარებასა,
სწერეტენ ვარდთ იაფობასა.

Послѣднее стихотвореніе мухамбазъ Бесики: ან ლეკა ხარ
ტანადობით ბუღბუღელს მოგიტაკ ენა.

6. Анбантъ-кеба царя Вахтанга VI (187—189). ესრე
არის აგებული ამგებელს აჭ აჭბდელს.

342 (=859). В е п х и с ь - т к а о с а н и Церковнаго
музея въ Тифлисѣ, рукопись въ 32×22 сантиметра, въ
ободранномъ досчатомъ переплетѣ, перекрытомъ кожею, пи-
сана на синеватой бумагѣ строчнымъ мхедрули на 130
листахъ. Эта рукопись списана съ печатнаго изданія Вахтанга
VI въ 1814 г. рукою Соломона Оникава. Объ этомъ указываетъ

запись въ концѣ, послѣ двухъ заключительныхъ четверостишій Вахтанга: აღწერა წიგნი ესე კელითა სოფლომონ ონიკოვისათა, ცთომილებისა რასამე შენდობის მოქმეე ვარ, აღწერა წელსა 1814; ხე[იღ], თბბთვის..

343 (=855). Вепхისტ-კаосани Церковнаго музея въ Тифлисѣ, рукопись въ 19×22 сантиметра, въ картонномъ переплетѣ, перекрытомъ кожею, писана на бумагѣ мелкимъ, красивымъ, полукруглымъ мхедрули и черными чернилами. Оглавленія и первое слово каждой строфы писаны красными чернилами. Страницъ 308, изъ которыхъ поэма занимаетъ 250, а остальные страницы заняты объясненіями словъ въ алфавитномъ порядкѣ. Рукопись переписана 13 апрѣля 1790 г. Дата выставлена въ концѣ въ такомъ видѣ: 17⁴/₁₃90. Стиховъ 1589. На 250-ой страницѣ акростихъ, начальныя буквы котораго даютъ имя „Гіоргій“, а конечныя „Іоанпъ“.

ბონება შენი სიბრძნით განათლებულნი,
 იქმნა რა ჩემგან შემეცნებულა, ჭი ძმაღ,
 მდებ მოგიძღვენ სიყვარული მუკარელსა,
 რომლისა ნიშნად შენმან შემეყარებდმან
 ბიძკენ აღწერთ შენგან შეეყარებულნი.

Какъ видно изъ оглавленія, порядка и количества стиховъ, разбираемая рукопись списана съ печатнаго изданія Вахтанга VI. Для составленія словаря, пользовались, повидимому, комментаріями Вахтанга, но только отчасти ¹⁾.

¹⁾ Пополнивъ свѣдѣнія о рукописяхъ Вепхист-каосани описаніями приведенныхъ номеровъ 339—344, мы должны замѣтить, что они ни сколько не измѣняютъ нашего вывода о спискахъ поэмы (см. конецъ описанія № 335).

344 (=164). **К а р а м а н ი ა ნ ი,** томъ I, рукопись Студенческой библиотеки, въ 27×19 сантиметра, въ картонномъ переплетѣ, писана на бумагѣ строчнымъ мхедрули съ красными оглавленіями; страницъ 722. Изъ записей въ концѣ видно, что сей Караманіани переписанъ въ Петербургъ въ 1820 г. для царевича Фарваваза и его жены Анны. Филигрини бумаги: медвѣдь въ кругу съ короною и 1817 г.; знакъ pro patria и 1819 г. Писецъ—Андрей: სრულ იქმნა წიგნი: ჩუკ. ივლისის. წ. სამეფოს ქალაქს ჰეტერბურღში. დრო მშვიდობაში და ბედნიერებაში მოახსენე მეფის ძეს ფარნავაზს და მეფის სძალს ახნას. მეითხეულებო, მეც შენდობას მიბრძანებდეთ და ბრალთა ჩემთა მოტოვებას. ახლდა. ეს არის სძიო ვარი სრული. Этот первый томъ Караманіани заключаетъ въ себѣ три главы. Начало:

ქ: ამბავი:— ფარნავაზის თურქთა ენისაგან ქართულსა ენასა ზედან თარგმნილი ორბელიანისა სარდლის მის ქეშეიანიბისა დაკითხისაგან. თუმაჲ არა რიტორთა ენითა შეწუბობილი არს, მკერამ ამისთვის დაკუშკურ თარგმნისს ამას ზედა, ეინათგან წიგნი ფარნავაზისა ქართველთა ენას ზედან დეეს აქამომდე არსად იპოვებოდა. და აწ ვისცა უკეთ ბებობასთ გაგებება, თქვენ გამართედ. Запись эта, вопреки другихъ подобныхъ записей, сообщаетъ, что Караманіани переведень Давидомъ Орбелиани съ тюркскаго, а не съ персидскаго языка.

345 (=165). **К а р а მ ა ნ ი ა ნ ი,** томъ II, рукопись Студенческой библиотеки, въ 29×19,5 сантиметра, въ картонномъ переплетѣ, писана на бумагѣ строчнымъ мхедрули съ красными оглавленіями; страницъ 669. Текстъ начинается съ 4-ой главы и кончается пятою. Начало: ფარნავაზი. ტომი II. ვარი. დ. მეოთხე რაიაზობის ამბავი იწუების აქედამ. Въ концѣ запись, указывающая, что рукопись переписана въ Петербургъ для царевича Фарваваза и его жены Анны дворяниномъ Андреемъ Алексивили изъ селенія Хидистави въ 1820 году: ჩუკ. გარდმოკსწერ დიდს სამეფო ქალაქს ჰეტერბურღსს ფარნავაზი

ესე, რაი კარი სრული არს. დრო, მშვიდობაში მოახმარე ბატონი-შვიდს ფარნაოზს და მეუღის სძალს ახსნს. შვათსველნო, მეცა შენ-დობას მიბრძნებდეო, მათს მონას საჭარბეულოს აზნაურშვიდს, ხიდასთავის მოსახლეს, აღექსიშვიდს ახდრას.

346 (=3691). *Караманіани*, рукопись въ 21×16 сантиметра, въ картонномъ переплетѣ, перекрытомъ кожею, писана на бумагѣ мелкимъ строчнымъ мхედрули конца XVIII вѣка; заглавія писаны красными чернилами. Рукопись содержитъ въ себѣ 4 и 5 главы Караманіани, но въ началѣ недостаетъ 4 страницъ; всѣхъ писанныхъ страницъ означено 493. Въ числѣ знаковъ филиграней бумаги корона съ виноградною кистью и 1786 г. На поляхъ нѣкоторыхъ страницъ приложена печать съ надписью: *მონა: ღა ნიკოლოზი* — „рабъ Божій Николозъ“. На оборотѣ переплета поздняя записъ, показывающая, что книга принадлежала царевнѣ Ривсимѣ и переплетена въ Петербургѣ въ 1812 г. ესე წიგნი მისის უცხანთლებულესობის მეუღის ასულის რვისიმისა (sic) წელსა 1812-სა სექტემბრის 1-სა დღესა და შეკრატა წიგნი ესე სახე-ზეტურბურსს ღა მშვიდობასა და ბედნაურებაში მოახმაროს.

347 (=2645). *Караманіани*, рукопись безъ переплета, въ 22,5×17,5 сант., писана на бумагѣ строчнымъ мхედруლი конца XVIII вѣка съ красными оглавленіями. Въ числѣ знаковъ филиграней бумаги 1796 г. ¹⁾ Рукопись заключаетъ въ себѣ только отрывокъ Караманіани. Оглавленіе текста 2-ой страницы: აქა გარდასქმანისაგან აზარადის მეთელისმის აზვის მობა. *Последній сохранившійся* рассказъ имѣетъ оглавленіе: აქა ღომი იგი ღომთა ძლეურისა ყათრანისა და სარკიბურამბისა ომი ძლეურა და სარკიბურამბისაგან ყათრან ფელაგანის შე-

¹⁾ Бумага разбираемой рукописи имѣетъ точь въ точь такую филигрань, какая приведена у Лихачева подъ 3569, только годъ выдѣлки бумаги тамъ 1798-ой.

ჰეროდოტის ბოლო: შეიქმნა ომა და სკიპიონის, რომელ სპარსეთ ესწავი. Листовъ 38.

348 (=2840). Караманіани, рукопись въ 33,5 × 20,5 сантиметра, писана на бумагъ строчнымъ мхედრული съ красными оглавленіями; переплетъ картонный, перекрытъ черною кожею съ тисненіями. По бумагъ и пагинаціи рукопись дѣлится на три части: одна часть въ 528 страницъ писана на синей бумагъ съ водянымъ знакомъ, указывающимъ на 1815 г.; другая часть въ 422 страницы тоже писана на синей бумагъ выдѣлки 1816 г. Эти двѣ части писаны однимъ и тѣмъ же почеркомъ первой четверти XIX вѣка. Третья часть писана на новой обыкновенной бумагъ совершенно другимъ почеркомъ, но первой половины XIX вѣка. На первой страницѣ этой части выставлены красными чернилами для обозначенія страницы двѣ цифры 403 и 399 и продолженъ такой двойной счетъ до 653 страницы; остальные 50 листовъ пагинаціи не имѣютъ и текстъ этихъ листовъ служитъ повтореніемъ текста, писаннаго на синей бумагъ во второй части рукописи; въ общемъ въ третьей части повѣсти 352 страницы, а всего во всѣхъ трехъ частяхъ рукописи 1302. Текстъ начинается безъ предисловія и упоминанія имени переводчика: ქ. ჰირეკელ უამად სპარსეთის შინა იყო კელმწიფე დიდი, რომელსა სსხელად თას-მურად ქოჯობოდა. ბოლო: ეს დეკო დროს ბძახუბით დავით წინასწარ მეტეკელის შეიღის სოლომონის დრომდინ უნდა ეს ამ სსტან-ჟეკელში იყოსო. უამადმან მირგო: ჭეო.... Третья, болѣе новая часть рукописи, содержитъ въ себѣ конецъ четвертой и всю пятую главу. Текстъ первыхъ двухъ частей не имѣетъ дѣленія на главы.

349 (=1594). Караманіани, рукопись въ 32 × 21 сант., въ ободранномъ досчатомъ переплетѣ, перекрытомъ черною кожею съ тисненіями, писана на бумагъ строчнымъ

мхედрули второй половины XVIII в. Рукопись обильно снабжена рисунками въ краскахъ въ персидскомъ стилѣ, но, къ сожалѣнію, она дефектна, листы разрознены и перепутаны. Всѣхъ рисунковъ 72. Листовъ теперь 147. Филиграни бумаги не одинаковы. Одна изъ нихъ представляетъ лилію въ кругѣ. Рукопись начинается съ 9 тетради. Въ серединѣ перваго листа оглавление: *ჟღერებისაჲს ჳამბუჯის მაცდუბისა*. Послѣ; дняя тетрадь по счету 33-я. Эта рукопись и древнѣе и лучше другихъ.

350 (=2364). Караманіани, рукопись in folio, въ 36×21,5 сант., въ картонномъ переплетѣ, перекрытомъ кожею, писана на бумагѣ строчнымъ мхедрули, но различнымъ почеркомъ, въ числѣ знаковъ филиграней бумаги попадаются медвѣдь въ гербовомъ щитѣ и 1831 и 1832 годы. Рукопись первой половины XIX вѣка. Листовъ 254. Разсказъ не конченъ и въ концѣ много бѣлыхъ листовъ. Послѣдняя глава заключаетъ въ себѣ разсказъ о Зорабѣ: *რა ზორაბი სხა სთასას ჳინათა ინდოეთისკენ გასწიეს ოცს დღეში ინდოეთის სამღკარში უკვადენ*. Начало представлено полностью съ предисловіемъ переводчика Давида Сардара Орбелиани. Въ рукопись вложена въ концѣ одна тетрадь изъ другой рукописи Караманіани съ нумераціями листовъ 115—124. Филигрань бумаги этой тетрадки 1813 г.

351 (=38). Караманіани, рукопись in folio, въ 36×23 сант., въ досчатомъ переплетѣ, обтянутомъ кожею, съ тисненіями и застежками, писана на бумагѣ строчнымъ мелкимъ мхедрули первой четверти XIX вѣка; филигрань сѣрой бумаги 1821 г., страницъ 592. Писецъ Іосифъ Давидовичъ Чхеидзе изъ Сартичалы, который переписалъ рукопись съ оригинала, писаннаго дьячкомъ Іосифомъ Сулхановичемъ. Забазчикомъ былъ кн. Тадія Георгіевичъ Чело-

ნაევ. Объ этомъ сказано въ записи въ концѣ рукописи: მუბრძანს მე ამითის ბრწინებადების თავადის თადია გიორგი ძის ხლ-
 ლაუოვისაგან ამ ყარამანანის გარდმოწერა, და მეც ვიშრომე და ვარდ-
 მოვსწერე დიანოქის იოსებ სულხანოვის დანწერილის დედნიადმ სრუ-
 ლად. მე სართისკლას მცხოვრებელმა იოსებ დავითის მემ წსეიმემ:
 მარტის კზ-სა დღესა. Въ началѣ недостаетъ одного листа. Въ
 рукописи всего шесть главъ и въ концѣ переписчикъ ориги-
 нала нашего списка заявляетъ, что другихъ главъ онъ
 не видѣлъ и не думаетъ, чтобы было продолженіе: ესეც იცო-
 დეთ, რომ იტყვიან ამის შემდგომად რამდენიმე კარი ყარამანანი ვი-
 დეე იოს, მაგრა კგონებ, რომ საქართველოში ამის მეტი არ იყო,
 თორე ამის შოვნასაც ვეცდებოდი. და არც ამის გარდა შემდგომის
 ყარამანის ამბავი შეპირათეს აღარ გამოგონია რა. და ამასეც უფრო
 გული დაუჯერე. ან დაკარგულა იქავ არაბში (sic) და ან ამის მთარ-
 გმელს ამასეც მეტი არ უთარგმნია. მწერალი ამისი დიანოქი იოსებ
 სულხანოვი. Послѣ этой записи переписчикъ нашей рукописи
 приводитъ разсказъ объ убійствѣ чудовища Хосроемъ Шири-
 номъ и замѣчаетъ, что сей пространный вариантъ онъ на-
 шель въ другой рукописи (стр. 585—591).

352 (=2391). Караманіани, рукопись въ 20,2
 X18 сантиметра, писана на спией бумагѣ строчнымъ мхед-
 рули съ красными оглавленіями. Она переписана въ 1811 г.
 Апною, дочерью коллежскаго совѣтника Егнатія Мдивани, о
 чемъ имѣется записъ въ концѣ: აღიწერა წიგნი ესე ყარამანანი
 კელითა კოლეჯის სოკეტნივის მდივნის ეგნატის ასულის ანასითა:
 სავაჟანო სასმენელი და ამაო საკითხავი. შესრულდა თვეს სეკდემბრის
 კთ, წელსა ჩუიას. ქკს უუთ. Листовъ 177. Переплетъ кар-
 тонный, новый. Въ началѣ недостаетъ 9 листовъ. Начало те-
 кета: ..რომელსა სახელად გორჯასშის უხმობდენ. ასეთი ფალავანი
 იყო, რომე ვეშაში მისსა კელისაგან შემწუნებულ იყვნენ. Далѣе 10
 строкъ криптографическихъ записей.

Въ концѣ имѣются стихотворенія неизвѣстныхъ авторовъ. Начало перваго:

ცის ხომლთა უნათლესო შუენებითა აწსთა მშეო,
ბროლ-ღალ მინა არეულო ანუ ედემისა ხეო.

Начало второго:

ტანი ლერწმობს უოკლი სული მისგან ყანდსა გემოვნებს,
შირი მყუზრობს, ღაწვი ღაღობს, ზედ კაკ-ზილოფა სუმბულებსა,
ფერით შროშნობს, სულით ვარდობს, ვით ბუღბული ტიკტიკებსა,
და წარბი სათობს, თვალნი მელნობს, გიშრის სარი მოზღღუდებსა.

Начало послѣдняго стихотворенія:

ბუნდოვანს გულს შენ აღმიხნდი დარადა,
აწ არ უწევი, რად გამწოვე და რადა!

353 (=4). Караманіани Грузинскаго общества исторіи и этнографіи, рукопись въ 36×22 сант., въ картонномъ переплетѣ, перекрытомъ каленкоромъ, писана на бумагѣ строчнымъ мхедрули второй половины XIX вѣка. Оглавленія писаны красными чернилами. Бумага фабрики Сергѣева № 4. Страницъ 1024. Рукопись заключаетъ въ себѣ семь главъ Караманіани полностью. Заглавіе: ამბავი ყარამანისა სპარსულისაგან ქართულსა ენასა გარდაართარებული ორბელიანისა სარდლისა ქუშიკიბაშისა აკთანდილისაგან, თუმცა რომვეერთა ხანთა შუწობილი არს, მაგრამ ამას დაწერით ქართულსა თარგმანსა ზედა, კინაიდეგან წიგნი ყარამანისა აქამდინ არ იბოებოდა და ახ კისაც გნებავთ, საამო სსმენელი: Это заглавіе, приписывая переводъ Караманіани Автандилу Орбелиани, расходится съ другими списками, въ записяхъ которыхъ авторомъ названъ Давидъ Орбелиани. Въ концѣ имѣется записъ, упоминающая о пожарѣ Караванъ-сарая Тамамшева въ Тифлисѣ въ 1874 г., 10 октября.

354. Караманіани Е. Такайшвили, рукопись въ 34×20 сант., въ картонномъ переплетѣ, перекрытомъ кожею, писана на бумагѣ строчнымъ мхедрули второй четверти XIX вѣка. Флигрань бумаги буква Б въ гербовомъ щитѣ и 1834 годъ. Страницъ исписанныхъ 368. Остальные страницы до 438 или пустуютъ или заняты другими записями. Рукопись заключаетъ въ себѣ только небольшую часть Караманіани. Она начинается съ оглавленія: *ჰე უბნების და წიგნების სიხვეპი*. Кончается текстъ разсказомъ о Гулиджанѣ. *გულიჯანის სიხვეპი*. Рукопись снабжена рисунками, исполненными въ краскахъ, въ персидскомъ стилѣ. Рисунки очень недурны и занимаютъ цѣльные листы на стр. 7, 33, 53, 103, 157, 206, 210, 219, 225, 227, 268, 272, 284, 304, 309, 328, 436.

Караманіани фантастическая повѣсть о замѣчательномъ витязѣ Караманѣ, военачальникѣ царя Ушанга. Повѣсть эта переведена съ персидскаго языка сардаромъ и кешикчиабашемъ (министромъ двора) царя Ираклія II Давидомъ Орбеліани. Давидъ Орбеліани жилъ въ 1716—1796 гг., но переводъ былъ, вѣроятно, конченъ во второй половинѣ XVIII вѣка. Изданіе Караманіани начато въ видѣ отдѣльных главъ въ 1875 г. Давидомъ Лазаревымъ и Николаемъ Кобаладзе и кончено въ 1883 г., когда была издана послѣдняя 16-ая глава. Все произведеніе заключаетъ въ себѣ 1487 стр. in 8°. Въ 1888 г. Давидъ Лазаревъ и Едигаровъ приступили ко второму изданію и до сего 1908 г. выпустили 12 главъ. Нѣкоторыя главы вышли 3-мъ изданіемъ, начиная съ 1902 г. Ни одно изъ этихъ изданій нельзя считать удовлетворительнымъ. Съ другой стороны полныхъ списковъ рукописей Караманіани очень мало, и мнѣ еще не приходилось видѣть ни одного списка, въ которомъ было бы всѣхъ 16 главъ. Караманіани любимая книга грузинскаго простонародія. На грузинскомъ языкѣ нѣтъ книги, которая такъ была бы распространена среди простого народа, какъ Караманіани.

355 (=3683). Сборникъ законовъ царя Вахтанга VI, рукопись in folio, въ 31×22 сантиметра, писана на бумагѣ круглымъ красивымъ мхдерули и черными чернилами; заглавія и первое слово каждой статьи писаны киноварью. Филигрань бумаги: въ одной половинѣ листа три полумѣсяца, въ другой трилистникъ и знаки похожія на латинскія буквы P. A. Переписчикъ и время переписки не указаны, но несомнѣнно рукопись первой четверти XVIII вѣка. Переплетъ картонный, перекрываетъ кожею. Каждая часть сборника имѣетъ особую нумерацію. Начальный листъ занятъ сложнымъ рисункомъ второго пришествія Христа въ краскахъ. Нижняя часть рисунка попорчена. Первые 40 листовъ сборника заключаютъ въ себѣ подробный сравнительный указатель статей. Далѣе приведены тексты законовъ въ такомъ порядкѣ:

1. Предисловіе царя Вахтанга VI, შესავალი, 2 листа.
2. Законы Моисеевы, სამართალი მოსესი, 13 листовъ.
3. Законы греческіе, სამართალი ბერძენული, 63 листа.
4. Законы армянскіе, სამართალი სომხური, 121 листъ
5. Законы католикосовы, სამართალი კათალიკოსისი, 3 листа.
6. Законы царя Георгія Блистательнаго, სამართალი მეფის გიორგისა, 9 листовъ.

7. Законы атабега Агбуги, სამართალი ადბუგასა, 24 листа.

8. Законы царя Вахтанга съ предисловіемъ, სამართალი ბატონიშვილის ვახტანგისა, 59 листовъ.

Нашъ сборникъ законовъ, вѣроятно, былъ въ рукахъ Вахтанга: въ послѣдней части нѣкоторыя статьи не приведены и для нихъ оставлены мѣста (напримѣръ, ст. 185 и 195), а нѣкоторыя писаны рукою самого Вахтанга (напримѣръ, конецъ статьи 207, стат. 262, 263 и 270). Записи Вахтанга встрѣчаются и въ нѣкоторыхъ мѣстахъ указателя. Въ законахъ царя Вахтанга, или въ его собственномъ уложеніи

270 статей. Въ концѣ указателя статей (л. 39) имѣется за-
пись, изъ которой видно, что указатель написанъ Соломономъ
Магаладзе: ზანდუგისა ამის დამწერი მალაღამე სოლომონ.

356 (=107 ზ). Сборникъ законовъ царя
Вахтанга VI, рукопись in folio, въ 33×20 сантиметра,
въ картонномъ простомъ переплетѣ, писана на синеватой бу-
магѣ строчнымъ мхедрули безъ красныхъ строкъ. Въ числѣ
знаковъ филиграней бумаги 1810 г. Рукопись первой чет-
верти XIX вѣка. Порядокъ статей такой, какъ въ предыдущей
рукописи, только въ нашемъ сборникѣ нѣтъ указателя и нѣтъ
законовъ Вахтанга VI. Кромѣ того, предъ каждымъ закономъ
имѣется особое оглавленіе въ видѣ предисловія. Передъ законами
Моисея: წიგნი სამართლისა გამოკრებული მოსეს მიერ აღწერილთა
სჯულთაგან და განცემული ქართველთა მეფისა ვახტანგ მეექვსისა
მიერ წელთა შს. ჩ ღ ზ. და ჩ ღ ი ა.

Передъ законами греческими: სამართალი ბერძენთა გარდმო-
ლებული თვით ენისა მისგან ქართულსა ზნ უამსა ქართველთა მეფის
ვახტანგ მეექვსისასა და განცემული მის მიერ ერთადმი ქართველთას
უამსა ყოფნისა მისისა ბატონიშვილად და განმგედ ქართლისა წელთა
შს ჩ ღ ზ და ჩ ღ ი ა.

Передъ армянскими законами: სამართალი სომხური გარდ-
მოლებული თვით ენისა მისგან ქართულსა ზნ უამსა ქართველთა მე-
ფისა ვახტანგ მეექვსისასა. Далѣ повторяются слова предыдущей
записи.

Передъ католичесовыми законами: სჯული დადებული იმე-
რთა ერთთვის კათალიკოსთა მიერ ქართლისა მალაქისა და აფხაზე-
თისა ეკლემოსისათა კრებითა ღუდელ-მთავართა ქმნული წელთა შორის
1605 და 1610. Далѣ приведена выписка изъ исторіи царе-
вича Вахушта о духовномъ соборѣ въ Имеретіи въ 1605 г.,
на которомъ были выработаны указанные законы.

Передъ законами царя Георгія Блистательнаго:

ძეგლისდებს საქართველოს მეფის გიორგისაგან, რომელსა ეწოდების ბრწყინვალეცა, რომელიცა განმეფდა წელს 1318 და იმეფა კიდრე 1346-დმდე.

Передъ законами Агбуги: სჯული დადებული სამცხეს ათაბაგის ბექასი და ზედ დართული მის მისის აღბუღა ათაბაგის მიერ, ათაბაგი ბექა ცხოვრებდა წელს 1361 კიდრე 1391-დმდე: ხოლო ათაბაგი აღბუღა ცხოვრებდა წელს 1444 კიდრე 1451-დმდე, რომელთაცა ქორანიკონთა შორის დადებულ არიან სჯულნი ესე მათ მიერ.

Рукопись сначала принадлежала царевичу Парнавазу, а потомъ Студенческой библиотекѣ. Листовъ 327.

357 (=107 ა). Сборникъ законовъ царя Вахтанга VI, рукопись in folio, въ 33×22 сантиметра, писана на синеватой бумагѣ строчнымъ мхедрули и черными чернилами безъ красныхъ строкъ. Въ числѣ знаковъ филиграней бумаги имѣются 1809 и 1813 тоды. Рукопись первой четверти XIX вѣка. Переплетъ досчатый, перекрытъ черною кожею. Порядокъ расположенія статей точь въ точь такой, какъ въ сборникѣ № 3683, только передъ сравнительнымъ указателемъ въ началѣ имѣется еще алфавитный указатель.

358 (=3066). Сборникъ законовъ царя Вахтанга VI, рукопись in folio, въ 36×23 сантиметра, въ досчатомъ разбитомъ переплетѣ, перекрытомъ кожею, писана на синей бумагѣ строчнымъ мхедрули безъ красныхъ строкъ; страницъ 556; въ концѣ недостаетъ одного листа. Порядокъ расположенія статей обычный. Рукопись переписана въ 1809 г. коллежскимъ регистраторомъ Николозомъ Мосесовичемъ Багиновымъ, о чемъ имѣется запись въ концѣ указателя статей: დასრულდა ამხანით სარჩევი სამართლის ღვაწლ დადებული მოქალაქის მოსესის მის კოლეჯის რეგისტრატორის ნიკოლოზ ბაგინოვის სეკტემრის (sic). დ. 4-სა ჩეთ. 1809 წელსა.

359 (=3682). Сборникъ законовъ царя Вахтанга VI, рукопись въ 30×20 сантиметра, въ картонномъ переплетѣ, писана на бумагѣ мелкимъ строчнымъ мхедрули рукою М. Броссе. Рукопись списана съ оригинала, хранящагося въ парижской національной библіотекѣ. Оригиналъ былъ писанъ въ 1825 г. тѣмъ же лицомъ, которымъ переписана предыдущая рукопись, т. е. Николозомъ Мосесовичемъ Багиновымъ. Запись оригинала кистью сохранилъ: ადვოკატე მოსესის ძე ტიტულარნი სოკეტნიკი ნიკოლოზ ბაგინოვი თბერულის იე-ს დეს ნეკე-სა ¹⁾ წელსა... Оригиналъ былъ доставленъ въ Парижъ бывшимъ французскимъ консуломъ въ Тифлисѣ Гамбою. Броссе началъ переписывать рукопись 23-яго декабря 1828 г. и кончилъ 27 февраля 1829 г. На первомъ листѣ Броссе даетъ вмѣстѣ съ французскими записями о происхожденіи оригинала еще слѣдующія грузинскія записи: ქართულში (sic) სამართალი დაწერილი ბროსეტის შერ კბ დეკემბ. ნეკე—კე თბერუ. ნეკეთ. Далѣе внизу: და ტუღის დაწერილობა სამართლისა მის. Изъ французской записи видно, что Сень-Мартенъ относилъ оригиналъ, конечно по ошибкѣ, къ 1723 г. Разбираемая рукопись служитъ яснымъ доказательствомъ необыкновеннаго трудолюбія Броссе, который за короткое время сумѣлъ собственноручно переписать столь обширный сборникъ ²⁾. Тутъ всѣ законы кодекса Вахтанга представлены полностью въ обычномъ порядкѣ; впереди имѣются два указателя, алфавитный и сравнительный. Передъ вторымъ указателемъ запись изъ той рукописи, которая служила оригиналомъ переписчику парижскаго списка. Изъ

¹⁾ Въ рукописи Броссе эти двѣ буквы связаны, и если это есть подражаніе оригиналу, то вторая буква будетъ ჯ и, стало бытъ, оригиналъ былъ писанъ въ 1825 г.; но Броссе принимаетъ вторую букву за ჰ и въ переводѣ записи на латинскій языкъ даетъ 1826 г.

²⁾ Въ извѣстномъ трудѣ Лаврентія Броссе „Bibliographie analitique des ouvrages de monsieur Marie-Félicité Brosset. Saint-Petersbourg 1837“ объ этой работѣ не упоминается (p. 11—17).

этой записи видно, что сравнительный указатель статей былъ составленъ въ 1750 г. по приказанію царя Теймураза II. ქ. იგი ძველნი სამიბეულნი ვინთგან აღრეკით იუენეს და სჯაროსა უამსა ძიბესსა შინა დიდათ დაშურებოდენ მსაჯულ-მომტენი, რომელსა ხანსა რომელს ადგილს იგი ძვილ სადმე ჭბობდენ, და აქს დიდ შრომა ედგა, მისი ადვილ საზოგუნელობისა მიზეზი მებრძნა ყოვლად აძალღებულისა ღთივ გვირგვინოსანისა საქართველოს და უახსნ-ბორ-ნალოს მშურობელი-მქონებელის, ცხებულის მეფის თეიმურაზის ძე, რათა ღონე რამე მეძია ადვილ საზოგუნელობისა. და აწ მე კსრეთ-ვალესწე მცირედ რამე: ჯერ აღვრიცხვენ ¹⁾ ძველნი სამიბეულნი და მეძელა ახანსე გამოეჭვობენ, რომელი საჩივარ-სამართალნი რომელს ასოზე უნდეს, დახედავს, ამის რიცხვი ძველის სამიბეულის რიცხუში მიიყვანს და მუნ ჭბობს. მეფე ადიდეთ სუფეკით ივლისისა ა ქკს ულ^ტ—ჩ ღნ.

360 (=2565). Сборникъ законовъ царя Вахтанга VI, рукопись in folio, въ 34,2×21,5 сантиметра, писана на синей бумагѣ строчнымъ мелкимъ мхедрули безъ красныхъ строкъ. Переплетъ досчатый, перекрытъ черною кожею съ красивыми тисненіями въ видѣ листвы; имѣются и застежки. Рукопись первой четверти XIX вѣка. Въ числѣ знаковъ филиграней бумаги 1815 г. Въ концѣ немногаго недостаетъ; страницъ 430, кромѣ указателей, которые заключаютъ въ себѣ 80 страницъ. Порядокъ расположенія законовъ иной, чѣмъ въ другихъ рукописяхъ: за двойнымъ указателемъ, алфавитнымъ и постатейнымъ, слѣдуютъ законы царя Вахтанга, затѣмъ законы Моисеевы, греческіе, армянскіе, католикосовы, царя Георгія и атабега Агбуги. Передъ указателемъ на 1-ой страницѣ помѣщена таблица категорій; на 3-ей — вселенная въ видѣ 13 круговъ: въ центрѣ земля, состоящая изъ земли, воздуха, воды и огня, далѣе

¹⁾ Въ оригиналѣ ვვარიცხვენ(?).

სწდუიუთ ვოზდუხუ, აჲირუ (კოიო), კრუგი სემი პლანეტუ: მთავრუ—უაძარ; ერმი—ოტარიდი; აჭროდიტი—სხპირაზ; ბჲე— შამს; არმი—მარიხი; დია—მუშთარი; კრონოს—ზოჯალი. ზატუმი უკაზანი ნებო ზვუზდუ, კარსკვლავთ ცა, დევთაი სფერა—მეტსრე სჭერო ი თვრდუ, სამერო. უკაზანი თავჲე გოდი აბრახენი პლანეტუ ი იხუ სიმბოლიჩესკი პიზობრენი. დალჲე ზაპისუ სუ- ლით სპრავედლივო სუდუ ჰარსტო ნებესნო: ცაჲ არს გარე შუმტუღი ვოკვლთა დახადებულთაჲ, და მხოლოდ ღთი არს ოდენ გარე შუესზღურებუდი; და უკეთუ უუუარს მოსამართლეს სული თუსი სმართალს სწორეს და ჭეშმარიტს იქმოდეს და სჯიდეს, რომლითაც მკიდარ იქმნების სსუთევეკლს შინა ცათასა წინაშე ღმრთისა.

ჲჲა მკვლითიცა ჭევეანისა და ზღვისა ესრეთ მტრუვად არს და არა რასა ზუდა მდგომარე, არამედ თავით თუსით მდგომარე ბრძანებითა ღმრთისა, და ჲჲერიოთა გარეშეცხუელი. ესრეთცა იტყუან, კუდ ერთსა ახელოტოჯანს ეწერას ძელითა.

რომაელნი იტყუან ცასა ოთხთა ასოთაგან შექმნასა, ხოლო რომელნიე გარეშე ოთხთა (და შუდი). იძიე ლექსიგონსა შუ.

ჭევეანსა ჭევეში ოთხნი სჭერონი არიან. გარეჯან მამათ მთავართა დილეგი არს; ამას შიგნით მეორე სჭერო არის უნათლავთ ჩხვილთა სამეოთი; მესამე სჭერო საღხინებელი არის და მეოთხე საუუენო ჯოჯოხეთი.

ჲრომაელნი ესრეთ განმარტებენ. ხოლო ჩვენ ბერძენნი ორსა ადგილსა ალვიარებთ, ერთსა წყალბისისა მართალთათჲს და მეორესა ცოდვილთათჲს: „და ქმნა ღთხ ჯოჯოხეთად შთასულმან აღმოიყვანნა მუნით მოარწმუნენი, ოსნ. 297 ჭ“.

Ниже представленъ адъ, состоящій изъ 4 круговъ съ распредѣленіемъ грѣшниковъ по кругамъ. Въ центрѣ тартару тартару сѣ Іудею. — иудеа; далѣе вѣчный адъ, кругъ чисти- лища, салхინებელი; кругъ некрещенныхъ дѣтей—უნათლავთ ჩხვლთ დილეგი; кругъ праотцевъ—მამათ-მთავართ დილეგი. По- слѣдняя запись грозитъ несправедливому суду адомъ: უკეთუ მოსამართლემ უსამართლო ქნას და მართალი სამართალი გაძმრუდოს, სული მისი საუუენოს ჯოჯოხეთს შინა ტარტაროსთანა და იუდას-

თანს ღარსმტა არს. На поляхъ иногда встрѣчаются объясненія словъ.

361 (=3356). Сборникъ законовъ царя Вахтанга VI, рукопись in folio, въ 33×22 сантиметра, писана на синей бумагѣ строчнымъ хуцури и черными чернилами; оглавленія писаны красными чернилами. Филигрань бумаги медвѣдь въ гербовомъ щитѣ, гербъ города Ярославля, и 1800 г. Рукопись начала XIX вѣка. Пагинація указана по тетрадамъ; тетрадей 44 изъ 8 листовъ каждая; кромѣ того, въ концѣ имѣется указатель статей изъ 17 тетрадей и одного листа. Писецъ Митрофанъ Григолашвили, который упоминаетъ о себѣ въ нѣсколькихъ мѣстахъ въ такой формѣ: აღწერა კელითა მიტროფანე გრიგოლაშვილისათა. Въ концѣ указателя: აღწერა კელითა მიტროფანე გრიგოლაშვილისათა. ვინც კაი სამართალი გაინახოთ, მოძიხსენეთ ღწს გულისათს და თქვენ დემოტ-მენ მეგისსენოსთ. Переплетъ досчатый, перекрытъ черною кожею. Порядокъ распредѣленія законовъ такой, какъ въ № 3683 сборника. Нашъ списокъ принадлежалъ раньше кн. Кайхосро Георгиевичу Абашидзе, на что указываетъ запись мхедрули въ концѣ текста законовъ царя Вахтанга. ეს სამართლის წიგნი ვინაჴის ქახიხოსრო გიორგის ძის აბაშიძის არის.

362 (=1275). Сборникъ законовъ царя Вахтанга VI, рукопись in folio, въ 33×22 сантиметра; писана на синей бумагѣ строчнымъ хуцури. Досчатый переплетъ рукописи перекрытъ черною кожею съ тисненіями. Въ началѣ недостаетъ одного листа. Страницъ 695. Бумага, почеркъ и чернила одинаковые съ предыдущею рукописью. Писецъ тотъ же Митрофанъ Григолашвили, который переписалъ предыдущую рукопись. Онъ въ нѣсколькихъ мѣстахъ упоминаетъ о себѣ въ такой записи: აღწერა კელითა მიტროფანე გრიგოლაშვილისათა. Рукопись пожертвована Обществу

грамотности въ 1886 г, кн. Григоріемъ Гуріели, который въ письмѣ своемъ заявляетъ, что она принадлежала князьямъ Тавдгиридзе. Послѣдніе были судьями или мдиванбегами въ Гуріи и въ Коблетѣ. При послѣднемъ Гуріели мдиванбегомъ былъ Георгій Тавдгиридзе.

363 (=2). Сборникъ законовъ царя Вахтауга VI, принадлежащій „Грузинскому обществу исторіи и этнографіи“, рукопись in folio, въ 40×25 сантиметра, писана на сѣрой бумагѣ строчнымъ хуцური тѣмъ же Митрофаномъ Григолашвили, который переписалъ предыдущія двѣ рукописи. Онъ упоминаетъ о себѣ въ записяхъ въ концѣ законовъ Моисеевыхъ, царя Вахтауга и въ концѣ указателя. Послѣдняя гласитъ: აღწერა კვლიათა მიტროფანე გრიგოლაშვილისათ, ვინც კეთილ სამართალსა გახანოთ, მოძიესენეთ ღთის გულისათს და თქმეს ღმერთისა მოგოკესნოსთ. Крѣпкій досчатый переплетъ сборника перекрываетъ черною кожею съ тисненіями; застежки въ видѣ ремней. Рукопись начала XIX вѣка, но писана, повидимому, немного позднѣе двухъ предыдущихъ, ибо въ числѣ знаковъ филиграней бумаги 1806 г., тогда какъ въ двухъ первыхъ рукописяхъ 1800 г. Митрофанъ Григолашвили, какъ видно, былъ большой мастеръ-переписчикъ, который снабжалъ Имеретію своими списками сборниковъ законовъ царя Вахтауга. Всѣ три послѣдніе сборника доставлены изъ Кутаисской губерніи и принадлежали именитымъ фамиліямъ, члены которыхъ состояли мдиванбегами или судьями. Описываемый сборникъ принадлежалъ Григорію Церетели, который подарилъ его имеретинскому мдиванбегу Давиду Чхеидзе, о чемъ указываетъ запись Гр. Церетели на первомъ листѣ послѣ указателя: ეს სამართლის წიგნი წინდათ და ნაშნად მეგობრობისა შეწირულ არს მკავსბეგის დავით ჩხეიძისადმი თავადის გრიგოლ წერეთლისაგან. Изъ другихъ позднѣйшихъ записей мхедрули на этомъ листѣ отмѣтнмъ

смерть владѣтеля Мингрелии Леона Дадіани 1846-го года, августа 1-го; смерть императора Николая I-го 1855 г. 18-го февраля.

На второмъ листѣ съ конца даются свѣдѣнія объ удавленіяхъ и знакахъ препинанія въ греческомъ языкѣ. На послѣднемъ листѣ суевѣріе, связанныя съ утреннею звѣздою: ესე წიგნი შუქურ-ვარსკვლავის გამოცხადებაზე ილაშროკებს. — ესე არს ბოროტი ვარსკვლავი, რომელიც დას გამოუცხადა ისუს ძღუდეღასა და რქვა: ოდეს შირისშირ ივდეს, მგზავრად ნუ სვალთ, ნურას სჰქმეს ნუ იმოქმედებო; ოდეს ქუესენელს იეოს, სხლს ნუ აჰქმებო, სომირკველს ნუ წაგდებო, ნურც ხნამ, ნურც თესკ და ნურცა რას დარგკ; ოდეს შირისშირ იეოს, სომირად ნუ განემზადებო, ასე რომ ზურგით უკან მოიგდე ეს ვარსკვლავი, მამინ განემზადე სომირად. ამ ვარსკვლავით სძლია ისუ ძღუდეღმა ძეთა ისრაილისათა, ოდეს კერპთ მსახურებაზედ იუენენ მიქეეულნი. Далѣе свѣдѣнія объ обращеніяхъ луны и несчастныхъ дняхъ и еще много другихъ записей частнаго характера. Передъ указателемъ параллельныхъ мѣсть законовъ цѣлый листъ занятъ записями о наводненіи въ Петербургѣ въ 1824 г., о смерти Александра I въ 1825 и возшествіи на престолъ Николая I и его коронаціи въ 1826 г. Изъ Имеретіи на коронацію Николая I былъ отправленъ кн. Кайхосро Папуновичъ Церетели, изъ Мингрелии—дядя владѣтеля Таріель Каціевичъ Дадіани, изъ Гуріи владѣтель Мамія Гуріели отправилъ кн. Давида Мачутадзе. Далѣе указывается, кто какую награду получилъ. Подъ конецъ приведены свѣдѣнія о войнахъ Россіи съ Персією въ 1827 г. и съ Турцією 1828 г. Все—это факты общезвѣстные и потому записей не приводимъ. Въ началѣ рукописи на 1-мъ листѣ тоже много записей. Изъ нихъ отмѣтимъ: смерть моца-метскаго архимандрита Герасима Лорткипавидзе 1825 г. ჩუკესა წელსა თებერვლის 6-სა დღესა კვირაჲკესა უიცად (sic) და უსნუელოდ მიიტკალა მოწამეთისა არსიმიანდრიტი გურასიძე კვართ ღაორთქიფინიძე, რომლისა აღსასრულ იქმნა მხილველთა განსაკვირვად

საოცარ; смерть патера фра Бенедина 1823-яго года; ფრას ბენედინე პატრი გარდიცვალა ქუთაის ჩეკვ წელს მასის კე-სა.

364 (=2771). Уложение царя Вахтанга VI, рукопись въ 31×20 сант., писана на бумагѣ строчнымъ крупнымъ и отчетливымъ хуцури съ киноварными оглавленіями. Рукопись состоитъ изъ 7 тетрадей въ 8 листовъ каждая. Последняя тетрадь занята указателемъ статей, конихъ 253. Писецъ Маркозь, который упоминаетъ о себѣ въ нѣсколькихъ записяхъ въ концѣ указателя: დრო აჩხობენ და შეწყველუ წყალობის შენისთჳს უღირსი მარკოზ. Переплетъ досчатый, перекрытъ кожею съ тисненіями; онъ уже пострадалъ. Заглавіе написано почеркомъ мхедрули, не современнымъ рукописи: თქმული და ნაღვაწი და სასიბრძნო ნეტარად სახსენებელის ქეივის ვახტანგის უამს უფლის წულობის მისისას, რომლის საუკუნოდ იყენ სსენება მისი. შესაკალი ზირკელი. Затѣмъ идетъ первое предисловіе Вахтанга. Послѣ 204 статьи слѣдуетъ второе предисловіе. Дата не указана, но рукопись несомнѣнно первой половины XVIII вѣка. Филигрань бумаги три полумѣсяца съ нѣсколькими буквами; въ другой половинѣ листа буквы С. F. съ короной вадъ ними.

365 (=51). Уложение царя Вахтанга VI, рукопись въ 32×17 сантиметра, писана на бумагѣ строчнымъ мхедрули съ красными оглавленіями, тетрадей 8 изъ 8 листовъ каждая; переплетъ досчатый, перекрытъ черною кожею съ тисненіями. Предисловіе и оглавленіе, какъ въ предыдущемъ номерѣ. Рукопись переписана въ 1794 г. протоіереемъ Соломономъ, о чемъ упоминается въ записи въ концѣ указателя: დიდება დროს სრულმყოფელსა. ერის კეთილსადა უკე: მასის. ე. ქეს. უმბ. უღირსი დეკანოზი სოლომონ შენლობის მოქენე. Филигрань бумаги: два четырехконечныхъ кре-

ста въ солнечномъ дискѣ; кругомъ буквы: Е. С. Г. Н. П. Ш и 1791 годъ. Статей въ нашемъ спискѣ 270.

366 (=543). Уложение царя Вахтанга VI, рукопись въ 20,5×16 сант., писана на бумагѣ строчнымъ мхедрули и съ красными оглавленіями; переплетъ досчатый, перекрытъ черною кожею съ тисненіями; разбитъ; въ концѣ недостаетъ одного листа; послѣдняя статья 265-ая. Филигрань бумаги: медвѣдь съ короною на головѣ и 1787 г. Рукопись конца XVIII вѣка.

367 (=2691). Уложение царя Вахтанга VI, рукопись въ картономъ переплетѣ, въ 22×17 сант., писана на бумагѣ строчнымъ мхедрули съ красными оглавленіями. Она переписана въ первой четверти XIX вѣка: въ числѣ знаковъ филиграней бумаги 1809 г. Статей 170; страницъ 196, но въ началѣ недостаетъ одного листа, въ концѣ тоже недостаетъ: далѣе буквы з оглавленіе не идетъ по дефектности.

368 (=1410). Уложение царя Вахтанга VI, рукопись безъ переплета, въ 22×18 сантиметра, писана на бумагѣ круглымъ мхедрули и блѣдными чернилами; оглавленія красныя; въ началѣ недостаетъ, въ концѣ тоже. Какъ видно изъ оглавленія, въ этотъ уложеніи было 192 статьи, но сохранились только 286. Рукопись второй четверти XIX вѣка. Въ числѣ знаковъ филиграней бумаги 1834 г. Листовъ 56.

369 (=1459^s). Уложение царя Вахтанга VI, рукопись безъ переплета, въ видѣ тетради, въ 22×17 сантиметра, писана на бумагѣ строчнымъ мхедрули второй четверти XIX вѣка: филигрань бумаги между прочимъ 1825 г. Рукопись дефектна; она заключаетъ въ себѣ предисловіе Вахтанга и первые 15 статей. Писанныхъ листовъ 7.

370 (=1459^ა). Уложение царя Вахтанга VI, рукопись безъ переплета, въ 20,5×17,5 савт., писана на бумагѣ строчнымъ мхедрули съ красными оглавленіями; дефектна. Содержитъ въ себѣ 172 статьи съ предисловіемъ и указатель отъ буквы *ჟ* до *ღ*. Филигрань бумаги медвѣдь съ короною и 1788 г. Рукопись конца XVIII вѣка и, вѣроятно, писана тѣмъ же лицомъ, кото́рый переписалъ № 543, выше нами описанный. Тетрадей сохранилось 6 изъ 8 листовъ каждая, да еще оглавленіе изъ 3 листовъ.

371 (=2316). Сборникъ разныхъ произведеній, рукопись въ 22×16,5 сантиметра, писана на спией бумагѣ строчнымъ мхедрули безъ красныхъ строкъ; страницъ 190. Переплетъ досчатый, перекро́тъ кожей, съ тисненіями; имѣетъ застежки изъ ремней. Переписана рукопись въ 1825 г. Иосифомъ Аваловымъ, о чемъ имѣется запись въ концѣ: აღმწერი ამ წიგნისა იოსებ ავალავი ვითხოვ შეტომის მოტეკებას 1825 წელს, ივლისის 25 დღეს. Бумага выдѣлки 1824 г. Содержаніе:

1. Уложение царя Вахтанга VI съ предисловіями и указателемъ статей (1—123), содержитъ 270 статей. Въ записи въ концѣ переписчикъ сообщаетъ, что онъ когда-то переписалъ уложение Вахтанга, но въ томъ великомъ оригиналѣ недоставало статей 225—238; теперѣ же во всей книжѣ онъ статьи представилъ полностью: აღმომკითხველნი ამის წიგნისა, მაჟეს ზეცოვი მოხსენებუდ თქვენდა და საუწყ არს უნდ გარდმოკსწერე წიგნი ესე სასამართლოდ, რომელსამე დროსა შინს, და აქდდა დიდებულს მას დედანს ცამეტი მუხლი, რომელიცა ოცნების მიერ ჟერ არს ცნობად სეკე—დამ ვიდრე სლტ—დმდე და ახლად კვლევებაჲ შესრულებისათვის წიგნისა ამის, რათა წარმოკითხველნი საჭიროებისათვის მიიღებდენ გრცელს სასამართლოს. აღმწერი წიგნისა ამის იოსებ ავალავი.

2. Краткая исторія Грузіи католикоса Антонія I. საქართველომხსა მეფეთა შთამავლობითჲს (124—153).

3. Описаніе сопредѣльныхъ съ Грузіею странъ Давида Ректора Алексѣева Месхіева. Въ предисловіи авторъ заявляетъ, что онъ исполняетъ просьбу (вѣроятно Антонія католикоса) и составляетъ сіе географическое описаніе: მე უმცირესი ვინმე მე ალექსისა და თელავი ქალაქისა სემენურის (sic) რეკტორი დაკით მოკახსენებ მეზრ თხოვისა მათისა და რომლითაჲმე საქართველომხსა მეზობელთა მკარეთა ადგილთა ამის უკვე წერილითა აღწუწურ თქვენსა ლოლრაქიურებ, რომელ არს ინსტრუქცია. Запись эта не оставляетъ сомнѣнія, что авторомъ статьи является Давидъ Ректоръ, а не Антоній I католикосъ.

4. Письмо Авгаря, правителя Эдессы, къ Иисусу Христу, отправленное при посредствѣ Ананіи въ Иерусалимъ. ეპისტოლე ავგაროზ მთავრისა ქალაქისა ედესიისასა, რლი მიუწერა რჯსა ღწისა წნსა იესო ქქსა და წარსცა სხანას ძრ მოციქულისა იერუსალიმს (164—168).

5. Копія письма, отправленнаго изъ Иерусалима, къ императору Тиверію правителемъ Іудеи Публіемъ Лентуломъ, содержащая краткія свѣдѣнія о Христѣ. შირი წიგნისა წარებლიბულისა იერუსალიმით ტიბერიოს იმპერატორისა მიმართ ჭუმლო ლენტულო ჭურასტანისა მთავრისაგან. მოკლედ აშხანი იესო ნაზარეტელისანი. ხ ეპისტოლე ესე იმარხვის ჭრომს ბატონთა კესარიანელთა მონასტრებისა შინათ წიგნსა საცაკთა. ხოლო ლათინურისაგან ენისა გარდამოღებულ ფილიბუს ვისმე ლათინთა სუცისა (169—171).

5. Душеспасительное ученіе (172—183). Начало: ეთა ქქს მოწმუნეთა ერისა ვალი გვაქქს, რომ მარადლე თქვენის სულისა სარგებელს გასწავლიდეთ და თქვენც ეს ვალი გვაქქსთ, რომ მოხსენებულს გულისმოდგინედ ისმენდეთ და უერს მოუგდებდეთ:—

6. Исторія Грузіи, написанная французскимъ генераломъ Карломъ и переведенная съ французскаго на русскій языкъ господиномъ Проревтомъ, а съ русскаго на грузинскій кн. Тархановымъ въ 1782 г. ისტორია საქართველომხსა. აღწერილი

ქრისტიანის ღენარალ კარლოს მიერ. ხალხ თარგმნილი ქრისტიანულითა რუსულად უფლისა ზროგუთისაგან. ხ რუსულითა ქართულსა ესას ზედა თარგმნილი თავადის თარხანოვისაგან წელსა. 1782 (184—190).

372 (=206 ა). Уложение царя Вахтанга VI, рукопись безъ переплета, въ 20×16 сантиметра, писана на бумагѣ строчнымъ мхедрули первой четверти XIX вѣка. Филигрань синей бумаги—медвѣдь въ кругу съ короною и 1813 г. Въ началѣ недостаетъ. Уложение начинается съ 10-ой статьи. Последняя статья 270. Рукопись состоитъ изъ 5-ти тетрадей, въ каждой тетради по 12 листовъ. Указателя статей нѣтъ.

373 (=206 ბ). Уложение царя Вахтанга VI, рукопись безъ переплета, въ 21×17 сантиметра, писана на бумагѣ строчнымъ мхедрули съ красными оглавленіями; состоитъ изъ 9 тетрадей въ 8 листовъ каждая. Филигрань бумаги знакъ pro patria и 1825 г. Рукопись начала второй четверти XIX вѣка. Статей 270. Въ концѣ имѣется алфавитный указатель, доведенный вслѣдствіе дефектности только до буквы შ (ш). Начало: დასაწყისი ძეგის კახტანგის სამართლის. Предисловіе сохранилось.

374 (=206 გ). Уложение царя Вахтанга VI, рукопись безъ переплета, въ 22×17,5 сант., писана на бумагѣ строчнымъ мхедрули съ красными оглавленіями. Въ числѣ знаковъ филиграней бумаги 1843 г. Рукопись переписана въ 1844 году, какъ видно изъ записи въ концѣ (стр. 109): კახსრულდა დიდება ღმერთისა ღმბ. ჩემდასა წელსა. Статей 278, но послѣднія добавлены изъ греческихъ законовъ. Начало: წიგნი სამართლისა მართლი და ჭკტი თქმული კახტანგ ქართველთა ძეგისა მიერ. Далѣ слѣдуетъ второе предисло-

ვით ვახტანგა: ჟურ ეს გაშინჯეთ და მოგახსენეთ მეოვეთა და მესამეთა კრულთა. Страницъ 109, не считая указателя, въ которомъ 20 страницъ.

375 (=2457). Предисловіе и сравнительный указатель статей сборника законовъ Вахтанга, рукопись безъ переплета, въ 31×22 сант., писана на бумагѣ алфавитомъ мхедрули первой половины XVIII вѣка, на 36 листахъ. Предисловіе занимаетъ два первыхъ листа и писано строчнымъ мхедрули, безъ красныхъ строкъ. Филигрань этой части бумаги три полумѣсяца. Указатель писанъ круглымъ мхедрули съ красными оглавленіями и съ красными начальными словами. Начало: ქ. დასაბამითგანვე დამდებულან საიუქუქელთა ქვეყანისათან. Начало указателя: ზანჯუგო სასამართლოს წიგნისა სრული.

376 (=875). Уложение царя Вахтанга VI Церковнаго музея въ Тифлисъ, рукопись въ 22×17 сант., писана на бумагѣ строчнымъ мхедрули съ красными оглавленіями. Переплетъ досчатый, перекрытъ черною кожею съ тисненіями; имѣеть застѣжки изъ ремней; страницъ 16; въ концѣ имѣеться указатель статей и далѣе записъ, которая показываетъ, что рукопись переписана въ 1801 г. 1-го февраля священникомъ Свиномомъ для сестры имеретинскаго царя Соломона II Маріи: აღესრულა ძალითა ღთისათა, ღთნ მთავნძაროს მეფის სოლომონის დაღეს ბატონის შვილს მარიამს. და ვინცა კი სამართალი გაახინო, შენდობა უბრძანეთ შრომისათვის ცოდვილს სვიმონ ხუცეს ჩუჲს. თვესა თებერვალს. ა:- Статей 263.

377 (= 296). Уложение царя Вахтанга VI Церковнаго музея въ Тифлисъ, въ 21×17 сант., писана на синей бумагѣ строчнымъ мхедрули конца первой четверти XIX вѣка. Филигрань бумаги медвѣдь въ гербовомъ щитѣ и

1823 г. Переплеть досчатый, перекрыть черною кожею съ красивыми тисненіями. Въ началѣ имѣется запись, изъ которой видно, что рукопись переписана въ 1825 г., 3-яго сентября: სასკლთა ღთასათა მიუყავით სული წკრად სამართლის წიგნის ვასტანგ მეფისის წელს ჩუკე. სკენდემბრის გ. Предисловія нѣтъ; статей 264, но послѣдняя статья взята изъ греческихъ законовъ. Въ концѣ оглавленія недостаетъ одного листа; въ рукописи всего 42 листа.

378 (=4580). Уложеніе царя Вахтанга VI, рукопись въ 22×17 сант., въ картонномъ переплетѣ, писана на бумагѣ полукруглымъ мхедрули съ красными оглавленіями. Въ концѣ имѣеть указатель и затѣмъ запись, изъ которой видно, что рукопись переписана въ 1846 г., 7 января: დაწერა სამართლის წიგნი ქორანეონს ჩემე წელსა, ანუარსა ზ-ს. Рукопись, какъ видно изъ записи рукою текста на первомъ листѣ, принадлежала и, быть-можетъ, переписана Максимеломъ Верагвелидзе: ღმერთა ატონსლე ჰატონი (sic) ამისი მაქსიმელ პერაგველიძე და მერმედ ატონენე სასუფეველსა შუნსა ამბ. უკეთე შეტონმა იხილოთ, ნუ მწუკვთ. უმნ თქვენც შელრს. Оглавленіе: სამართალი, ვასტანგ მეფისა მიერ თქმული. თავი ა.

Первая глава изъ шести листовъ заключаетъ въ себѣ предисловіе или, лучше, первую статью греческихъ законовъ. Далѣе начинается Уложеніе Вахтанга безъ предисловія. Статей 294, но послѣднія 8 добавлены изъ греческихъ законовъ.

379 (=107 გ). Уложеніе царя Вахтанга VI Студенческой библіотеки, рукопись въ 21×16 сант., писана на сѣрой бумагѣ строчнымъ мхедрули и съ красными оглавленіями; страницъ писанныхъ 156; переплеть картонный, перекрыть коричневою кожею съ красивыми тисненіями; статей 268; послѣдняя статья содержитъ формулу присяги еврея. Филигрань бумаги знакъ pro patria и 1808. Переписана

рукопись въ Москвѣ въ 1809 г., 2-го января, рукою Андрея Алексишвили, о чемъ имѣется запись въ концѣ: წელსა 1809 ენკენისთვის: ბ: აღიწერა სამეუფოსა ქალაქსა შინა მოსკოვისსა წიგნი ესე სსსამართლისა, მეფის კასტანკისგან გავებული, სელთა აღქმის-შვილის ანდრასითა. ეითოსოკ, მეითსველთ შენდობა მიბრძანოთ. ანდრას (это слово написано вязью). Въ началѣ и концѣ имѣется много пустыхъ листовъ, на нѣкоторыхъ приклеены старинныя гравюры, взятыя изъ русскихъ изданій. Такъ, мы тутъ видимъ: судъ Соломона; избиеніе дѣтей; Іосифъ открывается братьямъ въ Египтѣ и прочая.

380 (=11). Уложеніе царя Вахтанга Е. Такайшвили, рукопись въ 20×17 сант., въ картонномъ переплетѣ, писана на бумагѣ строчнымъ мхедрули второй половины XIX вѣка: бумага выдѣлки 1831 года: страницъ 158; статей 270. Послѣ указателя въ концѣ приведены 372, 131, 138, 401 статьи греческихъ законовъ. Рукопись пожертвована мною „Грузинскому обществу исторіи и этнографіи“ и означена № 11.

381 (=1). Сборникъ законовъ царя Вахтанга VI „Грузинскаго общества исторіи и этнографіи“, рукопись in folio, въ 35,5×24 сант., писана на сѣрой бумагѣ строчнымъ мхедрули первой четверти XIX вѣка. Филигрань бумаги—изукрашенный большой гербовый щитъ съ изображеніемъ уля внутри. Въ другой половинѣ листа буквы M. W. G. P. и 1810 годъ; страницъ писанныхъ 573. Переплетъ досчатый, перекрытъ черною кожею съ стисненіями; имѣеть застѣжки. Порядокъ расположенія законовъ такой: въ началѣ алфавитный указатель, потомъ сравнительный указатель статей; затѣмъ слѣдуютъ въ порядкѣ законы Моисеевы, греческіе, армянскіе, католикосовы, царя Георгія, атабега Агбуги и царя Вахтанга. Писецъ неизвѣстенъ.

382 (=12). Сборникъ законовъ царя Вахтанга VI Е. Такайшвили, рукопись in folio, писана на обыкновенной бумагѣ императорской фабрики въ Петербургѣ со знакомъ буквы Н съ короною; письмо строчное мхедрули второй половины XIX вѣка. Рукопись состоитъ изъ отдѣльныхъ тетрадей. Первая тетрадь изъ 15 листовъ заключаетъ въ себѣ алфавитный указатель; она писана не рукою текста; далѣе слѣдуетъ сравнительный указатель статей въ 64 страницы; потомъ идутъ въ порядкѣ законы Вахтанга (63 стр.); законы царя Георгія (16 стр.); законы католикосовы (14 стр.), изъ нихъ два листа писаны рукою текста, пять листовъ писаны другою рукою, но заключаютъ въ себѣ всѣ статьи; законы греческіе (83 стр.); законы армянскіе (стр. 15—142); въ началѣ недостаетъ одной тетради изъ 14 страницъ. Рукопись пожертвована мною „Грузинскому обществу исторіи и этнографіи“ и означена № 12.

Сборникъ законовъ царя Вахтанга VI былъ изданъ впервые въ русскомъ переводѣ Правитель. Сенатомъ въ 1828 г. на основаніи четырехъ разновременныхъ переводовъ: комиссіи генерала Ртищева, царевича Миріана, генерала Вельяминова и генерала Ермолова. Во второй разъ Сборникъ былъ изданъ въ Тифлисѣ въ 1887 г. А. С. Френкелемъ подъ редакціею Д. З. Бакрадзе. Текстъ перваго изданія оставленъ въ послѣднемъ изданіи безъ измѣненія, но дополненъ приложеніями и подстрочными примѣчаніями редактора и снабженъ обстоятельнымъ предисловіемъ издателя. На грузинскомъ языкѣ были изданы проф. Д. Чубиновымъ Уложеніе царя Вахтанга въ 1846 г. въ 1-ой части его Грузинской хрестоматіи (стр. 394—455) и законы атабега Агбуги въ грузинской же хрестоматіи 1863 года (стр. 208—233). Полный сборникъ законовъ Вахтанга собирается издать теперь „Грузинское общество исторіи и этнографіи“ на основаніи разобранныхъ выше списковъ.

383 (=1141). Ш а т б е р д с к и й с б о р н и к ъ, изъ коллекціи рукописей Алексѣева-Месхіева, пожертвованной послѣднимъ бібліотекѣ Общества распространенія грамотности среди грузинскаго населенія въ 1888 г. ¹⁾; рукопись въ 28×24 сан., in folio средняго формата, написана на хорошемъ пергаментѣ частью (стр. 1—255) заглавными церковными буквами грузинскаго алфавита, „асомтаврული“, частью (стр. 256—588) строчными, „нухури“. Чернила черныя, но названія статей и главъ, а иногда и начальныя буквы и строки писаны киноварью. Инициаловъ очень много, но всѣ безъ украшеній. Единственными украшениями служатъ приведенныя на поляхъ въ началѣ статей вычерченныя киноварью буквы **ჲ** (начальная буква имени Христа) и звездочки. Унциальное письмо, писанное цѣликомъ одной и той же рукой, крупное, красивое и легко разбирается. Эта часть рукописи писана въ два столбца, по 27 строкъ въ каждомъ столбцѣ. Другая часть сборника, писанная строчными буквами, носитъ слѣды трехъ различныхъ почерковъ, соответствующихъ тремъ лицамъ, которыя, согласно послѣсловію, принимали участіе въ перепискѣ сборника. Письмо этой части рукописи не вездѣ крупное, но всегда красивое, четкое и легко разбирается вездѣ, гдѣ только чернила не выцвѣли и пергаментные листы не слишкомъ поизносились. Къ сожалѣнію, въ нѣкоторыхъ мѣстахъ пергаментъ сильно пострадалъ отъ времени и стихій, нѣкоторые листы сохранились наполовину, какъ напримѣръ 60 и 127-ой; въ иныхъ мѣстахъ чернила выцвѣли, въ другихъ слова и фразы нарочно выскоблены. Вторая часть нашего манускрипта тоже писана въ два столбца отъ 26 до 33-хъ строкъ въ каждомъ. Пагинація

¹⁾ Перечень этихъ рукописей былъ напечатанъ Н. Марромъ въ газ. Иверія за 1888 г. №№ 236, 238, 239, 240, 254, и имъ же былъ указанъ впервые, что въ этомъ кодексѣ имѣется краткая хроника (Обращеніе Грузин), которую онъ и списалъ для себя.

идеть по тетрадамъ черезъ каждые восемь листовъ церковными заглавными буквами на поляхъ сверху и снизу. Подъ грузинскими буквами нумерація тетрадей обозначена и строчными армянскими буквами поздняго происхожденія. Судя по числу тетрадей (ихъ всего 38), манускриптъ долженъ былъ заключать въ себѣ 304 листа, изъ коихъ теперь налицо только 289 (стр. 578), недостающіе 15 листовъ пропали изъ слѣдующихъ тетрадей: одинъ изъ 6-ой (статья О сотвореніи челоѵка); по одному листу изъ 11 и 13-ой (ст. О драгоцѣнныхъ камняхъ); одинъ изъ 17-ой (хронографическія извѣстія); три изъ 21-ой (О концѣ міра Ипполита), одинъ изъ 27 (Слово Ипполита о вѣрѣ. Здѣсь старый листъ вырѣзанъ и приклеенъ бѣлый новый листъ); по одному листу изъ 29, 30, 31, и 33-ой (Обращеніе Грузіи). Последняя 38 тетрадь теперь состоитъ изъ 4 листовъ. Неизвѣсто, заключала ли она въ себѣ все восемь листовъ съ самаго начала; но, судя потому, что послѣсловіе теперь обрывается недоконченнымъ, въ концѣ недостаетъ по крайней мѣрѣ одного листа. Видимо, рукопись довольно долго лежала безъ переплета, а потомъ при переплетѣ листы были перемѣшаны мѣжду собою. Этимъ и можно объяснить то обстоятельство, что нѣкоторые листы пергамента встрѣчаются теперь не на своихъ мѣстахъ, а послѣдній листъ, немного почернѣвшій отъ времени, оказался послѣ переплета предпоследнимъ. Рукопись теперь въ крѣпкомъ досчатомъ переплетѣ, обтянутомъ кожею съ тисненіями. Съ внутренней стороны доски переплета обиты пестрой, узорчатой персидской матеріей. Остатки застежекъ въ видѣ кожаныхъ ремней сохранились до сихъ поръ. По содержанію, какъ сказано, рукопись представляетъ сборникъ различныхъ трудовъ въ слѣдующемъ порядкѣ:

1. О сотвореніи челоѵка Григорія, епископа Нисскаго.

თქმუძმოჯულო წდის და ნუჯარის მამის წნის: გრაიგოლი: ნოსელ ეპისკოპოსისაჲ: კაცის: შესქმისთჳს: რა მიუქის: მისს:

თვსს: ჰეტრეს: კბსკჰსს: სებასტოელს: (стр. 1—96; 145—156; 109—121).

Статья эта начинается письмомъ Григорія къ брату своему Петру, епископу Севастійскому, и раздѣляется на 30 главъ ¹⁾).

Въ этой части рукописи, на стр. 84, на полѣ внизу строчными буквами, во рукой текста, читаемъ:

ქე შეიწესაღწ მწერალი იოვანე.

„Христе, помилуй писца Ювана“.

Въ концѣ этой части сборника, на стр. 121, на полѣ внизу, строчными буквами и рукой текста читаемъ:

ქსე კაცისა შესაქმნელ დაწერა დედითა იშხნისადათ: ვან იკითხდთ მწერლისა[თვსს] [კურ]თსებას უნთ.

„Эта (статья) „О сотвореніи челоуѣка“ переписана съ Ишхнійскаго ²⁾ оригинала. Кто будетъ читать, пусть благословитъ писца“.

2) О двѣнадцати драгоценныхъ камняхъ Епифанія Кипрскаго. კბითანსტ. კუნრელის: თქმდღი თოჯალთაჲ: (122—144; 97—108; 157—214) ³⁾.

Въ этой части сборника на стр. 180—181, на полѣ внизу, рукой текста, строчными буквами и киноварью читаемъ:

¹⁾ Начало и конецъ каждой статьи приведены мною въ грузинскомъ изданіи (საბი ისტორიული ხრონიკა 1890) и тутъ не считаю нужнымъ повторять ихъ. Тридцатая глава этой статьи издана М. Джанашивили въ книгѣ: მწერლობა მე-IX-X საუკუნისა 1891. ტფილისი. Она же повторена въ приложеніи изданія აღუდგინე того же года. Статья названа издателемъ სამკურნალო ტრაქტატი—„Медицинскій трактатъ“, что дало поводъ проф. Пагарели полагать, что Джанашивили нашель новый медицинскій или анатомическій трактатъ (см. Свѣдѣнія о памятникахъ грузин. письм. в. III, стр. XXI).

²⁾ Ишхнійскій, или Ишханскій храмъ, теперь обращенный въ мечеть, лежитъ въ Турецкой Грузіи, въ Торгумскомъ ущельѣ, въ 15 верстахъ отъ русской границы, прилегающей къ Тавускерскому участку Ольгинскаго округа. Ишханъ входилъ въ составъ древней области Тайка или Тао.

³⁾ Извлеченія изъ этой статьи напечатаны М. Джанашивили въ XXIV вып. Сборника матеріаловъ для описанія мѣстностей и племень Кавказа. Рецензію на эту статью см. у Н. Марра въ IX томѣ „Византійскаго Временника“.

აქ ქე იჲ მეოჲეჲ ქთა ღუბღღთა წყლადთ მოიკუნე ამის
წიგნისა მწროლი დღესა მას აღომისასა.

„Господи Исусе Христе, царь рожденныхъ, помяни ми-
лостью переписчика этой книги въ день оный воскресенія“.

На стр. 214 рукой текста и строчными буквами читаемъ:
ქე მწერელი იყნე ამისი მწერალი.

„Христе, помилуй Ювана, переписчика этой (книги)“.

3. Физиологъ, или Нравоописание звѣрей изъ книгъ св.
Василія, епископа Кесарійскаго ¹⁾). ძველთაოჯს: სხვისს: სიტ-
უოჯჲ: წიგნთაგან: თქმლია: წდას: ბასილი: ებისკუპისას: კესარო-
კლისაჲ: (215—239 ²⁾).

Изъ приписокъ этой части отмѣтимъ: на стр. 217, на
полѣ внизу, рукой текста, киноварью и строчными буквами:

¹⁾ Физиологъ приписывается и другимъ отцамъ церкви, Епифанію
Амвросію, Григорію Назіанзину и проч., хотя ни одному изъ нихъ онъ не
принадлежитъ.

²⁾ Грузинскій текстъ Физиолога былъ впервые отпечатанъ мною съ
разбираемой рукописи. А. Хахановъ посвятилъ грузинскому Физиологу
статью въ Актахъ XI-го международнаго съѣзда ориенталистовъ въ Па-
рижѣ 1897 г. и во II-мъ вып. „Очерковъ по исторіи грузинской словесности“
(стр. 325—336). Больше научное обследованіе грузинской и армянской ре-
цензій Физиолога принадлежитъ Н. Я. Марру (Тексты и разысканія по ар-
мяно-грузинской филологіи, кн. VI. Физиологъ. Армяно-грузинскій изводъ.
Грузинскій и армянскій тексты, ислѣдоваль, издалъ и перевелъ Н. Марръ
СПБ. 1904). А. Хахановъ пришелъ къ заключенію, что грузинская редакція
не можетъ находиться въ близкомъ родствѣ съ армянскимъ *Физиологомъ*.
Н. Я. Марръ, наоборотъ, такъ резюмируетъ свое ислѣдованіе:

1) Дошедшій до насъ грузинскій текстъ *Физиолога*, сохранившійся
въ Шатбердской рукописи X-го вѣка, есть переводъ съ армянскаго.

2) Армянскій текстъ, служившій подлинникомъ грузину-переводчику,
въ свою очередь, былъ переведенъ съ греческаго.

3) Извѣстные списки армянскаго текста *Физиолога*, въ томъ числѣ
древнѣйшій Хировашатскій 1228-го года по Р.Хр., лишь отчасти позво-
ляютъ возстановить первоначальный армянскій текстъ.

4) Грузинскимъ переводомъ въ общемъ лучше сохранены древнѣй
армянскій *Физиологъ*, чѣмъ дошедшими до насъ армянскими его списками.

5) Текстъ греческаго подлинника армяно-грузинскаго извода не
позднѣе VI-го вѣка: а) армянскій переводъ съ греческаго, по всей вѣро-
ятности, дѣло VI-го или VII-го вѣка, в) грузинскій переводъ съ армян-

ქე შეწყულტ ბეობი მწერალი ამის წიგნისაჲ: და შეუბდენ ენი ცოდვანა მისნი ან.

„Христе, помилуй Берая, переписчика этой книги, и прости ему всё грѣхи, аминь“.

На стр. 239, на полѣ, внизу, киноварью и строчными буквами:

სამებოა წო ელის მხერობულო წულბით მოხედენ ამისს მწერალსა გლახკას მეოხებითა რხეულის შენისა წღსა ბასილ მთწერებსკანსისაჲ[თა].

„Св. Троица, Вседержитель, яви милость бѣдному переписчику этой (книги) предстательствомъ выбраннаго Тобю архіепископа Василія“.

4. Статья, заглавіе которой парочно выскоблено, но которая заключаетъ въ себѣ трудъ Епифанія Кипрскаго „О мѣрахъ и вѣсахъ“ (240—246¹). За дефектнымъ заглавіемъ въ этой статьѣ слѣдуютъ: введеніе; о твореніяхъ шести дней и седьмомъ днѣ; колѣна (родословіе); еврейскій алфавитъ съ названіями и начертаніями еврейскими; перечень 27 ветхозавѣтныхъ книгъ по-грузински и по-еврейски (gesp. арам.) по числу 22 буквъ, изъ коихъ пять парныя; объясненіе этого дѣленія съ подробностями; о мѣрахъ „ксет“ и „мод“; о дѣленіи Псалтыри; общее разсужденіе объ изб-

скаго (въ подлинномъ по опискѣ съ греческаго), повидимому, дѣло конца VIII-го или начала IX-го вѣка.

6) Переводы съ армянскаго на грузинскій продолжались и по возникновеніи еллинофильскаго направленія въ армянской литературѣ.

7) Позднѣйшими списками древнихъ памятниковъ армянской литературы нельзя пользоваться безъ текстуальной критики ни для какихъ научныхъ построеній, при чемъ въ дѣлѣ возстановленія древнихъ армянскихъ чтеній древне-грузинскіе переводы съ армянскаго представляютъ лучшее подспорье.

¹) Статья эта тоже издана М. Джанашили подъ названіемъ სსწიგულა წიგნი—„Учебная книга“ въ цитованномъ нами изданіи მწერლობა მე-IX—X საუკუნისი, ტფილისი 1891. Рецензію см. у Н. Марра въ IX томѣ „Византійскаго Временника. У Марра мы беремъ краткій перечень содержанія этой и слѣдующей за этимъ статьи.

раженіи алфавита; объ алфавитѣ греческомъ (заимствованіи его и усовершенствованіи). Съ какого языка и когда эта статья переведена, еще не выяснено. Н. Марръ полагаетъ, что переводчикъ, если даже онъ переводилъ съ греческаго, зналъ по-сирійски или по-еврейски.

5. Родословныя и перечни съ нѣкоторыми историческими свѣдѣніями, безъ особаго начала, въ такомъ порядкѣ: а) патріархи, родословная съ Адама (247—248); б) судьи (248—249); в) цари со времянь плѣненія (249—251); г) персидскіе цари (251—252); д) Александръ Македонскій (252—253); е) Птоломей (253—? Здѣсь отъ листа, образующаго двѣ страницы 253 и 254, отрѣзана половина, съ которою отпали конецъ списка Птоломеевъ и начало списка римскихъ императоровъ); ж) римскіе императоры, включая Константина, о которомъ авторъ останавливается болѣе подробно и перечисляетъ всѣ событія, имѣвшія мѣсто въ его царствованіе (255); з) византійскіе императоры, начиная съ Константина, доведены до Θεодосія III (715—717) рукою текста, а потомъ, какъ видно, позднѣйшею рукою наполовину заглавными, наполовину строчными буквами съ пропусками продолжены до Никифора Кривошеина (963—969).

6. Семь различныхъ толкованій Ипполита (256—433):

а) Толкованіе Ипполита къ благословіямъ Моисеевымъ по отношенію двѣнадцати родовъ (256—284). *აზოლიტეს: გზმარტებაჲ: კურთხევათა მათჯს: მოსესათა: ათორმეტთა: შამარტ: ნათესავთა: კ'სნ'.*

б) Сочиненіе св. Ипполита о благословіяхъ, коиими Іаковъ благословилъ двѣнадцать патріарховъ (284—314). *წდისა: აზოლიტეს: თქმული: კურთხევათა. მათჯს: აკობისთა: კ'რ იგო: ათურმეტნი ნახეტნი: აკურთხნა:.*

в) Толкованіе о Давидѣ и Голіаѳѣ, сказанное Ипполитомъ (314—357). *თქმული აზოლიტესი: დ'ოსთჯს: და გოლიაფისთჯს: გზმარტებაჲ:*

г) Толкованіе „Пѣсни пѣсней“, сказанное блаженнымъ Ипполитомъ (327—357). ნეტარისა ანოლიტეს თქმული თარგ-მანებაჲ ქებაჲ ქებათაჲ: ¹⁾.

დ) Сказаніе блаженнаго Ипполита о скончаніи времени, сочиненное по священнымъ книгамъ, о Христъ и антихристъ (357—390). ნეტარისა ანოლიტეს თქმული აღსასრულისათჳს უმთესსა თქმული წიგნთაგან წოთა ქესთჳს და ანტექქსთჳს.

ე) Слово св. Ипполита о вѣрѣ (390—410). სიტყუა: წდისა: ანოლიტესი: საწმომოუნოებისათჳს:-

ჟ) Образъ обѣта, сочиненіе святого и блаженнаго отца нашего Ипполита архіепископа (410—433). თქმული წდისა

¹⁾ Эта статья вмѣстѣ съ русскимъ переводомъ издана проф. Н. Марромъ въ книгѣ: Тексты и разысканія по армяно-грузинской филологіи, книга III. Ипполитъ. Толкованіе Пѣсни пѣсней. Грузинскій текстъ по рукописи X вѣка. Переводъ съ армянскаго (съ одною палеографическою таблицею). Изслѣдовалъ, перевелъ и издалъ Н. Марръ. СПб. 1901. Въ названномъ трудѣ сообщаются данныя и о всѣхъ другихъ шести толкованіяхъ Ипполита, помѣщенныхъ въ нашемъ сборникѣ. Между прочимъ, въ 21 параграфѣ приведены начало и конецъ каждаго толкованія съ русскими переводами. Поэтому мы и не считаемъ нужнымъ повторять ихъ. Толкованія Ипполита въ христіанской литературѣ цѣнятся весьма высоко, но сохранились только въ отрывкахъ на греческомъ, сирійскомъ, славянскомъ и армянскомъ языкахъ, а на грузинскомъ языкѣ въ разбираемомъ сборникѣ они предлежатъ въ полномъ видѣ или, по крайней мѣрѣ, въ болѣе полномъ видѣ, чѣмъ они до сихъ поръ извѣстны на другихъ языкахъ. Такъ, наиримѣрь, по словамъ Марра, весь извѣстный до сихъ поръ текстъ Толкованія Пѣсни пѣсней, собранный въ одно цѣлое усиліями ряда специалистовъ, открывавшихъ ихъ по частямъ на разныхъ языкахъ, равняется 750 строкамъ грузинскаго текста нашего сборника, тогда какъ другая, до сихъ поръ неизвѣстная часть Толкованія грузинскаго перевода, обнимаетъ 870 строкъ. Грузинскій текстъ Ипполитова Толкованія Пѣсни пѣсней, по изслѣдованію Н. Марра, переведенъ съ армянскаго языка и, вѣроятно же всего, до IX-го вѣка. Старый армянскій переводъ, впрочемъ, не сохранился; имѣется только отрывокъ. Въ армянскомъ языкѣ имѣется Толкованіе Пѣсни пѣсней Вардана (издано Марромъ въ упомянутомъ трудѣ). Врданъ, по словамъ Марра, видимо пользовался Толкованіемъ Ипполита, но подлиннаго текста Ипполитова Толкованія въ его трудѣ вовсе нѣтъ, а замѣчается только нѣкоторое вліяніе Ипполита.

და ნეტარისა მამისა ჩნისა აზოლიტესი მთჳარ კესეჳსისაჲ სხსტ
აღთქუმისაჲ:

Здѣсь, на стр. 433, рукой текста слѣдуетъ запись:

წო მამო აზოლიტე მეოხ ეჳჳ მამსა იოჳანეს წჳ ონსა ჩნისა
ოჳ ქჳ ესე ერთი წოგნი მათითა სრესითა დაიწერა ჳინ იგიოსკოდეთ
ულაგვიდით.

„Св. отецъ Иполитъ, будь ходатаемъ за Ювана передъ
Господомъ нашимъ Иисусомъ Христомъ: одна эта книга (Тол-
кованіе Иполита) написана его иждивеніемъ. Кто будетъ
читать, тотъ пусть сотворить для него молитву“.

7. Обращеніе Грузинъ въ христіанство (434—500). მოქ-
ცეჲჲ ჳართლისაჲ.

Текстъ первыхъ двухъ пергаментныхъ листовъ „Обра-
щенія Грузинъ“ по причинѣ блѣдности чернилъ возобновленъ
позднѣйшею рукою. Провѣрка доказываетъ, что это возоб-
новленіе сдѣлано довольно точно и аккуратно¹⁾.

На стр. 471, на полѣ внизу рукою текста и киноварью
читаемъ: ქჳ შჳ ბერაჲ მწრადი. „Христе, помилуй писца Бера“.

¹⁾ Произведеніе издано мною впервые въ книгахъ: სამი ისტორიული
ბრონიკი, ტფილისი 1890 и ახალი ვარიანტი წმ. ნინოს ცხოვრებისა, ტფილისი
1891. (Рецензію на первый трудъ Н. Марра см. въ Зап. Вост. Отд. Имп.
Русск. Арх. Общ. т. VI, стр. 357—362). Промахи и недосмотры мои от-
мѣчены въ книгѣ М. Джанашивили აღუდგინე, ტფილისი 1891. Первая часть
Обращенія издана была потомъ Θ. Жорданія въ книгѣ: ქრონიკები და სხვა
მასალა საქართველოს ისტორიისა და მწერლობისა, ტფილისი 1893. Русскій пе-
реводъ Обращенія Грузинъ въ христіанство помѣщенъ мною въ XXVIII вып.
„Сборника мат. для описан. мѣстн. и племень Кавказа“. Критическому
разбору памятника, кромѣ моего предисловія къ грузинскому изданію, были
посвящены: статья А. Хаханова—„Источники по введенію христіанства
въ Грузинъ“ въ I т. 3 вып. „Древностей Восточныхъ“ Моск. Арх. Общ.
(Въ этомъ трудѣ повторены почти всѣ выводы, къ которымъ я пришелъ
въ предисловіи своего грузинскаго изданія, но такъ, что для читателя не
ясно, мнѣ или автору статьи принадлежать эти мнѣнія) и статья И. Джа-
вахова—Проповѣдническая дѣятельность ап. Андрея и св. Нины въ Гру-
зинъ (Журн. Мин. Народ. Просв., январь 1901 г.).

8. Жизнь и провидѣніе Св. Якова, епископа Низибійскаго (500—515). ცხრობე: და გზებზე: წინა: ავბისი: რა: ებსებს: იქმნა: ქლქსა: ნასობის:

9. Толкованія на Псалмы Давида Епифанія Кипрскаго. თარგმნბე: დწითის: ფსალმნებისე: (515—581). Эти толкованія начинаются письмомъ Дачи, переводчика названныхъ толкованій съ армянскаго языка, къ Стефану, епископу Тбетскому. Такъ какъ это любопытное письмо бросаетъ нѣкоторый свѣтъ на исторію перевода священныхъ книгъ на грузинскій языкъ, то я приведу его здѣсь безъ измѣненія:

ზირკელი: სიტყე: მიწერილი: დაჩისი: სტეფანეს ნეტარის: მტბორელ: ებსებსისა:

ღირსო მამო წო ებსებს სტეფანე ქნს გამორჩეულო მამოელო: გლარს ღი რნ გამოკახინს შნ კეთილად მწუქმსად წნდა და მეურნლად სულოერად: აღმაშენებულად წნდა: მრავალ გზის მინდა ხალჯაე შნი გურნებისათჳს საღმობათა სულისა ჩემასათა: ად სიშოროსიგან და რუდუნებისაგან უცალოკებისა ჩემისა კერ ღირს ვაქმენ თაყუანისცემად შნდა: აწ შენდობა იყენ ჩემდა:

ამისთჳს რელ წიგნითა მოგითუნებ განსაკითხავს ამს ჩემსა წო ღთისო: მრავალ ყაბითგან გულ მოდგინედ კეძებდ[ი] თარგმანებასა ფწოსასა:

წიგნსა მს რელი დაწერა წმან მამამან წნმან კბიფანე კვბრელ ებისკებსმან და არა ვბოვე ქართულად: ბერძენთა ენათა ვბოვე და ვერ შეუღლე ცნობაე ვს წყაროსა მიუწოდომელსა და ფასსა [დაფარ]ულსა: მეწმე ვბოვე სომხურითა ენათა წერილი სდ მითვე ბერძენითა განგებოთა: და მათვე რიცხვთა შემსურდა სომხეთათჳს: და შემემინა თარგმანებად: რ დიდი ბრალობაე შექმთხუვის თარგმანთა რნი არა განეკრძალნენ:

და სლდ უკუეთუ ვისმე ზირკელად ეთარგმანოს: მეორედ თარგმანებული წინააღმდეგომად გამოჩნდების ვს აკჯაასი იგი და სჳმქოსისაე:

და ამით არა ვერ არს: ხ მე არა ვბოვე ზირკელ თარგმანებული: და ამისთჳს მცირედი ესე გემოს ხალჯაე გამოკითარებნე: და წწ ღთის

მოყურებისა შინისა განსაკითხავად მიგიძღუას: ხოლო შინ მსგავსად მოცემულისა მაგის სიბძნისა შინისა განიკითხებ და ჯერ თუ იყოს შინ შინ დაწებებენ შინს ეკლესიას: და უკუეთუ არა ღირს რაიმე იყოს წიგნი ესე დაწვ და სიუცბებ ჩემი დაფარებ: და მე მამნიდებ და შევიწინა:.

ხო მე ას ერგასისთა მათგან სავითსავთა შინს შუანი ხო გამო-
მისუძან რაღ არს აღმოთქუნი ოდენ სდა და თუნიერ ბრძანებისა შინისა არღ არა ეკლ გყოფე ვინა არა ვინა თუ მატეს რაიმე სასუიდელი და ვშურებოდი: ანუ თუ ცუდად დაუშურები და ბრძანობა შემქმთხუევის: რ დიდი წიგნი არს თარგმანი ას ერგასისთა მათ ფთაჲ: რღნი დაწერს კალამინ ღთისამინ ღთ სღლის შინ წღისა შეთხზნა ბრ-
ბიონი ქებისაჲ: და დადგა იგი თხემსა ზს ეკლესიისასა საძლეკუვად მტერისა:.

ამის წღისა მამისა ჩინისა ეპიტანეს თარგმანებული უღსაჲე კე-
თილად და განგებულად გუზუენებს: თუ ვინ არიან ზს წაწერილნი იგი: ანუ ვინ აკსენებს: ასაფის და ძეთა ეორესთასა და ედი[ლო]მის: და სსუათა შემსსმელთა:.

ანუ ოდეს და რაღსაღთეს თქემულ არიან ანუ რაღ ძალი აქუს საწხენელთასა მის და ძეგლის წერას: და ფღსა თითოკუვლად გუ-
ჩუენებს:

რღისაჲ არა დარჩების ერთიჯა იოტა ოდენი რღსა არა კეთილად გნგუძარტებს: ვა იგი მოცქლთა წთა ორისა თინა ისადილეს კიდესა ტბისა მის ტიბერიისასა ას ერგასის და სამითა თეჴითა:.

ესრებე სახებდ წად მამათ მთავარი ეპიტანე შესზაკებს თეჴითა მათ და სადილეს უღთა მრწმნთა რღ არიან წიგნი იგი ფწთანი: ზურ და მადღ სღმრთო წსა შინა ეკლესიასა:

ხო მე მსგავსად ძალისა ჩემისა მცირედნი ესე ასერგასისთა მათ-
გან შინ მოგიძღუას: ოკუეთუ ჯერ არს გწსრულებაჲ სიწმიდემან შინინ განასრულებ: მე უწალოკებისა ჩემისაგან ვერა რას შემძლებულ ვარ: თუ რაიმე არა ჯერ იყოს: ჴემო მოკსენებულსა მისებრ დაწვთ და მე შენდობაჲ მომადლეოთ: და კსენებულმა ვარ ლოცვათა შინა შენთა ღირსო მამო ან.

„ Первое письмо (слово), написанное отъ Дачи Сте-
фану, блаженному Тбетскому епископу.

Достойный отецъ, св. епископъ Стефанъ, Христомъ выбранный мампалъ, благословенъ Богъ, который явилъ тебя добрымъ пастыремъ, духовнымъ врачомъ и строителемъ нашимъ.

Многимъ путемъ желалъ я лицезрѣть тебя для уврачеванія недуговъ души моей, но, по дальности (разстоянiя) и по неимѣнiю времени вслѣдствiе заботъ моихъ, я не удостоился поклоненiя тебѣ. Теперь прости меня за то, что я письмомъ препровождаю тебѣ этотъ мой (трудъ), подлежащiй твоему обсужденiю. Божiей святой, съ давняго времени ревностно искалъ я толкованiя на псалмы, книгу, которую написалъ св. отецъ Епифанъ Кипрскiй, но не нашелъ на грузинскомъ языкѣ; нашелъ на греческомъ, но не могъ понять, какъ источникъ недосыгаемый и талантъ сокрытый; потомъ нашелъ на армянскомъ языкѣ, писанное точъ въ точъ тѣмъ порядкомъ и тѣмъ же числомъ, какъ и греческiй оригиналъ. Позавидовалъ армянамъ, но побоялся перевести, ибо неосторожные переводы подвергаются большимъ нареканiямъ. А если кто перевелъ раньше цѣликомъ, то вторичный переводъ покажется протестомъ [противъ перваго], какъ переводы Аквилая и Симакоса, и потому не слѣдуетъ (переводить).

Но я не нашелъ первичнаго перевода, а потому это немного—да будетъ тебѣ отрадно видѣть—перевелъ и представилъ тебѣ, боголюбящему, на судъ, а ты, соотвѣтственно дарованной тебѣ мудрости, разсуди и, если окажется достойнымъ, пусть утвердится тобою въ церкви нашей, а если что-нибудь недостойнымъ окажется, то книгу эту сожги и ошибку мою скрой и меня обличи, и я покаюсь.

Я же изъ 150 (псалмовъ), подлежащихъ (твоему) обсужденiю, выбралъ только семь, которые цѣликомъ переведены, и помимо вашего приказанiя я не дотронуся (до остальныхъ), пока не узнаю, съ пользою ли хоть сколько-нибудь я трудился, или, если трудъ мой плохъ (если я плохо трудился),

я подвергнусь обвиненіямъ, потому что велика есть книга, „Толкованіе на 150 псалмовъ“, псалмовъ, которые перо Божье написало: Давидъ сочинилъ сокровище (ծանձօռեալ¹⁾) пѣсней при посредствѣ Св. Духа и положилъ во главѣ церкви для пошрания врага“.

Указавъ затѣмъ, что Толкованія Епифанія все хорошо и мастерски объясняютъ, авторъ письма продолжаетъ:

„А я, сообразно силѣ моей, это небольшое (т. е. толкованіе на 7 псалмовъ) изъ 150 препроводилъ тебѣ, если есть нужда докончить, то пусть докончить его твоя святость, я, по не имѣнію времени, ничего не въ состояніи сдѣлать. Если что-нибудь найдете не такъ, какъ слѣдуетъ, то, какъ сказано выше, сожгите его (мой трудъ), и меня простите, и да буду упоминаемъ въ твоихъ молитвахъ, достойный отецъ!“

На стр. 541 рукой текста имѣется приписка:

Եւ տօ՛ւ ի՞նչ ճանչեսցենք սրբէս ճանձօռ:

„Господи Иисусе Христе, успокой душу Дачи“.

Въ концѣ толкованій, на стр. 575, на полѣ, внизу, почеркомъ текста есть замѣтка:

ճանձօռ յօտարձման յեւ տօ՛ւնտօ յեանձօռն Եւ սրբօ մօսօ ճօճօ-ծղլ յէ՛ն.

„Это (т. е. толкованіе на псалмы) перевелъ Дачи съ армянскаго языка, Богъ да возвеличить его душу“.

Толкованій имѣется на слѣдующіе псалмы: 1, 2, 3, 4, 5, 9, 17, 44, 45, 46, 47, 48, 49, и 50. Въ концѣ этой части труда читаемъ:

Եւ ճօ: յէնճօ ի՞նչ: ճօյեսրդլօ: տօ՛ւմնձօ: օյնձօ: տփմլօ: Կօս: յձօյանքօ:

„Хвала Тебѣ, Христе, окончено толкованіе на псалмы, написанное (сказанное) св. Епифаніемъ“.

¹⁾ βραβεῖον — премія, награда.

Затѣмъ приведено письмо Дачи (Mr)увельскому¹⁾ епископу Антонію, которому онъ и посвящаетъ свой трудъ. Вотъ это письмо:

მიწერილი: დაჩისა: [მრ]უველელ: ებისკოპოსისა: ანტონისა::
ჟერ თუ იეო ანუ არა ნიშდესითა ამით გონებითა ჩემითა ესე ფერებე ვეჟ და შდა შევეწირებ ღირსო ღთისაო და ევედრები სიწმიდესა შენსა რა განაშორო სიტუათაგან ჩემთა ეპურანქოჲ მტერისაჲ და მოძებინო ჩემზა ართი ეგე მადლისა შინისაჲ და განანათლო ბნელი გონებისა ჩმსაჲ და ეტეროვან კეთილ მექმენ მე და მიზურ კელი მარჯუენე ჩემი და ელომუნსად მიძლოდე მე წე ჩემსა და განმავლენ მე გრენნი იგი ძნად²⁾ სკალნი და მიმიძელე მე თემ[ს]ო-ფორიონსა³⁾ მას სამეუფოსა და გამოძინოვე მსჯულისაგან პიტაკი გრნთავისუფლებისაჲ რა გნევერე მე კელთა⁴⁾ მათონ სამანელთა წოებსაჲ ჰსო ღირსად გმოსიეს ვეჟასი ეგე სამდდელოჲ და სამართლად მივიღებეს დროატი სღმრთე კელმწებე გაქეს მენო გრნთავისუფელე მე მნბსგან ცოდვისა:-

„Письмо Дачи (Mr)увельскому епископу Антонію. Слѣдовало ли нѣтъ отъ свойства моего разума, (но) я все-таки такъ сдѣлалъ и тебѣ, богодостойный мужъ, посвятилъ (трудъ мой), и умоляю святость твою удалить отъ словъ моихъ пареканія (ეპურანქოჲ ?) враговъ, излить на меня источникъ благостей твоихъ, просвѣтить тьму разума моего, быть добрымъ эфиромъ для меня, держать правую руку мою, быть путеводителемъ моимъ и провести меня черезъ тѣ кризисны, трудно проходимыя, и привести меня къ блаженному тому царству, и выпросить у Судьи удостовѣреніе (პიტაკი) моего освобожденія (отъ грѣховъ), чтобы я могъ удалиться

1) Подъ мрувелями или, правильнѣе, мровелями извѣстны были въ старину русскіе епископы.

2) Это слово повторено выше строки другой рукой и другими чернилами.

3) Буква, заключенная въ скобкахъ, написана сверху строки другой рукой и другими чернилами.

4) Въ оригиналѣ читается ვეჟთა.

отъ страшныхъ тѣхъ мѣсть (ада)! Святой епископъ, достойно носишь ты священническій наплечникъ (კაკასი) и достойно принять тобою священническій жезлъ (დროატა); имѣешь власть и освободи меня, доблестный, отъ рабства грѣха!“

Послѣ этого приведено послѣсловіе переписчика или главнаго редактора нашей рукописи, которое, къ сожалѣнію, въ цѣликомъ сохранилось. Вотъ это послѣсловіе:

ქ. სახელისა წდისა სამებისა მქადაგებულნო ზეგარდამო ქებულნო და დბლნო წნო მადღეთ მოძღუარნო ნეტარნო გრიგოლ ნოსელ ებისე მსო და ღირსო ეპიტოხე კვპრელ მამაო და მთავრო და განთქმულა წო ბასილ მწყემსო ყლთა მრწმნეთათ: და დბლო იპოლიტ: წწყდნო გამოუთქმელთა მადლთა მეცნიერად მეტუეულნო: დიდად განსაკურებულნო კაცნო: პოენილნო გულითად ორისად წოდებულნო მონად ქესა:-

სამკვდრებულნო: სულისა წდისა[ო] რწნა გამოუჩინებულნი: და დაფარულნი სიბრძნისანი გამოგიცხადნა: და სული წრეული განისადა გუამთა თქნათ:

და დაუწერებით ეკლესიისა ქესსა: შირად შირადთა წიგნთა: თარუმანებანი: და შესხმანი წდისა და ყლდ დბლისა ღთისმშობლისანი: და ჩნ გუაწყუეთ წესი აწინდელისა ქცევისაჲ: ღთის მსახურებით: და მოსაკებელი: ნეტარის მის საუგუნოჲსა სასოკუბით ცხორებინაჲ.

კან სიღული: დაუმტკიცეთ გულის სმის მყოფელთა: კან თქუა დანიელ. საკურგლმან წწყდმნ: მამინ გამობრწყინდენ გულის სმის მყოფელნი იგი კან მბრწყინვალეჲჲ სამყაროჲსაჲ.

და რლთა კეთილად ხელ ეკეს დაუნჯებაჲ ზეცისა სიმდიდრეთაჲ წარგებითა ქუნსა მონაგებთაჲთა და ქველის საქმისა მათისა ახოვნბაჲ.

კან ნესტუ ოხრის წე ღთისა და კაცთა ყლთა აღძრულბეს მიბამებუბად მათა დაღატათუ გლასაკ ვინმე იუოს. კან წერილ არს: მედგარო ემსგავსე ჳინტკველსა: და შებმა უყავ უფროჲს მდლისა შნისა: რ ღი არს მომცემელი ძალისაჲ:

ამისთჳს მეცა არს დაგუარე სწრაფაჲ სულისა ჩემისაჲ: მიზე-ღითა ნაკლულეკანებისაჲთა: და შეუდეკ კეთილსა გულს მოდგინებასა:-

მე ცოდვილი და უნარჩვეუნი ყლთა მოწყსუნათა: იოკანე ბეჩია: და გაკასრულე წე ესე წიგნი: კაცისა შესქმნე: და მეორედ წიგნი თუაღთა: და სხვის მეტყუელი: და აზოლიტე: და ქართლის მოქცევა: და ცხორება ნეტარისა მის: და დღლისა მღვდელთ მოძღუროსა: და იაკობ ნსობინელისა: და თარგმანება ზოგთარე ფნთა დთისა:—

მოდუაწებითა [და თანადგომითა] დედის ძმისა ჩემისა მიქაელისა და ძმისა ჩემისა დგითისითა: და სწუა ანა ანავის ჳრთავს თუნიერ სოგლასკისა ჩემისა: და შეკწირე შატბერდს საყოფელსა წდის: დთის მშობლისას: რლსაცა შინა აღვიზა]რდე:

სალოცველად სულისა ჩემისა ცოდვილისა: და მშობელთა ჩემ[თა] და სალოცველად მეუეთა ჩ[უენთა] ბავრატ მეუთისა და ყლთა შვილთა მთათუხს: და გვედრები ყლთა ვინცა იმისსურებდეთ წსა ამას . . .

Въ этомъ послѣсловіи, послѣ длиннаго обращенія къ отцамъ церкви и ихъ восхваленія, переписчикъ продолжаетъ:

„Сего ради и я не скрылъ стремленія души своей по причинѣ недостатковъ и послѣдовалъ доброму влеченію сердца, я, грѣшный и послѣдній между всеми законниками, Іованъ Берай, и окончилъ священную книгу сію: „О сотвореніи чловѣка“, во вторыхъ, книгу „Объ образѣ (животныхъ) Ипполита“, „Обращеніе Грузіи“, „Жизнь блаженнаго и великаго священнослужителя Якова Низибійскаго“ и „Толкованіе на нѣкоторые псалмы Давида“—содѣйствіемъ брата моей матери Микаеля и брата моего Давида, и больше никто никакаго участія не имѣеть, кромѣ меня бѣднаго, и принесъ въ даръ Шатберду, въ которомъ получилъ воспитаніе, для благословенія души моей грѣшной и родителей моихъ, и для благословенія царей нашихъ—царя Баграта и всѣхъ сыновей его—, и умоляю всѣхъ, которые будете служить въ святой сей (обители)“... (далѣе недостаетъ).

Изъ записей, сдѣланныхъ позднѣйшею рукою, заслуживаетъ особеннаго вниманія одна приписка на первомъ листѣ пергамента; она сдѣлана гражданскими буквами весьма стариннаго письма и читается такъ:

ქ: ქტე: ლთო: [ა]დიდუ: დიდუბითა: სუგნოთ: ან[ვი]. ან
 რმლის: ბრძანებთა: და ჩქ[ნი]თა: შეიძლეს: წიგნი: ესე: გლოთა მს-
 თის: მიწა: მღვდელისა მიქლისათა:.

„Христе Боже, прославь величіемъ вѣчнымъ эристава эриставовъ Квирикѣ, по приказанію и указанію котораго переплетена книга сія рукою молящагося *за него*, праха ихъ Микаела“.

Запись эта по палеографическому характеру мхедрули не позднѣе XI вѣка. Подъ именемъ Квирикѣ извѣстны кахетинскіе правители и цари. Ихъ было четыре: Квирикѣ I (929—975), Квирикѣ II (929—975), Квирикѣ III (1010—1029) и Квирикѣ IV (1084—1102). Если кому-нибудь изъ кахетинскихъ царей принадлежитъ эта запись, то онъ долженъ быть Квирикѣ III, котораго, по словамъ грузинской лѣтописи Картлисъ-Цховреба, царь Багратъ III взялъ въ плѣнъ и держалъ его при своемъ дворѣ. Но возможно, что наша запись относится къ кому-нибудь изъ тао-кларджетскихъ эриставовъ, о которомъ у насъ нѣтъ свѣдѣній.

Выше этой записи вязью гражданскаго позднѣйшаго письма, вѣроятно, рукою Давида ректора, владѣтеля этой рукописи, сдѣлана надпись:

ესე წიგნი: დეკონოზის: ადექსიძის: დეკონოზი.

„Эта книга принадлежитъ протоіерею Алексидзе. Протоіерей“.

А ниже той же самой записи совершенно другой рукою гражданскаго письма читаемъ:

დემეტრან მშვიდლობაში ეს წიგნი დიმიტრი შრო[თ]ლ[ა]შის
 (тутъ гражданскою вязью, тождественной съ первой, прибавленно: ესე წიგნი) ჰატრონს ახმაროს. უკეთე არა დაადგო. ითხო-
 კთ სულოერი საზრდელი რათა მიემთხუებოთ სუფიკასა ქუჭყას[ისას].

„Да дастъ Богъ во здравіе пользоваться этою книгою владѣтелю, протоиону Димитрію“.

„Если не оставите... просите нищи духовной, чтобы удостоиться спасенія земнаго“ (?)

Затѣмъ на стр. 86, на полѣ внизу, строчными церковными буквами позднѣйшаго письма читаемъ: *წ. ბე უღ უღორ-სმა... შეესწირე ექსთა დღე ესე საუდარსა... [ლო]ს მშობლისა. უღ წო შე ცი კედებ სნ.*

„Св... я недостойный изъ всѣхъ... пожертвовалъ этотъ Шестодневъ церкви... [Божь]ей Матери. Пресвятая, помилуй грѣшнаго Эвдемоза“.

На стр. 565, на полѣ внизу, греческими крупными буквами читаемъ:

ΚΗΥΡ ΓС ΧС Ο ΘΕΟΣ ΕΛΕΣΟΝΗ ΜΥС.

„Госиоди Исусе Боже, помилуй насъ“.

Наконецъ, въ концѣ книги сохранился небольшой клочокъ бумаги, на которомъ, вѣроятно, рукою Давида ректора гражданскими буквами написанъ перечень статей, которыя можно найти въ нашей рукописи.

ს აბოკების წიგნსა აძას შინა წერილნი ესე: 1 ექსთა დღე. 2 აბოლიტეს განმარტება. 3 ათორმეტო თუალო განმარტება. 4 სახის მეტეფსლება. 5 ნინოს ცხოვრება და ქართლის მოქცევა და სხუა. 6 დავითნის თარგმანი.

Выше этого другой рукою прибавлено: *ებრაული და ბერძული ანბანიც არის ამ წიგნში და სრობოლოლოცა ადამისთვან კე ნაკიფორე მეფეაღღე.*

„Въ этой книгѣ находятся слѣдующія статьи: 1) Шестодневъ, 2) Толкованіе Ипполита, 3) Толкованіе на 12 камней, 4) Физиологъ, 5) Жизнеописаніе Нины и Обращеніе Грузин и проч., 6) Толкованія на псалмы. Да еще заключаются въ этой книгѣ греческій и еврейскій алфавиты и хронологія отъ Адама до царя Никифора“.

Въ нашемъ сборникѣ имѣются еще приписки или записки на армянскомъ языкѣ. Однѣ изъ нихъ позднѣйшія, строчнымъ круглымъ письмомъ. Сюда относятся нумерація те

традей армянскими буквами, выставленными на нижних полях под грузинскою нумераціей начальными буквами, и далѣ записи, указывающія на количество тетрадей и мѣсто, занимаемое тѣми или другими листами (стр. 361, 571). Другія записи древнія и современны сборнику. Сюда относятся: армянскій алфавитъ инициальнаго письма на полѣ 557 страницы. Въ другой записи на слѣдующей 559 страницѣ сказано: „Месреабъ (Месробъ) дѣлаеть эти буквы“ (повидимому, намекъ на изобрѣтеніе Месропомъ армянскихъ буквъ). Въ слѣдующей записи на той же страницѣ сказано: „Богъ да благословить меня, писца Берая. Аминь“. На полѣ 568 страницы помѣщено начало Господней молитвы по-армянски. Эти и другія армянскія записи разобраны и изданы съ палеографическою таблицею Н. Марромъ (Тексты и раз. вн. III, стр. XVIII—XX).

Первый вопросъ, который невольно рождается въ насъ относительно этого сборника,—это вопросъ о времени, къ которому долженъ быть онъ отнесенъ. Извѣстный грузинскій археологъ Д. З. Бакрадзе, обратившій вниманіе на важность значенія этого сборника, категорически отнесъ его къ IX в., т.е. ко времени царствованія Баграта I (826—876¹). Съ легкой руки покойнаго археолога Бакрадзе укоренилось убѣжденіе о принадлежности этого манускрипта къ IX в., и всѣ тѣ, которые до изданія мною „Трехъ хроникъ“ упоминали объ этомъ сборникѣ, относили его къ IX в. Но найденное мною лѣтомъ 1889 г. въ деревнѣ Земо-Чала Пархальское четвероевангеліе, переписанное тѣмъ же самымъ Юваномъ Бераемъ, который является переписчикомъ Шатбертскаго сборника и не разъ въ немъ упоминается, отодвигаетъ время написанія разбираемаго сборника на цѣлое столѣтіе впередъ и служитъ лучшимъ доказательствомъ,

¹ См. грузин. газету „Иверія“ за 1889 г. № 6. и Древн. Ист. Грузин до X в. на груз. языкѣ. Тифлисъ 1889 г. стр. 57—58; 2, 9—221.

какъ мы должны быть осторожны въ опредѣленіи времени древнихъ рукописей безъ датъ. Одна изъ многочисленныхъ записей Пархальскаго евангелія гласитъ въ переводѣ:

„Во имя Отца и Сына и Св. Духа, ходатайствомъ Святой и Превеликой Божіей Матери, Приснодѣвы Маріи, силою Животворящаго Честнаго Креста, ходатайствомъ святого и блаженнаго пророка Іоанна Крестителя, ходатайствомъ и помощью святыхъ преславныхъ апостоловъ и святыхъ пророковъ, ходатайствомъ святыхъ евангелистовъ — Матѳея, Марка, Луки и Іоанна, — предстательствомъ святыхъ мучениковъ, достойныхъ архіереевъ и блаженныхъ отцовъ — удостоился я бѣдный Іоаннъ, по прозванію Берай, окончить св. сіе четвероевангеліе содѣйствіемъ Св. Духа и помощью Богооблеченныхъ людей, въ благословеніе душъ моей грѣшной и ради своего собственнаго поученія и въ благословеніе духовниковъ моихъ, и въ благословеніе каждаго изъ насъ, духовныхъ и свѣтскихъ, и въ благословеніе царей нашихъ — Богорожденнаго Баграта, царя грузинскаго, Давида магистроса, Сумбата, эристава эриставовъ, и Богомъ дарованныхъ дѣтей ихъ. Христе, прославь всѣхъ ихъ своими щедротами во вѣки вѣковъ!“

„Съ этого времени всѣ тѣ, которые удостоитесь читать и служить по св. сему евангелію, помяните душу мою грѣшную въ святыхъ молитвахъ вашихъ. И всѣмъ намъ вмѣстѣ даруй, Боже, добрые вѣка, и всѣ да удостоимся царствія небеснаго, и да удостоимся услышать желанный тотъ гласъ Іисуса Христа, Бога нашего. Слава Церкви, слава Отцу и Св. Духу во вѣки вѣковъ, аминь!“

„Написано въ лѣта отъ сотворенія міра 6577-ой, обращеніе было тринадцатое, корониконъ 193“.

193 корониконъ тринадцатаго обращенія (780+193=973) и 6577-ой годъ отъ сотворенія міра по грузинскому счету (6577—5604=973) одинаково равняются 973 году.

послѣ Р. Х. Значить, Пархальское евангеліе переписано монахомъ Шатбердскаго монастыря Іоанномъ, по прозванію Бераемъ, въ 973 г. Берай является переписчикомъ и разбираемаго нами сборника, стало-быть, этотъ сборникъ не можетъ быть переписанъ ранѣе X вѣка ¹⁾. Лица, упомянутыя Бераемъ въ припискахъ Шатбердскаго сборника и Пархальскаго евангелія, по нашему мнѣнію суть: царь Багратъ II Регвени (958—994), Давидъ куропалать, который какъ видно, въ 973 г. носилъ еще званіе магистроса. Магистросомъ онъ упоминается еще въ одной аѳонской рукописи, подъ названіемъ „Рай“, переписанной въ 997 г. ²⁾. Сумбатъ эриставъ эриставовъ, упоминаемый вмѣстѣ съ царемъ Багратомъ и Давидомъ магистросомъ, долженъ быть Сумбатъ Артануджскій, сынъ Давида мампала, который по Исторіи Сумбата, сына Давида, умеръ въ 988 г. ³⁾. То обстоятельство, что Иванъ Берай въ припискѣ Шатбердскаго сборника не упоминаетъ вмѣстѣ съ царемъ Багратомъ II-ымъ Давида магистроса и эристава Сумбата, заставляетъ думать, что Шатбердскій сборникъ переписанъ Бераемъ раньше Пархальскаго евангелія, когда Давидъ куропалать былъ молодъ и не игралъ никакой роли, ибо мы знаемъ, что потомъ настоящимъ правителемъ и вершителемъ грузинскаго царства былъ Давидъ куропалать, а Багратъ носилъ только званіе царя.

384 (=2785). Сборникъ разныхъ произведеній, рукопись in folio, въ 32×22 сантиметра, писана

¹⁾ Подробныя свѣдѣнія о Пархальскомъ евангеліи вмѣстѣ съ палеографическими снимками см. въ XII вып. Матеріаловъ по Археологіи Кавказа Моск. Арх. Общества, стр. 139—151.

²⁾ Цагарели. Свѣдѣнія о пам. груз. письменности, вып. I, стр. 89—91. Бакрадзе. Исторія Груз. до X вѣка, на груз. яз., стр. 244.

³⁾ Е. Такайшвили. Источники грузинскихъ лѣтописей. Три хроники, стр. 151.

на бумагѣ круглымъ красивымъ мхедрули и черными чернилами; оглавленія и начальныя буквы нѣкоторыхъ параграфовъ текста писаны киноварью. Досчатый переплетъ перекрываетъ коричневою кожею съ красивыми тисненіями. Листовъ 225. По содержанію рукопись представляетъ копію первой части Шатбердскаго сборника. Въ ней приведены первыя пять статей названнаго сборника (О сотвореніи челоуѣка Григорія Нисскаго; О 12-ти драгоцѣнныхъ камняхъ Епифанія Кипрскаго; Физиологъ; О мѣрахъ и вѣсахъ Епифанія Кипрскаго и Родословныя и перечни) да одна лишняя статья, взятая изъ другой рукописи, „Ученіе Іоанна Златоуста о второмъ пришествіи“. თქმული წმიდაის და ნეტარის ძამის ჩუენის იოვანე ოქროპირის სწავლანი სარგებლნი სულთანი, რომელი განადგომებს განთა შიშის უფლისას, კსენებისთვის ძეორედ მოსლვისა უფლისა ჩუენის იესოს ქრისტესა:-

Начало текста: ცხორება: ყოველთა: წმიდათა: და: მართლთა: მოთმინებითა: განძვენებულ: და: განბრწუნებულ: არს: ამითთვის: ჟ: კაცო: გიუვარდინ: მოთმინება: ვითარცა: დედა: ძღვერების: ვითარცა: ფსალმენი: გკასწავებს: და: კვეტყუის: დაუთმე: უფალსა: დაიდვენ: გზანი: მისნი:-

Конецъ: მორწმუნენო: ისმინეთ: ქრისტანენო: ყურად: იღეთ: არა: ზღაპარსა: ვიტყუო: არცა. სიზმარსა: არამედ: საქმესა: რომელი: უკრულად: ყოფად: არს: და: მოვიქცეთ: მცირედ: ბორბტისგან: და: კჭნათ: კეთილი: რათა: მოწყაღე: ვეთ: მსჯულო: იგი: სსმინელი: ჩუენ: ზედა: რომელი: იგი: ვიიებს: მიზყსსა: ცხორების: ჩუენისას: რათა: ღირს: მეუნეს: ჩუენ: საუკუნოთა: მათ: კეთილთა: რამეთუ: მისსა: შეენის: დიდება: უკუნითი: უკუნისმდე: ამინ: .
 Далѣе позднею рукою приведена дата, указывающая на январь 1304 г.: იანვარს: . ჩ ტ დ, но эта дата невѣрная, поздняя и не должна имѣть для насъ никакого значенія. Къ сожалѣнiю, отъ послѣдняго листа рукописи сохранилась только треть, приклеенная къ новой синей бумагѣ, и потому послѣсловіе переписчика не цѣликомъ приведено. Въ уцѣ-

ლწვეი წატი პოსტწლოვია პერეჩისლენი ვსწ სტატი, ვოშედიწია
 ვწ სბორნიკწ, ი დალწე პრიბაველი, წო სბორნიკწ პერეჩისანი
 პო პრიკაზანიუ ცარე გეორგი: აღიწერა: და: სრულ: იქმნა: წიგნა:
 კსე: კატა: შესაქმე: ეჭუსთა: დღე: სანის: მეტყუელება: კურთსეკა:
 და: ცხორება: ზთორმეტა: ნათესავთა: და: ზთორმეტა: თუკლთა:
 არნისთა: და სსუანი: სწავლანი: იკვანი: რქორბირისანი: ბრძანებთა:
 მეფისა: გიორგისთა: რომელსა: სურდა: მრკელთა: საღთოთა:
 და: სამეცნიეროთა: წერდთა: კითხვა: და: თარგმანება: რათა:
 განმარტებულად: გამომიბოს: ღთაე: წერდნი: რომელსა: შეუკრე-
 ბეს: გულსა: მისსა: ყოველი: სწავლა: და: მეც. . . Подъ царемъ
 Георгіемъ этой записи, вѣроятно, разумѣется Георгій XI
 (1675—1695). Что первыя пять статей разбираемой руко-
 писи списаны съ Шатбердскаго сборника, въ этомъ нельзя
 сомнѣваться: во-первыхъ, расположеніе статей то же самое,
 что въ Шатбердскомъ сборникѣ; во-вторыхъ, по тщательномъ
 сличеніи обнаружилось, что все то, что недостаетъ въ Шат-
 бердскомъ сборникѣ, недостаетъ и въ нашей рукописи, и
 для нихъ оставлены мѣста; въ-третьихъ, всѣ тѣ кресты и
 украшенія, которые мы находимъ на поляхъ Шатбердскаго
 сборника, повторены кописомъ и въ нашей рукописи. Но
 почеркъ и бумага разбираемаго сборника неодинаковы: боль-
 шая часть писана на тонкой бумагѣ безъ филиграни и
 текстъ каждой страницы въ рамкѣ изъ разноцвѣтныхъ
 чернилъ. Конецъ и меньшая часть въ серединѣ писаны на
 плотной бумагѣ безъ рамокъ. Филигрань этой бумаги три
 полумѣсяца. Въ общемъ не подлежитъ сомнѣнію, что руко-
 пись XVII вѣка. Она теперь разбита, дефектна, въ началѣ
 недостаетъ текста первыхъ четырехъ страницъ Шатбердскаго
 сборника, и статья „О сотвореніи челоѣка“ начинается сло-
 вами: ბუნებისათვის ქვეყნის კრთ ნაწილად. Далѣе 13 листовъ
 попорчены и подправлены синею бумагою въ началѣ XIX
 вѣка. Филигрань синею бумагою 1800 г. Рукопись приобрь-
 тена мною покупкою для Общества грамотности. Теперь ясно,

что въ Шатбердскомъ сборникѣ во второй половинѣ XVII вѣка были тѣ же дефекты, которые наблюдаются въ настоящее время. Кромѣ того, не прочитаны и пропущены копистомъ тѣ строки Шатбердскаго сборника, которыя выцѣвли или попорчены. Напримѣръ, пять строкъ изъ статьи „Физиологъ“. Въ XVII вѣкѣ въ алфавитѣ мхедрули еще не былъ установленъ знакъ для выраженія *z*, и потому вмѣсто этой буквы встрѣчается знакъ похожій на *ı* заглавнаго хуцури (см., напримѣръ, листъ 163 recto). Знакъ *z* на томъ же листѣ выражается посредствомъ хуцури; въ другихъ случаяхъ употребляется знакъ, который, повидимому, представляетъ вязь изъ *ı* и *o*.

385 (=2266). Акаѳистъ креста и корониконы, миниатюрная рукопись, въ 15×7,5 сант., писана на лощеной бумагѣ весьма мелкимъ строчнымъ хуцури и черными чернилами; оглавленія писаны киноварью, текстъ заключенъ въ бордюръ, исполненномъ золотомъ. Сохранившіеся листы составляютъ отрывокъ цѣлой книги. Всего сохранилось 8 листовъ, изъ которыхъ шесть заключаютъ въ себѣ акаѳистъ креста, *დაჟუჯდამქლო ჳრის*, двѣ — хронологическія записи или корониконы, *ქორიკონი*, и одинъ — указатель евангельскихъ чтеній для разныхъ случаевъ, *საკუბულო*. По почерку и бумагѣ рукопись начала XVIII вѣка. Запись мхедрули на 12-ой страницѣ указываетъ на 1702 годъ: *ადამს აქეთ შვიდოთას ორას სამი, ქვის აქეთ ოთხს შვიდას ორი, მხის მოქვევს ოთხმეტი, მოკვარის ცხრას, ქგნა ტუ*, но эта записъ не современна рукописи. Послѣдній хронологическій фактъ корониконовъ относится къ 1707 году, и такъ какъ корониконы писаны рукою текста, то рукопись не могла быть переписана раньше этого времени.

При этомъ номерѣ рукописи хранятся еще два листа другой рукописи, представляющей изъ себя объясненіе упо-

ტრებლენია კორინთიკონოვს სჷ ვრუცელჷთო მ ნ კრუგამი, სოსთავლენიმი თიფლისკიმი მიტროპოლითო ნიკოლაემ ორბელიანი, სწავლენი ამჷ ქორონიკონისჷ, თუ კითარ ჯერ არს, უოკელიკო, რუკიპისჷ პისანი ვესჷმა მელკიმი პოჩერკო მ სტოჩნაგო მხედრული, ვჷროატი, პერვოი პოლოვინი XVIII ვჷკა. სოსთავილენი კრუგა, უკავიშჷვალია ნა პორაოდო მ ჩენი ევანგელია, აპოსტოლი ნი სჷსოპოზიი, თიფლისკი მიტროპოლიტი ნიკოლაი, უპოვინაი ვჷ ვაპისი პერენიჩიკო მ: ეს გოგელი მირკელ უოფილი ტივილი მიტროპოლიტის ორბელის მის ნიკოლოზის კამოლეზულია. შენდობას გოხოკო, ვინც ნახოთ, მრკელის კირით კამიკეთობას. მე ვახსჷ და აქ დავსწერე სახმარ იჷო ამ ქორონიკონისჷ.

Хронологическiя записи, о которыхъ мы упоминали выше, обнимаютъ событiя съ 1634 по 1707 годъ и писаны всѣ рукою текста. Ихъ мы считаемъ нужнымъ привести сполна.

ქორონიკონი.

- ԲԿԿ:** როსტომ მეფე გაბატონდა:-
- ԲԽԻ:** არხილ მეფე დაიბადა.-
- ԲԽԻ:** როსტომ მეფე მიიგვალა და მეფე შანსაჲ გაბატონდა:-
- ԲԾԾ:** მეფე შანსოჲ და კათალიკოზი დომე[ნ]ტი მიიგვალნენ სეკდენბურს:
- ԲԾԾ:** მეფე გიორგი გაბატონდა იანვარს და ამჷ ქორონიკონს სეკდენბურს თუთა ბატონიშვილი, გურიელის ასული, მიიგვალა:-
- ԲԾԾ:** დედოფალი როდამ მიიგვალა ივლის: იბ:
- ԲԾԾ:** დედოფალი მარიამ მიიგვალა:-
- ԲԾԿ:** დედოფალი თამარ მიიგვალა:-
- ԲԾԾ:** ლუარსაბ ისპანს წავიდა:-
- ԲԾԻ:** ლევან და ბაგრატ ისპანს წავიდნენ მარტს: Թ:
ამჷ ქორონიკონსა მეფე გიორგი გარდაგდეს იმერეთს. მეფეს ერეკლეს მისცეს ქართლი. ლევან და ბაგრატ ერათს გაგზავნეს და ლუარსაბ ქირმანს. ბაგრატ ერათს მოკუდა:
- ԲԾԾ:** მაისს: კვ: წავიდა ქართლიდამ ქახორთო ისპანს:-
- ԲԾԻ:** მარტის: Թ: მეფე გიორგი ისპანს ჩავიდა: ამჷ ქორონიკონსა სულეიმან ჩავიდა ისპანს:-

რუჩ: ნოენბერს: კა: გიორგი მეფეს ქაიშანი მისცეს.
 ამაჲ ქორინიკონსა ზგუტოს ლუარსაბ მოკუდა. მეფეს გიორგის მამას სახელა დაარქეს შანჯაზ. ქაიშანს ლეკას გავზანეს ჩაფად და ბუღუჭებზე გაუმარჯვა:—

რუნ: მეფე შანჯაზ და ლეკან სასტანს ბუღუჭებს შეებნენ, გავმარჯვათ. ოთხასი თაჲი მარჯრეს. ექნმა ცხენი და სალათი და კმალი გავგზანა ორთაჲ მძას:—

რუნ: ზგუტოს: კტ: ლეკან ქაიშანიდამ დაიბარეს, მდიან-ბეობა მისცეს, სახელი გამოეწაღეს, შანჯულისა დაარქეს:—

რყლ: სულეიმან მოკუდა მარტს: იკ:
 ამაჲ ქორინიკონსა მისს: კო: მეფეს შანჯაზს ქართლი და სპასალრობა მისცეს, ლეკან ჯანაშანად ქართლში გავზანეს და ქაიხოსროს მდიანბეობის ჯანაშანობა მისცეს, სახელი გამოეწაღეს, ხოსრო დაარქეს:— და ერეკლე მეფე ქართლიდამ წაიყენეს, ყულარაღასობა და კახეთი მისცეს:
 ამაჲ ქორინიკონს ენდაარი მისცეს მეფეს შანჯაზს:—

რყლ: კახეთი მისცეს ერეკლეს შულს:—

რყლ: ლეკან ქართლიდამ დაიბარეს. ვასტანტს ჯანაშანობა მისცეს:—

რყზ: ერეკლეს შული კახეთს გამოისტუმრეს:
 ამაჲ ქორინიკონს ეენი მამათს წაუდა, ისპანს სოჯა დასგლო ნაიბად, ისპანი მიბარა:—

რყჟ: მამათის გზაზე შამილობა იყო. მარტის: ი: ქაიხოსროს ჯარს სასალი უბრძანეს:

ამაჲ ქორინიკონს ისპანს მამათიდამ გავზანეს ქაიხოსრო ჩაფრად, ნაიბობა და ტარელობა ისპანისა მისცეს. ისპანი ამილი იყო, სოჯა და ეენის სასახლე ჩაქაუბინათ. შამილობა შექნილიყო და ღრთათ ყველა კარგა გაარია.

Въ Въ лѣто
 коро- отъ
 никонѣ. Р. X.

Переводъ.

322—1634. Царь Ростомъ воцарился.

336—1648. Царь Арчилъ родился.

- 346—1658. Царь Ростомъ преставился, и Шахъ-Навазъ воцарился.
- 364—1676. Царь Шахъ-Навазъ и католикосъ Доментій преставились въ сентябрѣ.
- 367—1679. Царь Георгій воцарился въ январѣ, и въ этотъ же корониконъ, въ сентябрѣ, принцесса Тута, дочь Гуріели, преставилась.
- 369—1681. Царица Родамъ преставилась, іюля 12-го.
- 371—1683. Царица Марія преставилась.
- 372—1684. Царица Тамара преставилась.
- 367—1679. Луарсабъ отправился въ Испаганъ.
- 376—1688. Леванъ и Багратъ отправились въ Испаганъ марта 8-го.
Въ этотъ же корониконъ визложили (съ престола) царя Георгія въ Имеретин. Царю Ираклию дали Картлію (Карталинію); Левана и Баграта отправили въ Гератъ, а Луарсаба—въ Кирманъ; Багратъ умеръ въ Гератѣ.
- 384—1696. Мая 23-го Кайхосро отправился изъ Картліи въ Испаганъ.
- 385—1697. Марта 8-го царь Георгій прибылъ въ Испаганъ. Въ этотъ же корониконъ Сулейманъ прибылъ въ Испаганъ.
- 386—1698. Ноября 21-го царю Георгію дали Кирманъ. Въ этотъ же корониконъ, въ августѣ, Луарсабъ умеръ. Царя Георгія называли именемъ отца, Шахъ-Навазомъ. Левана отправили въ Кирманъ чапаромъ и онъ одержалъ побѣду надъ булудчами.
- 387—1699. Царь Шахъ-Навазъ и Леванъ сразились въ Сепстанѣ съ булудчами, побѣдили, отрубили 400 головъ. Шахъ послалъ обоимъ братьямъ коня, халатъ и шашку.

- 389—1701. Августа 28-го Левана вызвали изъ Кирмана, пожаловали въ мдиванъ-беги, перемѣнили имя, назвали Шахъ-Кули-Ханомъ.
- 391—1703. Сулейманъ умеръ марта 16-го. Въ этотъ же корониконъ, мая 29-го, царю Шахъ-Навазу отдали Картлію и *должность* спасалара, Левана отправили джанишиномъ (правителемъ) въ Картлію, а Кайхосро назначили джанишиномъ надъ мдиванъ-бегами, перемѣнили ему имя, назвали Хосро. Царя Ираклія взяли изъ Картліи, отдали ему *должность* куларагаса и Кахетію. Въ этотъ же корониконъ царю Шахъ-Навазу отдали Кавдагаръ.
- 392—1704. Кахетію дали сыну Ираклія.
- 393—1705. Левана вызвали изъ Картліи. Вахтанга пожаловали въ джанишины.
- 394—1706. Сына Ираклія препроводили въ Кахетію. Въ этотъ же корониконъ шахъ отправился въ Мешедъ; въ Испаганъ онъ оставилъ наибомъ Ходжу и поручилъ ему Испаганъ.
- 395—1707. На дорогѣ къ Мешеду былъ голодъ; марта 10-го войску Кайхосро приказали грабить. Въ этотъ же корониконъ Кайхосро отправили изъ Мешедѣ въ Испаганъ чапаромъ; ему дали *должность* наиба и таруга Испана. Въ Испаганъ были неурядицы. Ходжу и дворець шаха побии камнями; наступилъ голодъ, и съ Божіей помощью онъ (Кайхосро) все хорошо устроилъ.

386 (=1638). Историческія выписки и хронологическія данныя о грузинскихъ

ц а р я х ъ, рукопись безъ переплета, въ видѣ тетради in folio, на 8 листахъ, писана строчнымъ мхедрули конца первой половины XIX вѣка. Филигрань бумажы 1847 годъ. На 1-ой страницѣ приведены краткія свѣдѣнія о царствованіи и дѣятельности царя Ираклія II; стр. 2—6 содержатъ въ себѣ свѣдѣнія о родоначальникахъ, правителяхъ и царяхъ Грузіи отъ Ноя до царя Парнаваза, съ указаніемъ хронологическихъ датъ; на стр. 6—12 приведенъ списокъ царей и правителей Грузіи отъ Фарнаваза до Георгія XII, съ указаніемъ важныхъ событій и годовъ начала вступленія на престолъ каждаго царя. Хронологическія данныя взяты изъ исторіи царевича Вахушта. Вообще всѣ эти выписки новаго почти ничего не содержатъ. Начало 2-ой страницы: შემდგომად წყლით რღუნისა ნოეს ძის აფუტისაგან იყო შესძე თაობა თარგამოს. ამის ესნენ რუანა მენი, რომელთაცა ნაწილსა მათსა ქმრუანსას ეწოდა საკელებითა მათითა.

387 (=2502). Списокъ грузинскихъ царей и правителей и хронологическія данныя о Грузіи, рукопись безъ переплета, въ видѣ тетради in folio, на 10 листахъ, писана на сѣрой бумажѣ строчнымъ мхедрули и черными чернилами; начальныя буквы церковныя. Въ числѣ знаковъ филиграней бумажы 1841 годъ. Рукопись конца второй четверти XIX вѣка. На 1—2 страницахъ приведенъ перечень царей отъ Фарнаваза до присоединенія Грузіи къ Россіи, съ указаніемъ года вступленія на престолъ каждаго царя. Списокъ обнимаетъ только картлинскихъ царей и правителей. Хронологія взята изъ исторіи Вахушта. На стр. 3—12 приведены хронологическія данныя Вахушта отъ 1201 года по 1753 годъ.

388 (=2939). Генеалогическая таблица грузинскихъ царей, исполненная въ краскахъ на

ცფალომ ლისტ. Таблица начинается съ Адама и Евы и доведена до послѣдняго грузинскаго царя Георгія XII. Она составлена Вахтангомъ Леоновичемъ Багратиономъ и нарисована весьма искусно и красиво ученикомъ VII-го класса Иесеемъ Иосифовичемъ Сулхановымъ, о чемъ имѣется надпись внизу: ქართა ესე შეთხზულ არს ვასტანგის მიერ ლეონის ძის ბატონოვანის, დასტულ არს მეშვიდე კლასის შეგორდის ასე იოსების ძის სულხანოვისგან. Таблица имѣеть внизу оглавление: საქართველომ ესე იუერიის შთამომავლობამ, თუ ვისის ტომისგან არიან შეყენი ძისნი ბატონოვანდმდე. ამა წინამდებართთ სითა იცნობების ჰირკელის მეფის ფარნავაზიდაძე ვადრე მირიან სოსროვანდმდე და მერმე მირიანიდგან ბატონოვანადმდე და ბატონოვანდამ ირესეთის მწერობელობამდე. Таблица XIX вѣка.

389 (=2938). Списокъ епископовъ, архіепископовъ, католикосовъ и экзарховъ Грузіи съ 318 по 1821 годъ, съ указаніемъ годовъ святительства каждаго изъ нихъ, рукопись на листѣ бумаги, писана круглымъ мхедрули и черными чернилами; списокъ составленъ, какъ видно, въ концѣ первой четверти XIX вѣка, ибо филигранями бумаги служатъ: подражаніе знаку pro patria, буквы К, Ф, М, Н и 1819 годъ. Свѣдѣнія, вошедшія въ нашъ списокъ, взяты изъ Картлис-Цховреба и исторіи Грузіи царевича Вахушта. О католикосахъ, которые теперь извѣстны изъ „Обращенія Грузіи“ и изъ другихъ источниковъ, въ немъ нѣтъ и помину. Замѣтка утверждаетъ, что съ 663 г., со времянь католикоса Тавора, до 1089 года, т. е. до католикоса Іоанна, въ Грузіи вслѣдствіе смуть будто совсѣмъ не было католикосовъ: ამ თაბორიდაძე ვადრე იოანე კათალიკოსამდე არღარა ვინ იყო კათალიკოსნი, ვინამთგან იყო ქვეყანათა აღრეკა ვადრე დაკით აღმაშენებელადის და ამ დაკით აღმაშენებელმან დაადგინა კათალიკოსი იოანე.

390 (=3860). Исторія и географія Грузіи царевича Вахушта, рукопись изъ Чубиновской бібліотеки, въ 21×16 сантиметра, писана на хорошей лощеной бумагѣ красивымъ, кругловатымъ, мелкимъ мхедрули и черными чернилами. Оглавленія писаны киноварью. Рукопись въ досчатомъ переплетѣ, обтянутомъ коричневой кожей, и заключаетъ въ себѣ 600 страницъ. Въ это число не входятъ 16 листовъ, потомъ добавленныхъ въ началѣ, на которыхъ бывший владѣлецъ рукописи царевичъ Теймуразъ помѣстилъ выписки изъ древнихъ историковъ и указалъ въ заголовкѣ каждой статьи, въ какомъ мѣстѣ или подъ какимъ короникономъ ту или другую статью слѣдуетъ помѣстить для пополненія свѣдѣній исторіи царевича Вахушта и вообще грузинскихъ лѣтописей. Эти выписки съ нѣкоторыми измѣненіями цѣлкомъ вошли потомъ въ древнюю исторію Грузіи, составленную самимъ царевичемъ Теймуразомъ и изданную Д. Чубиновымъ въ 1848 г. въ Петербургѣ. Тексты этихъ выписокъ соотвѣтствуютъ стр. Исторіи Теймураза: 149, 64, 66, 102, 105, 108, 109, 125. Кромѣ того, нѣсколько исправленій и добавленій написаны на поляхъ рукой самого Теймураза (см. стр. 43, 44, 52, 54, 60, 106, 107, 108, 161, 275).

Разбираемый трудъ Вахушта заключаетъ въ себѣ древнюю исторію Грузіи до раздѣленія на три царства, географію Карталинніи и исторію Карталинскаго царства послѣ раздѣла. Эта исторія кончается въ нашей рукописи на 495 страницѣ 1744-ымъ годомъ. Остальныя 498—577 страницы рукописи заключаютъ въ себѣ продолженіе исторіи Грузіи, приписываемое царевичу Давиду Георгіевичу. Бумага и почеркъ этой части рукописи другіе, чѣмъ первой. Одна часть этого продолженія подъ названіемъ „Продолженіе исторіи Кахетіи“, *შედეგა კახეთის ცხოვრების*, издана Д. Чубиновымъ

по нашей рукописи во II томъ Картлисъ-Цховреба, Спб. 1854, стр. 501—516; другая часть, стр. 536—577 рукописи, или исторія Грузіи отъ 1800 до 1818 г. еще не издана ¹⁾. Такимъ образомъ наша рукопись заключаетъ въ себѣ произведенія царевича Вахушта, царевича Теймураза и царевича Давида. Текстъ исторіи Вахушта, судя по почерку и бумагѣ, писанъ во второй половинѣ XVIII вѣка, а про-

¹⁾ Впрочемъ, въ 1906 г. вышла приложеніемъ къ журналу „Моамбе“ за 1905 г. книга подъ названіемъ „Матеріалы для исторіи Грузіи, собранныя царевичемъ Давидомъ Георгіевичемъ и его братьями, 1744—1840 гг.“ — მასალები საქართველოს ისტორიისათვის შეკრებილი ბატონიშვილის დავით გიორგის ძისა და მისი ძმებისა 1744—1840 წ.წ. თფილისი, 1906. Текстъ изданъ по рукописи М. Сабинина, которая имѣется теперь въ библиотекѣ Грузинскаго общества исторіи и этнографіи № 25. Заглавіе рукописи гласитъ: ნანდვილ ისტორია ესე, აღწერილი მეფის გიორგის პირმშოს ძისაგან დავითის მიერ, ისტორია ესე ახლად შედგენილი ქართლის ცხოვრებისად“, т. е. „Вѣрная сія исторія написана старшимъ сыномъ царя Георгіа Давидомъ. Исторія эта вновь составлена по образцу „Картлисъ-Цховреба“. Въ предисловіи къ указанному изданію М. Джанашвили справедливо замѣчаетъ, что книга эта цѣликомъ не могла быть составлена царевичемъ Давидомъ, ибо въ той же рукописи на 203 страницѣ сказано, что первенецъ царя Георгіа и наследникъ Карталиннн умеръ 10-го мая 1819 г., а исторія доведена до 1840 г. Поэтому, заключаетъ М. Джанашвили, Давидъ могъ писать эти „Матеріалы“ до начала 1819 г., а послѣ этого „Матеріалы“ были продолжены его братьями, напримѣръ, Багратомъ, который въ рукописи во многихъ мѣстахъ упоминаетъ о себѣ въ собственноручныхъ записяхъ. Мнѣ кажется, что и до 1819 года Багратъ и его братья (если только послѣдніе принимали участіе въ составленіи этой исторіи, что впрочемъ не доказано) многое внесли въ названные „Матеріалы“. По крайней мѣрѣ больше половины тѣхъ свѣдѣній, которыя мы находимъ въ указанныхъ „Матеріалахъ“, совершенно отсутствуютъ въ текстѣ нашей рукописи. Свѣдѣніями нашего текста составитель или составители „Матеріаловъ“ пользовались только какъ однимъ изъ источниковъ. Очень часто и въ тѣхъ частяхъ, которыя трактуютъ объ одномъ и томъ же событіи, тексты этихъ двухъ рукописей не покрываютъ другъ друга.

долженіе и дополненія писаны въ первой четверти XIX вѣка. Изъ другихъ записей царевича Теймураза укажемъ на приуроченіе языческихъ боговъ грузинъ къ греческимъ богамъ: Ὀρμυζ, ἄνευ ἄρμαζ — ὀρμυζტურ. „Ормуздъ или Армазь — Юпитеръ“; ზადენ ἄνεუ ზადენენ — აზოლონ. „Задень или Задненъ — Аполлонъ“; გაიმ — მერკურნი. „Гаимъ — Меркурій“; გაცო — სილვან, ტუის დი. „Гацн — Сильванъ, богъ лѣса“. მეფემამ 4 ფარსევომ აღაშენა ციხე ზადენისა და აღმართა კერში ზადენად წოდებულნი, ესე არს წიბისა მომცემელი და ნყოფთა აღმომცენებელი, გაიმ და გაცო დაფარულთა გამოემკებულნი. „Четвертый царь Парнаджомъ построилъ крѣпость Задень и воздвигъ идолъ подъ названіемъ Задень. Это богъ, дающій дождь и взрастающій плоды; Гаимъ и Гацн — боги, отбывающіе сокровенное“.

На слѣдующей страницѣ Теймуразъ приводитъ рѣчь баварскаго короля при врученіи ордена Баварской короны господину Эйнару въ 1828 г., 9 сентября новаго стиля, и внизу дѣлаетъ примѣчаніе, что извѣстіе выписалъ изъ Академической газеты въ Петербургѣ въ 1828 г. 26 сентября. Въ 1836 г. Теймуразъ поѣхалъ въ Германію и повезъ съ собою описываемую рукопись, какъ видно изъ его записи на 3-мъ листѣ: ეს ქართლის ცხოვრება თანა მქონდა გერმანიაში რომ წაველ წელსა 1836-სა. მეფის ძე თეიმურაზ. Другія записи той страницы указываютъ на генеалогію хановъ странъ, окружавшихъ Грузію.

ქ. ფათალიხან დარბანდისა იყო ჰეზას გუბარისა, მამას ერქვა ჭუსეინ-ალი-ხან. „Паталиханъ дербентскій былъ изъ фамиліи Амзы; отца звали Усейнъ-Али-ханомъ“.

ქ. მამად-ყული-ალა არის სადიანისა მირზა-ამაღათ-ხანის შვილი დარბანდის შვილი. Мамадъ-Кули-ага, сынъ саліанскаго Мирзы-Мамадъ-хана и внукъ Дари-Асана.

ქ. მუსტაფასან არის აღასიანის შვილი. აღასიან იყო ჭვი

მამად ქლხანის შვილი, სარქაროღლები, ხადირმას უკან იშოვნეს ამთ შამხიის ხანობა. „Мустафа-ханъ — сынъ Агасъ-хана, а Агасъ-ханъ былъ сынъ Аджи-Мамедъ-Әлхана Саркаръ-оглы. Шемахійскими ханами они сдѣлались послѣ Надиръ-шаха“.

ქ. მამად ხან-ხან არის ჯუსეინ-ხანის შვილი, ჯვა-ხალაბის გარისა, ესენი არიან ურატქეშაშოღლები, ჯვა-ხალაბის მამა ტუნტურა უოფილა გათათრებულა. „Мамедъ-Усейинъ-ханъ — сынъ Усейинъ-хана, изъ рода Аджи-Чалаба. Эти — Карахешинъ-оглы. Отецъ Аджи-Чалаба былъ тертеръ (армянскій священникъ), принявшій мусульманство“.

ქ. შაჰბაზ-ხან და აჰმათ-ხან ხოის ხანები იყვნენ რუსტამ-ხანის შვილები დუნბული: ეს რუსტამ-ხან იყო ხელ-ჯოხიანი ელი აღაჯ-ლი-ხადიშასი. „Шахъ-Абасъ и Амашь-ханъ были хойскіе ханы, сыновья Рустемъ-хана, изъ Дубы(?). Этотъ Рустемъ-ханъ былъ полицейскимъ чиновникомъ Агаджи-Надиръ-шаха“.

ქ. ფანახან იყო ხადირმას ვაზნი, საროჯალი. „Пана-ханъ былъ барышникъ (сариджали) Надиръ-шаха“.

ქ. ზიად-ოღლები არიან ოჯახნი. „Зіадъ-Оглы — это одно семейство“.

ქ. კოქნის ხანი არის უჯვარის გვართ. „Эриванскіе ханы изъ фамиліи Каджаровъ“.

თართუზ კქამმა დაწერა ურატხანანი. „Караманіани (фантастическій персидскій романъ, переведенный въ XVIII вѣкѣ на грузинскій языкъ) написалъ врачъ Тартузь“.

При распределеніи должностныхъ лицъ въ царствованіе царицы Тамары, Теймуразъ счелъ нужнымъ прибавить къ свѣдѣніямъ Вахушта:

და კეზირად და მდივანთ-უსუჯასად დაადრებინა ანტონი გელოანი, კანო მეცნიერი. ეს ძველში ვნახე. „А визиремъ и начальникомъ мдивановъ (секретарей) поставила (Тамара) Антонія Геловани, человекъ ученаго. Это я нашель въ старой (Картлисъ-Цховреба)“. Свѣдѣіе, приводимое Теймуразомъ, находится только

въ одномъ спискѣ К.-Ц. Вахтанговской редакціи Румянцевскомъ и въ копіи съ этого списка, имѣющейся въ Чубинновской библіотекѣ ¹⁾. Изъ этого видно, что подъ старой Картлѣсъ-Цховреба Теймуразъ разумѣетъ списки К.-Ц. Вахтанговской редакціи, въ отличіи отъ Исторіи царевича Вахушта, которая носить названіе тоже Картлѣсъ-Цховреба. Поэтому мнѣніе, будто Теймуразъ называетъ старой К.-Ц. довахтанговской редакціи въ отличіи отъ списковъ Вахтанговской редакціи, я считаю ошибочнымъ.

Въ концѣ рукописи тоже имѣются записи царевича Теймураза (578 — 601), одна изъ нихъ на шести страницахъ заключаетъ въ себѣ исторію прихода аргонавтовъ въ Грузію, которая тоже вошла въ древнюю исторію Грузіи самого Теймураза (стр. 85—100). Далѣе приведенъ перечень грузинскихъ царей съ самого начала до Георгія XII съ указаніемъ количества лѣтъ каждаго царствованія (590—595). Хронологія взята у Вахушта. Другія записи заключаютъ въ себѣ историческія замѣтки и выписки изъ газетъ относительно Отечественннй войны 1812-13 годовъ. Въ своей исторіи Грузіи Теймуразъ держится того мнѣнія, что горы Кавказа въ древнѣйшія времена населены были потомками Картлоса (мшвенческаго родовачальника грузинъ). Какъ бы въ оправданіе этого предположенія онъ приводитъ одну эпитафію, найденную московскимъ буштомъ въ горахъ Кавказа, недалеко отъ Моздока, и сообщенную имъ Петру Кебадзе:

ქ. ესე მცირე შემოკლებული მოთხრობა იროსოღასი პეტრე ჭებაძეს ერთს ვაჭართან ეხასხოს მოსკოვს, რომელსაცა რომ გადმოეწერას საფლავიდან მოსდოვოს გადმოთ. და ვლადიკავკასის მხარეს კავკასიის მთის კალთებში ძველი ნაქალაქარები ბერი არის ძველთა ქართლსიანთა, და მუნ საფლავი იგი ეპოვნა მას ვაჭარსა. ასე წერებულ იყო: კეთილ-ბედნიერებითა იროსოღა, ქე ფარნაოზისა, მთავრობდა ქალა-

¹⁾ См. наше „Описание“ подъ № 132.

ქსა ამას და ეპურს საზოგადოელს ხუთ ქალაქისა და ჰატავტეპულ იქმნისა
საფლავითა ამით საზოგადოელს მიერ ხუთასა ქალაქისათა (უეკუელად
იროსადა უოფილ არს ერთი მამსახლისთაგანი იკურთხება, ესე იგი
გაორგებულთა ქართლისანი ნათესაობისაგან). შეფის ძე თეიმურაზ.

Эпитафія гласила: „Съ добрымъ счастьемъ Иросода, сынъ Парнаваза, главенствовалъ въ семь городѣ и ему подчинялись жители пяти городовъ, и онъ былъ почтенъ этой могилою (т.е. надгробнымъ намятникомъ) жителями пяти городовъ“. Теймуразъ разъясняетъ, что Иросода, безъ сомнѣнія, былъ одинъ изъ мамасахлисовъ (старшинъ) иверійцевъ, т.е. грузинъ, изъ потомковъ Картлоса. Въ горахъ Кавказа, по заявленію Теймураза, городищъ много.

Исторія и географія Вахушта дошла до насъ въ автографѣ, хранящемся въ Азіатскомъ музеѣ Императорской Академіи Наукъ. Трудъ Вахушта въ цѣломъ оконченъ, судя по замѣткѣ въ концѣ автографа, 20 октября 1745 г. въ Москвѣ на Прѣснѣ. Автографическій сборникъ царевича Вахушта заключаетъ въ себѣ слѣдующія статьи:

1. Слово къ читателямъ, для чего трудъ сей принятъ. შერთხველათჳს სიტყუა, თუ რასათჳს არს შრომა ესე.

2. Нравы и обычаи грузинъ. ზნეხა და ჩვეულებანი საქართველოსანი.

3. Исторія Грузіи съ древнѣйшаго времени до ея раздѣленія на три государства и пять княжествъ, или до 1469 года. ცხოვრება საქართველოსანი.

4. Предувѣдомленіе для читателей. უწუება შერთხველათჳს. Эта статья служитъ предисловіемъ для второй части исторіи Грузіи, которая обнимаетъ исторію отдѣльныхъ царствъ и областей, на которыя распалась Грузія.

5. Географическое описаніе современной Картліи, или Карталиніи.

6. Исторія Карталиніи съ 1469 по 1745 г.

7. Описание и история Эретин, Кахетин, Кухетин, Тушетин и Дидоэтин.

8. Описание Осетин и горцевъ Кавказа.

9. Описание выдающихся мѣстъ Самцхе-Саатабаго.

10. История Самцхе-Саатабаго.

11. Описание Имеретин съ Абхазією и Мингрелією (Эгриси).

12. История Имеретин, Абхазин и Мингрелин.

13. Хронологическія данныя, обнимающія важнѣйшія событія въ Грузин и въ сосѣднихъ странахъ съ 1201 по 1755 годъ.

14. Синхроническая таблица грузинскихъ царей и католикосовъ и европейскихъ и азиатскихъ государей, царей, королей и папъ съ 302 г. до Р.-Х.

15. Указатель мѣстностей и именъ царей и правителей, упоминаемыхъ въ книгѣ.

16. Сравнительная таблица грузинскаго короникона и греческаго счисления, начиная съ 5508 г. отъ сотворенія міра.

17. Грузинскій кинклось и пасхалия.

При описаніи нижеслѣдующихъ списковъ трудовъ Вахушта мы будемъ указывать вышеприведенныя номера статей.

391 (=4545). История и географія Грузин царевича Вахушта, рукопись въ 34×22 сантиметра, въ досчатомъ переплетѣ, обтянутомъ черною кожею съ тисненіями, писана на синей бумагѣ строчнымъ разборчивымъ мхедрули и черными чернилами; оглавленія и примѣчанія писаны киноварью. Заглавіе написано буквами хуцური: ისტორიის გეოგრაფიის, ანუ უკულის საქართველოს, ქმნილი ვახუშტის მიერ ბაგრატიონის, ვახტანგ მეფის ძისა. Рукопись начинается статьей „О нравахъ Грузин“. Начало: ტომობა და უთამბავლობა საქართველოს (эти слова писаны заглавными ху-

ციური и киноварью). ნოეს მის იაფეთის თესლასგან ვადრე ქართლოსისა და ძმათა მისთამდე და განყოფილებასა მათნი და ძეთა მათთა. აწ წსეთათჳს ვიწყოთ მუჭლიდამ ახლადდე საქართველო-სათა. Далѣе порядоѣ чередованія текстовъ исторіи и географическихъ описаній обычный, какъ въ автографѣ.

Послѣ „Хронологическихъ данныхъ“, которыя доведены до 1753 г., помѣщена синхроническая таблица царей, папъ и правителей всѣхъ европейскихъ государствъ, древнихъ и новыхъ. Таблица эта въ началѣ дефектна, въ концѣ не докончена. Далѣе помѣщенъ списокъ селъ и деревень Грузіи по ущельямъ. Стало-быть, наша рукопись заключаетъ въ себѣ первыя 15 статей полнаго собранія труда Вахушта. Рукопись окончена 15 февраля 1826 года священникомъ Димитріемъ Окродзе, о чемъ имѣется запись въ концѣ: სრულ იქმნა სადიდებულად ღმრთისა უკულისა მჟვრობელისა უფლისა უკუელთა ძალთასა: თთუწსა ივბერკასა 15 დელსა: 1826 წელსა. ძღუდელი დიმიტრი ოქროძე. Въ рукописи 450 страницъ. Старая пагинація показана по тетрадамъ арабскими цифрами.

392 (=4734). Исторія и географія Грузіи царевича Вахушта, рукопись in folio, въ 34×21 сантиметра, писана на бумагѣ строчнымъ мхедрули и съ красными оглавленіями. Переплетъ картонный, обтянутый зеленоватою кожею съ золотымъ бордюромъ по краямъ, но онъ теперь ободранъ; рукопись имѣетъ кромѣ переплета картонный футляръ. Флигрань бумаги: въ первой половинѣ листа левъ на заднихъ лапахъ въ овальномъ щиту съ короною; передними лапами левъ опирается на якорь; въ другой половинѣ листа буквы: О, Ф, М, И, и 1823 г. Даты не имѣетъ, но рукопись переписана, по всей вѣроятности, въ концѣ первой четверти XIX вѣка. Пагинація показана по тетрадамъ буквами мхедрули; всѣхъ тетрадей 53, въ тетради 8 листовъ. Рукопись содержитъ въ себѣ первыя

12 статей полного труда Вахушта. Впрочемъ, 12 статья, исторія Имеретіи и Мингреліи, не докончена и прерывается словами: სოფო შემდგომად კაცის ჩიქოანას სიკუდილისა ნაცლ-ლარი მისი და დედინაცვალე გიორგი ღიპარტიანისა, დისწული შო-შიტა ერესთავისა, შერთო გურიელმან გიორგიმ ცოლად და ამით გამო მცდელობდა პირველ ოდიშსა და აწ უმეტე იმერეთსაცა.

393 (=3486). Исторія и географія Грузіи и царевича Вахушта, рукопись въ 36×22,5 сантиметра, въ досчатомъ переплетѣ, перекрытомъ коричневою кожею съ тисненіями, писана на сѣрой бумагѣ строчнымъ мхедрули. Оглавленія первой части писаны блѣдными красными чернилами; остальной текстъ черными. Филигрань бумаги первой части знакъ pro patria, а второй изображеніе льва. Рукопись содержитъ въ себѣ: II—XII и XV статьи полного сборника произведенія Вахушта. Листовъ 246. Она закончена перепискою въ 1817 году, 25 іюня, о чемъ имѣется замѣтка въ концѣ: აღწერა ქართველთ-ცხოვრება ესე თოუჭსა იენის: ეკ: დღესა. წელთა უფლისათა ჩუიზ. აღწერა სე-ლითა ზეროდებიის იენს აღქსანდრეს მის უარდანოვისათა.

Переписчикомъ по этой записи является Иванъ Александровичъ Жардановъ, или Жордановъ, по профессіи переводчикъ (по-русски онъ расписывается такъ: Иванъ Жордановъ). Въ другой записи писецъ заявляетъ, что его бабушка была дочь Маміи Гуріели, Дареджанъ, а мать Марія, урожденная княжна Мхендзе. Онъ съ четырьмя своими слугами, по словамъ той-же записи, умерли отъ повальной болѣзни въ 1813 году: მე არს მეოლელი მამა-მშობისა, რამეთუ მესწრა ვასსადგელი საშინელთა წელთა ჩქეს ჩე იკ-სა თვეს მას მომსრულმან სენმან მოსწეიდნა ბეზა ჩუმი უგანთლებულესისა მამა გურიელისა ასული დარეჯან და დედა ჩუმი თავადისა მხეიძის ასული მარიამ ოთხითა ქრეშეკრდამთა მათთა. აღმოძეითსკულნო, ვითხოვ შენდობა უბრძნოთ ორთა მათ.

394 (=3668) Исторія Грузіи царевича Вахушта, рукопись въ 33,5×22 сантиметра, въ картонномъ переплетѣ, писана на синей бумагѣ строчнымъ мхедрули и чернымъ чернилами; оглавленія нѣкоторыхъ статей писаны заглавными хуцури и красными чернилами; Бумага разная; въ числѣ знаковъ филиграней бумаги имѣется знакъ pro patria и 1809 годъ. Рукопись первой четверти XIX вѣка. Статьи расположены въ такомъ порядкѣ: сначала приведенъ указатель оглавленій (л. 1—8), затѣмъ хронологическія свѣдѣнія съ 1201 по 1755 г. и 1793 по 1815 г.г. (9—20), затѣмъ синхроническая таблица царей (21—31), далѣе слѣдуетъ указатель названій мѣстностей (31—38), статья о наствѣ Самцхе-Саатабаго и ея распредѣленіи между епископами (35—36). საათაბაგოს თუ ვახ ვახსნი სამწყსონი ჯიონი; статья о нравахъ и обычаяхъ грузинъ (37—47), потомъ исторія Грузіи до раздѣла (47—123) и, наконецъ, предисловіе ко второй части исторіи Грузіи (124—128). Послѣднія три главы имѣютъ отдѣльную пагинацію и содержатъ въ себѣ 164 страницы. Общее заглавіе книги: ისტორია გეორგიისა ანუ უკელისა საქართველოსა, ქმნილა ვახუშტის მიერ ბავრატონისა, ვახუშტის მიერის ძისა.

395 (=3969). Исторія и географія Грузіи царевича Вахушта, рукопись въ 33,5×22 сантиметра, въ картонномъ переплетѣ, писана на синей бумагѣ строчнымъ мелкимъ мхедрули и черными чернилами. Оглавленія писаны киноварью и заглавными буквами хуцури; тетрадей всѣхъ 37, въ тетради 8 листовъ. Бумага разная; въ числѣ филиграней бумаги попадаются знакъ pro patria и 1814 г. Рукопись первой четверти XIX вѣка и содержитъ въ себѣ V—XII статьи полного труда царевича Вахушта. Разбираемая рукопись составляетъ вторую часть предыдущей

рукописи; написана тою-же рукою, какъ предыдущая, и имѣть одинаковый съ нею переплетъ. Пагинація тоже составляетъ продолженіе пагинаціи предыдущей рукописи; начинается 165-ымъ листомъ и кончается 451-ымъ.

396 (=1470). Исторія царевича Вахушта, рукопись въ 33,5×31 сантиметра, въ досчатомъ переплетѣ, перекрытомъ черною кожею, написана на бумагѣ строчнымъ мхедрули; оглавленія и начальныя буквы писаны заглавными хуцური и киноварью; въ числѣ знаковъ филиграней бумаги 1835 г. Рукопись второй четверти XIX вѣка. Она заключаетъ въ себѣ только статью о нравахъ грузинъ и исторію Грузіи до конца царствованія Георгія VII († 1407). Листовъ 86.

397 (=3672). Исторія Грузіи царевича Вахушта, рукопись въ 33,2×21,7 сантиметра, въ картонномъ переплетѣ, перекрытомъ коричневою кожею; писана на бумагѣ строчнымъ мхедрули и черными чернилами, безъ красныхъ строгъ. Рукопись заключаетъ въ себѣ только 24 писанныхъ листа и обнимаетъ статью о нравахъ грузинъ и исторію Грузіи до обращенія Миріана въ христіанство. Въ числѣ знаковъ филиграней бумаги 1814 и 1819 годы. Рукопись первой четверти XIX вѣка.

398 (=1467). Исторія и географія Грузіи царевича Вахушта, рукопись въ 34×22,5 сантиметра, въ разодранномъ картонномъ переплетѣ; писана на синей бумагѣ некрасивою скорописью мхедрули и черными чернилами. Въ числѣ знаковъ филиграней синей бумаги 1811 г. Рукопись первой четверти XIX вѣка. Листовъ 466. На первыхъ двухъ листахъ приведена статья: „При-
мѣръ страшнаго воплощенія“. მკვლელი სსმბეღისს ვანკორ-

ციელებისა. **Начало:** ესლიათ რათამე შეერთებითა არსებისა მოძარბო კაცთასა იქმნა განკორციელება სიტყუას, ხოლო ჩუჭუნ მაგალითის მოძლებთა სიტყუას განკორციელებისათა წინდადებულ-კჳყოთ წერილი სიტყუას, რამეთუ მომგონებლობითისა საუნჯისაგან გონებისა ხილული რამე სედჯთა გონიერითა, რომელი თანა მეოფე არს გონებისა ედ შეუწერობელი ადგილისაგან და სხვაობითა დაუსახუნწლი სიტყუა რამე, რომელი შჯს გონებამან მარადის მშობელმან მისმან, ხოლო ოდეს იყო გონება, მარადის მშობელი-იყო სიტყუას, და ოდეს იყო სიტყუა, მისი შობილი გონებისაგან და თანამეოფე მისი. Изъ произведеній Вахушта нашъ сборникъ обнимаетъ статьи I—XII. Последняя статья, т. е. исторія Имеретіи доведена только до 1683 года.

399 (=2440). О т р ы в о к ъ г е о г р а ф і и Г р у з і и царевича Вахушта, рукопись безъ переплета, въ видѣ тетради, in folio; писана на бумагѣ строчнымъ мхедрули и черными чернилами; начальныя буквы церковныя; въ числѣ знаковъ филиграней спней бумаги 1816 г. Рукопись первой четверти XIX вѣка; неписанныхъ листовъ 9, изъ нихъ на семи приводится географическое описаніе Карталинѣи до провинціи Сабаратіано, აღწერა აწინდელის ქართლის, а на двухъ — отрывокъ изъ нравовъ и обычаевъ грузинъ, именно глава объ выдающихся родахъ въ Грузіи, აწინდელი ქართლის მთავართა კვართათვის, о грузинскихъ династіяхъ, მეფეთა კვართათვის, и затѣмъ свѣдѣнія о первомъ мужѣ Тамары и о царствованіи царя Александра, строителя Мцхетскаго храма.

400 (=1557). О т р ы в о к ъ и з ъ г е о г р а ф і и Грузіи царевича Вахушта и о войскахъ, которыя собираются подъ знаменемъ Руставскаго епископа; рукопись безъ переплета, въ видѣ тетради in 4°; писана на бумагѣ мелкимъ строчнымъ мхедрули въ 1852 г. священникомъ

Петромъ Табліевымъ. Въ тетради всего 20 написанныхъ страницъ. Отрывокъ географіи (стр. 1—14) заключаетъ въ себѣ описаніе Цукета и Чара, აღწერილობა წუქეთისა და ჭარისა. Оригиналъ, съ котораго этотъ отрывокъ былъ взятъ, былъ переписанъ въ 1784 г. священникомъ-пѣвцомъ Георгіемъ Хелашвили. Объ этомъ имѣется замѣтка въ концѣ статьи: კახეთი ბატონიშვილის გაკეთებულის ქართლის ცხოვრებადამ გარდ-
მოწერა სუტეს-ძგალობელსა გიორგი კელაშვილსა, მასის კზ, ჩღმღ,
და მუნით გარდმოვსწერე ძღუდეღმა ჰეტრემ: ჩენ ბ-ს წელსა, იან-
ვრის კთ დღესა.

Другая статья есть собственно конія съ акта, конимъ кахетинскій царь Давидъ, прозванный Имамъ-Кули-ханомъ, опредѣляетъ въ 1722 г. порядокъ сбора войска подъ знаменемъ руставскаго епископа (стр. 15—20). Конія списана священникомъ Петромъ Табліевымъ въ мартѣ 1852 г., о чемъ имѣется замѣтка въ концѣ:

ესე წემო აღწერილი, თხოვითა უდ სამღუდელოს რუსთაველ არხიეპისკოპოსის ზოსიმესითა, გარდმოანუსსა გუჯრისაგან, რომელი უბოძებეს მეფესა დავითს იმამ-ყული-ხან ზედ წოდებულსა, შერულისაგან წიგნად, ბოლოდ დადებულის ჭეშმარიტებით, ვითარ იგი ეწერა უწეს ჭეშმარიტებაჲს, მარტის კ, წელსა ჩღი, მიხაილ (ეს სიტყვა ჩართულის მსგავსათ სწერას). სამდვილიდან გარდმოიწერა ჩენ ბ-ს წელსა, მარტის ა დღესა. ძღუდეღი ჰეტრე ტახლიევი ¹⁾.

401 (=1444). Отрывокъ исторіи и географіи Грузіи царевича Вахушта, рукопись теперь безъ переплета, въ 20×16,2 сантиметра; писана на хорошей лощеной бумагѣ красивымъ мелкимъ строчнымъ мхедрули и черными чернилами; оглавленія, начальныя буквы, корониконы и нѣкоторыя фразы писаны киноварью.

¹⁾ Эта копія напечатана нами въ III томѣ „Древностей Грузинскихъ“. საქართველოს საბეჭდო, III, № 530.

Отъ нѣкогда цѣльной и хорошей рукописи сохранилось только 11 листовъ, которые заключаютъ въ себѣ статью о нравахъ и обычаяхъ грузинъ (стр. 17—20). Послѣднй листъ содержитъ въ себѣ послѣсловіе переписчика, изъ котораго видно, что рукопись переписана въ 1779 г., 8 апрѣля, рукою раба архіепископа Виссаріона Гогіею: სატყუარ ღისაო, შემწყაღე მე ცოდვილი მთავარებანსკოზისის ბესარიონის მონს სყოფილი (sic) გოგია, რომელმან აღესწორე პირველ სწავლას შინა ჩემს ქართლის ცხოვრება ესე თთუჭსა აზრილსა წ, ქრისტეს აქათ ჩლოთ. ქართულსა უაზ. Заглавіе нашей книги исполнено красивою вязью и киноварью: ტომობა და ჩამომკულობა ქართველთა და ცხოვრება მათა, რომელსა ეწოდების წიგნსა ამას ცხოვრება ქართლისა.

402 (=2410). Исторія и географія Грузіи царевича Вахушта, рукопись въ 19×16,5 сантиметра; писана на бумагѣ мелкимъ строчнымъ мхедрули съ красными оглавленіями и коронниками. Переплетъ картонный, перекрытъ синеватою кожею съ тисненіями; страницъ 636. Рукопись содержитъ въ себѣ первыя шесть статей полного труда Вахушта, причеиъ въ концѣ недостаетъ и исторія Карталиннi прерывается словами: მამბ ლეკეთათ ლტოლვილი უახის ბედ წოდებული წარვიდოდა ოსმალთა შინა და ეტოპ . . . Примѣчанія, которыя должны были быть писаны на поляхъ, помѣщены вездѣ посреди текста. Филигрань бумаги—подражаніе звуку pro patria и буквы E. D. Рукопись по почерку и бумагѣ второй половины XVIII вѣба. Текстъ нашего списка обнаруживаетъ большое сходство съ текстомъ № 281 рукописи. Все тѣ свѣдѣнія о грузинскихъ писателяхъ и переводчикахъ священнаго писанія, которыя мы находимъ въ № 281, повторены въ тѣхъ же мѣстахъ и въ нашей рукописи. Впрочемъ, въ нашемъ спискѣ имѣется одна

аттестация относительно католика Николая Херхеулидзе, которая отсутствует въ другихъ спискахъ ¹⁾.

403 (=186). Исторія и географія Грузин царевича Вахушта, рукопись in folio, въ 29,7×20 сантиметра, безъ переплета, писана на бумагѣ строчнымъ мхедрули конца XVIII вѣка. Оглавленія писаны красными чернилами. Флигранъ бумаги: въ одной половинѣ листа изображеніе птицы, а въ другой буквы А С съ высокимъ крестомъ между ними. Рукопись содержитъ въ себѣ первыя семь статей полнаго собранія труда Вахушта, въ концѣ недостаетъ, и исторія Кахетіи прерывается словами: *ისილას რას სიამაყე ესე კასტას ხანძან მან (ბეუან-ხან), იწყეს მოწამლვით და რო- მულთამე ცხადადცა სიკვდილი, ამისთვის კასტაცა იწყეს კრძალვა*. Въ рукописи 23 тетради, въ тетради по 8 листовъ; первый и послѣдній листы первой тетради, восьмая тетрадь полностью и въ концѣ еще три листа прибавлены потомъ, взаменъ пропавшихъ, и текстъ ихъ писанъ позднею рукою. Въ послѣдней тетради 7 листовъ. Особыхъ вариантовъ, сколько можно судить по бѣглому просмотру, нашъ списокъ сравнительно съ печатнымъ не даетъ.

404 (=4990). Исторія и географія Грузин царевича Вахушта, рукопись in folio, въ 35,5×29,3 сантиметра, писана на бумагѣ строчнымъ красивымъ мхедрули и черными чернилами; оглавленія и начальныя буквы писаны кинноварью и вязью заглавнаго хуцури; рукопись въ картонномъ переплетѣ, перекрытомъ коричневою кожею съ золотымъ бордюромъ по краямъ; она переписана въ г. Баку въ 1816 г. священникомъ Давидомъ Инанашвили, о чемъ

¹⁾ Она напечатана мною въ книгѣ: „Археологическія путешествія и замѣтки“ на груз. языкѣ. *არხეოლოგიური მოგზაურობანი და შენიშვნანი, წიგნი- პირველი, ტფილისი 1907. გვ. 101.*

იმეტყა ზაჲსი ვაჲსი ვაჲსი ვაჲსი 1816-სა, თთუჲსა იულისსა 26-სა, დიდუბა დმურთსა უოკელთა სრულ მუო-ფელსა, კელითა მღუდლის დავით ინანაშვილისათა. მკითხუჲლთაგან შუნდობის მოქენისათა. Переписка начата 6-го октября 1815 года, судя по записи на первой страницѣ: ვაჲსე ოკდომბრის 6 ბაჲსი ვაჲსა 1815, კონჩენა 26-გო იული 1816 გ. Филигрань бумаги знаѣт про рагіа. Страницѣ 624. Рукопись содержитъ въ себѣ первыя 15 статей полнаго собранія труда Вахушта, да, кромѣ того, въ началѣ книги помѣщенъ прекрасно составленный указатель статей на 24 особыхъ страницахъ. Не все въ этомъ сборникѣ принадлежитъ царевичу Вахушту. Напримѣръ, царствованіе Ираклія II дополнено спеціальною исторією этого царя Омана Мдивана. Посреди рукописи вклеена чудно исполненная въ краскахъ генеалогическая таблица грузинскихъ царей отъ Адама до послѣдняго грузинскаго царя Георгія XII-го. Оглавленіе таблицы такое, какое мы привели раньше при описаніи рукописи подъ № 388. Другая записъ указываетъ, что первоначально генеалогическая таблица грузинскихъ царей была составлена царемъ Вахтангомъ VI-ымъ, но на ней не было генеалогіи картлосидовъ и хосровидовъ, а равно и имеретинскихъ и кахетинскихъ владѣтелей. Этотъ пробѣлъ, по словамъ записи, восполненъ на сей таблицѣ. Таблица составлена въ г. Баку 1822 г., 22 февраля: ესე ბაგრატიონთ ნათესავთ ჩთა-მომავლობა (sic) ვადრე თჳსადმე შესთს'სა განსკუენებულმან მეფემან ვახტანგ, მემან ლეკნისამან, რა უამს განაგებდა ქართლსა ბიძისა თჳსისა გიორგი მეფისა წილ, არამედ არა იყო მას ზედა ქართლ-სიანთა და ხოსროვანთა შთამომავლობა და არცა იმურთა და კასთა მუნატრონეთა, ხოლო ჩვენ ქართისა ამისთჳს ესრეთ ვჭყვიით, ვითარცა არს წინამდებარედ ამას შინა ქორონიკონთა მოწმობითა, ესრეთ ძალ ვადეკით და თუ ვინმე კელ-ჭყოს სხჳს უმართლესად და უმჯობესად ქმნად მოწმობითა და ქორონიკონითა, ჩვენ არა ვართ დამაყენებულ და არცა წინააღმდეგობ, ვინაჲთგან სიმართლე და ჭეშმარიტება გზა არს

სასუფეველისა ზეცათასა. ესე ქართლ დასტულ იქმნა ბაქოში წელს 1822.სა, ჭებერელის 22.სა შესრულდა.

405 (=4735). Исторія и географія Грузіи царевича Вахушта; рукопись in folio, въ 33,5×22,5 сантиметра, писана на синей бумагѣ строчнымъ мелкимъ мхедрули съ красными оглавленіями. Переплетъ досчатый, обтянутый коричневою кожею съ красивыми тисненіями; исписанныхъ страницъ 399. Въ числѣ знаковъ филиграней бумаги 1818 г. Рукопись первой четверти XIX вѣка. Она заключаетъ въ себѣ первыя семь статей полнаго труда Вахушта. Впрочемъ, исторія Кахетіи не докончена въ нашемъ спискѣ, а прерывается на исторіи Бежанъ-хана словами: მამინ იწუო მოწამლეით და რომელთამე ცხადად სიკუჲდალი, ამისთვის განსათა იწუეს ვრძალვა (=изд. Чубинова ქარ. ცხ. ტ. II, стр. 128). Далѣе приведена исторія происхожденія Багратидовъ или, лучше, генеалогія Багратидовъ отъ Адама до Гурама (стр. 368—369). Начало этихъ свѣдѣній взято изъ Картлис-Цховреба, а не изъ исторіи Вахушта. Далѣе въ нашемъ спискѣ приведена исторія царя Ираклія II Омана Мдивана (стр. 370--399). Въ концѣ другою рукою четверостишіе:

მეფეო შენის გარდაცვალებით აწ ჩვენ მოგუევა დიდი ურჯანი,
 ყოველთა შენთა და შორიელთა ვერღარ ვინაღეთ ნათელთ
 ბრუნჯანი,
 შენს ქვეყანასა, სიტყვიერ მზეო, დაცვა ბნელი უეუნ-ბრუნჯანი,
 თვალნი დაბინდდეს, გულნი დაგვიდნეს, გაჰქეს სიცოცხლისა
 ფრად მდურჯანი.

406 (=4736). Исторія и географія Грузіи царевича Вахушта, in folio, въ 30×20,5 сантиметра, писана на бумагѣ строчнымъ мхедрули и съ красными оглавленіями. Переплетъ досчатый, перекрытый коричневою ко-

жею съ тисненіями и застѣжками въ видѣ ремней. Рукопись заключаетъ въ себѣ первыя семь статей полнаго собранія труда Вахушта. Въ концѣ исторіи Карталиніи имѣется запись, изъ которой видно, что переписка рукописи начата протоіереемъ Михаиломъ 15 го апрѣля и кончена 4-го іюня 1785 г.:

ადმუწი წიგნისა ამის უღირსი ხუცესი დეკანოზი მახაღ.
მო[კ]ყუწ წიგნად თათუწისა აწიღეს: აწ: და გაჯანსრულე მთიბათუჯს დ,
რომელ იქნება დღე ორმოცდაათი, თუ მეტ-ხაკლებობა ჰყოლოთ, სს-
გობებელ ხუ ძყოფთ, ამიტომ, რომელიც დედანი იყო, ამ დედანზედ
ხაკითხვით და განსწრებით და შემოწმებით ქმნიდა არს და მანც
რომელიც დექსი ჰყოლოთ ცთომილი, მოხუცებულობის მაჩუზა იქნე-
ბის, რომელიც ვიუჯ ამ უამად წლისა 23 და თვისა დ, ქეს გაკორ-
ციელებითგან ხდზე, ქეს: უოგ:

До этого мѣста рукописи пагинація означена по тетра-
дямъ буквами мхедрули; всѣхъ тетрадей 42, въ тетради 8
листовъ; далѣе текетъ географіи и исторіи Кахетіи и Эретіи
не имѣетъ пагинаціи, но онъ занимаетъ 72 страницы.
Исторія Кахетіи и въ этой рукописи не докончена и преры-
вается на томъ же словѣ, какъ и предыдущая рукопись,
которая, повидимому, списана съ разбираемой рукописи. За-
писи позднсю рукою имѣются въ нашей рукописи, но въ
нихъ ничего достойнаго вниманія не находимъ. Тремя выше
описанными списками пользовался Д. Бакрадзе при изданіи
древней исторіи Грузіи царевича Вахушта.

407 (=4545). Исторія и географія Грузіи
царевича Вахушта; рукопись in folio, въ 34×21,5
сантиметра, писана на бумагѣ красивымъ строчнымъ мхе-
друли съ красными оглавленіями. Переплетъ досчатый, пере-
крытый черною кожею съ тисненіями; страницъ 436. Пере-
писка рукописи кончена 15-го февраля 1826 г. священникомъ
Димитріемъ Окродзе, о чемъ имѣется запись въ концѣ:

სრულ იქმნა სადიდებულად ღონისა ყოველისა მწერობელისა, უფლისა ყოველთა ძალთასა, თთუჭისა ფებერვალსა 15 დღესა, 1826 წელსა. ქმედელი დიმიტრი რჭორაძე. Рукопись содержит въ себѣ I—XV статьи полного собранія труда Вахушта.

408 (=281). Исторія и географія Грузин царевича Вахушта; рукопись in 4°, въ 20×16 сантиметра, писана на бумагѣ мелкимъ строчнымъ мхедрули; оглавленія, нѣкоторыя фразы, корониковы и буквы писаны гвиоварью, остальной текстъ черными чернилами. Переплетъ досчатый, перекрытый красною кожей. Пагинація показана по тетрадамъ арабскими цифрами; тетрадей 37, въ тетради 8 листовъ. Рукопись переписана въ Петербургѣ въ 1774 г. и окончена 24-го января; оригиналомъ послужилъ экземпляръ, переписанный секретаремъ Николаемъ Магалашвили, о чемъ имѣется записъ на послѣднемъ листѣ: ძალდაშვილის ნიკოლას მდიანის ნაწერს დედაზე გადაწერე წელსა ჩლოდ, 1744, თთუქს ახვარსა 24 სანკტ-პეტერბურსს. Рукопись содержит въ себѣ I—V статьи полного собранія труда Вахушта, да, кромѣ того, въ концѣ приложенъ списокъ грузинскихъ царей съ указаніемъ хронологическихъ датъ, кто сколько времени царствовалъ. Въ концѣ исторіи карталинскихъ царей имѣется слѣдующая замѣтка, писанная рукою текста:

სოლო ესე ქართლის ცხოვრება ჰორეველე მეფეს ვახტანგს თვთ კვეთებისა ქართლს მეოფობისა და მერმე რუსეთს ძველთა გუჯრებთა და ცხოვრებთა და მოხუცებულ მასსოვარ მეცნიერთა საქართველს კცთავან დიდის გამოკველით და გამოძიებით გულს მოდგენედ კვეთებისა, რომ საქართველს ცხოვრება ნოეს შვილის იუფეთის ქართლო-სიდაძე აქმომდე, რა როგორ ყოფილა, ან მეფენი ვინა მსხდარან და ან რა უამები და დრონი ყოფილან. ბატონიშვილის ვახუშტის თანხლებით ეკეთებინა და აღარ დასცლებოდან თანამდებობისაგან სიკვდილისა. მერმე მეფე რომ ასტრანახანს გარდაცვალებულ იყო, ბატონიშვილს ვახუშტის შეესრულებინა და არს აქ მეფის ირაკლისამდე, და ამას

ქვემოთ მოცემულ ქვეყანას ამა სსრკ-ის სსრკ-ის შინა, მატარებელ ქვე-
მოთ აღწერონ.

„А сію Картлисѣ-Цховреба составлялъ сперва самъ царь Вахтангъ въ бытность свою въ Карталиннѣ, а затѣмъ въ Россіи на основаніи старыхъ гуджаровъ (актовъ), лѣтописей и стариковъ-грузинъ, помнящихъ (событія) и ученыхъ, съ большимъ рвеніемъ и съ тщательнымъ разысканіемъ и изслѣдованіемъ разрабатывалъ, что составляетъ жизнь Грузіи отъ Картлоса, сына Яфета, сына Ноя, до настоящаго времени, что какъ было, или какіе цари сидѣли, или какія были времена и эпохи. Онъ разрабатывалъ ее при участіи царевича Вахушта, но не успѣлъ докончить по причинѣ неизбѣжной смерти. Затѣмъ, когда царь преставился въ Астрахани, царевичъ Вахуштъ докончилъ, и доведена она здѣсь до царя Ираклія, а что послѣ этого случится въ странѣ сей Грузіи, пусть опишутъ лѣтописцы“.

Эта замѣтка повторяется еще въ одномъ спискѣ „Исторіи и географіи Грузіи царевича Вахушта“, который я нашелъ у купца Габаева и который переписанъ Давидомъ Ректоромъ въ 1813 г. ¹⁾. По существу замѣтка эта не заключаетъ въ себѣ ничего невѣроятнаго. Участіе царя Вахтанга въ составленіи исторіи и географіи Грузіи, выпущенной потомъ царевичемъ Вахуштомъ, болѣе чѣмъ правдоподобно. Царь Вахтангъ создалъ цѣлую историческую школу въ Грузіи; онъ редактировалъ грузинскій лѣтописный сборникъ Картлисѣ-Цховреба, дополнилъ его двумя продолженіями, издалъ сборникъ грузинскихъ законовъ, велѣлъ составить статистическое описаніе Грузіи, издалъ Дастуль-ламалъ, или дворцовый распорядокъ и правила для всѣхъ должностныхъ лицъ. Онъ не могъ не задаться цѣлью составить болѣе до-

¹⁾ Описаніе этого цѣннаго списка, въ которомъ имѣется еще много другихъ статей, см. въ моемъ археологическомъ монографіи „საქართველოს ეროვნული ბიბლიოთეკის I, ტფილისი 1907, გვ. 67—95.“

ступную для всеобщаго пользованія исторію, чѣмъ лѣтописный сборникъ Картлисъ Цховреба, и, видимо, работалъ надъ составленіемъ исторіи совмѣстно съ своимъ сыномъ Вахуштомъ.

Разбираемый списокъ труда Вахушта нѣсколько отличается отъ другихъ. Въ немъ иначе распредѣлены свѣдѣнія о грузинскихъ переводчикахъ священныхъ книгъ, имѣются замѣтки, которыхъ нѣтъ въ другихъ спискахъ, и въ концѣ находимъ прибавки, или продолженіе, которое не принадлежитъ, конечно, Вахушту. Всѣ эти отличія указаны мною въ книгѣ: *სახელწოდებანი მოგზაურობისა და შენაძენისა, წიგნი ჰიროგლია, გვ. 96—100.*

409 (=380). Исторія и географія Грузіи царевича Вахушта; рукопись in folio, въ 54,5×21,5 сантиметра, въ картонномъ переплетѣ, перекрытомъ черною кожею съ тисненіями, писана на сѣрой бумагѣ красивымъ, мелкимъ строчнымъ мхедрули и съ красивыми начальными буквами хуцури; страницъ 609. Переписана рукопись въ 1831 году въ Тифлисъ; переписка кончена 14-го октября. Объ этомъ имѣется записъ въ концѣ: *სრულ იქმნა ძალითა ღმრთისათა, ოკტომბრის 14-სა, წელსა 1831-სა ტფილისში.* Бумага разная; въ числѣ знаковъ филиграней бумаги первой половины рукописи 1822 г., а во второй половинѣ 1827. Въ началѣ помѣщенъ прекрасно составленный алфавитный указатель главъ и собственныхъ именъ, въ остальномъ рукопись содержитъ въ себѣ II—XV статьи полнаго труда Вахушта.

Исторія и географія Грузіи царевича Вахушта издавалась одновременно и по частямъ. Въ 1842 г. Броссе издалъ отдѣльно географическое описаніе Грузіи съ переводомъ на французскій языкъ подъ заглавіемъ: *Description géographique de la Géorgie par le tsarévitch Wakhoucht, publiée d'après l'original autographe, par M. Brosset, membre de l'Académie*

Imperiale des Sciences. St.-Petersbourg 1842. აღწერა საქართველოს ბატონიშვილის ვახუშტის მიერ, მის ხმადვილზე დაბეჭდილი აკადემიკოს ბროსსეტის. გან. Географическому описанию въ этомъ изданіи предшествуетъ статья „О нравахъ и обычаяхъ Грузіи“. Въ концѣ приложены шесть картъ, исполненныхъ по чертежамъ Вахушта, но съ французскою транскрипціею. Въ 1904 редакція грузинскаго журнала „Могзаური“ издала вновь подъ редакціею М. Джанашвили грузинскій текстъ географіи Грузіи Вахушта, причеиъ редакторъ слнчилъ текстъ съ автографомъ. ბატონიშვილი ვახუშტი. საქართველოს გეოგრაფია. დაბეჭდა ვახუშტი ბატონიშვილის ხელნაწერ დედნით. რედაქცია მ. გ. ჯანაშვილისა. გამოცემა ურბნად „მოგზაურისა“. ტფილისი 1904. Еще раньше М. Джанашвили издалъ отдѣльными брошюрами описанія отдѣльныхъ частей Грузіи, Самцхе и Карталиніи. Въ томъ же 1904 г., когда вышло второе грузинское изданіе, Кавказское Отдѣленіе Императорскаго Русскаго Географическаго Общества издало географію Вахушта на русскомъ языкѣ въ переводѣ М. Джанашвили съ его введеніемъ и примѣчаніями. „Царевичъ Вахушти. Географія Грузіи. Введеніе, переводъ и примѣчанія М. Джанашвили. Записки Кавказскаго Отдѣла Императорскаго Русскаго Географическаго Общества, книжка XXIV. Тифлисъ 1904“. Древнюю исторію Грузіи отъ начала до раздѣленія ея на три царства и пять княжествъ, т. е. до 1469 года издалъ Г. Д. Картвелишвили въ 1885 г. подъ редакціею и обширными примѣчаніями Д. З. Бакрадзе. გამოცემა გ. დ. ქართველიშვილისა. ვახუშტი. საქართველოს ისტორია, განმარტებული და შეკუმბული ახლად შექმნილის არსეოლოგიურისა და ისტორიულის ცნობებით დ. ზ. ბქარაძის მიერ. ხაწილი ჰირეული. ძველი საქართველოს საზოგადო ქართით. ტფილისი 1885. У Д. Бакрадзе не было въ рукахъ автографа Вахушта при изданіи этого труда; поэтому текстъ его не всегда соотвѣтствуетъ автографу, а изъ „Слова къ читателямъ“ Вахушта выпу-

цена часть. Въ остальномъ это изданіе очень хорошее: въ подстрочныхъ примѣчаніяхъ, занимающихъ добрую половину книги, Бакрадзе внесъ все, чѣмъ только могъ пополнить и пояснить текстъ Вахушта, главнымъ образомъ, конечно, внесенны въ примѣчанія выписки изъ трудовъ Броссе. Изданная затѣмъ Д. Бакрадзе „Исторія Грузіи съ древнихъ временъ до X вѣка“. ისტორია საქართველოსი (უძველესი დროიდან მე-X სუკი. დასასრულამდე), ტფილისი 1889, содержитъ въ себѣ большею частью повтореніе тѣхъ свѣдѣній, которыя вошли въ примѣчанія при изданіи исторіи Вахушта. Для начинающихъ изученіе грузинской исторіи „Древняя Исторія Вахушта“ съ примѣчаніями и дополненіями Бакрадзе является пока лучшимъ пособіемъ.

Вторая часть исторіи Грузіи Вахушта, т. е. исторія царствъ Карталинскаго, Кахетинскаго, Имеретинскаго, исторія Самцхе-Саатабаго и хронологическія данныя съ 1201 по 1745 г., издана Академіею Наукъ подъ редакціею профессора Д. Чубинова во II томѣ Карталисъ-Цховреба, ქართლის ცხოვრება, დასასრული-დან მეათცხრამეტე საუკუნემდე. ნაწილი მეორე. გამომცემელი უ. ჩუბინოვისკან. სანკტ. პეტრობურღს, 1884. Французскій переводъ этой части исторіи Вахушта вошелъ во II-ой томъ Histoire de la Géorgie Brosse. St.-Pétersbourg. 1856. Предисловіе исторіи Вахушта Броссе совершенно напрасно помѣстилъ въ I томѣ Карталисъ-Цховреба, имъ же изданномъ въ 1849 г. Французскій его переводъ см. у Броссе въ Hist. de la Géorgie, I partie (р. 1—13). Предисловіе Вахушта никакого отношенія не имѣетъ къ I тому Карталисъ-Цховреба.

Хотя трудъ Вахушта сохранился въ автографѣ, но слышеніе текста автографа съ другими списками явилось бы далеко не напраснымъ трудомъ. Кромѣ многихъ цѣнныхъ добавленій, разъясненій и примѣчаній, внесенныхъ въ текстъ другими лицами, въ этихъ спискахъ попадаются и такія

известія, которыя, повидимому, принадлежать Вахушту, но почему-то не попали въ автографъ.

Автографъ Вахушта конченъ перепискою въ Москвѣ 1745 г., но отдѣльныя его части появились, вѣроятно, раньше, а матеріалъ для труда былъ подготовленъ еще въ Грузіи. О значеніи, которое имѣлъ для грузинъ трудъ Вахушта „Исторія и географія Грузіи“, свидѣлствуютъ многочисленныя его списки и всеобщая его распространенность.

410 (=37). Исторія или Картлисъ-Цховреба Сехни Чхендзе и Папуны Орбелиани, ქართლის ცხოვრება სეხნის ჩხეიძისა და შაჰუნა ორბელიანისა; рукопись Студенческой библиотеки, въ 34,5×22 сантиметра, писана на бумагѣ скорописью мхедрули; текстъ писанъ черными чернилами, заглавія красными. Переплетъ новый, картонный, красивый. Всѣхъ страницъ 315. Изъ нихъ исторія Сехни Чхендзе занимаетъ 65 страницъ, а исторія Папуны Орбелиани—250. Каждая исторія имѣетъ свою отдѣльную пагинацію арабскими цифрами. Писецъ Георгій Садзегурели. Время переписки 1846 г. Начало исторіи Сехни Чхендзе:

ძლეობითა ღვთისათა ვიწყო ცხოვრება მეფეთა, მსმენელთათვის არა უნდობითა აზრითა, უცნოთა ქუჩუქანათა, არა მარტოვად ქართლის ჩვენისა, ხემის თუჯლით ნახული და ზოგიერთი მნახვთავან სმენითა:

იყო მეფე ესე სახელადიდუბული, სვე ამალებული, კელძიფობითა სივადარი, ამიღბარობითა სწასვეტი; დაშქარა ცხოვრებითა ზე აღმატებული, ოთხთავე კადეთა ქუჩუქანისათა ზარჯანსნდით კმა განთქმნილი.

Конецъ: ამჟ [უგზ] ქარონეონსა, მარტისა ინდოეთზედ გაქმარჱვა ამჟ უახსა და დამორჩილდა ინდოეთის სემქიფუ და მოართვა მრავალი. დასასრული სეხნის ჩხეიძის ისტორიისა

Начало исторіи Папуны Орбелиани:

წინადაგან ვიდრე აქამომდე აღწერილ იყო ანბანნი ესე ქართლის-სანი აღმწერის ამისა ჩხეიძის ძე სენსისაგან (sic) და ვუღარ აღწერა შდ ანბანნი და მომკვლარიყო. ძე შაშუნა ორბელიანმა ხელ-გუჯუჯი შირ-გულად რათა არა დავიწყებულ იქმნას ესე ვითარნი ანბანნი და მეორედ შემდგომნი ჩვენნი მოიხსენებდნენ ოდეს უამისა ვითარებას და ქვეყლებათა.

Конецъ: „დაუხვდა მეუე ერეკლე ლეკის ჯარსა, ამოსწყვიტეს ლეკნი, წაართკეს ნაშოვარი. წამოვიდა კიდეე დაღისტნიდამ ქვეკოთი და ცხენოსანი ლეკის ჯარი და აივსო ზემო ქართლი ლეკის ჯარითა. ახსრებდნენ და მიჰქონდათ ურიცხვი ტყუე და საქონელი“.

Въ концѣ рукописи читаемъ: „სრულ იქმნა ძალითა ღვთისათა წიგნი ესე მცირედი ქართლის ცხოვრება ხელითა გიორგი სამე-გურგლისათა, რომელი გთხოვთ უმდაბლესად ჰატოისანთა მკითხველთა, უკეთუ ნაწერსა ამასა შინა ცთომილება რამე იხილოთ, ნუ მწყუით, ვინაიდაგან წიგნისა ამის დედასსა შინა ესრედ ეწერა, ვითარ-ცა ძე აღმწერია.—სრულ იქმნა წელსა 1846-სა, თუქსა ნოენბრისა, რიცხვით მუათვრამეტესა დღესა, ზეტრებულსა შინა“.

„ღმერთმა მძვიდობით, სიცოცხლით, დღეგრძელობით და ძრავად მკითხველობით ახმაროს წიგნი ესე საქართველს მეუთის ირავლის ძეს ფარნავს“.

„Окончена силою Бога книга сія Малая Картлисѣ-Цховреба рукою Георгія Садзегурели, который смиренно просить честныхъ читателей не проклипать его, если въ семъ текстѣ найдете какія нибудь ошибки, ибо въ оригиналѣ такъ же было написано, какъ я переписалъ. Окончена въ 1848 г. въ ноябрѣ, числа 18-го, въ С.-Петербургѣ“.

„Богъ да дастъ пользоваться этою книгою во здравіи, въ долгоденствіи и въ многотеніи сыну грузинскаго царя Праклія Фарнавазу“.

Грузинскій текстъ исторіи Сехніи Чхеидзе и Папуны Орбелиани изданъ профессоромъ Чубиновымъ во II томѣ Картлисѣ-Цховреба стр. 307—474. Французскій переводъ помѣщенъ во II томѣ Hist. de la Géorgie Броссе. Чубиновъ

при изданіи пользовался спискомъ Академіи Наукъ, переписаннымъ въ Тифлисъ въ 1773 г. рукою сына протоіерея церкви Благовѣщенія Давида. Нашъ списокъ составляетъ особый вариантъ, замѣтно отличающійся отъ печатнаго текста. Главнымъ достоинствомъ нашего списка, который слѣдуетъ называть спискомъ царевича Фарнаваза, составляетъ указаніе корониконовъ, которые зачастую пропущены въ печатномъ изданіи. Четверостишіе, приведенное въ изданіи Чубинова на стр. 343, въ нашемъ списокѣ пропущено. Сехніа Чхеидзе и Папуна Орбелиани были современниками описываемыхъ имъ событій. Лѣтописи ихъ обнимаютъ періодъ времени отъ 1659 до 1773 г.

411 (=3671). **Картლის-Цховреба Сехნი Чхеидзе и Папуны Орбелиани, ქართლის ცხოვრება სეხნიას ჩხეიძისა და მამუნის ობიექტებისა**, изъ Чубиновской библиотеки; рукопись in folio, въ 35×21,7 сантиметра, въ картономъ переплетѣ, писана на бумагѣ строчнымъ мелкимъ мхедрули половины XIX вѣка; заключаетъ въ себѣ 212 страницъ, изъ которыхъ исторія Сехни Чхеидзе занимаетъ 67 страницъ. Списокъ этотъ есть не что иное, какъ копія списка Академіи Наукъ, послѣсловіе котораго повторяется и въ разбираемой копіи: სრულ იქმნა ძალითა ღთისათა წიგნი ესე მცირე ქართლის ცხოვრება ხელითა სარების საყდრის დეკანოზის ძის დავითისათა. აღმომკითხულთ გვედრებით, უკეთუ ნაწერსა ამას უხემს ცთომილებს იხილოთ რამე, ნუ მწუკვით, არამედ კუთხოვას წყოფულთ ჩემთვის. თქვენ უზრუნველად იქმნებით და მე დიდთ შემწე მკვნივს. თვეს აგვისტოს, რიცხვსა და, ქვისს უდა:-

Кто списалъ нашу копію, неизвѣстно.

412 (=197 s). **Исторія царя Ираклія II, сына Теймураза, Омана Мдивана Херхеулидзе подъ заглавіемъ: მეფობა ირაკლი მეორის, მეფის თეიმურაზის ძის;**

рукопись Студенческой библиотеки, in 4°, въ 21,5×17,4 сантиметра, писана на бумагѣ красивымъ строчнымъ мхедрули съ красными оглавленіями; заключаетъ въ себѣ 67 страницъ. Писецъ и время переписки не указаны, но рукопись по почерку и бумагѣ первой половины XIX вѣка. Начало: შემოკლებული ისტორია ქართლისა, ირაკლი მეორისათვის აწუბნის, თუ ვითარისა შრომითა მიიღო მეფობა ქართლისა, გარსა ზღ მოუბრძა გარდამეტებულისათჳს სამხნისა მისისსა კანთ-მეფობაჲ მს-ნადირ. ხოლო ჴდ შეკერთნა სკიპტრად რ-მეფობით. Конецъ: ხოლო რომელიცა მოაწია მას ზედა ესმის დრმად მოხუცებულობისა მისისა საქმეა უბედურებითა და მოკიდა აღა-მანამდ-სან და აღახრს ტვილისა და მისთვის არ რაჲ დამაწერიეს ჳურეთ, ვინაჲთჳნ მიზეზნი და ვითარებანი განვრცელდებან. Исторія Омана Херхеулидзе, секретаря царя Ираклія, напечатана во II томѣ Картлисъ-Цховреба Д. Чубиновымъ. Французскій переводъ его помѣщенъ во II томѣ Hist. de la Géorgie Brosse.

413 (=197 ბ). Исторія царя Ираклія II Омана Мдивана Херхеулидзе; рукопись безъ переплета, въ видѣ тетради in 4°, въ 22×18 сантиметра, писана на бумагѣ скорописью мхедрули безъ красныхъ строкъ; заглавія и начальныя буквы церковныя; страницъ 34. Въ концѣ указаны время опустошенія Тифлиса Ага-Магометъ-ханомъ и годъ смерти царя Ираклія II. Рукопись первой половины XIX вѣка. Заглавіе: ცხოვრება საქართველოს მეფის ირაკლი ბ-სა:

414 (=197 გ). Исторія царя Ираклія II Омана Мдивана Херхеулидзе; рукопись безъ переплета, въ видѣ тетради in 4°, въ 23×17,5 сантиметра, писана на синей бумагѣ строчнымъ мхедрули съ красными оглавленіями; въ концѣ дефектна и текстъ прерывается словами: ხოლო მეფობასა ამისა რომელი დავესწერე ძლევისა სსხელდობ

ვგონებ ოცდა ათამდინ უმეტესიცა. Страницъ 50. Въ числѣ знаковь филиграней бумаги 1814 г. Рукопись первой четверти XIX вѣка.

415 (=197 ლ). Исторія царя Ираклія II Омана Мдивана Херхеулидзе; рукопись безъ переплета въ видѣ тетради in 4°, въ 22×17,2 сантиметра; писана на синей бумагѣ строчнымъ вульгарнымъ мхедрули безъ красныхъ строкъ, всего 15 листовъ; текстъ не доконченъ и прерывается словами: ოცდა ათა კერსი მეტი სდია (sic), დაბრუნდნენ გამარჯვებულნი, მოვიდნენ ტიპლის (sic). Въ числѣ знаковь филиграней бумаги 1818 г. Рукопись первой четверти XIX вѣка. Текстъ испорченъ.

416 (=1559). Исторія царя Ираклія II Омана Мдивана Херхеулидзе; рукопись безъ переплета въ видѣ тетради in 4°, въ 22,1×17,5 сантиметра, писана на бумагѣ мелкою скорописью мхедрули безъ красныхъ строкъ; листовъ 12. Заглавіе: შემოკლებული ისტორია მოქმედებათათვის მეფის ირაკლის ბ-ის. Въ концѣ имѣются три четверостишія, восхваляющія царя Ираклія II; удачнѣе другихъ первое четверостишіе:

ნეტარ მას დროსა, ოდეს შენ იუკ დაფუძნებულა,
 აღესილი მადლის წყაროთა და სიბრძნით განათლებულა,
 შემკული ყოვლის კეთილით და ესრეთ განბრწყინებულა,
 და ვინ არ გატიროს მეფე ირაკლი აწ ასე გაცუდებულა.

Рукопись переписана въ 1879 г. съ экземпляра рукописи іеромонаха Юсто. Переписчикъ называетъ себя священникомъ, но имени не называетъ: ეს ისტორიული მოკლე მოთხრობა მეფის ირაკლის ბ-ის გადავსწერე რეუელისაგან, რომელიც კეთონოდა აერომონახს იოსტას, ხოლო მას გადაეწერინებინა სხვაისთვის . . . ხოლო ნამდვილი ამის დედანი ვი კერსად ვერ ვიპოვნე, თუმცა რაც შემქმლო ეცადა; ვისგან არის აღწერილი, ოდეს აწერა.

ან რა დროს ეგუთვნის ამის დამწერი, ეოველა ესენა დამწერს უცნობლად, გაფასებული მდდელი, 1879 წელსა, თებერვლის 21-ს დღესა.

417 (=4740). Исторія царя Ираклія II Омана Мдивана Херхеулидзе; рукопись безъ переплета въ видѣ тетради in 4°, въ 22×18 сантиметра, на 61 листѣ, писана на бумагѣ строчнымъ мхедрули безъ красныхъ строкъ. Заглавіе нѣсколько иное, чѣмъ въ другихъ рукописяхъ:

ქ. შემოკლებული ისტორია ცხებულის მეფის თეიმურაზისა და მისა მისისა მეფის ირაკლი მეორისა, თუ ვათარითა შრომითა, ღვაწლითა და მხნურითა მორბელობითა მიიღო მეფობა ქართლსიანთა ზედა გულგანმან ირაკლი თეიმურაზის ძემან. Конецъ:

ქეს უზგ. გახმლაიერდა უაჯარი ჯღამახმად-ხან, რომელმანცა მოსწვა და ჯღასრის თბილისი გვირგვინოსანი ქალაქი წელსა ჩ ლ უ ე, თქეს სექტემბრის ი ა, დღესა სამშაფათს. Этотъ списокъ исторіи Ираклія II совершенно иначе редактированъ, чѣмъ печатный текстъ и вышеописанныя рукописи исторіи Омана Мдивана, но редакція поздняя. Сама рукопись, судя по бумагѣ и почерку, второй половины XIX вѣка.

Въ концѣ краткій конспектъ исторіи Грузіи отъ Ноя до послѣдняго царя Георгія XII, съ указаніемъ года вступленія на престоль каждаго царя.

418 (=3667). Исторія Грузіи царевича Вахтанга Иракліевича, Студенческой библиотеки; рукопись въ 22×17 сантиметра; въ картонномъ переплетѣ, писана на бумагѣ строчнымъ мхедрули первой четверти XIX вѣка; страницъ 186. Полное заглавіе: ისტორიებო აღწერა ღირსთა ხსომისა შემთხვეულებათა საქართველსა შინა, აღწერითა ზნობათა და ჩვეულებათა მსახლობელთათა მის ქუენისა, თხზული საქართველს მეფის ირაკლის მის ვახტანგის მიერ. „Историческое описаніе достопамятныхъ событій Грузіи,

სვ ოქსანიემ ნრავოვ ი ობუჩაევ ი ობიტატელი თოი სრანი, სოჩინენო სინომ გრუზინსკოგო ცარი ირაკლია ვახტანგომ“. ნაჩალო: ზირკულად უკუე მამა ქართუელთა იეო ქართლოს და მამა ქართლოსის შთამამულობისაგან იქმნა ვინმე მიფლობელად სქართუელთა, გარნა არა სსსელითა მეფობისათა. კონეცი: სოლო მიიციკალა (სოლომონ ზირკული მეფე იმერეთისა) შობითგან თვისით მეფოთა წელს ორმოცდა მეცხრესა აზოხლექსით, წელსა ჩდმე. აზრილსა გე.

419 (=2567). Истoрия Грузин царевича Вахтанга Ираклиевича; рукопись въ 22×17,5 сантиметра, въ картонномъ переплетѣ, писана на бумагѣ строчнымъ мхедрули первой четверти XIX вѣка. Въ числѣ знаковъ филиграней бумаги 1811 г.; страницъ 183. Эта рукопись лучше первой, и текстъ нѣсколько отличается въ изложеніи отъ текста предыдущей рукописи, что можно видѣть и изъ начала: ზირკულად უკუე იეო მამად-ქართუელთა ანუ მიფლობელად და ანუ შეკრებილებათა უმთავრეს გვამად ქართლოს და მსგავსად ამისსაჲე იყუნენ შთამოლობანი ამისნი, ესე იგი მიფლობელად ანუ შეკრებილებათა მთავრად და არა სსსელითა მეფობისათა ვადრე მეფისა ფარნავაზ ზირკელისა.

420 (=2518). Краткая истoрия Грузин католика Антонія II; рукопись въ 15,2×10,5 сант., на 22 листахъ, въ картонномъ переплетѣ, обтянутомъ зеленою кожею, писана на тонкой лащеной бумагѣ мелкимъ строчнымъ хуцури и черными чернилами; оглавленія писаны кинoварью. Рукопись, судя по почерку и бумагѣ, второй половины XVIII вѣка. Истoрия католика Антонія II очень краткая; она написана по просьбѣ кизлярскаго коменданта генералъ-майора Фроундорфа, повидимому, на память и дѣлится на 16 главъ или словъ. Заглавіе: მისსა მადალ მსუფელლობასა ლეანარალ-მიორს ივან ლეეოვიჩს უაზლარის გამენტარს (читай გამენდატს) ფროუნდოფს ბე უღირსი ანტონი კათალიკოსი

სრულად საქართველოსა • მოკახსენებ მათგან ბრძანებულისამებრ თხოვისა, რომელიცა დაღათუ შრავალ განსაცდელ შემთხვევისაგან დაწვეუებით სასულნი მეუეთა საქართველოსათანი თუთო თუთოდ არღარა მახსოვან, მაგრან სახელოვანთა მეუეთა სასულნი, ანუ გარდაცვალებანი მეუეთა გუერთანი და ანუ განყოფანი ნათესაუთანი სამ სამეუთად, ესენი არიან რომელიცა ძქვლთა შინა მატანეთა საქართველოსათა წარმეკითხვან.

სიტყუა შირველი. შირქვლად ვიდრემე მამა ქართლისა და ყოველთა მათ ქართველთა, ესე იგი ქართველთა, იმერთა, ვახთა და ჭავჭავთა, რომელთაცა ყოველთა მათ ეწოდების ქართველი, იყო ქართლოს. **Конецъ:** კვსთქუათ კვლად ესენა, ვითარემედ დედა ირაველი მეორისა, რომელი არს დღეს მეუედ ვახთა, ასული იყო მეუვისა ქართველთასა ვახტანგ მეოთხისა და დაჲ მეუვისა ბაქარისა.

ხოლო მეუეჭსა მას საუკუნეთასა უხრწხელსა, უხილავსა, მხოლოს ბრძენსა ღთსა მატეგი და დიდება უკუნითი უკუნისამდე ამინ.

421 (=3670). Краткая история Грузии католика Антонія II; рукопись Чубиновской библиотеки, въ 26×21 сантиметра, въ картонномъ переплетѣ, писана на бумагѣ строчнымъ мхедрули съ красными оглавленіями; страницъ 30. На первомъ листѣ заглавіе: სანატრელის უწმიდების საქართველოს კათოლიკოზ-მატრიარხის მეუვის ასეს მის ანტონისაგან აღწერილი ესე გამოკრებილი ქართლის ცხოვრება. Оглавление первой страницы: საქართველოსა მეუეთა ქუთამთავლობათათჳს. Рукопись переписана въ Петербургѣ Григоріемъ Багратиономъ въ 1822 г. 15-го сентября для царевича Миріана Иракліевича, которому переписчикъ посвятилъ хвалебные стихи въ концѣ:

დიდის ირავლის მეორის მეუვის მეო,
 ბრძენთათჳს მზეო, მირიან საკელ გმეო,
 ყოველთა კეთილთა ჭზრთა მარადის მწეო,
 მცირ მამკრალობით გუერდით ბნელთათჳს დღეო.
 ხსოვისა ღირს-მეოთ, ერდგულ მუხრანის მეო.

თქვენა უმცირესი დისწული გრიგოლ ბატონიანი. ჩეკბ-ს, სეკდემბრის იეს დღეს, სანკტ-პეტრბურღს.

422 (=4989). Сборникъ разныхъ произведенийъ; рукопись безъ переплета, въ 30,5×21,5 сантиметра, писана на бумагѣ строчнымъ мхედრული и черными чернилами; оглавленія писаны красными чернилами; страницъ 40. Рукопись переписана въ 1821 г. священникомъ Юсифомъ Iაშვილი, о чемъ имѣется запись въ концѣ: აღწერა ელითა იოსებ აშვილისათა, ჩეკა წელსა. Въ разбираемой рукописи имѣются слѣдующія произведения:

1. Краткая исторія Грузіи католика Антонія II (стр. 1—17). Въ концѣ имѣется запись переписчика: აღწერი ამა წიგნისა ისტორიისა იოსებ აშვილი ვითხოვ შეტომის მოტოვებას. ჩეკა წელსა იუნისე. გ. დგეცა (sic).

2. Описание сопредѣльныхъ съ Грузіею областей или владѣній Давида Ректора Месхიшვილი (стр. 18—24). Оглавление: მე უმცირესი ვინმე მე აღუქსანდრესი (sic) და თელავის ქალაქის სემინარიის რეკტორი დავით მოვასსენებე მებრ თხოვის მათისა და რომელთამე სსქართველთა მუზონელთა მკარეთა აღვიღთა ამის უკუწ წერილითა აღწერ თქვენსა დოკუმენტიურებ, რომელ არს ინსტრუქცია. Описание начинается съ Ахалцихской области, აღწერა ახალციხისა, и кончается описаниемъ дѣль Керимъ-хана, აღწერა ქერიმ-ხანის საქმეებისა.

3. Письмо Авгаря, владѣтеля Эдессы, къ Іисусу Христу, отправленное при посредствѣ Ананія въ Іерусалимъ и отвѣтъ Христа Авгарю. ეპისტოლე ავგაროზ მთავრისა ქალაქსა ედესიისისა, რომელი მიუწერა უფადსა ღებრთსა ჩვენსა იესოს ქესა და წარსცა ახანას მიერ მოციქულისა იერუსალიმს (25—27).

4. Слово о пользѣ душъ или душеспасительное учение безъ особаго заглавія (29—35). Начало: ყოველთა ქრისტეს მორწმუნის ერისა კალი გაქვს, რომ მარადღე თქვენის სულის სარგებელს გასწავლიდეთ და თქვენც ეს კალი გაქვსთ, რომ ჩვენს მოხსენებულს გულისმოდგინედ ისმენდეთ და ყურს მოუკადებდეთ. Конецъ: მარად ღღე გაქენდეს თქალთა წინაშე სიკვდილის შინისა ხსენება და მეორედ მოსკლისა უფლისა შიში და არა ჭსნოდო ყოვლადღე და ესრეთ კეთილად რა იქცეოდე, მაშინ მიემთხვეო ცხოვრებისა საუკუნოსა.

5. Копія письма Публія Лентула, правителя Іудеи, къ императору Тиверію о дѣлахъ Іисуса Назарейнина (35—36). შირი წიგნისა წარკლახიბულისა იერუსალიმით ტიბერიოს იმპერატორისა (sic) მიმართ ჭუბლიო ღენტულო ჭურისტანისა მთავრისაგან. მოკლედ ჭმბახნი აესო ნაზარეველისანი, ხოლო ეპისტოლე ესე დაიმარხეს ჭრომს ბატონთა კესარიელთა მონასტერსა შინათა წიგნისა საცავთა, ხოლო ლათინურისაგან ენისა გარდმოღებულ ჭილიშხეს კისმე ლათინთა სუცისა.

6. Исторія Грузинъ французскаго генерала Карла, переведенная съ французскаго языка на русскій господиномъ Проревтомъ, а съ русскаго на грузинскій языкъ княземъ Тархановымъ въ 1782 г. (37—40). ისტორია საქართველოსადწერილი ფრანციცის ღენერალ კარლოს მიერ, ხოლო თარგმნილი ჭრანციცულით რუსულად უფლის პრორეკთისაგან, ხოლო რუსულით ჭრთულსა ენსა ზედა თარგმნილი თავადის თარხანოვისაგან 1782. Начало текста: ღაწყება შირველი საქართველოჲსა კითარებისა თავისა. თავი მოთხრობისა.

საქართველო არს ფრიად კეთილი ადგილი, გარნა ტეიანი, კლდიანი, მთა-ბარანი, შენ არს ფრიად მრთელი ჭყერი, წყალნი არან ფრიად მარგებელ, ნაყოფიერებისა ყოვლისა კეთილ მომცემ, ხოლო მიწისა და ანუ ხისა არს მადანი მრავალ-გვარი, კვლად არან ტეილნი წყალნი სსასარგებლო კაცთა. Конецъ: მეუღართა დაფლვის-თჳს. ოდეს მოუკადების მადგანი (sic) ჭალი ანუ კაცი დიდთა გუჳართა,

იქმანებ შეკრებასა ფრიადსა ქალნი და კაცნი და აწყებენ თავიანთ ცემასა და უვირთლსა და კუვლად ქალნი მოიგლეკენ თავთაგან სავარკელსა.

Описываемая рукопись видимо послужила оригиналомъ для другой рукописи, описанной нами подъ № 371, въ которой повторены всѣ статьи нашей рукописи и прибавлено еще въ началѣ уложеніе царя Вахтанга VI. Она переписана четырьмя годами позже нашей.

423 (=2515). Описаніе нѣкоторыхъ событій отъ Рождества Христова и по грузинскому короникону, съ указаніемъ числа мѣсяца, აღწერა რომელთაჲ შესდობილთა საქმეთა ქრისტესსა ჰქონით და ქართულის ქარონიკონით და თჳს რიცხვთ; рукопись безъ переплета въ видѣ тетради in folio; писана на синей бумагѣ полуруглымъ мхедрули и червыми чернилами; страницъ 8; въ числѣ знаковъ филиграней бумаги 1816 г. Рукопись первой четверти XIX вѣка. По содержанію она представляетъ хронологическій перечень фактовъ Восточной Грузии и сосѣднихъ странъ съ 1659 по 1791-ый годъ. Текстъ рукописи съ переводомъ на русскій языкъ и примѣчаніями напечатанъ нами въ XXI выпускѣ „Сборника матеріаловъ для описанія мѣстностей и племень Кавказа“.

424 (=1488). Краткія свѣдѣнія о карталинскихъ царяхъ Багратидахъ; рукопись безъ переплета въ видѣ тетради in 4°; писана на сѣрой бумагѣ строчнымъ мхедрули и черными чернилами; въ рукописи всего три исписанныхъ листа; въ числѣ знаковъ филиграней бумаги 1803 г. Рукопись начала первой четверти XIX вѣка. Въ разбираемую рукопись вложенъ другой клочокъ бумаги, на которомъ иною рукою приведена генеалогія царей мухранской вѣтви и ихъ потомковъ. Оба текста разбираемой рукописи изданы мною на грузинскомъ языкѣ въ I томѣ

„Древностей грузинских“ подъ № 202, საქართველოს სამკუ-
ლეზი, ტომი I, გვ. 239. Привожу полное заглавіе рукописи:
მოკლედი მოთხრობა ქართლისა მეფეთათჳს ბაგრატოვანთა, თუ რა-
მუნა იუენენ და ანუ ვითარნი რა საქმენი ჰქმნეს, თუნებრ სსუათა
ურცელთა ამბავთა მათთა მოკესეხებთ აქა. „Краткій рассказ о
карталинскихъ царяхъ Багратидахъ; какіе были цари и
какія дѣла совершали, за исключеніемъ другихъ подробныхъ
извѣстій, упомянемъ здѣсь“.

425 (=1291). И стор і я Груз і и Алекса н д р а
Голо в и н а; рукопись in folio, безъ переплета, писана на
бумагѣ скорописью мхедрули и черными чернилами; стра-
ницъ 237. Она переведена съ русскаго печатнаго изданія
Леваномъ Коркашвили въ 1875 г. Русское изданіе вышло
въ Тифлисѣ 1864 г. საქართველოს ისტორიის შედგენილია ალე-
ქსანდრე გოლოვინის მიერ რუსულს ენაზედ 1864 წელსა და რუ-
სულიადამ გადათარგმნულა ლევან კორქაშვილის მიერ 1875 წელსა.

426 (=4988). С б о р н и к ъ раз н ы х ъ произве-
деній, изъ библиотеки Ильи Чавчавадзе; рукопись въ 29,5×20,5 сантиметра, въ разбитомъ дос-
чатомъ переплетѣ, перекрытомъ кожею съ тисненіями; писана на лощеной бумагѣ красивымъ, круглымъ мхедрули
и черными чернилами. Оглавленія и первыя слова каждаго
четверостишія писаны киноварью. Рукопись дефектна: нѣтъ ни
начала ни конца. Доски переплета съ внутренней стороны
обиты печатнымъ манифестомъ императора Александра I о
присоединеніи Грузіи къ Россіи 1801 года. Разныя произ-
веденія этого сборника писаны различною рукою; даты нѣтъ,
но по почерку и бумагѣ большая часть сборника XVIII вѣка.
Содержаніе:

1. Вешхის-ტკაოსანი შოთა რუთაველი სჳს პროდჳჳენიემ
ნანუჩი ციციშვილი ი სჳს იბუჩნიმი ვსაჳჳკამი დია რუკო-

писей XVII вѣка; въ началѣ недостаетъ 4 страницъ и текстъ теперь начинается стихомъ: ვისაც რა ბედმა მისცეს, დასჯიდეს და მის უბნობდეს.

2. Повѣсть Оманіани съ простымъ оглавленіемъ: ამბოვის დასაწყისი, რომელი მიერთვან მოიღოს სიტყუამან მოსსენებად. Повѣсть писана тою же рукою, какою писанъ Венхись-ткаосани, т. е. рукою XVII вѣка. Это — лучший и наиболее древній изъ всѣхъ списковъ этой повѣсти, которые нами описаны подъ №№ 88, 89, 90, 91 и 93. Она недавно поступила въ бібліотеку Общества. Одно четверостишіе предисловія, оказывается, посвящено восхваленію Шаха-Аббаса, въ царствованіе котораго произведеніе, вѣроятно, и появилось; но это четверостишіе такъ искажено въ другихъ позднихъ спискахъ, очевидно, намѣренно, что въ немъ имени Шаха-Аббаса не упоминается. Вотъ это четверостишіе:

ქახოსროვის შედეგად შანბახ ერანს მკვდომია,
 უცნა დაბურა ქუეყანა ერან-თურანის ზომია,
 სხვათა მეუეთა ვეზირნი ნადავ ვეკრცა სხდომია,
 და ეს თვით მარტო იქს უუელსა, ტკების თუ გინდა მწერომია ¹⁾.

Вторая прозаическая часть Оманіани въ разбираемой рукописи заканчивается стихами:

ვარგი მელექსე თვითოს ვარვ კაცთა მქებარია,
 თირდაუსტ როსტომ მტერზედა, ვით ტრედზედ მდღლით ბარია,
 ტარიელისთვის რუსთველსა უშენის საუბარია,
 და მათ საფურად ვერ ვაქე, ამაღ ვარ საგმობარია.

ურაქოილ, მხეცაბუკ ვით ბინდსა გაუმხეობდა,
 თვით შუქსა ჭიენდა ქეყანად, მისთა მტურეთათვის მხეობდა,
 იგი შეეგო რომელსა ყოველსა ზესთა მხეობდა,
 და დიდნი მეუენი მის წინა სამონოდ მონამხეობდა.

¹⁾ Сравни съ предисловіемъ рукописи, описанной нами подъ № 88. „Описаніе“ т. I, стр. 567. Содержаніе повѣсти см. тамъ же, стр. 574—580.

დღენა მისცა შეუმოკლდა, გვარად ისიც არაბია,
უწინდელი კელმწიფენი წინ-მასინი არაბია.

და ეს იტოდეთ, ვოჯოსეთის ჩვენთვის გარი არაბია ¹⁾.

დმერთსა ვიმოწმებ ამისთვის, ეს სიტყვა ჩემგან გულისა,
სოფელი მოკუდინებელი შემტყუფელი არის რველისა,
რომელიც თქმულა წინათგან ამძღებელი სულისა,
და ჩემგებრი ნათქვამი აწ ნახეთ თქვენცა თქმულისა.

Последнія три листа повѣсти Оманіани добавлены въ нашей рукописи позже другою рукою и на другой бумагѣ.

3. Иосебъ-Зилиханіани въ переводѣ царя Теймураза I. Заглавіе: გარი ზირველი. ამა ამბისა დასაწყისი, მიჯნურთ ამბავი, სმარსულისგან ქართულად ნათარგმნები მეფისა თეიმურაზისაგან და ლქსადაც მისგანვე თქმული. სუფუკითამც ეოს დმერთმან, ამან. Эта часть рукописи писана на толстой хорошей бумагѣ пною рукою, чѣмъ предыдущая часть; текстъ заключенъ въ рамкѣ изъ цвѣтныхъ чернилъ; въ концѣ недостаетъ, и произведение прерывается четверостишіемъ съ такимъ началомъ: შებრალა იგი ქალი, ვითაც იყო მოაქრუნეს. Эта часть рукописи, судя по почерку и бумагѣ, вѣроятно, первой половины XVIII вѣка.

427 (=1507). Д а с т у л а м а л ь ²⁾ царя Вахтанга VI-го, или правила объ управленіи царскимъ дворомъ и инструкціи для служащихъ, დასტულამალი მეფის ვახტანგ მეექვსისა; рукопись въ 21,5×17 сантиметра, въ ободранномъ картонномъ переплетѣ, перекрытомъ коричневою кожею; писана на бумагѣ строчнымъ мхедрули съ красными оглавленіями; исписанныхъ страницъ 189. Рукопись переписана въ Тифлисѣ въ 1821 г., марта 10 го; объ

¹⁾ Въ этой стопѣ и въ оригиналѣ три стиха.

²⁾ Въ печатномъ изданіи „Дастурламалъ“, но въ рукописяхъ вездѣ находимъ форму „Дастуламалъ“.

ЭТОМЪ ИМѢЕТСЯ ЗАПИСЬ ВЪ КОНЦѢ: აღწერა ქალაქის შინა ტფილისს, წელსა განხორციელებიდა სიტუზსა ღთისა 1821-სა, ხელთა ქართულსა ქრონიკონსა ფთ-სა, მარტსა თჳსსა 10-სა. ВЪ ЮЛѢ ТОГО ЖЕ 1821 ГОДА КНИГА БЫЛА КУПЛЕНА ВЪ ПЕТЕРБУРГѢ ЦАРЕВИЧЕМЪ БАГРАТОМЪ ГЕОРГІЕВИЧЕМЪ ОТЪ ЮВЕЛА АЛЕКСИДZE, КАКЪ ВИДНО ИЗЪ ЗАПИСИ БАГРАТА ВЪ КОНЦѢ: ესე დასტურდება ვეიფე აღუქმობის აგულისგან მე მეფის მე ბაგრატიან 1821, თჳსა ივლისის 8 ს.შ.ბ. ЮВЕЛЪ АЛЕКСИДZE, ВЪ ЯНВАРІИ, И ПЕРЕПИСАЛЪ РУКОПИСЬ. ЗАТѢМЪ РУКОПИСЬ ПОПАЛА ВЪ БИБЛІОТЕКУ ПЛАТОНА ЮССЕЛІАНА. СЪ ЭТОЙ РУКОПИСИ НАПЕЧАТАНЪ ТЕКСТЪ ДАСТУЛАМАЛА ВАХТАНГА ПЕТРОМЪ УМИКАШВИЛИ ВЪ ТИФЛИСѢ ВЪ 1886 Г. დასტურდება მეფის ვახტანგ მეექვსისა; რედაქტორობით ზეტრე უმიკაშვილისა. ტფილისი 1886.

428 (=3684). Д а с т у л а м а л ь ц а р я В а х т а н г а VI-го; рукопись въ картонномъ переплетѣ, въ 22,2×17,5 сантиметра; писана на бумагѣ строчнымъ мхедрули безъ красныхъ строкъ; страницъ 177. Рукопись переписана въ 1842 г., 15-го августа Юсифомъ Назаровымъ, о чемъ имѣется замѣтка въ концѣ: დასტურდა დიდბა ღთის: 1842-го (sic) იანვრებ ნაჯაროვისგან: მარანობისთვის (sic) 15. На поляхъ рукописи много замѣтокъ, большею частью заключающихъ въ себѣ объясненія словъ, писанныхъ рукою профессора Д. Чубинова. Последняго 42 параграфа въ нашей рукописи нѣтъ.

429 (=1738). Д а с т у л а м а л ь ц а р я В а х т а н г а VI-го; рукопись въ 31×21,5 сантиметра; писана на хорошей бумагѣ полукруглымъ мхедрули и черными чернилами; оглавленія, нѣкоторыя фразы и слова писаны киншварью; пагинація показана по тетрадамъ буквами мхедрули; тетрадей 10; въ тетради по 8 листовъ, кромѣ послѣдней, въ которой по дефектности 5 листовъ. Переплетъ картонный, перевернутый кожою съ тисненіями. Рукопись принадлежала

сначала Сулхану Мдивану Туманишвили: ეს წიგნი სუგლას მდვიანას არის, потомъ Дарчи Бебутову: ჭ: ესე წიგნი მოგარტოკა. სობრძემან მამისამან, მხოლოდ შობილმან ძემან ღვისამან, უდ კეთილმან ღთნ მოგანტკეს ზეგარდამოითა წუგლობითა ნიწნი კეთილნი უგულა თავადო დაწნი ბეგუთოკო. Эти позднія записи имѣются на первой страницѣ. Затѣмъ рукопись поступила къ Д. Бакрадзе отъ Реваза Эрнстова. Писецъ и время переписки не указаны. Филигранью бумаги служатъ три полумѣсяца; рукопись несомнѣнно первой половины XVIII вѣка. Знаками препинанія служатъ по двѣ точки послѣ каждаго слова. Послѣднія два листа заключаютъ въ себѣ дефектный указатель статей. П. Умикашвили пользовался этой рукописью при своемъ изданіи, но, къ сожалѣнію, не положилъ ея въ основу изданія, какъ болѣе древнюю, а указалъ въ приложеніи варианты. При изданіи Умикашвили въ рукописи, видимо, была записъ переписчика, который указывалъ, что оригиналъ былъ у него дефектенъ; многіе листы были изодраны, но затѣмъ нѣкоторые мѣста были добавлены (изданіе Умикашвили, стр. VI). Теперь листа съ такою записью въ рукописи не находимъ.

430 (=4532). Д а с т у л а м а л ъ ц а р я В а х т а н г а VI-го, даръ А. В. Кутателадзе; рукопись въ 32×22 сантиметра; писана на бумагѣ красивымъ круглымъ мхедрули и черными чернилами; оглавленія, начальныя буквы и нѣкоторыя слова писаны киноварью. Переплетъ досчатый, перекрытый черною кожею съ тисненіями. Рукопись дефектна; въ началѣ недостаетъ вступленія, затѣмъ недостаетъ §§ 9—12. Въ концѣ указатель параграфовъ, но недостаетъ; изъ 222 параграфовъ указатель обнимаетъ только 164. Въ нашей рукописи нѣтъ совсѣмъ „Дастуламала царицы“; для нѣкоторыхъ параграфовъ указаны только заглавія, но текста нѣтъ; см. §§ 19,

ტენას ნაკვალავს; 39, გატენილას კიდის რიგი; 42, გუთნის კენის მკისა და ლეწკისა სარჯი ასე არის; 75, ისრბისა (этого параграфа и въ печатномъ нѣтъ); 105, მუშის რუსუმი, 106, მოლაგბობისა (этихъ двухъ параграфовъ и въ печатномъ нѣтъ), 107 მერქიფიკოტ სუტისა, ქილიფოტრისა და მერქიფიკობისა (нѣтъ и въ печатномъ). Въ концѣ безъ оглавленія приведеиъ рукою текста სისოგქ ლიქ სქ მუსულმანსკიმი იმენაიმი, ი იეიზვქსტნო, კაკოი გლავი ოტრივოკქ ონქ პრედსტავლექსქ; იი ვქ печатномъ изданиѣ, იი ვქ დრუგიქ იзданиаქ ოტო სისქა იქსქ; ზატქმქ სლქდუექ უკაზატელქ. У писца при перепискѣ былъ въ рукахъ, видимо, не одинъ оригиналъ, იბო ონქ ინოგდა უკაზივექსქ ი ვარიანტი, იაპრიმქრქ, სსკვამო კს ორი შაჟური მესტოლოის ეწერა (стр. 116). ვსქქ სტრიცქ ვქ რუკოიისი 232. ბუმაგა რაზნაი; ფილიგრანუ ოდი ქატი ბუმაგი სლუჟიქ კორონა სქ ვინოგრაдиო ქისტუი ი სქ ცქლო სტროქბოუ იერაზბორქივი ლაინსკოი იადქსი. რუკოიისქ იერვი ოლოვინი XVIII ვქკა ი, ვქროიქნო, დრეიქე ვსქქ ვიშე- ოიისანნიქ რუკოიისეი დასტულამალა.

431 (=4975). С б о р н и к ъ р а з н ы х ъ п р о и з в е - დ е н и й; რუკოიისქ in folio, ბეზქ იერეპლექა; იისანა ია ხო- ორეიქ ბუმაგქ ოლუკრუგლამქ იხედრული ი ქერნიქ ქერნილამი; ოგლავლენი იისანი კინოვარიუ. ფილიგრანქ ბუმაგი: ვქ ოდი ოლოვინქ ლისა ლევი ვქ ოვალномქ შიტქ სქ კორონო; ვქ დრუგი ოლოვინქ ბუკვი А, О, ი 1818 г. ვქ იქკოტორიქ ქატიქ რუკოიისი იოქადექსქ ბუმაგა სო ზნაკომქ pro patria. რუკოიისქ იერვი ქეტერტი XIX ვქკა; იისანნიქ სტრიცქ 217; ვქ სერედიქ მნოგ ქისტიქ ლისოვქ. სოდეჩანე:

1. Жизнь и дѣянiя св. Давида Гареджийскаго. (1—34) ცხოვრება და მოქალაქეობა წის და ღო შემოსილეს მამის ჩნის დაკოთ გარეკვლისა. მამო კვაკურთხენ (გკ^ნ). ოტა სტარქ იისანა სტროქნიქ ხუცური.

2. Мученичество св. царицы Кетеваны, сказанное въ стихахъ княземъ Димитріемъ Іагоровичемъ Багратіономъ. (35—50). წამება წმინდისა ქეთევან დედოფლისა ლექსით თქმულია ჯნაფ დიმიტრი იაგორიანის ბავრატონისაგან. Первое печатное издание этого труда вышло въ Петербургѣ въ 1819 г.

3. Житіе сирскихъ отцовъ: Іоанна Зедазнійскаго, Давида Гареджійскаго, Шіо Мгвимскаго, Іесея Цилканскаго и Антонія Марткопскаго (51—61).

4. Обращеніе въ христіанство царя Міріана и всей Грузіи святою и блаженною матерью нашею евангелисткою Ниною (62—116). მირიან ხოსროიანი. მოქცევაჲ მეოვისაჲ და ყოვლისა ქართლისაჲ წმიდისა და ნეტარისა დედისა ჩუენისა ნინო მოციქულისა ძეჲრ. Статья кончается царствованіемъ Бавара, сына Міріана. მოცდა მესუთე მეფე ბაქარ, მე მირიანისი ხოსროიანი.

5. Жизнь царя царей Давида, сына Георгія, прозваннаго Возобновителемъ (117—157), ცხოვრება მეფეთ მეფისა დავითისა, გიორგის ძისა, რომელი იყო სამოცდა-მეათურამეტე შვილიშვილთაგანი დავით წინასწარ-მეტყუელისა, რომელსა ეწოდა აღმაშენებელი. ესე იყო ქართლისა და აღსახუთისა მეორმოცდა მე(ე)ქსე.

6. Исторія царя Вахтанга Горгасала (158—216), მოცდა ისამეტე მეფე ვახტანგ მე მარდატისი ხოსროიანი. Четыре послѣднія статьи нашего сборника взяты изъ Карглись-Цховреба Вахтанговской редакціи. Книга принадлежала сначала Луарсабу Мегвинетхуцесову; приобрѣтена была отъ протоіерея Димитрія Окроева за рубль 20 коп. ვიედე დიმიტრი დეკანოზის ოქროკვისაგან, მიეც 1 რუბ. 20 коп.

432 (=2692). Ж и т і е св. Н и н ы, ცხოვრება წმიდა ნინოსი; рукопись въ 21,5×17 сантиметра; писана на синей бумагѣ строчнымъ мхედрули; содержитъ въ себѣ 104 страницы; въ простомъ новомъ переплетѣ; послѣдніе листы ободраны. Въ концѣ свѣдѣнія изъ метафраста св. Нины католикоса Арсенія, которая кончается словами на ободранномъ

ЛИСТЪ: ხოლო ვითარ იგი შირველ იეჭნეს ასნი სოფელნი სასყადლად მირონისა ამის წელ განუწესა ასი დრაცანი. ხოლო შემდგომად მისსა კვალად ესოდენ განახინეს, რათა სახელით მოიხსენებოდეს მატრიარქა ანტოქელი ქართლსა. Последние 4 листа (изъ нихъ два первыхъ ободраны) содержать въ себѣ Житіе св. Марины. Рукопись начала XIX вѣка: въ числѣ знаковъ филиграней бумаги показанъ 1802 г.

433 (=2453). Метафрастъ св. Нины; рукопись безъ переплета, въ 22×18 сантиметра; писана на сивей бумагъ скорописью мхедрули; содержитъ въ себѣ 24 листа. Въ концѣ прибавлены свѣдѣнія изъ метафраста св. Нины католикоса Арсенія. Рукопись начала XIX вѣка: въ числѣ знаковъ филиграней бумаги показанъ 1811 г.

434 (=220). Сборникъ разныхъ произведений; рукопись въ 22×18 сантиметра; писана на бумагъ скорописью мхедрули, всего 24 страницы; безъ переплета. Содержание:

1. Метафрастъ св. Нины или, лучше сказать, дополнение къ метафрасту св. Нины, выписанныя изъ Картлис-Цховреба, съ указаніемъ страницъ изданія Броссе (стр. рукописи 1—12). Въ концѣ свѣдѣнія изъ метафраста католикоса Арсенія.

2. Книга о семи смертныхъ грѣхахъ; сочиненіе митрополита Николая Орбелиани (стр. 13—24). Книжка была переписана и предназначена для изданія Георгіемъ Овромчедловымъ въ 1878 г. Начало: ესე არს შუადთა მამაკეცდინებულთა ცოდვითა უპირველესა, თქმული ნიკოლოზ მატროპოლიტისა ორბელიანისა.

435 (=4284). Метафрастъ св. Нины; рукопись на 24 страницахъ; безъ переплета; въ 21×17

сантиметра; писана на бумагѣ строчнымъ хуцури въ два столбца, по 28 строкъ въ столбцѣ, съ киноварнымъ заглавіемъ въ началѣ. Въ концѣ тѣ же свѣдѣнія, что и въ метафрастѣ католикоса Арсенія. უწებდა ჯერ არს, თუ მეფენი ქართლისანი ვეითნი ტომნი იყუნეს и т. д. Рукопись переписана Алексѣемъ Баградзе во второй половинѣ XIX вѣка. Переписчикъ сообщаетъ, что владѣлецъ оригинала торопилъ его перепискою, и потому просить прощенья за погрѣшности: ღო უე ამისი მწერალი ალექსია ბაქრაძე. ძმანო, ამისი დედანი სხვისი იყო და მხეჰარიდა და სინქარიოთ წარესწერე და ნუ მწევეთ სინქარიოსათჳს; ვინც შენდობა ბრძანოს, ღმერთმან ამსცა შეუხდოს:— Текстъ этой рукописи полнѣе текстовъ предыдущихъ рукописей.

436 (=244). Сборникъ разныхъ произведений; рукопись безъ переплета, въ 21×17 сантиметра, безъ начала и конца; писана на бумагѣ скорописью мхедрули и съ киноварными оглавленіями; всѣхъ листовъ 234. Филигрань бумаги подражаніе знаку pro patria и 1815 г. Рукопись первой четверти XIX вѣка. Содержаніе:

1. Житіе св. Екатерины. Въ началѣ недостаетъ 14 страницъ; текстъ теперь начинается: ცეცხლსა შინა უებებულად ცეცხლისა მისგან არცაღა თუ.

2. Успеніе Богородицы (13—52), безъ конца. თუცსა აკაისტოსა ათხუთმეტსა მიცვალებსა წმიდის ღთის მშობელისა.

3. Житіе св. Нины (53—122), безъ начала, отъ словъ: კაბადუკიელა სახელით ზაბულონ, რომელი ვახსენეთ შესვალსაჲ, მაიწია რომედ წინაჲ მეფისა. Въ концѣ историческія свѣдѣнія изъ метафраста Арсенія.

4. Жизнь и дѣяніе Андрея Салоса (123—232). Начало: ძმანო ჩემო საუარულენო ღვთისნო, въ концѣ недостаетъ. Текстъ прерывается черезъ 4 строчки послѣ словъ: სულიოსათჳს ვაცისა ვითსუაჲ: რაჲ არს სული ვაცისა. ვინც მცირედ ამის ჟურისათჳს. არამედ ეგრეთ ვარ სიწმინდემან შენმან.

437 (=3238). Обращение въ христіанство царя Миріана и всей Грузіи и житіе св. Нины, მოქცევა მირიან მეუფის და მისთანა უოკლის ქართლის წმინდისა და ნეტარისა დედისა ჩვენისა ნინო მოციქულისა ძეგ; рукопись безъ переплета, въ видѣ тетради, въ 22×17,5 сантиметра; писана на сѣрой бумагѣ строчнымъ мхедрули; страницъ 48; въ концѣ недостаетъ; послѣдняя глава сказаніе Авіатара о постройкѣ церквей, თქმული მისაკე (აბიათრის) აღშენებისათვის ეკლესიასსა. Начало: შირველად უკვე ვახსენოთ ცხოვრება წმიდისა და ნეტარისა დედისა ჩვენისა და უოკლისა ქართლის განმნათლებელისა ნინო მოციქულისა ი თ. დ. Конецъ: ხალა მე სიღონას მღვიმარე ვიყავ და იგი დგა ხელ-განხურობით. ეს ესე რა მოადგა ჭაბუკი ერთა ნეტარისა მას უოკლად ნათლითა შემეობილი ბლარდნალი ტეცხლისა ზეწართათ და რქნას რამე სიტყუანი, ხალა იგი დაეცა შირთა ზედა თვისთა და ქს . . . Житіе это обычной редакціи; рукопись XIX вѣка.

438 (=3048). Орывокъ изъ обращенія царя Миріана и Житія св. Нины; рукопись безъ переплета, въ видѣ тетради, въ 23×17 сантиметра; писана на бумагѣ строчнымъ мхедрули съ киноварными оглавленіями; всего 14 страницъ. Начало и конецъ какъ въ предыдущей рукописи, но въ серединѣ много листовъ недостаетъ. Филигрань бумаги: олень подъ картушемъ; надъ картушемъ большая корона; буквы Р, Ф, С, Я и 1781 г. Рукопись конца XVIII вѣка.

439. Сборникъ разныхъ произведеній; рукопись Челишскаго монастыря (въ Рачинскомъ уѣздѣ Кутаисской губерніи), въ 26×17,5 сант.; писана на бумагѣ крупнымъ строчнымъ хуцури и черными чернилами. Оглавленія, а иногда инициальная буквы писаны киноварью. Переплетъ досчатый, обтянутый коричневою кожей съ тисне-

ნიამი; онъ немного пострадалъ, какъ и вся рукопись, которая дефектна. Содержаніе рукописи:

1) Обращеніе Грузіи въ христіанство, მოქვეყნა ქრთისისა (листы 1—42), т. е. краткая хроника съ подробнымъ жизнеописаніемъ св. Нины, какъ въ Шатбердскомъ сборникѣ; статья эта дефектна, въ началѣ недостаетъ двухъ листовъ.

2) Сказаніе о рожденіи Господа нашего Иисуса Христа въ Виодеемѣ. შობისათსა ონისა წნისა იჲ ქს ბეთლემს შა. გზნ შშო (л. 42—48). Начало текста: ახალჯასა შსათარმეტთა შთ ტომთასა. იჲ იუკემ მდიდარი. ფდ და შესწირკიდა ღთსა მსხუწრზღთა მწიობღთა და იტყოდა გღსა თსსა. ჳდ იჲსა ნამეტნავ შესწირკიდა წო უფროს ყღსის კრისა. მოტყუებისთს წოდკითა ჩემთსა და უნსა კრისა, ონის შ რ ღისა სჯლხნებღდად წდა. Статья кончается приходомъ волхвовъ для поклоненія Христу, а послѣднія 11 строкъ составляютъ акаѳистъ Божьей Матери, который дефектенъ и прерывается словами: გზნ კაროღიკ აღშენებულა. ონის შ რ თსითა ჰირითა კზრასა ღი კტთა. გზნ სსემელეო უჭრ... .

Эти двѣ статьи нашего сборника писаны однимъ почеркомъ; имѣютъ отдѣльную пагинацію заглавными буквами хуцური по тетрадамъ; въ тетради по 8 листовъ. Писецъ этой части рукописи, повидимому, какой то Василій, который въ концѣ Житія Нины упоминается въ двухъ записяхъ рукою текста: ბსჯს შნ ღნ. წო ნანო უშლე ბსჯასა თღთა. Время переписки этой части рукописи съ точностью трудно опредѣлить. Бумага безъ филигранн. По палеографическимъ признакамъ рукопись по нашему XIV—XV в. Изъ записей позднею рукою въ этой части рукописи отмѣтимъ: внизу на поляхъ 2 и 3 листовъ крупнымъ, но некрасивымъ строчнымъ хуцური: წ. ამ წიგნისა შემკზმკისა თეკდოსას: და მისთა მშობელ: . კრმიდს: შურას: შნ: ღნ თათო: თათო: ფურცელ შემიყრას — „Переплешую сію книгу Тевдосію (Θεოდосію) и ея

родителей Ермила и Шурію да помиуеть Богъ, собрала по отдѣльнымъ листамъ“. Тою же рукою на полѣ 9 листа verso: წმიდო: ნინო მოციქულო მეოხ მეყვ: მოსკეს შნს: თქლო. სას— „Св. Нина, апостоль, будь утѣшительницею уповающей на тебя Тевдосіи“. На полѣ 27 листа внизу тою же рукою: ცოდვილს: თქვლისას შს ღნ დედას მისსა ხნისას შნ ღნ— „Грѣшную Тевдосію, да помиуеть Богъ; мать ея Аносію да помиуеть Богъ“. Внизу на поляхъ 24—25 листовъ строчными красивыми буквами хуцури: სღლს მონაზონსა გემანეს კმდეკლის ძეს და მისსა მეუღლესა და დედა მამათა, მამათა და დათა, შვილთა და ძმის წულთა შნს ღნ სნ: . — „Душу монаха Германа Ездавелисдзе, его жену, родителей, братьевъ, сестеръ, племянниковъ и племянницъ да помиуеть Богъ, аминь“. Эта запись, повидимому, XVII в.

3) Жизнь св. Георгія и пѣснопѣнія въ честь его (листы 1—17). Въ началѣ недостаетъ 4 тетрадей, изъ 8 листовъ каждая; недостаетъ, кромѣ того, и въ концѣ и въ серединѣ. Въ 5 и 6 тетрадяхъ въ общемъ недостаетъ трехъ листовъ, а отъ 7-ой сохранились только 4 листа. Эта часть рукописи и по бумагѣ и по черниламъ позднѣе первой части, письмо строчное хуцури, но крупнѣе первой части. Она вѣроятно писана во второй половинѣ XVI в. На полѣ 2-го листа Тевдосія просить св. Георгія быть ходатаемъ предъ Богомъ для нея и ея родителей. წმიდო გოგი ცოდვილს თქვ(დო)სას და: მისთა: დედამათ მეოხ კე(ა)ე: წინუე: ღნ. Начало дефектнаго текста: რგლისა და სვკრელებისა მთისა. რ სავსე ასს ყი კვლისა და სწლი სკვრელებითა მისითა და ქელის მქმდეებითა. ვა ცაჲ ვწსკულვითა. და ქენა ყუჲალითა. და ზღვს კადე ქვითა. Текстъ разбираемой статьи въ нашей рукописи кончается чтеніемъ изъ евангелія Луки. სსრბე ლკსი. ქა ონ ყნ რნ ჯიაროს ჩმდა წე კტო. კემნცა კცისმნ ჯიაროს იგი წე ანკელზთა ღნითა. Въ концѣ чтенія замѣтка другою рукою, въ которой сказано, что чтеніе изъ евангелія

въ честь Георгія полностью приведено ниже, т. е. въ слѣдующей статьѣ, и затѣмъ авторъ замѣтки Дертули просить Бога помплованія для себя: სრული. სამოცამეტელი: ბოლოს სწერის. გნის: შკ. დო შკ: დერთული (последнее слово ниже написано).

4) Мученичество св. Георгія и иѣсноиѣнია въ честь его. თა აზროდსა კვ წმბაჲ წის და დბღის და დოდის მთკრ მწმისა გნის: გკხ მ შა:— Особая рукопись съ отдѣльною пагинацію (листы 1—72). Въ началѣ текстъ немного попорченъ. Съ 38 листа начинается чудеса св. Георгія: სკურელბა და სწელი წის მთკრ მწმისა გნის იყო რე იგი სთელსა ამს შა ჰღ წამბისაჲ. Въ концѣ недостаетъ; мѣстами въ серединѣ недостающіе листы пополнены позднѣйшею рукою весьма некрасивыми строчными буквами на грубой бумагѣ (листы 20, 33, 35, 46). Эта часть рукописи, вѣроятно, писана въ первой половинѣ XVI в. Писецъ—монахъ Окроширъ, который упоминаетъ о себѣ въ концѣ жизнеописанія св. Георгія (л. 38): მთითა მდლითა თღ ცდელისა ამისა დამწერლსა ბერსა რქროზირს. შნ დ: На полѣ 38 листа Тевдосія, переплешая рукопись, снова упоминаетъ о себѣ: ამ: წიგნისა: შეკმბეს თეადოსიას: და მისთა: დედ ჰმთა შს დ: წმიდაო: გრ შემწე მეუკ: ცოდვილს.

Такимъ образомъ, разбираемый сборникъ состоитъ изъ разныхъ рукописей, переплетенныхъ вмѣстѣ Тевдосіею, повидимому, въ XVII вѣкѣ. Нашъ сборникъ былъ найденъ въ Челишскомъ монастырѣ архимандритомъ Амровсіемъ Хелая, который посвятилъ ему обстоятельную статью на грузинскомъ языкѣ въ I томѣ „Древней Грузіи“ (ქველსა საქართველო. ტ. I. ტფილისა 1909). Важное значеніе этого сборника заключается главнымъ образомъ въ томъ, что онъ сохранилъ тѣ мѣста „Обращенія Грузіи въ христіанство“, которыхъ недостаетъ въ Шатбердскомъ сборникѣ; но и помимо этого въ деталяхъ этихъ двухъ текстовъ „Обращенія“

столь много разницы, что мы считаемъ необходимымъ представить параллельно ихъ тексты въ томъ видѣ, какъ они сохранились въ оригиналахъ. Попорченныя и неразборчивыя слова и буквы мы заключаемъ въ большія скобки [], а добавленныя по смыслу въ малыя ().

Ш а т б е р д с к і й т е к с т ь .

ქ. მოქცევაჲ: ქართლისაჲ:

ზირველ ოდეს ალექსანდრე მეფემან ნათესავნი იგი ღოთის შვილთანი: წარიქცინა: და შეკადნა იგინი კედარსა მას ქენასა: იხილნა ნათესავნი სსრტეიანი ბუნთურქნი მსხდომარენი მდინარესა ზს მტკუარსა: მიხუევით ოთხ ქლქდ და დაბნეუბი მათი:—

სარკინე ქლქი: კასზი: ურბნისი: და ოძრკლ: და ციხენი მათნი: ციხს დიდი სარკინისაჲ: უფლის ციხს კასზისა: ურბნისისა და ოძრკისა:

და უკვრდა ალექსანდრეს და ცნა რ იებოსელთა ნათესავნი იუენეს ელსა კორციელსა ჭამდეს: და სამარე მათი არა იყო მკუდარსა შეჰმადეს.

და ვერ ეძღო ბრძოლაჲ მათი მეფეს: და წარვიდა.

მაშინ მოვიდეს: ნათესავნი მბრძოლნი: ქალდეველთაგან გამოსხმულნი ჭინნი და ითხოვეს ბუნთურქთა: ოღისაგან ქენასა ხარკითა: და დასხდეს იგინი ზანავს:

და ეზურთ იგი რლ ხარკითა აქუნდა: ჭრქან მას ხერკი: და შემდგომად რადენისამე ჟამისა: მოვიდა ალექსანდრს შფლს ელისა ქენისაჲ: და დალქწის სამნი ესე ქლქნი: და ციხენი და ჭინთა დასტა მასჯლი:

ზ სარკინესა ქლქსა ებრძოლა: ათერთმეტ თთულს და დაგვა სარკინესა დასვალით კერძო და დასტა ვენაკი და რაჲ გამოიღო: ქსით: და დასხნა კანნი მერუეკნი: და სტაგითა რუისაჲთა: და ჭრქან ადგილსა მას ნსრტეიანი:—

Ш а т б е р д с к и й т е к с т ь .

და მერმე გამოიღო სარკინე თუთ დაურეს და მეოტ იქმნეს:
და თანა ჭეუანდა აღეკისნდრეს მეფეს: აზოა ძლ არან ქართლის
მეფისა: და მის მიუბოძა მცხეთაჲ სჯდომად: და სსზღვარი დაუდგა
მის ჭერეთი: და ეგრის წყალო: და სომხითი: და შთაჲ ცროლის:
და წარვიდა:

ბ ესე აზოა წარვიდა: არან ქართლად მამის თვისის. და
წარმოიყვანა. რვაჲ სსხლი და ათნი სსხლნი მამამყოქეთანი: და
დაჯდა ძუელ მცხეთას: და თნა ჭეუანდეს კერზნი ღთად გაცი და გაიძ:

ვ: ¹⁾ და ესე იყო ზირუელი მეფლ მცხეთას შინა: აზოა ძლ არან
ქართუელთა მეფისაჲ: და მოკუდა:-

გ: და შემდგომად მისა დადგა ფარნავაზ: ამან აღმართა:
კერზი დიდი ცხვსა ზნ და დასდგა სსხელი მისი არმაზი: და მოქმნა
ზღუდე წელით კერძო: და ჭრქვან არმაზ:

დ: და შემდგომად მისა დადგა მეფედ სსურმაგ: ამან აღმართა
კერზი აღნიხა: გზასა ზნ: და აწყო არმაზს შსწებდა:-

ე: და მისა შემდგომად მეფობდა მირვან: და აღმართა: დანიხა
გზასა ზნ წინარლ: და აღაშენა არმაზი:-

ვ: და მეფობდა ფარნავაზ და აღმართა კერზი ზადენ შთასა ზნ
და აღაშენა [ციხე]:-

ზ: და მეფობდა არს[აკ] ²⁾ (და მან) ქლქისა ზღუდენი მთაქმნნა.

ს: და მეფობდა არიკ რნ შიდა ციხე აღაშენა არმაზის:

ტ: და მეფობდა ბრატმან რლსა ზე მცხეთას ქლქი დაეწყო.

თ: და მეფობდა მირვან: და მან აღაშენა მცხეთაჲ ქლქი:

ი: და მეფობდა არსიუკ: რნ კასნი შეიბურა: და ოლის ციხე:
განზოა.

იზ: და მეფობდა რაკ რნ რაღთურთით მცხეთაჲ გაიძორა: და
მეფობდა ორად გაიყო ორნი მეფენი დასხდეს იმიერ: და ამიერ:-

იბ: და მეფობდა ქარრამ: არმაზის: და მცხეთას ბრატმან და
ამთათა ჟამთა: ჭურთანი მოვიდეს მცხეთას და დასხდეს:

¹⁾ Числовые буквы написаны въ оригиналѣ киноварью надъ ини-
циальными буквами и знаковъ не имѣють.

²⁾ Отъ начала до этого слова текстъ возобновленъ въ оригиналѣ
черными чернилами.

Шатбердскій текстъ.

- ოგ: და შეუობდა იმიერ ფარსმან და ამიერ კახს:
- ოდ: და შეუობდა იმიერ არსაკ და ამიერ ამხაყრ.
- ოე: და შეუობდა იმიერ ამხასხს და ამიერ დერუკ:
- ოვ: და შეუობდა იმიერ ფარსმან ქველი: და ამიერ ფარსმან

სკახ:

ოზ: და შეუობდა ამიერ ¹⁾ რაკ და ამიერ მირდატ: და ამისზე მთავლად არმაზი სამეფო და მცხეთას ოდენ იყო შეუობაჲ:

ოწ: და შეუობდა ღაღამა: და დდე: ჰ:

ოთ: და ფარსმან: ჰ: და ამხასხს: კან: და რეე მართალი:

კბ: ვახე: კტ: ბაკურ: კდ: მირდატ:

კე: ასოგურ: კვ: ლეე მამა კზ მარჯანია: ესე ოცდა რვა მეთეუნი ქართლს შინა წარმართნი:-

და იყო დდეოთა კოსტანტინე შეუიასთა: ქეს აღმადლეობთგან: სმას და მკათესა წელსა: იყო ლუაწლი ბრძოლისა მტერთაგან და ფდ ერეოდეს მეთეს კოსტანტინეს: ძეს კოსტაძისს: და გულ-გდებულ იყო ურვათაგან კოსტანტი კეისარი:-

იყო ვინმე კბი ეფესელი: და წარმოთქვა წე შეუიას ვდ ქუანენი იგი ჰრომნი და ეწინა ჰინდანი: და ვისცა ვის აქეს: შჯული იგი ხსელი ქეს წდისაჲ: ძელითა ჯღთა და მისითა სსოეუბათა სძლევენ მტერთა ძლიერად:

მას: ჟამს აღიძრა მეფე გუნდებოთა: და წარავლიან მოევანებდ ებსკენსთა: ინძით: ანტიოქიაჲთ: ჰრომით: და ალექსანდრიაჲთ: და ხათელ იღო მან თავადმან და დედამან მისმან: ბანაკითურთ:

Челишскій вариантъ.

. . . [ადე]გზხა ²⁾ გღსა მისსა. სიურღლი ქსა. და წარავლიან მთავარი ერთი მოევანებდ ებსკენსთა ინწდმისთა. და ანტიოქიასთა და ჰრომისთა. და ალექსანდრისთა. და ხათელ იღო მან და დედამ მისმან წღატ. ბანაკით[უ]რთ მთათ. ხ ამითა ჟამითგნ. მკათესა წელსა

1) Должно быть იმიერ.
 2) До этого слова недостаетъ въ Челишскомъ вариантѣ.

Ш а т б е р д с к и й т е к с т ь .

მათ ჟამითგან მეათესს წელსა: წარვიდა ჰელენე იწმდ: ძაბუად
ხატოხნისა ჯრისა: და მეათოთხმეტესს წელსა ივლტოდა დედაკაცი
ვინმე შეიფეთა ევადაგი: სხელათ რაფსამე რწისმე მიზეზისათს:
დედა მძუძათურთ:

და იყო მისთანა ტუეე ერთი დედაკაცი შუენიერი: სხელათ
ხინა: რწისა სჰქმ მისა გამოძია ჰელენე დედოფალმან: და იყო
იგი ჰრომი მთავარი: და თვთ მოკვლო გზაჲ თსია: და ექმნეს
კურნებანი და მოწვეუნულ იყო სხებრძნეთა: და ჰმოდღურიდა მთავარსა
მის რაფსამეს:

და ვა წარმოივლტოდა რაფსამე ზღუად: გაჰნე და ხინა და
სხუანი ვინმე მათ თნა გამოვიდეს არეთა სომხითისთა: სყოფელსა
თრდატ შეიფასსა: და იგინი იმარტულეს მუნ:

Ч е л и ш с к и й в а р и ა н т ь .

წარვიდა ელენე დედოფლი. იწმდ მძიკუბად ჯრთა. და მე. იე სს
წელსა ივლტოდა დედაკაცი ვინმე შეიფეთაგანი ავადაგი რისა სხელა
რაფსამე. რისა მიზეზისათს რწისმე. და დედამძიძათურთ. და
მისთანა იყო ტუეე ერთი დედაკაცი მოძიძა დწისა. შუენიერი და
ქმნელ კთლი. და [მის]ჰეკეს შგწისა. მთწრთასს და სხელა მისი
ხინა. რისა სჰქმე გამოძია ელენე დედოფლსა. და თვთ მოკვლო
გზაჲ თსია. და ექმნეს კურნებანი მრწლნი. ძლითა ქსითა. და
მოწვენილ იყო სხებრძნეთად. და მოძღრიდა მთწრთას მწ რაფსამეს
ვა წარმოივლტოდა თანა ჰეკეს გაიანე და ხინა. და სხუანი იგი
შთთნა. და გამოვიდეს არეთა. სომხითისთა სყოფელთა. თრდატ
შეიფასთა და იგინი იმარწლენეს(sic) მონ თრდატ. შეიფასგან. ურმეც
და ცხრწანი სწლნი. წ ხინა დარჩა განგებათა დწისთა. და
წარმოემრთა. მთა კერძოე ჩრდოლღისთა და მოვიდა დწისა
მდინარესა ზწ მტკუარსა. და მოჰეკა მტკუარსა მდინარისსა
დასავალთა მცხეთად ქალქად დიდთა შეიფეთა სჰდემთწსა. და
იყო [ეგრეთ ფარულად] სჰმ წელ ილოცვიდა [ფარულად] დწისა

Шатбердскій текстъ.

ხ ნინო დაძთა და წარმოემართა: მათა კერძო ჩრდილო-
სთა: და მოვიდა მდინარეს მტკვარს: მოჰყვა და მოვიდა მცხეთად:
ქაქის დიდს მეფეთა სჯდომელს: და იყო სჲმ წელ კვრეთ: ილო-
ცვიდა ფარულად: ადგილს ერთს შებურვილს ბრძმლითა მყო-
ლისათა:-

და შექმნა სხსტ ჯ.ე: ნასხლევისათ: და მუნ დაადგრა და ილო-
ცვიდა: და ადგილი იგი იყო ზღუდეს კარტკან: ხ მათ მყოფლთა
ადგილი არს ზემომს ეკლესიას სკურთხეველის ადგილი.

[ღ] შეითხეს წელს იწყო თქუმად ქუ დ: და მჯულო: და
[თ ქ ს] ჰხვევ ცთომს შინა ჩრდილომს ესე ქენათ: და შეექსეს
წელს არწმუნს [ცოლს] მეფისსა ნანს: [სე]ნს შინა მისს და
მეზადეს წელს მეფეს არწმუნს: სწყულოთა (sic) ქეს მიერთთ:
და მწრაფელ აღაშენს ეკლესიამ: ქუეშო სმითხეს შინა: და სუეტი
იგი იყო ძეღისათ რი თუთ აღემართა: და ვს აღაშენეს ეკლესიამ
წარავლიანს მტკა: და წიგნი ნინომსი სსბურძნეთა: მეფის კონსტან-
ტინეს: თხოვად მდდელთა: ხ იგინი მწრაფელ მიაწინეს:

Челншскій вариантъ.

მრ ადგილს ერთს მყოფლითა შებურვილს. და შექმნა. ნას-
ხლევისათ ჯ.ი და აღმართა იგი მონ. და ილცვიდა მ[აღუ]ლი. და
აწ მთ მყოფლთა ადგილი ზემომს ეკლესიას. სკურთხელი არს. და
შეითხეს წელს. იწყო ქადაგებ და სარებ. ქს დის სჯღის.
და თ ქ ს ვხვევ ცთომს შა ფრადს ჩრდილომს ქენათ. და
მქსეს წელს არწმუნს. ნანს დედულს ცოლს მეფისს სენსა შა
მისს. და მეზადეს წელს არწმუნს მირანს მეფეს სსწლითა ქს
მრითა. და მწრაფელ აღაშენს ეკლესიამ. ქუეშო. სმითხეს შა ძეღის
და სუეტი იგი ხსტიონსი რი თუთ აღემართა. და აღაშენეს ეკლესიამ
და წარავლიანს მეფემს მოციქლნი. და წიგნი ნინომსი სსბურძნეთად.
მეფის კონსტანტინესს. თხოვად მდდელთა ხ მოციქლნი იგი
მწრაფელ მიაწინეს. წე მეფის და ვს ინლხს იგნი მეფემს.
მწლეად მოკითხნს და ამბობრს უყო. დამილით. და უხნეს წიგნი

Шатбердскій текстъ.

და მისცა მეუკემან იოვანე ეპ^სკ^პსი: და ორნი მდღეღნი და ერთი დიაკონი: და წიგნი ელეხე დედოფლისაჲ და ხატო მაცხოვრისაჲ: და ძელი ცხორებოისაჲ ნინოისთჳს:

და ვ^ს მავადეს ნათელი მოიდო მირეან მეუკემან: და დედოფალმან: და ე^ნ სსლმან. მათმან.

ითხვეეს ხ^ს: რ^ს შექმნან ჳ^რი: . . . 1)

Челишскій вариантъ.

მეუისა და ნინოსი. ხ^ს ვ^ს ცხეს მიზნი მისდგოსა მათსა. განხრეს სიხრლიათა დიდითა და აღდგეს მსწრაფელ. საუდრისკ მათსა. მეუე კონტანტინე და ელეხე დედოფლი და ზირ დადებით თაქნის ცეს მეუფეპას ქსისა და კ^დ აუმართეს ზე და აღიერნეს კ^დნი მათი. ცად მ^რთ და აღავსეს თ^ლნი მათნი ცრემლიათა შკორულიათა. და დღად ევეს [კ^{მა}]თა მდლიათა. და თქუ^ს დ^ბე შ^ნდა ქ^ე დ^რ რ^ნ ეს^რთ სთხრო იხიხე და ე^თს კ^{მა} ევეს ა^ნა.

მ^შინ მეუემან კონტანტინე თჳსითა კ^დლიათა აღწერნა ებისტოლეხი. ფ^დლიათ შესხმათა და მრულიათ გ^ნხითა შეამკო და მკვიდრად სსტოლისა თ^ნს ზიარაჲ ძმად მის^ს ს^ნხელსდვა. ეგ^რთვე ელეხე აღწერნა ებისტოლეხი ორნი ერთნი ხანა დედოფლისთ^ნს და ერთნი ნინოსთ^ნს. წ^{ის}ს. და მანცა ეგრეთვე მრულიათ შესხმათა. და გ^ნხითა და სხატრელ უწოდა დედოფლსა ხანას ხ^ს ნეტ^რსა ნინოს ელეხე სორულიათ უწოდდა დედოფლად და თ^ვსის სწორად. და სწორად წ^თა მოცაქლათ და დაბეჭდნეს ებისტოლეხი იგი ხ^ს მეუ^მნ წარავლინნა ებისტოლეხი ი^ნე. და ორნი მდ^ღღნი და ერთი დიაკ^{ნი}: და ხატო მაცხოვრისა. და ძელი ცხ^რბისა და სსუაჲ წიგნები ელეხე დედოფლისა ნინოსთ^ნს. და წარუადეს. და ვ^ს მიაწიხეს. ნ^თლსა იღეს ს^ხლსა. ზ^ს წ^{ის}ს სსმებისს. მირიან მეუემან და ხანა დედოფლმან. და ე^ლმან ზელატ^ბანკემ მათმან ითხვეეს. ხე ებისტოლეხმან და ნინო. რ^ს შექმნან ჳ^რი. და ძიუბ ევეს ხ^როთა. და ზოვეს ხე ერთი მდგომარე ბორცსა ზ^ს კლდისსა. რ^ლსა ფორცლი მისი არა[ოდ]ეს დასცუიოდა. და სო^ღ

1) Тутъ недостаетъ одного листа, но текстъ сохранился въ Челишскомъ вариантѣ. См. ниже.

Шатбердскій текстъ.

გინდა ცხორება ჩნი და კსნაჲ ჩნი ეშმაკისკან: და ადგი-

Челишскій вариантъ

აჲმოჲ იყო ხე იგი და შუწნიერი ფედ. ვა მადლითა ქე შემოსილი და ადგილი იგი ბორცოი შეუვალი იყო კლდისკენ. და უთხრეს მეფეს და ეზისქესის. ხე შეფშნ წარგზავნა ძე თნი რეკ. და მთავარ დაიკნა. იხილეს შუწნიერად დგომაჲ ხის მის. ხე ფორცლეუდა ჟამთა არსითა. და იტყუდა მთვრ დაიკნა იგი მძკლეს. დაუითასის. ვედ ქე ხე არს დანერგოლი თა წარსულეს კლდისს ზეკარდამოთა ცურითა მორწყოლი. და ფორცელნი მისნი არს დასცუვენ უპე.

და უბრძნ ხორცოთა. მოკუჭთა ხის მის და შექმნეს სხეუტოისნის ჯინს. ვა ასწვა მთავრ დაიკანმხ. სამგუამდ შექმნეს ხის მის ტანისკენ. სანნი ჯინი. და აღმართხეს. მცხეთას ვა სწერია. მცირეს მს მოკლეად აღწერიდეს. მს წიგნის. ქართლისა მოქცევისს. გრგლი დაიკანის მრ აღწერიდეს. და ერთი ჯარნი აღმართა. მირიან შეფემ. მთას ზა. მადნარისს რლეს ჰქუან. თხოთიას. და ერთი იგი მხდობლად ტოისნის ჯინსე და წარაულინხ მირიან შეფემ და ითხავნ. სბერძნეთით. ქვის მთელენი და კირით ხორცნი. და მისცნა მეფემ და წარმოვიდეს ერთშეთს და დადვეს სძირკლი ეკლესიას. და დაუტევეს ფერკთა ფიცარნი მაცნარისნი ორას ჩნის ოჯ ქსნი. და წარმოვიდეს მანკლისს. და დადვეს სძირკუჭლი ეკლესიას და დაუტევენს სამსჯელნი. და ესრეთ მოვიდეს მცხეთად. და აწყო შეფემ შენებად ქვითა ეკლესიას გარეობისს. და ვა ცნა შეფემ რ დადვეს. სძირკლი ეკლ ერთშეთს და მანკლისის. და დაუტევენს მონ სსორვლნი იგი ფიცარნი. და სამსჯელნი. აღივსო ურვითა. და დაიქნ სქმე მისწრაფების ვე არს ისწვა მთავარ ებისკოპოსისკენ ვედ შნ თნი არს ამს ქლქის შა სამოსლი ქსი. ედ ზეკარდმოქსოლი რი ჯრის მცრამლთა მთ განიუვეს. და კუართი იგი ამით იხუჭდრეს. ჩრდილოეს ამს ქლქის შა დაფარეს და აწ შელნი მთნი არიან. ვინ უწვის თუ ადგილიცა იცოდენ. ხე ჟამი მისი მერმე არს უდეს გამობნდეს დიდბით ქენსა ზა. კერთვე ხელენი ელიასი აქვე აღმარ-

Шатбердскій текстъ.

ლის მისგან: ბნელის: ოდეს იგი სმოსელი შნი ებრაელთა შთ
წარმოეც: წდით ქლქით იწმით: უცხოთა ამათ ნათესავთა ქლქად:

რე ჯურეუმას შნსა ამს ქლქს: მეუბოდეს მამანი ჩნნი: და
წარემართა მეუბ და ენი ქართლი: ქწანობას მოწრავებთა დი-
ლითა:-

მაშინ ნეტარმან მან დედაკაცმან ნინო თქუა: კწლ არს დნი და
ამამ ოლის ჩნის იჯ ქსი: რწ მთავლინა სიტუეა წდ მისი.
ცათა მადლთაღთ: თუთ ძლიერისგან სუდრისა კარდამოსრული ქუნად.
მდალად: უკუეულად შობად: კორციელად: თესლისგან დთის:
დედაკაცისგან მარტოდ შობილისა წდისგან და უბიწოღსა რნი სთნო

Челишскій вариантъ.

ხელ არს:-

და აღივსო სინარლითა მეუე. და მუის მხად[ნა] ეთა
ჭროათა და ჰკითხა თუ ნამდელეე. და შთ აღჯარეს მართლი და
არს უარეუეს. და თქეს ვდ აქეთ წარვიდეს ელიოზ მცნეთელი და
ღობგინოზ კანისელი. და თაღენავ. და მისაელ. და კურთიას მის
თქეს წილით ხუწდრებამ ამათი. რე ადგილი იგი უარეუეს. შშნ
კანმხიარლდა მირიან მეუე. რეს ეაწეს. ვდ ჰდ მოწეუნილ იუე.
კურთი იგი ქსი. იწმით მცხთად. მადლობდა დწ და იტეოდა
კწრ შწ ოც იჯ ქე ძეა დის ცნელისა. რე შწ ჰდუე გენებს
კნამ ჩნი ეშავიკენ. და ადგილისა მისგნ ბწლის. უდეს იგი სმო.
სლი შწ წარმოეც ებრაელთა აშთ წდით ქლქით იწმით უც-
ხოთა ამათ ნათესავთა ქლქად რე ჯურეუმას შნსა ამს ქლქს მშნი
ჩნნი მეუბოდეს.

და აშს წწ დიდად გწსმოდგინე იქმნა მეუე და წარემართა
ქწანობისა წწ უქცწულად. ნებთა დისთა ეთ სბრძანებლით მისით.
შშნ სანატრელმნ მან დედოფელმნ ხსა. თქა კწლ არს დნი და
შამა ოის ჩნის იჯ ქსი რწ მთავლინა სიტუეა წდ მისი წცით
მდლით. თუთ ძლიერისგნ. სუდრისა. ქუნსა წწ კორციითა
იშვა. თესლისგნ დთისა. და ქწლისგნ შწმის წისა. და ობ-

Шатбердскій текстъ.

ეუო მას: და ამით მიზეზათა: ცხორებამ ჩნა შექმნა.

და ეო ცასა ქუქშე შეოფი განანათლა: და უმეტეს მისა მიმართ მორწმუნენი აცხოვნნა: რ იშვა ვნ კაცია: ზატოვ ეცა ვნ ღწ. ნათელ იღო ვნ მსახურმხ სჯულისმხ: წყლისა და მიწისგწ:

ნ მამით და სულით წღით ზსტკარდამო იწამა: და იდადა: ჯწრს ეცუა დაეფლა და აღდგა: აკდა მათვე სიმაღლეთა მამისა თანს: და მომაგულ არს დადებოათა: რღსა შეენის გლობამ ამენითა:

და ვნ ესე თქუა: წარიუვანა იაკობ მღდელთა: სანერძხეთათ მოსრულთა: და ერისთავი ერთი წარვიდა: და დადგა: წობენს და მოუწოდა მთიულთა: ჭართაღელთა: და ფხოელთა და წილკასიელთა: და უქადაგა სრწმუნოვებამ: ქტსია: ნ მათ განუყარეს თავია:

და ერისთავუმხ მცირედ წარჰმართა მსხული: და შაშით მისცნეს კერზნი მათნი დალექად: და გარდავიდა: ერწუდ და დადგა: ესლეთს.

Челишскій вариантъ.

წოსა რი სათხუ ეუო მწ. ამით მიზეზათა. ცხრბე ჩნა შექმნა და ეო ცასა ქუქშე შეოფი განანათლა და უმეტეს მისსა მრთ მორწმუნენი აცხვნნა. რ იშვა კაცი და ზატოვ ეცა ვნ ღწ არს და ნათელ იღო ვნ მსხრმხ სჯღლისმხ წყლისა და მიწისგწ ნ მამით და სღით წით. ზეკარდამო იწამა. და იდადა ჯწრს ეცუა დაეფლა და აღდგა. და აღკდა მწვე სიმაღლესა მამისა თწს და კდ მომაგულ არს ღბათა სწინლიათ. რღსა შეტწნის გლობმ. აწნით და ვნ ესე თქა დედოფღმხ წარვიდა და უგნა ჰეუებოდა სანატრღსა ნინოს. და წარიუვანეს მთ თწს მთავარ ეპისკოპოსსა და მღდღნი და ერისთავი და წარვიდას დ დადგეს წობენს და მოუწოდეს მთიულთა. ეთა ჭართაღელ ფხოელთა წაღკასიელთა. და შემოკრიბა ერთი ურიცხვი. მწხ აღდგა წღ და სანატრღი და განმანათლებლი ნეტარი ნინო. დედაა ჩნა. აღიბრნა კღნი ღწის მრ და მოუწოდა შემწედ წა ღწის მშობღსა. და კდ განირთხა კელი ერისა მრთ. და უქადაგა. სრწმუნობამ ძიას ღწისა. ნ მთ ზირატეუსხეთა ვწ ესმა ქადაგებამ უცხოდ განოყრნეს თწნი და ზირანი გარე მიაქცვნეს. და იღრტენდეს კბღთა მრთთა წწისა ნინოს

Шатбердскій текстъ.

დაბასა ედემს. და ხათელსცა ერწუთაიხელთა: და უუარელთა: ესმა ესე და კარდაკრბეს თომეთა: რნი უკუანაღსკნელ აზოვნეს. თრდატ მუეუმან მთაეუნხა: და მონათლხა:

და ნინო შთავიდა კხოეთა და დადგა კაწარეთს: და მონათლხა კხოელნი და სოფნი ერთთურთ შთათთ: და კარდავიდა კახეთა: და დადგა ქველ დაბას: და მთაეუნხა კაცნი მთავარნი: და მონათლხა:

და დასხეულდა და წარმოემართა მცხეთად: და ვა მთაწია კხოეთას: დაბასა რლსა ჰრქვან: ბოდინი: ვერდარა ეძღო სღვად:

და მთწვიდეს უფარმით ქლქით: რვე ძმ მუეიასა და სლამძ ცელი მისი: და ასული მისი: და ზა ადგეს მთურნელ: და მთუკლიანეს. მცხეთით მუეუმან: და ცელმან მისმან ხანა: აოვანე მთავარებეს: ესა ხილვად. და წარუვანებად: ხ მან არა იხება: ად დაჰვედრო აკობ მდღე-ლი: რა შემდგომად შინს მან დაიბურას სყდარა:

Челишскій вариантъ.

თს ხ ეშინდა დედოფლისგნ. ხ ნინო აბრძანა ერისთავსა. რა წარმართოს მცარედ მსუელი მთ ზა. და ვა შებმა უევეს შამით მისცნეს თავნი მთნი. ხათლის დობასა და დალეწეს კერზნი მთნი. და წარვიდეს ერწოდ. და დადგეს ედემს. დაბასა ჟაღეთს. და ხათელსცა ერწო თაიხელთა. ხ უუარელთა რა ესმა ესე შეშინდეს. და თომეთოს კარდაკრბეს. რი კად მთაეუნხა მონათლხა და ნინო კად წარვიდა. კუხეთად და დადგა კაწარეთს და მონათლხა კახენი და სუჰნი. ართრთ შთათ და კად კარდავიდა დიდად კახეთად. და დადგა სანა-ტრლი იგი. ქველ დაბას. და მთაეუნხა კაცნი მთვრნი ამთვე მუეეთა ხათესგნი. და ხათელსცა და კანიშორა ხათლვად მთი. ხ მს ჟა ვინათგან. დასხეულდა და წარემართა და მთაწია კახეთად. დაბასა რლსა ეწოდების ბოდინი. და ვერდარა უძღო სღვად და ესმა ესე მუეუმან. და თად შეწინდეს და მსწრაფელ მთვიდეს უფარმით ქლქით. რვე ძე მუეიას და სლამე ცელი მისი და ასული მთი ზა დადგეს მურნელ. და მთვიდეს მუეუ და ხანა დღეული და იხე მთავარებნი-სკობნი. კითხვად და წარუვანებად მცხეთად ხ მან არა იხება ად დაჰვედრო

Шатбердскій текстъ.

და მის წე მისცა წიგნი იგი ჰელენს დედოფლის მოწერილი: რი მოწერა ნინოელს: დედოფლობით: და მოცქლად და მხარე-ბულად შექმნა:

და ძელი ცხრობისაჲ წარმოეცა დედოფლის ნახელს და შეწირა ჟამი იოვანე: და აზიარა ნინო: კარცს და სისხლს ქმსს: და წარიღო ესე საგზლად სწლის:

და შეჰქედრა სული თუხი კელთა ღრთისთა: ქართლად მოსღვითგან შეათრუთმეტეს წელს: და ქეს აღმადლებითგან: ტქმ: წელს: დასაბამითგან: ჰქმმ: წელს:

მაშინ შეიძრეს ორნი ესე ქლქნი: მცხეთაჲ და უჯარმაჲ: და ენი ქართლი: სიკუდილის მისისთუხს: და მოვიდეს: და დაჰმარეს: ძლევით შემოსილი გუამი მისი: ადგილსაჲ ზს ბუდს დაბას კხეთისსა:

Челишскій вариантъ.

იაკობ მდღელი შეეგეს. და ებისეობსსს. რა შდ მისს მან დაიურას (sic) სუდრი მცხეთის. და მისცა წიგნი საღომეს ელენე დედოფლის. რი მიუწერა ნინოს მოციქულობით. და მხარეებლობით შექმნილია და ძელი ცხრობისაჲ ნახა დედოფლს მიანიჭა. და შეწირა ჟამი მოვარეებისეობისმნ.

და აზიარა სანატრელი ნინო. განმაცხროულებლს სისხლს და კარცს ქსს. და წარიღნა საგზლად. სუგანოდ. და შეჰქედრა. სლი თსი კლთა ორთა და მიიძინა ძილი იგი სანატრელი და აწ შეეხრნ ჩნთს. წე ღრთს: •

ქართლს მუსღვითგან მისით უცდა შეთხოთმეტეს წელს და ქს ამაღლებითგან. სამს ოცდა ათურამეტეს. წელს. დასაბამითგან ხოთი ათას. რუას. ოცდა შეათურამეტეს. წელს ამთ ეშთა ზე იქმნა მიცვლბაჲ წის და სანატრლის ღირსისა დდის და განმანათლებლის. ჩნის ნეტრის ნინოსი.

მშნ შეიძრეს ურნივე ესე ქლქნი მცხეთაჲ. და უჯარმაჲ. და ერთობლი ქართლი სიკუდილის მისსათუხინ. მოვიდეს და დაჰმარდეს.

Ш а т б е р д е к і й т е к с т ь .

და წარვიდა მირიან მეფე და ეი კრი: ო იქმოდეს: ზემოსა ეკლე-
სიასა ქვითა და განიშორეს მეოთხესა წელსა: და მოკუდა მირიან
მეფე და დაეფლა: საშუაღასა სუეტსა სამხრითსა ჩრდილოთა კერძა:

და მას სუეტსა შინა არს ნაწილი სუეტისაჲ მის ცხოველისაჲ:
და მეორესა წელსა მოკუდა ცოლი მისი ნანა: და დაეფლა დასავალით
კერძა მასვე სუეტსა: სადა მირიან მეფე დამარხულ იყო:

და დაჯდა მეფედ ბაკურ ძე რევისი: და მოკუდა. იოვანე ების-
კნისი: და დაჯდა იაკობ მღვდელი იგი მუნითვე მოსრული: მთავარ-
ებსკუნდ:

და ოცდა მესამესა წელსა აღმართებოთიგან ზესტიოსნისა ჯრისა:
შეუქმნა გუბაჲ რევი: და შეიქმნა საფლ[ავი] ქუემოსა ეკლესიასა:

Ч е л и ш с к і й в а р і а н т ь .

ძვევით შემოსლი გუბა მისი აღვლსავე თსსა. ბოჯს. საფლასა
კახეთისსა და ვრ შესადებულ არს თქომად. თო რაუდენთა ცრე-
მლთა ანო რაუდენთა გოჯებთა საღმობელთა აღმოიტყოფეს მეფე
და დფული.

ხ მე(ფე) არა განემორა სოფლსა მისსა წა ვე ბანაკითრთ
მისით ვე შიიდ დღემდი და იყო კრბაჲ დიდ ძლი ო კორნებინი
მრვლნი აღესრლებოჯეს. მადლითა ქსითა და ნეტარ არიან
რნი აღასრლებენ კსენებსა მისსა. ო დიჯსა მადლსა დირს
იქმნებთან. ხ მეშუჯეს დღესა შეწირეს ჟამი. სოფლსა ზა მის წი-
სასა და წარვიდა მეფე მირიან და ეი კრი. ო იქმოდეს ეკლე-
სიასა. ზემოსა. და განასრლეს მეოცესა წელსა და მეოცდა ერთესა
წელსა. მოკდა მირიან მეფე. დაემარსა. საშუაღასა ეკლესიასა. სულ-
ტისა კერძასა მის სამხრითისსა ხ ჩრდილოთა კერძასა შს
სულტსა შა არს ნაწილი სულტისა მის ნათლისა ცხოველისა და
მეორესა წელსა მოკდა სნატრლი ნანა დფული. მეორედ
დაჯდა მეფედ. ბარაკ. ძე რევისი. და მოკდა. ირეცა ეპი-
სკოპოსა და მისწლ დაჯდა მღვდელი რი ენება ნინოს. მთვარ-
ებისკოპოსად. და მესამესა წელსა აღმართებოთიგან ზესტიოსნისა ჯრისა
შეუქმნა გობოჲ. რევი. მოკდა. და დაქმნეს ცოლითრთ. ქუემოსა ეკ-

Шатбердскій текстъ.

და მოკუდ(sic) რეუ: და დაემარს ცოლითურთ: და შემდგომად მისა მკათესა წელსა ამან ბაკურ დააწყო: წილგნისა ეკლესიასა: და განაშორა: ოცდა მკათხოთმეტესა წელსა: და მოკუდა და დაეუფლა ქუემოს ეკლესიასა: და დაჯდა მეუუდ ძმაჲ მისი თრდატ: და მთავარ: ებასკობისი იყო ნერსი: სომეხთა კათალიკოზისა დიაკონი იობ:~

და მეუემან რუღსთვას რუღ გამოადო: და ეკლესიას სოფუძეულო დაჯდა: და მას ზევე: ნეკრესს კახეთისსა: ეკლესიაჲ აღიშენა: განსრულებით:

და შემდგომად მისა დადგა ვარსბზაკურ მეუუდ: და მისზევე სზარსთა მეუთას მარზაზარნი შემოვიდეს სიზნეთა: და იგი კადარდ (sic) უკუჯდა: და მთავარ ებასკობისი იყო ივავე იობ:

და მაშინ მოვიდა: ქრამ ხუარ ბორ ზარდ: სზარსთა მეუთას ზიტიახში: ტოფლისად ქლქდ: ციხედ და ქართლი მისსა ხარკსა შედგა: და სომხთი და სიზნეთა: და გუასზურაკანი:

და მისა ზს აღაშენეს აზნაურთა წჲ იგი ეკლესიაჲ მცხეთას. და დაამთავრეს (sic): დიდსა მას ეკლესიასა სოფლებითა და ქარდაგებითა ქართლს შინა:

და მისა შემდგომად მეუობდა: ბაკურ ძს თრდატისი: და მთა-

Челишскій вариантъ.

დესიასა. და შდ მის სა. ამან ბაკურ მეუემნ შემან რევისმან. დააწყო წილგნისა ეკლესიას. და განასრულა. უცდა მკათხოთმეტესა წელსა. მოკდა და დაეუფლა. ქუემოსსა ეკლესიასა. მესამედ დაჯდა ძმაჲ მისი. თრდატ. მშნ მთურეზისკეზისი იყო ნერსე. და მეუემან. ორსთავისა. რუღ გამოადო. და კახეთის ნეკრისა ეკლესიაჲ აღაშენა. და მეოთხედ მისსა ვარსბზურ. და მის ზე სზარ სნი შემოვიდეს და მეუე კადარდ უკუჯდა. მაშინ მოვიდა ხუარ სზარსთა მეუთას ზიტიახში. ტოფლის და გდ ციხედ და ქართლი მისსა ხარკსა შედგა და სომხთი და სიზნეთა. და გუასზურაკანი. ს ამან ზე აღაშენეს. აზნაურთა ეკლესიაჲ გი წისა მცხეთას და მთაწეს დიდსა მს ეკლესიასა. სოფლებითურთ. და მეოთხედ მეუობდა მე თრდატისი მთურეზისკეზისი იყო

Шатбердскій текстъ.

ვარებისკ^ენსი იყო ელია: და ამან აღაშენა ეკლესიაჲ ბოლნის და იმიერ განუიდა და განახლნა არმაზნი სპარსთა შიშისათჳს:

და მისა შემდგომად შეუობდა ფარსმან დისწული თრდატისი: და მთავარებისკ^ენსი იყო სუმეან:

და მისა შემდგომად შეუობდა მირდატ: და ესე წარიყვანა ზიტიახშმან ვარაშ: ბაღდადს: და მუნ მოკუდა:

და მისა შემდგომად შეუობდა. არჩილ: და მთავარებისკ^ენსი იყო იონა: და მაშინ: დაეცა ქუეშიჲ ეკლესიაჲ: და იონა მიიცვალა გარეუბნისა ეკლესიას: და სუეტი იგი ცხოველი თანა წარმოიღო:

და მისა ზს^ტ აზნაურთა სტეფანე წ^ე აღაშენეს: არაგუს ზ^ა: და მოკუნი მოკუეთას მოკობდეს: ცეცხლისა მსახურებისა ზ^ა:

და მისევე არჩილისზ^ს ოთხნი მთავარებისკ^ენსნი გარდაიღვანეს:-

და მერმ^შ შეუობდა მირდატ და მთავარ ებსკ^ენსი იყო გლანოქარ: და ესე მთავარ ებსკ^ენსი ერისთავადცა იყო ბარზბოდ ზიტიახშისაგ^ენ ქართლს: და ჰერეთს:

და მისა შემდგომად შეუობდა დიდი ვანტანგ: გოლგასარი: და მთავარ ებსკ^ენსი იყო: იოველ: მაშინ წარიყვანეს ვანტანგ სპარსთა და შემდგომად რადენისამე უამისა მოიქცა: და მთავარებისკ^ენსი იყო მიქაელ:

Челишскій вариантъ.

მ^ენს ელია. ამან აღაშენა ეკლესიაჲ ბოლნისისა: მუქსე ფა^რსმან. მუ. ს^ბ. მირდატ. მუ. ზ^ს. არჩილ. და მთავარ ებსკ^ენსი იყო იონა. და დაეცა ქოუწშიჲ ეკლესიაჲ და იონა მიიცვალა. და სო^სტი იგი ცხოველი თ^ა წარმოიღო. და მისსა შ^დ აზნაურთა აღაშენეს სტეფან^ე წ^ე არაგუსა ზ^ა შ^თ უამთა უთ^ნნი მთავარებისკ^ენსნი გარდაიღვანეს. და მუ. თ. მირდატ. მთავარებისკ^ენსი იყო. ბოლ^ნოქარ. და ესევე იყო ერისთავადცა. ბარ^ზბო ზიტიახშისგ^ენ. შ^დ მის^სა მუ. ო. შეუობდა. ვანტანგ გო^რგასელი და მთავარებისკ^ენსი იყო იო^{ვე}ლ მ^ენს წარიყვანეს ვანტანგ სპარსთა და შ^დ რადენისამე უ^ამისა

Шатбердскій текстъ.

და მან მამთხუა ფერკი ზირსა შევისსა: ვახტანგს:

ნ შევემან წარაჴლინსა მოციქულნი საბერძნეთა და ითხოვა შევისსაგან და ზატრუქისაგან კათალიკოზი.

ნ მან მოსცა ზეტრტ კათალიკოზი: და თანა ჴეჴანდა მას სამოველ მონაზონი წჳ და ღირსი: და ალაშენა ქუემოჲ ეკლესიაჲ ვახტანგ შევემან. და დასუა ზეტრტ კათალიკოზი: და ესე იყო ქართლის მოქცეუითგან. წ. ო. წელსა: შეუენი გარდაცვალებულ იუენეს: ათნი და მთავარ ებისკ-ქსნი ათცამეტნი. ნ ზირველი კათალიკოზი იყო ზეტრტ.

და ამისა შემდგომად შეეობდა დახი უჴარმელი: და კათალიკოზი იყო სამოველ: და მისსე ტოვილისს კაცნი დასხდებოდეს. და შრმ წჳ ეკლესიაჲ ალაშენეს და კათალიკოზი იყო ზეტრტ.

და ამისა შემდგომად. შეეობდა ბაჴურ ძტ დახისა: და კათა-

Челишскій вариантъ.

მოიქვა და მთავარებასეჴსი იყო მიქაელ. ამან მამთხუა ფერკი გორგონდლსა. რისათს მიზეზისთს. და განამო ეკლესიისგნ. მშნ შევე ალიკოზი გლისწყრომიათა. მრველიათ და ექვა ფერნი ზირის მისსა და განიზრხედა მრველთა ბორტთა დაძობად ქენობისა. ადღნ რლსა არავისი ჴნებეს წარწყმედაჲ მიუჴლიან გლსა მისსა გთღი განიზრხაჲ. აღდგა და განიზერნა კლნი თსნი ღრის შრ და თქა დბჲ შნდა ქე ღო. რჲმე არს საქმე ესე და ვაჴბჲ მისცა მტერსა და მსწრაფელ წარაჴლინსა მოციქულნი საბერძნეთად. და ითხოვა. შევისსგნ და ზატრუქისა კათალიკოზი და მოსცეს კათალიკოზი შტე. და თნა ჴეჴანდა. სამოველ. მონაზონი კცი წჳ და ღირსი და ალაშენა. ქუტმოჲ ეკლესიაჲ ვახტანგ შევემან. და დასუა მონ შიგნ შტე. კათალიკოზი და ესე იყო. ქართლის მოქცეუითგნ. ას სამოცდა მუათქსა წელსა. მშნ გარდაცვალებულ იუენეს შეუენი ათნი და კათალიკოზნი ცამეტნი. აქადგნ იწყეს კათლგზთა მამად ბთვრობად შლი კათალიკოზ იყო შტე. ვახტანგ შევისსა რე. და მე. ია. შეუობდა. დახი. და კთლიკოზი იყო სამოველ. ამისსაზე ქლქსა თბილისს კცნი დასხდეს და შრმ წრისა ეკლესიაჲ ალაშენეს. და მე. იბ შეუობდა.

Шатбердскій текстъ.

ლიკობი იყო სამოველ.

და მისა შემდგომად შეუობდა ფარსმან და კათალიკობი იყო: თაფუანგ: და მისაზევე ჩამკა: ჳ: და მისაზევე სმარსთა შეუობაჲ მცხეთად მოვიდა. და შეამოეთა: ქართლი და ქალაქი და წარვიდა:~

და მისა შემდგომად შეუობდა ფარსმან სს^ა: და კათალიკობი იყო დასობა: მკვდრი მცხეთელი: და აქამოგან ორთა სს^ალთა დიდეს კათალიკობობაჲ: მცხეთელთა მკვდრთა: და მისვე შეუიას^ას^ა: კათალიკობი იყო ევლანდ^ა:~

მამინ: მოვიდა: ნეტარი: ¹⁾ იოვანე ს^ა წადეხელი: შუვა მდინარით ასურეთისამთ. იგი და თორმეტნი მოწაფენი მისთნა მოვიდეს:

და მისა შემდგომად: შეუობდა ბაკურ: და კათალიკობი იყო მკარი: და მისა ზევე ვარსქენ ზიტისში იყო: და შუშანკ იწამა ცურტავს.

და მისა შემდგომად კათალიკობი იყო სამოველ: და მერმე სი[მ]ონ ზეტრ^ა: და მის ბაკურისზევე დაესრულა შეუობაჲ ქართლისაჲ:~

Челишскій вариантъ.

ბაკურ. ძე დასისი. და მე. იგ. ფარსმან. და. ძე. იდ. სს^ა ფარსმან. და კათალიკობი იყო სობა. მკუიდრი მცხეთისა. აქამოგან ორთა სს^ალთა დაიშურეს ქათალიკობაჲ მკუიდრთა მცხეთისთა.

შ^ა მ^ა მოვიდა. ი^ე. ზედანდელი შეამდინარით იგი და თორმეტნი მოწაფენი მისნი ქართლის მოქვეითგ^{ან}. მკურასესა წელსა. და ამისა შ^ად. მკუ^ა და ბაკურ. და კათალიკობი იყო მკარი. და ამის ზე. მოშანიკი იწამა წორტავს. იმის ბაკურისზე დაესრულა შეუობაჲ ქართლისა და ვ^ას მკუობაჲ დაესრულა. ქართლს შ^ა სმარსნი განმდიერდეს და ერეთი და სომითი დაიშურეს. ს^ა ქართლი უმეტესად დაიშურეს და გაკვანანთა შევიდეს და კარნი უკეთისნი. აიგნეს. და ერთი დიდი კარი უკეთივე და ორნი დკალეთს. და ერთი ზარ^აუნს. დორმოკეთისსა. და იგი მთიორნი. გომარ^ადად დაადგინეს. და სს^ა ვინმე კ^ანი დაიდგინეს

¹⁾ Эти три слова написаны заглавными буквами и киноварью.

Шатбердскій текстъ.

მამინ მცხეთაჲ ათხელდებოდა: და ტფილისი ეშენებოდა არმა-
ზნი შემტირდებოდეს და კალაჲ განდიდებოდა.

სწარსნი უფლებდეს ქართლს: და სომხითს: და სივნიეთს: და
გუასნურგანს:

და კათალიკოზი იყო სამოკელ: და ნელადრუ შეკრობა ქართლი:
და განახინეს ერისთავად გუარამ და მე[რ]მე კურაპალატადცა [იყო].

ამან და[დ]ვა საფუძველი ზატოისისაჲ ჯ[დ] და ამისაჲვე იყო კათ[ა]-
ლიკოზი [სა]მოკელე სს[დ] და ტფილ[ისისა] მკვდრთა დიდეს ეკლე-
სიასა დაიწეს: ნახევარსა იქმოჯა ე[ი] ერთი: და ნახევარსა ერისთავნი:
და კათალიკოზი იყო ბართლომე:

და მისა შემდგომად ერისთავობდა სტეფანოზი: ძმ[ი] მისი: ძმაჲ
დეშეტრესი: და იქმოდა ეკლესიასა ჯ[რ]ისსა:-

მამინ ჩამოვლელ ჰერაკლ[ე] მეფემან ბერძენთამან: და უკმო
ციხისთავმან: კალათო ტფილისისაჲთ: მეფეს ჰერაკლეს. ვანბო-
ტობით:

ს[ე] მან ფერკი დაიპურა და დანიელ მობილა და მობიას სტეჲ

Челишскій вариантъ.

მთწარად. წახარეთისა ექეს და მორჩლბჲ დასდგეს მისი. და უდეს
ურაკლე მეფე მოვიდა. მ[შ]ნი დაიპოვნეს სწარსნი. და სწარსთა საწა-
რეთისა კარნი შექმნეს და ხაზარნი მეოტყენეს. ესე აღწერილი გამო-
კრებილად არს. მ[შ]ნი სწარსნი ოფლებდეს ქართლსა და სომხითსა და
სივნიეთსა. და გუასპორგანსა. და კათალიკოზი იყო სამოქლ. მე. ი. ბ.
და ნელადრუ შეკრობა ქართლი. და ერისთუ განახინეს. გუარამ დიდი:
ესე იყო ზლი ერისთავი და მეომე კურაპალატადცა იყო ამან
ერისთავმან დადვა სამირკულელი ზატოისისაჲ ჯ[რ]ისა და თფილისისა
დიდის ეკლესიასა ნახევარსა იქმოდეს ერისთავნი და ნახევარსა ე[ი] ერთი.
და კათალიკოზი იყო. ი. დ. ბართლომე.

მ[შ]ნი ჩამოვლელ ურაკელი მეფემან ბერძენთამან და უკმო ციხის
თემან. კალათ თბილისთ მეფეს ურაკლეს. გამოზრხვად. ს[ე] მან ფერკი
დაიპურა. და დანიელი წიგნი მობილა და მობიას სიტეჲ ესე ვდ

Шатбердскій текстъ.

ესე: მოვიდეს ვანი იგი მზის დასავალისა: და შემუსრეს რქანი ვერძის მის მზის აღმოსავალისანი.

და შეფემან თქა: უაუეთუ ჩემთვის ესრეთ იყოს სიტყუაჲ შე მოკაგო მისაგებელი შნი: და დაუტყუა ჯიბლო ერისთავი ბრძოლად: და თუთ წარვიდა ბაღდადს ბრძოლად სუასრო მეფისა:

ს მან ჯიბლო მცირეთა დღეთა შემდგომად კალაჲ გამოიღო: და ციხის თავი იგი შეიწერა: და ზირი დრახვინთა აღუესო: და მერმტ მთელსა ტყავი გაჭკადა და მეფეს უკანა მისწია გარდბანს: ვარაზ გრიგოლისსა შინა:~

წარვიდა ჭერაკლე და შემუსრა ბაღდადი: და შეიწერა: სუასრო მეფე და მოღებოდ სცა ძელი ცხორებისაჲ: და იწყო ბრძანებით შწნებოდ იწმის: და მოდისტოს დასუა ზატრიაქად. და წარმოვიდა ქაძთვე შემუდესა წელსა: და ვე მოსვლადმდე მისა: ტფილისს სიონი განსმორა მკვდრთა: ს ჯრისა ეკლესიასა აკლდადა:

ამან ჭერაკლე ტფილისს და მცხეთას და უჯარმის განავლინნა

Челишскій вариантъ.

მშნ მოვიდეს. ვანი (sic) იგი მზისა დასავალისა. და შემოსრნეს რქანი იგი ვერძისა მის მზისა აღმოსავალისანი და თქა კრაკლე უკთო ესე ესრეთ იყოს. სიტყუა წიწყლისა ჩემთს. შე მოკაგო მრზობელი მისაგებელი. შნ დაუტყუა ჯიბლო. ერისთავი კალას ბრძოლად. და იგი წარვიდა. ბაბილოუნად ბრძოლად სუასრო მეფისა. ს მან ჯიბლო. მცირეთა დღეთა შნ. კალა. გამოიღო და იგი ციხის თვი შეწერა. დრახვინთა. აესო. და მერმე ტყავი გაჭკადა და მეფეს უკან მისწია:~

მოვიდა კრაკლე მეფე ბაბილოუნს და შეიწერა სუასრო მეფე. და შემოსრა ბაღდადი. და ბაბილოანი, და მოღებობინა ძელი ცხორებისა. უამოიქცა და იწყო ბრძანებითა. დისთა შეწებოდ იწმისა ¹⁾.

და მოდისტო დასუა ზატრიაქად და წარვიდა კედ მონკე და ვე მოსვლადმდე ტფილისს სიონი გასწრლეს. ს ჯრისა ეკლესიასა აკლდა. ამან კრაკლე მეფემნ ტფილისს და მცხეთას. და უჯარმის განავლინნა ქადგინი რა ყნი ქქანენი ეკლესიათა შნ შემო-

¹⁾ Противъ этихъ строкъ на полѣ рукою текста написано: ვუასწო ლო ზებარ.

Шатбердскій текстъ.

ქდაცნი რა ენი ქენენი ქლქთა შნა ეკლესიათა შინა შემკობენ და ენი მოკუნი. და ცეცხლის მსახურნი: ანუ მოინათლენ. ანუ მოისრენ:

ნ მათ ნათლის ღებთა არა ინებეს ზაკუვით თანა აღერინეს ქენეთა: ვღს ელთაზნ წარმართთა მსხული: და ეკლესიათა შინა მდინარენი სისხლისანი დიოდეს:

ნ ჭერაკლე განწმიდა შჯული ქესი და წარვიდა. და ერისთვობდა იგოვე დიდი სტეფანოზ: და კათალიკოზი იყო ბართლომე მერედი: და შემდგომად ერისთვობდა ადრესე: და მისაზს სმინი კათალიკოზნი იცვალენს იოვანე: ბაბილა: თაბორ:

და მისა შემდგომად ერისთვობდა: სტეფანოზ ძმ მისი და ამან განიშორა ჯრისა ეკლესიაჲ: და დადვა კრებთა ჯრს. ჯრობასა: ერთ თთუე: და ტოფილისს დაჟდა სტეფანოზ: და კათალიკოზი იყო სიმეონი: და მისაზსვე ევნონ:

და ჭამბავი მოკდა ვღ ბაღდადი ავარქანთა დაიხურესო: და ამისთჳს ბერძენთა ქენთა ჯროსა აჭვიდეს: და წარადეს სიმეონეთა:

და მისა შემდგომად ერისთვობდა: გურამ გურამზლასტი: ჳ: და გურამ ერმაჲ: წ: და მერმე არშუშა გურამზლასტი: წ: და ვარაზ

Челишскій вариантъ.

კრებენ და ენი მოკუნი. და ცეცხლის მსახურნი ანო მოინათლენ ანო მოისრენ. ნ მათ მოინათლეთა არა, ინდომეს ზაკუვით თანა აღერინეს ვღის ეთა შნა წარმართთა. მეომნი იგდა მახული და ეკლესიათა შნა მდინარენი სისხლისანი დიოდეს. და განწმიდა ერაკლე მეომნი სჯოლი ქესი და წარვიდა. ერისთვობდა (sic). სტეფანოზ. და კათალიკოზი იყო ბართლომე. იე. შემდგომად. ერისთვობდა ადრესეს და მის ზე სმინი. კათალიკოზნი. იცვალენს. იე: იზ. თაბორ. და ბაბილე. იწ. ამის შდ ერისთვობდა. სტეფანოზე ძმი მისი. და კათალიკოზი იყო სიმეონი. და ევნონ. და აჭ. ამბვი მოკდა ვღ ბაღდადი ავარქანთა დაიხურესო ამისთჳს ქენისაჲ ესე ელივე ბერძენთა ჯროსა აჭვიდეს. და წარვიდეს ამისსა შდ ერისთვობდა გურამ. გურამზლასტი და გურამ ერმაჲ. და მერმე არშუშა კოლატაზლასტი და მერმე ვარაზბაკორ. ანბატროზი. რნ ვარბანელნი

Шатбердскій текстъ.

ბაკურ: ამაჲ ზატრიკიოზი: რწ გარბანელნი მოაქცინა: თ: და მერმე: ნერსე და ძენი მისნი:

ფილიპე: იწ: სტეფანოზ: იბ: ადრნესე: იგ: გუარამ: იდ: და ბაკურესნი ძმ ბაღდადისი: იე: და ძენი ადრნესესნი: სტეფანოზ: ივ: და ამოტ კურაზნაღატი: იზ: და გუარამ: დიდნი ერისთავნი: ესთენ იუენეს:

წ კათალიკოზნი: რღ ენონასითგან მომართ იუენეს: თაფფანაგ: წ: ევლადე: ბ: იოკულ: გ: სამოკულ: დ: გეორგი: ე: გურიონ: ვ: იზიდ-ბოზიდ: ზ: თმ: ლ: ზეტრმ: თ: ესე ცხრანი ცოლოსნნი: იუენეს: მერმე მამა: წ: იოანე: ბ: გრიგოლ: გ: კლემენტოს: დ: სარმეან: ე: თაღლე: ვ: სამოკულ ზ: გურილე: ლ: გრიგოლ: თ: სამოკულ: ი: გეორგი: იწ: გაზრიელ: იბ: ილარიონ: იგ: არსენი: იდ: კესეჟი: იე: ბასილი: ივ: მიქაელ: იზ: დავით: ილ: არსენი: ით:

წ [ოღეს და ს]რო-ჯლა სრბაჲ თჯსა სარწმო-ჯ-ნო-ჯებსა: ზნა; წიღისა. სამებისსა: წნ და სხატრელმან: დედოფელმან ნინო: რღი გუეჟმან მასარებელ გულოა ჩნთა და მღხინებელ სულთა და კორცთა ჩნთა:

Челишскій вариантъ.

მოაქცივნა და ქენეობჲ ასწვა. უნებღაჲო. და მერმე ნერსე დიდი. და ძენი მისნი ფილიპე და სტეფანოზ. ადრნესე. და გუარამ დიდი. ბაკურიანი. და ქე ბაღდადის. და ძენიეუ ადრნესესნი. ამოტ და გორგნ ესე დიდნი ერისთავნი. იუენეს. ილ: წ 1). კათალიკოზნი რწნი თუობითგან იუენეს. თაფანაფაგ. კა. ავლადი. კბ. იოკულ. კგ. სამოკულ. კდ. გი. კე. გურიონ. კვ. იზიდოღ. კზ. თე კლ: ზტე: კთ. ესენი ცოლოსნნი იუენეს. წ ჯომღად ენონასითგან მოღმართ. იუენეს კათალიკოზნი. მუ. წ ამისა შდ რინცა შეიცვლებოდის. კთღგზთგნი იწეკებოდის.

და ოღეს იგი წნ სრბაჲ თწი აღასრლოა სარწმონო-ებსა ზნა წისა სამებისსა ხეტარმნ და სხატრელმან

1) Въ оригиналѣ ო.

Шатбердскій текстъ.

ვრ განიშორა ერთი ესე: სმეუფოა ქენა ჩრდილოაჲს:

Челишскій вариантъ.

დედაცმნ ნინო. რი გ უჭქმნა მასრებლ გლთა ჩნთა. და ემბაზ სოლთა და კორცთა ჩნთა. გუუწყვა ჩნ მამაკაცებო ერთარსბო წისა სამბისა რი არა დაყენა დედობრივმ ბონებამნ და არცა უძლრებამნ. კორცთამნ დაგანაკოლა გზათა მთ სლჳად ფიცრლთა. და მსელთა. არცა სიმრავლემ წყლთაჲს. და არცა უნსუჭბამან. და არცა უძეცრებამნ ენისმნ. და უნსოთა მთ შა აღრეკამან. არცა უნსუჭბამნ. ად ვა დედაკრცა ვისე შუღთ მოწყრესა. წარჭმრ ვინე. შუღი. სეოარლი და მრკლ ყამ ესმის მის. სეოარლისა შორსა ქენასა ყოფა და სეუყარლისა მისისგნ აღიმრის და განმარტნის ვა ურბმნ ფრთნნი თუისნი და ბრავლებით რბინ და კოებნ და ჰკითხვან ყთა მოგზაროთა გზას მის ქენისსა. სადა იგი უწყებოლ არს ყოფაჲ შუღლისა თვისა. ეგრეთეუ წა ესე. და სანატრელი დღეცა იკითხვიდა ქალქის ამს. ჩნსა და კოებდა. კსნასა სლთა ჩნთასა ვრ იგი განაშუჭნა ჩრდილოა ესე ქენაჲ. მცხეთაჲ, დიდთა მეფეთა სჯღღამელი. მოვიდა და ნეტარი ესე. დღეცა და არწმონა ყთა მართლი აღსარებო. მშე მე და სლი წა. ნათლის ღებო. სიკდლი და აღდგამა. და შდ სიკდლისა უკრდაკებო და ცხორბო. და მეორედ მოსლჳაჲ. მისა ღვისა ქენად მართლთა ცხრებად ხ ცოდლთა შორის ვებო. რლ მიავოს ქნ მეოფემნ დონმნ. რ მისი არს სოფე უკთი უკე და მერცა. ან:

და იყო მთვე ყამთა შა მიზიან მეფისთა ჩრქს მოინათლა სოჯღი დღეღლი და მისთნა მთვრნი მრავლნი. კლსა შა ნინოსას ბოდს შა. გვსნ მმოან:

აღიმრ შორითა სლთთა. და სორვილითა წისა სიონისა კათლიკე ეკლესისთა რი იგი წისა ნინოს შრ მოენიკს სოფლსა ცხოზად ნათლი ჭტი. მასნ დდფელი იგი სოჯღი წარმოკმართა სილჳად. და თაენისცემად წისა სიონისა. და წისა მასრებლთა მოცქლთა სწორისა ნინოსა და სლჳას მს მისსა შა იტყრდა მოწყლედ. ვრ მშთა ჩნთა ვრ გლთა კმაყვეს გზაჲ ესე ჭტი. რი იგი გუითხრის ვა-

Шатбердскій текстъ.

მცხეთისა მეფეთა სამეფოჲ არწმუნა ელთა აღსარება (sic) მამისა და
Челишскій вариантъ.

კართა ჳრომთა და ბერძენთა ედ ჩნნი მეფენი ესრთ მეფობენ და
ესრთ არიან. კელესიანი და ჳნა ქსისა თაყუანის ცემნ და ენ მესმის
მდის შევისუარი ცრემლითა ცხელითა ენ სასხლითა ხ აწ თლითა
ხუმითა ვინლე ნათლი გამობრწყინებად. წარმართთა ზნ ხ აწ რამე
შესწირო შნდა სიონ წო გარსა თო ესე. ედ შესწირო თვი ჩი
შნდა შვლითრთ და ნათესუთ სრწმონობით ჩით. და მეორედ ქლექნი
ენის ბარათიანი და დაბაჲ დიდი. ბრდისა შნდა შესწირონე. და არ-
ღის ადგდა ეტლსა ზნ ად ტურფნი მისნი შიშულნი მიწასა და ქვა-
თა ზნ მოვიდოდეს და მოიწია მდინარესა ზნ არაგვისა. და მდიდროდა
მდინარე იგი ფედ და უკონ იქედოდეს მსხორნი იგი მისნი ყნი მარ-
თლ უგნ.

ხ დდფლი ტირილით იარებოდა კიდესა მდინარისსა. ენ
უმდე მოძოსთუნ დედისა თსისა ეგრეთ სორვიელ იყო ხილვისათს
სასორვლისა თსისა. და დარსა დედოფლი მარტოჲ. ზნ მდინარესა.
და ხედვიდა იოგნე მთავარ ეზისკოპსი და ენი ერი მცხეთისაჲ და
იტყოდეს ედ ერთთა დადითა მოვიდა ვინძე. წყლსა იმიერ. დაეუ-
ნებდეს. რა ადრონ გამოსლკაჲ. ხ მან სარწმორნომნ (sic) დდფლმნ.
იღწა ღისა მრთ. და ადგდა ერთსა საკედარსა. და შევიდა წყლსა
მს და განხლადნა იმიერ და იმიერ ენ ზდდე. და განავიდა უჩნე-
ბლად და მიეკებოდეს მს ერნი კელესისნი. და მეფინცა და სლ-
ძე. უყარძეული (sic) დედოფლი და ყნი მიეკებოდეს მს და შემოვიდა
იგი მტრლი ენ აქოს ჩუჭულუბე მორწმონეთა. და უდეს შემოვიდა.
სყდრად აღდგა მეფე. ედტ ბანკითორთ მისით და მთავარ ეზისკოპსი
ერთრთ. და შევიდეს კელესიად. და უკეს ლიტანიაჲ და ლოცუჲ.
რ ზარისა მისუნ ქლეტი იგი ძრწდა. და ეკლესიას მიისწრაფედეს
(sic). რ ზეროყავრი. დდფლი ქართლისა ერისთვისა დედაჲ იყო.
არქისა და ზარი. დიდი იყო მს დღესა შა და მოიღეს ჳნი. და
ლოცუჲ წისა შმისა მთვრეპისკოპსისუნ და ხედვიდეს სსწოლთა მთ
და სკუიარვლბთა ხილვითა ზარგანკდილ იქმნა დედფლი. მშნ მოი-
ლო დედფლმნ წიგნი წისა ნანოსი წე მეფისა. და ინე მთავარეზის-

Шатбердскій текстъ.

მისა და წ'დისა ს'ლისაჲ. ნათლისუბითა მოსლჳაჲ ქ'სა: და შობაჲ

Челишскій вариантъ.

კობ'სმნ ბო'დისით დაბათ ო უწინარეს მიწეუნოლ იყო მო'ნ წ'ე წ'ისა
ნინოსსა. დაწერილი იყო ესრეთ: მეფესა მარიანს მორწმინესა ქ'სისა
და თ'ნა შეერთებულსა. წ'თა მეფეთასა და სარწმინდებსა წ'ისა სამე-
ბისსა და თაყუანისცემისა ჳ'ისა. მისისსა. მოგმაღლენინ შ'ნ ღ'ნ ზ'ცით
გარდამო ვ'ნ ცურაი გარდადომიული სიმრავლე წ'ულობისა გარემოს ბანა-
კისა და შ'აგზ. ჰაღ'ტსა. და ე'ლსა ერსა თ'ქნსა ზ'ნ იყენ. სიქადლე ჳ'ი
ქ'სა. და ს'ლი ქ'ს ზირისა ო'ნსა ა'ნ.

ა'ჴ ესე ოა მე მოკლე სახასებო ქართლისაჲ. ზოგადი ადგილი
მითა და ბ'რთა და აღწ'სრლე სას'რბ(ა) ჩ'ი. და კობ'ეე შეწეხა
ო'ნსა. შ'რი და შეიწინარეს ერთა ქად'ბოჲ ნემი. და მისცნეს
კერძნი მთნი ც'ცხლსა. დასაწ'უქ'ლად და მოიქცეს ცთომთა მ'თგზ.
და მოიღეს ნათ'ლი და თაყუანისცემე წ'ისა. ჳ'ისა და ჳ'ურ-
ცმოლსა. შეო'დგან ე'ლნი ო'ნისათ'ს შ'ნდა ჳ'ურ ა'რს სინ'რლი
მეფეო. და დიდების მიცემ'ად ერთა შემოქმდისა. ო'ნსა ო' დღეთა შ'თა
მოსუდნა ღ'ნ ქენსაჲ ამს ნაპ'რლსა ერთსა ჩ'რდილოსსა. ო'ნსა მთანი
დაეუარსნეს ნისლსა ცოდევისსა და კელნი აღმოსოსა ცთომისსა. ვინაჲცა
დლე ლამ'ად. და ნათ'ლი ბნ'ლად და სოფედსა მ'ს შ'ა სოფ'ლისა მ'ყრო-
ბ'ლი იგი მთ'ური ო'ნი ქ'როლსა ჴ'აერისა ს'ლითა და შ'თახსენედსა ერთა
სო'ლთა კანთასა ჳ'ჳ'სთად. ო'ნი განიოტა ო'ნ ს'ლითა ზირისა მის'სთა.
ქ'ენით და სირცხ'უილეული მიივლტის ადგ'ლთა ბნ'ლსთა. ო' შ'ნ ჳ'ე
გამობოწეინდა ნათ'ლი სამს'რისა და მ'ჴე სიმ'რთლისა. ქ'ე ღ'ი დ'ბითრთ
მისით ო'ნსა ახალი გემოჲ ვინაღვს. ო' ტკობილ ა'რს. ო'ნი და ნათ-
ლის ლუბითა ქ'ე შეგომოსიეს. და ქ'უტ'შე ო'რთეთა მისთა საგ'რ'ლსა
განის'ნბ. ო' მე ეს ოა მოკვიო. ქ'ენსაჲ ვოხეთისსა და დაბასა ბო'დის-
სა. და აწ' კისენბოლმცა ა'რს დ'დოული ეგე სო'ჳი. ო' აღიმოსა ებბ
მოჯ'რითა ს'ღთთა. დალეწად კერძთა და მოქცეუად ერისა მ'თისა. სსე-
რისთოესა და წ'არავლინნა მსწ'რავლ. სივნიელად ძმისა და ასო'ლისა.
და გუასპო'რავნდა. სტერეონისსა. და მოიყვანნა იგნი და ნათ'ლს იღეს
ერთა. ბო'დს შ'ა. და იცნეს ღ'ი და ძალი მისი გ'ლისა კმა ყუეს ო' იგი
თავადი ა'რს შემოქმდი ერისა დაბადებ'ლისა და ადიდებ'ნ მმ'სა და ქ'ეს

Шатбердскій текстъ.

წიღისაგან ქალწლისა: ნათლისღებამ: და სიკუდილია ქვისი: და აღ-
 დგომა მკურნოთით:

Челпшскій вариантъ.

და წა სჯისა და სწელობდენ მძთა მთთა ცთომთა შა წარსრლთთა
 და ესე უღნი მთისწრაფიან მანდა მოკსნებლსა მს ქაქსა და
 შეწინაობლსა მეფესა და დითთა სავსესა მს ტამარსა ღისსა
 რი აღოშენა და სავლად. სუგონოდ ქენასა ზა სადიდბლად
 სსხელისა მისისა. და ხილუმ სუტტსა მს წა. რი მკლეშენ
 ღისშენ აღიღო და ცით ხმო (sic) თჯით დაამყარა. ხარისხსა
 ზა. და თაუნისცემად ზა მს. წა რი აღმაცრთა ბორცოსა
 მს მყარსა კლდესა. შეურყელსა. და მაყუათადაც მთ. რნი
 იხილეს თლთა. თქნთა. მს შა. და მოუძღვიან ღი ამთ აქეთ. და
 მანდა. ხ უღის მოვიდეს დედოფლი ესე სოჯი დბე და შტოვი თქნისა
 შტოვიესებრ წინა უზნეთ და კუასა მიადგნეთ და უნი სსწლნი ოთ-
 ხრებით. და უნი საკუთრედნი საქმნი და კორნებანი უზუტნენით. რა
 უწეოდენ ძალი მისა ღისა. და შეუკუნამ მისი მოაწომნეთამ. და აწ
 ამჟე უა მოაშრევით ჩემდა წა ეგე მმადმოტრნი და მწეუმი კთლა
 სამწესოთა სლოერთა რა წარმგზავნოს და მოძრეს საგზალი სღისა
 ჩემისა რ მოვიდა და მოაწია ყამი დღისა დაღუნისა და მზისა ჩე-
 მისა. დაკსებისა. რ არათო დღე და მზე შეიცვალეობან. წესთა ზა
 მთთა. ად მე დღესა დაუდამდეტი. და იგი ჰგია უკე. ად უღსა ზა
 დბლ და კხლ სსხელი წისა სემებისა ან:-

და იყო ზა მიწინეს იგი მთჯინი. ერთთა მრავლითა. მცნეთად
 ქაქად. დიდად და დიდებოლად. ახლად ¹⁾ წდად სიონად. სსწლად
 ღისა. და ზა იხილეს საკუთრებლნი. სსწლნი და კორნებანი. მრავ-
 ღნი რ მრავლნი ბრძანი ყოფილიყუს და იყინეს მხედრელ კვრთვე
 სენტჯნ თუითო სხეთა კსნლნი და განკურნებლნი დგეს და აღიდუ-
 ბეს ღა. ხ მეფე და ცალი მისი. და უნი ქაქი მონ იყო. და იქმნე-
 ბოდეს გრუგუინენი ქაქსა შა. ქებისა და მადლობისანი ღისა მრ.
 და მდინარენი ცრმლთანა დიოდეს უღსა კაცსა. მშნ შეძრწონდეს
 უცხონი იგი მთაჯრნი. და უღვე კერ იკადრებდეს თლთა მთთა ზე

1) Въ оригиналѣ: იდლოდ.

Шатбердскій текстъ.

შემდგომად სიკუდილის უკუდაკება და ცხობება: მორედ
Челишскій вариантъ.

ხლვად ად ცრემლითა ლოცვასა და პედრებსა დისა შესწორვად: კან
ძღუწისსა და რნი სხელ იყუნეს. შთ თნა. მუის იქმნის ცოცხლ
და უკნებლად. ადიდებდეს მშსა შესა და სლსა წისა. და წარისწრა-
ფდეს ნინოს თნა. ნათლისა დღისა და ნათლისა მომცემლისა. სლრად
დუდისა შთისა.

რ იყო ნეტარი იგი მიმედ საღმობთგნ მისთა შშნ მოუწოდ
აბათარს ასტირონ მთვრმნ. გოასპარუნელმნ. ვაროლად და ჰქა. მარ-
წყე სერელა შნ არა ჰლორათა მდელი იყვ. წილით ხუჭდრბლი.
მკუიდრი რ. არინ წელნი ვინათგნ მშნი თქნნი აქა მოვიდეს. ოგვ. და
ბაგენისნი იყუნით არა სადა ვის ასმია მთვანსა ქება ქანეთა. ს
აწეს რა შნ გხედვ. შნ და ასოლსა შნსა რ ეწვე დაგიტყუებეს და
ეი ერი ში სიტყვითა შითა განვიბნეკია. და ხე იგი შუწნი დაგიცმია.
და ბაგინი დაგიმკობია და უფროს ეთასა ს(ა)რ შნ მოსწრაფე. ქს
მსახორებისა ქადავ. აწუწკვ და ასწავებ. და მხებას სიგნად ძალი სიტყთა
შთა მოგო აბათარ და ჰქა მოკუდინ შნ აქა და ელნი მთვრნი წე
მუთისა და წარმთქნე სტყენი. სსქმეთაგბრ. და შემოკრბეს ელნი წე
მუთასა და იწყო სიტყად აბათარ უწყებოლ იწვე შნ ასტირონ მთვრო
და ეისა ქენისა მთავრთა. რლ მეფშნ თვით იცის მე სათესავი ბენი-
მენისი ვარ. სჯლთა მოსეს მრითა წურთილი ჰლ ოფდ წიგნთა ეი
ჩნი ნათესავი. და (ა)რინ წიგნნი ჰლორათნი მრვლნი ოფდ ჰდა უწყინოდ
შეკლენ ვითხვასა მათსა. ამისთნ ესე მიკუიოდ. გოკებსა ჩემსა თრ
ენი წიგნნი აყენებდეს ელსა სხლასა და მიხედვდ. გრნა დისა ერ-
თისა და მერმე მოციქულთა შთ მათი მიკუიოდ. ესე ელი შდ. ქსი
და მისთუნი სიკდელი. და მერმე მიკუიოდ სტყვანსი და ჰვლს კდის
მივიწყო სიღრმისა სსქმთა. მთთასა ესე ენი წიგნნი ამისთნ წამებდეს.
რდ შეცვლვებდ იყო სჯლი. და სჯლის მდბლი. მოსლვად იყო ქმნად
ლი მსგავს კნთა. ლიტონთა. უამთა აღსწრლსა ჰლდ ქწისგნ შობა.
და წყლითა ნათლის ღებე. ჰრცმე დაფლვად მნათობთა დაბნლვებ.
სამარესა დაღებე და აღდგომად დღესა მესამსა. და ზცად ამაღლებ და

Шатбердскіі текстъ.

მოსლუა მისა ღ'ე ქუნად: მართლთა ცხოვრება. და ცოდვილთა შურის გებაჲ. რ' მისა არს სუფიქსა უკო უკე და მერმეცა ან 1):

გრ მოიწია ქუნასა კხოეთისასა: დაბასა ბუდს: დასხუელდა სხუელებითა მით რლთადა მოცაკულა:

მაშინ შეუკრებს მეფენი ქუნისანი: და მთავარნი დედებითურთ: და სიმრავლეს ერთა ძლიერთაჲ: რ' ხსედედა ენი კაცი ზირსა ნინოასსა კრს ზეცისა ანგელოზისასა:

Челишскіі вариантъ.

კდ მოსლუა მითვე კორციითა. განსჯად ერთა დაბადებლთა ესე ენი ხუთვე წიგნთა მაუწყეს კრტდ და ვნახენ ებისტლნი შაჟლე ნათესავისა ჩრსნი და გლდის კმავეუ სიბრძნე მასა, და მოკლეოდდი გამოკსნასა ხუმსა. უღასა მისგნ მოსაწყენებლისა ურრითა სჯდლისა. ხ იტყოდდა ღნი ზირითა წყყლთათა. და არა რწმენა აწ მოწითგნ დასცხრეს და დადომდეს დღესითგნ ქესამდე. არიან წელნი სამსა ოცდა ათათსმეტ. კინაფთგნ ღ' ნ არღარა ეო მოხედვა იწლთა ზ'ა და კიყვა დაკუიარკებლ. რ' არავინ იეო მოძღვრ და მსმენელ. და მეათხვლი ამს ქუნასა. გე დღესამდე. უდეს მოხედნა ღ'ნ ქუნასა ამს ქართლისსა. მუჯდინა დედა-კვი ერთი უბიწოა. მეოდროა მოშიშებითა უბრლოა წ'ე ღ'თ შე-მოსლი წ'ე ნინო. დ'დაჲ ჩნი მისგნ კ'სლენ საკუიარკებნი. კორნებ-თანა. და ნიშნი საზარელნი და სსწლნი საშინლნი ამის სუჭტისა აღმართებსა. და ჯრისა აღდგომისა და კდ მუყაღთა მ'თ მისთა საუ-ცხრესთა. კდისა შეკძრწონდი და კიქმენ. მოწაფე მოწფისა მისისა. ასო-ლისა ჩრისა. და ნათლ ვილე მე და ნათესავნი ხემ'მნ. მრავლმ'ნ და კა-დიდებ მამას და ძესა და წ'ა ს'ღისა. აწ და მ'ღისა.

და უკუიარდა ფ'დ მთკრსა ასტრიონს სიტყუა. იგი, ზბითარ: მდ'ღლისა. და ად'ბდა ღ'ა ერთა საკუიარკებთა მისთათურს.

და კ'ა მოკლეო წ'ნ და სანატრელმ'ნ ნინო. სანასკები ესე ქარ-თლისა და მოიწია ქუნასა კოხეთისასა. დაბასა რ'ღსა ქქუიან ბოდასი დასხუოდდა სხუელბითა დიდითა. რ'ილთადა შეისუჭნა.

მ'შნ შეკრებს მეფენი. ქუნისანი დედებითურთ. და ყრმებით, და სიმრავლე ერთა მრკლთა. რ' ხედედეკს ზირსა ნინოასსა. კ'ა ზირსა

1) Текстъ послѣднихъ трехъ параграфовъ возобновленъ.

Шатбердскій текстъ.

და სცუეთდეს მცირეს მას და ძუელსა სამოსელსა მისსა მთხუ-
კითა სარწმუნოკებით და იძულებით ეკედრებოდეს: ენი იგი დე-
დოფელნი გარემო მსხდომარენი რლთა დამოსდიოდეს ნაადუღნი
ცრემლთანი. თუალოთაგან მათთა. განშოკრებისათს მოძღურისა მოღუ-
წისა: და სნუელთა მუერნადისა კელკანისა:

ეტუოდეს დედოფალი საღომე უყარმელი და ჰეროყარო სიგნი-
ელი და მათთან: ენი მთავარნი ჰკითხვიდეს ¹⁾ მას და ეტუოდეს: ვინაჲ
ანუ ვრ მოშუერ შნ ქენსა ჩნსა: მაცხოვრად ჩნდა ანუ სადაჲ იყო
ადრდაჲ შენი დედოფალი: მაუწეე ჩნსა საქმე შენი: რადსა იტყუ
ტყუობასა: ტყუეთა მკსნელი: სანატრელი:

რ ესერა გუისწავიეს შნ შრ ვდ ყოფილ არიან წწუღნი ზირ-
ველ მოსლავადმდე მისა ღთისა ქენად:-

და მერსე მციქლნი ათორმეტნი და კლად სამეოც და ათორმეტნი:
და ჩნდა არაგინ მოკვლისა ღნ: გარნა შენ და ვრ იტყუ ვდ
ტყუე ვარი მე ანუ ვნ ჰინდოეთს (sic) თუ:

Челишскій вариантъ.

ანგლზისსა და სცუტოდეს სსსამოსელსა მისსა. მცირე მცირესა მუსა-
მთხუტვლად. სარწმუნობით და იძულებით.

შ შნ ეკედრებოდეს ენი იგი დდეფლნი. გარემოს მისსა. რლთა
გარდამოსდიოდეს. ცრემლნი მწარენი თლთგნ მათთა. განშოკრებისთხ:
მოძღურისა თსისა. და მოღწისა მის. სნელოთასა. და უსსეიდლოდ
მკერნადისა ყთასა. და ეტუოდეს დდეფლნი. საღომე. უყარმელი. და
ჰეროყარო. სიგნელი. და მათთან ენი მთავარნი. ჰკითხვიდეს და
ეტუოდეს. დდეფლო გუითსრ ვრ მოსულდე ქენსა ჩნსა განმთავი-
სეფლებლად სლთა ჩნთა ანო რისა ნათესავისა ანუ რთა მშობლთაჲ
და გოგესენ კერპთმსწრებობისგნ და გუიანე ჩნ ღი რნ დაგუ-
ბადსა. ანო სადათჲ იყო ადრეჲ ში გუაუწეე ეივე დდეფლო.
საქმე ში ვრ იტყუოი ტყუტობსა. ტყუტთა მკსნელი. სანატრელი. რ
აჲ ეს რა გუისწავიეს ჩნ შნ შრ. ვდ ყოფილ არიან წწუღნი
ვლნი. ქენს მისა ღთისა. და მერსე მოცქლნი. ათორმეტნი. და სწუნნი
სამეოცდაათორმეტნი. და ჩნდა არაგინ მოკვლისა ღნ გარნა შნ.

¹⁾ Шесть послѣднихъ строкъ возобновлены черными чернилами.

Шатбердскіи текстъ.

მაშინ აიყო სიტყუად ნინო და თქუა: ასულნო სარწმუნოკუ-
ბისინო: მხლობელნო ღთისანო: დედოფანო ჩემნო გხედავ თქნ ვა
ზირველთა მათ წთა დედათა: ელსა მას სარწმუნოკუბასა: და სიყუა-
რულსა ღთისასა: და გინებს გზათა ჩემთა ცნობაჲ: გლასკაცას მკუ-
ლისა თქნისათა: და გაუწოცა ესე რა: მოსრულა სული ჩუმი კორკსა
ჩემდა: და მეძინებთან ძილითა მათ დედასა ჩემსაჲთა საუყუნოდ:

ად მოიხუენით აღსაწერელნი წიგნისანი: და დაწერეთ: სიგლას-
ხაკტ ჩემი: და უდები ცხორებაჲ ჩემი: რა უწყოდათ შეიღთაცა
თქნთა: სარწმუნოკუბაჲ თქნი და შეწინაობაჲ. ჩემი:

და სასწაულნი ღთისანი რნი გინილჳან მცირედნი მათათ მათ
ზა მკუელაკანსა მას შინა: სუეტისა აღმართებისა: და მიერ წყაროსა მას
ზა: და ვე აქა მოსლგამდტ: ჩემდა თვთ რნ იცის: და სულმან
ჩემმან რი უნილავს თვალთა ჩემთა: ზეცით გარდამო ქენსას ზა:-

მაშინ მოწინაუნეს საწერელნი: სლომე უყარმელძნ და სივნიელმან
პეროყავრი: და აიყო სიტყუად წნ ნინო და იგინი წერდეს: წინა
შობისა მისისა მშობელთა მისთა საქმედ აიყო:

Челншскіи вариантъ.

მშნ აიყო სიტყუად ნინო. და თქ ასლნო სარწმომხუტბისნო
და მხრებელნო სრწმონებისა ღისნო გხედავ თქნ ვა ზლთა დედთა
ელსა ზა სარწმონხუტბისა. და სიერლსა ქსსა. და თო გნებეს
გზთა ჩემთა ცნობა გლასკაცას. მკველისა თქნსა გაოწყო თქნ
ქლივე.

აჲ ესრა მოსრლ ანს სლი ჩი კორკსა ჩა და დამეძინების
ძილითა მათ დედასა ჩისათა სუენოდ. ად მოიხუტნი აღსაწოდნი
წიგნისნი და დაწერთ სიგლასკე ესე ჩი. და უდები ცხობაჲ რა
უწოდენ შეღთაცა თქნთა. სრწმონობა თქნი. და შეწინაობა ჩი.
და სასწაოლნი ესე. ღისა ჩნისნი რლნი გინლვან მცირედნი. მათათ
ზა და მთ შა სუეტისა აღმართებისა. და მრ წყაროსა მს ზა. და
ვე აქა მოსლვადმდე ჩემდა. თუით რნ უწყის და სოლმნ ჩემმნ. რი
უნლეს თლსა ჩემსა. ზცით გარდამო. ქენსას ზა:-

მშნ მსწოდელ მოიხუნეს საწერლნი და აიყო სიტყუად და იგინი
წერდეს. წინა შობისა მისისა მშლთა მოაკნსა და თქა.

Шатбердскіи текстъ.

ცხოვრებაჲ; წ'დისა: ნინო-მსი:

იყო მათ უმთა ოდენ გ'ნი: კაბადოკიელი იწამა: ¹⁾ ქ'ჭსსუთ მათ დღეთა კაბადოკიელთა ქ'ლქით კაცი ვინმე მთავართა შესახამი: მონაჲ დ'მ: წარვიდა ჰრომედ: მეფეთა წ'ე მსახურებად: და ნიქისა მოღებად: და მათვე დღეთა კაცი ვინმე იყო: კოლასტას შინა. და ესხნეს ორ შვილ: ძ' და ასუელი: სასული ძისა მისისაჲ: იობენლი: ხ' ასულისაჲ სუსნა:

და ვ'რ აღსრულენეს მშობელნი იგი: დაშეთს შვილნი მათნი ობლად: აღდგეს და წარვიდეს: წმადე ქ'ლქად იწ'მად: იმედ უუეს სასოკებაჲ იგი ულთა ქ'ჭ'ანეთაჲ წ'ე ადგომად: და მიკედანეს მუნ:

ესე ძმაჲ სუსნასაჲსი მიემთხვა: დეკტაღარობასა ხ' სუსნას ჰმსახურებდა: მიაფორსა: სარას ბეთლემელსა:

ხ' ესე ჰაბუგი კაბადოკიელი: მიიწია წ'ე მეფისა ჰრომედ: და ეწყუნეს: ბრანჯნი ჰრომთა ბრძოლად: ველსა ზ'ა: ჰოლტანასასა: და მოსცა დ'ნ ჰაბოკსა მას: კაბადოკიელსა: ძალი უქლეული და ქმნა წინააღდგომად მტერთაჲ ძლიერად: ვ'დს წარბეჭინა: სიულტოლად:

Челишскіи вариантъ.

იყო მათ უმთა შ'ა უდეს იგი გ'ნი კაბადოკელი იწ'მა. კ'თლითა აღსრლბითა ქ'ს მ'რთ. დ'ისა ხ'ნისა. მათვე დღეთა შ'ა კ'ნი ვინმე კაბადოკიელთა მთავართა შესახამი. წარვიდა. მონაჲ დ'ისა ჰრომედ მეფისა წ'ე. მსახურებად და ნიქისა მოღებად ხ' მათვე დღეთა შ'ა იყო. კ'ნი ვინმე მთავარი. კოლასტას შ'ა: და ესხნეს შ'ელ ორ ძე და ასოლ. სხ'ლი ძისა მისისა. იობენლი და ასოლდისა. სოსანა. და აღსრლბა კაცი მთავარი და ცოლი მისი. და დარჩეს. და ძმანი ესე უბოლნი აღდგეს და წარვიდეს იწ'ლმად. და იმედ უუეს ულთა. ქ'ანეთა. წ'დაჲ აღდგომად და მიკედანეს. ეს'ნი მ'ონ და ურ'მად იგი მიემთხუა დეკტაღარობას. ხ' სოსანა. მსახურებდა. ნიაფორსა. სარას ბეთლემსა. ხ' შ'ელ მოკსნებლი ესე ჰაბუგი მიიწია წ'ე მეფისა მს'ვე უ'ა შ'ა ეწყუნეს. ბრანჯ'ენი ჰრომთა მეფესა ბრძლად. ველსა ზ'ა ჰოლოტანასას (sic). და მოსცა დ'ნ ჰაბოკსა მ'ს კაბადოკელსა ძალი ძლიელი. და ქმნა წინააღ-

1) Эта строчка написана заглавными буквами.

Шатбердскій текстъ.

და შეიპურა მეფე ბრანჯთაჲ: და მისთანა მთავარნი მარჯალნი:
და შეიყვანნა წე მეფისა მეფე ბრანჯთაჲ: და ყნა მთავარნი: წ
მეფემან განაწესა სიკუდილი მათი:

მაშინ იწყეს ტირილად: ბრანჯთა მათ: და კეღრებოდეს: ზაბი-
ლოგნს: მოგუენ ზირველად შჯული შენი: და შეკვეყანენ ჩნ ტამარსა
მას ღთისა თქნისას: და მაშინ იყან სიკუდილი: ჩნი წ შენა შნეკ
გჯეურენ: და შნეკ ყვე ესე ჩნ ზნ და უბრადო იყო სისხლთა ჩნ-
თავან:

წ ზაბილოგნსლა ესმა მწრთელ აუწყა ესე მეფესა და ჰატრიაქსა
სიტყუაჲ მათი: და მოსტეს მათ ნათელი კელსა ქუეშე ზაბილოგნისას:
და შეიყვანნეს ტამარსა ღთისასა წსა ეკლესიასა: და აზიარნეს
საიდუმლოთა ქესთა: და უხუენნეს მთ დიდებანი იგი წთა მტქლთანი:
და დილაჲთ აღწ აღდგეს: ბრანჯნი იგი და სძმოსელი სამკუდროჲ
შეიმოსეს: და განვიდეს ადგილსა მას: კანთა სკელასა: ილოცვიდეს
და ჰმადლოდეს ღს:

ნათლისღებასა მას ზნ: და ზიარებასა: და იტყოდეს ჩნ სიკუ-
დილსა შინა უგუდაჲ ვართ: წ ღირს მეუნა ჩნ ღს: ესე ვწსა

Челишскій вариантъ.

დგომა უზომოდ. მტრთა მთ. ვდის უგუნ აქციანს სიელტოლად. და
შეიპურა მეფე ბრანჯლოთა. და მისთნი ვრისთუხი და მთვრნი
მრველნი. მოიყვანნა მეფისა წე. და მეფე იგი ბრანჯლოთა მისთნა
წ მეფემან განაწინა სიკვდილი მთ ზნ. მშნ იწყეს ტირლად. ბრან-
ჯლოთა მთ და კეღრებოდეს. ზაბილილოგნს. მოგუენ წდ სჯოლდი
თქუნნი. და შეკოყენებით. ტამარსა ღნისა და მშნ იყენ სიკვდილი
ჩნი. წ შნდა. შეკვეპურენ და შნეკ ყვე ჩნ ზნ სიკვდილი და
ობრდო იყო სისხლისგნ ჩნისა. წ ზაბილოგნს რჲ ესმა ესე. აუწყა
მეფესა სიტყჲ მთი და ჰატრიაქსა. და მისტა ნათელი ვლსა ქუეშე.
ზაბილოგნისასა და შეიკვნეს ტამარსა ღნისას. და აზიარნეს საიდომლოთა
ღისთა. და უხუენნა დბჲ წთა მოციქლთა და დილეოლ აღდეს.
ბრანჯლნი იგი. და სძმოსელი სამკდროჲ შეიმოსეს და განვიდეს
ადგილსა მს კანთა სკელასა. მს სსისხლესა და ილოცვიდეს ღს
ნათლისღებასა და ზიარებას. ზნ და იტყოდეს ვდ ჩნ სიკვდილსა შნ

Ш а т б е р д с к и й т е к с т ь .

დ'ბას ხილვად: და სავგახლას მას დაუღუენელსა: კორცსა და სისხლსა ქ'ტს მისა ღ'თისა უგუდაგისა მის მეუფისასა: რ'ი არს უგროდს უმაღლეს: უღთა მალაღთა და უქუესკენელს უღთა ქუესკენელთა: წ' იგი არს კ'ხელ ოკ'ი ოკ'ე ან:-

წ' ვამ ნაშობთა წ'ნთა: ნაყოფთა სიმწარისათა: მკვდრთა: ბნელისათა და კმობდეს იგინი: მოკვდინ მეკრძმელ კეკ: და აღისუენით თაგნი წ'წნი წ'წგან:

ამას რამ ჰხედვიდა ზაბილოკენ: აღიმრა გონებითა: და ტიროდა: წ' ვა ცხოვართა თაგნი თაგნი კლვად წარუენენეს და ვა კრავთა შვილთა მათთა სწყაფობდეს:

მაშინ შვიდა ზაბილოკენ წ'ე მეფისა: და გამოითხოკენ: და ნაქითა განუტენს: წ' იგინი ეკვდრებოდეს ზაბილოკენს: რა წარუენეს ქენად მათა და მისცეს შუკული ქენი: და ნათლისღებამ წუღითა უღლს ერსა მათსა:

წ' ისმინა მათი ზაბილოკენ: და მოსთხოგენ მღვდელი ჰატრეკაქსა: და ბრძანებამ მოიღო მეფისაგან: და წარვიდეს სისარულეთ:

და ვა მიკახლენეს: ვრ ერთ დღისა სავალსა: მიკდა ჰამბავი

Ч е л и ш с к и й в а р и а н т ь .

უკდა ვრთ წ' ღირ გოყენა წ'ნ ოწ ესე ვრსა დ'ბას. სლვად და მოგებად სავგახლას მას დაუღუენელსა კორცსა და სისხლსა. ქ'ეს მისა ღ'თისა უგდაგ'სა. რ'ი არს უმაღლეს უთა მალაღთა და უქუესკენელს უთა სიღრმეთა. რ'ი იგი არს კ'ხელ უკე:.

წ' ვამ ნათესავთა წ'ნთა ბნელისა მეუიდრთა. და კმობდეს მღრად და წადივად და ეტუღს. მოკვდინ მეკრძმე კეკ. და აღისუწწნი თაგნი წ'წნი. წ'წგნ რა მსწრფელ მივიდეთ წ'ე ქ'სა. ამას რამ ხედვიდა ზაბილოკენ აღიმრა გ'ღითა და გონებითა და ტიროდა წ' ვა ცხოვართა თაგნი მ'თნი კლვად წარუენენეს. და ვა კრავთა შვილთა მათთა სწყაფობდეს. წ' ზაბილოკენ გამოითხოგენ მეფისგან და მეკრძმდნი განუტენს. წ' იგინი ეკვდრებოდეს ზაბილოკენს. რა წარუენეს ქენასა მათსა და მისცეს სჴული ქენახობისა და ნათლის ღებამ წუღითა უღლს ერსა მათსა წ' მან ისმინა სიტყვისა მათისა და მოითხოვა მღვდელი ჰატრეკაქსიგნ. და ბრძანებამ მიიღო მეფისაგან. და წარვიდეს და ვა მიიწიენეს

• Ш а т б е р д с к и й т е к с т ь .

გდ მეფე მოკლეს ცოცხლი: და უნი მთავარი მისთანა:

მაშინ შეიძინეს ათნი იგი სავრისთვანი: ხოლამა: და სოზა-
ბა: სლასკა: ხენეშვი: ტიმგარავი: შაქა: კზა: შარგა: შარდა: შარმა:
დათმინიგონი: სამეფოთა: და მოკეპობადეს: მდინარესა შ
დიდსა ღდამარასა:

და განყო მეფემან კრი იგი და დაადგინა წყალსა მას იმიერ და
ამიერ:-

და აკურთხეს მღვდელთა მდინარე იგი: და შთავდა ყი კრი
მდინარესა მას: და განიბანებოდეს და აღმოვიდოდეს გამოსავალსა
კრთსა: და დასდებდა შაბილოენ კელსა ყელსა კრსა ათ დღე: და
აღმართნეს კარავნი: და შეწირეს მღვდელთა ყამი: და აწიარნეს ქსს
საიდუმლოთა:

და განუტყენს მღვდელი და განკარავა: ყი წესი ქსსნობისა:
და დაუტყეს კურთხევა და წარვიდა ნიჭითა დიდითა ჳრომდე:

და განიწიანს გულისა თვისსა: და თქვა: წარვიდე ისმდე: და
მისცა გლასკათა ყი იგი მონაგები: და დეკტალარი იგი შატრეჟ
ქმნულ იყო: და ფდ დაიმეგობრნეს ურთიერთსა შაბილოენ: და შატრეჟი.

Ч е л и ш с к и й в а р и а н т ь .

ღდისა კრთისა სავლსა. მოკლდა ამბავი გდ მეფე მოკლეს ცოცხლი.
და უნი მთავარი მისთანა. მაშინ შეიძინეს. ათნი სავრისთვანი. ხა-
ლაჯა. ხენეშვი. ხიმგარავი. შაქა. კზა. შარდა. შარმა.
თამინიგონი. სამეოფო. ხოლამა. სოზაგა. ესე სხლები მთავრთა
ბთი არს რნი მოკებნეს მდინარესა მს შა დიდსა. და ღრმასა და
განყო მეფემან კრი იგი წყალსა მს იმიერ და ამიერ. და აკურთხეს
მდინარე იგი. და შთავდა ყი კრი იგი მდინარესა მს შა. განიბა-
ნებდეს. და აღმოვიდოდს. აღმოსლესა კრთსა დასდებდა კელსა შა-
ბილოენ ყთა შა ათ დღე. და აღმართნა კარავნი და შეწირეს ყამი
და აწიარნა სადლომდთა ქსთა და დაუტყენს მღვდელი და განუწესა
ყივე წესი სავლესიოთ. და წარვიდა ნიჭითა დიდითა ჳრომადეჟე.

შ განიწიანს გონებსა თვისსა. და თქა წარვიდე ისმდე და
კამსხორო ნიჭი ესე რი წთა მთ გლსკათა ისმდისთა. და წარვიდა
ისმდე და მისცა ყი მონაგები მისი გლასკათა. და დეკტალარი იგი

Шатбердскій текстъ.

ჭრქუა სარა მიაფორმან ჰატრიაქსა: ესე ზაბილოენ მამად და ემბაზი ბრანჯთაჲ: კაცი სრული სიბრძნითა, და ღთის მოშიშობითა: ამას მიეც დაჲ შენი სუსანა ცოლად:

და სთნდა წეს ჰატრიაქსა: სიტუჲაჲ მისი: და მისცეს სუსანა ცოლად მისა და წარვიდეს თჳსა ქლქდ კოლასეად:

და ძე ოდენ ვიშუე: მათგან: და იგი არიან მშობლები ჩემნი: და აღმზარდა მე დედამან ჩემმან წადლთა შინა თჳსთა: მისხურებასა შინა გლახკათასა დღმ და ღამმ და უცადებულად.

და ვნ ვიქმენ მე ათორმეტის წლისა მშობელთა ჩემთა განვიდეს: აწ რადცა აქენდა: და წარვიდეს იმმად:

მაშინ მამამან ჩემმან დაიწერა ჳრი ჰატრიაქისგან: და განიჳმნა დედისგან ჩემისა: და შემიტუბო მე მკურდსა მისსა და დამაღუარან ვნ ღუარნი ცრემლი თჳსნი, თუალთა და ზირსა ჩემსა.

და მრქუა: შნ მხოლოგო: ასულო ჩემო: ესე რა დაგიტუებუ შნ ობლად: ჩემგან და მივითუალავ შნ ღნ ცათასა: მამასა ელთა მზრდელსა და ონ: მ იგი არს მამად ობოლთაჲ და მისჯული ქურითაჲ. ნუ გეშინინ შვილო ჩემო:

Челишскій вариантъ.

ჰატრიაქ ქმნილ იყო, და დამეგობრნეს ჰატრიაქა და ზაბილონ დღეს შა ერთსა თქა, სარა ნიაფურმნ. ფატრიაქსა ესე ზაბილო, მამად და ემბაზი ბრანჯთაჲ. და კაცი სრული სიბრძნითა და ღის მეცნიერობითა, მიეც ესე შნი სოსანა ცოლად მისსა. ნ მან ყო კბრე:-

ნ იგნი წარვიდეს თჳსსა ქლქსა კალასტედ, და მე უდერ ვიშუე მთგნ, ნ იგინი არიან მშობლები ჩემნი და აღმზარდა (მე) დედამნ ჩემნ, წადლთა შა მისთა, მისხორებასა შა გლახკათასა და ვნ ვიქმენ ათორმეტისა წლისა მშობელთა ჩემთა განვიეეს და წარვიდეს იმლმდ და მონ განიეეეს გლახკათა რადცა ჳქონდა.

მშნ მმძნ ჩემნ დაიწერა ჳრი ჰატრიაქისგნ, და იჳმნა დედისგნ ჩემისა, და შემიტუბო მე მკურდსა მისსა და დამაღუარან ვნ წყრონი ცრემლი მისნი, ზირსა შნ ჩემსა, და მრქუა მე, შნ სრ შგლო ჩემო ონის ღისა ნებითა ვიქმენ შნდა უდენ მამად, აწ ესრ დაგიტუებ შნ ობლად ჩემგნ, და მივათლავ შნ, მმსა ზეცათასა და

Шатбердскій текстъ.

ნ შნ მკდანელის მარამის შური აღიღუ: სიუყარულისათჳს
ქსისს: და დათა მათ ლაზარესთაჲ.

და თუ შნ ესრტთ გეშინოდის მისა: ენ მათ: მან ეგრტთ
მოკტეს ენი: რაჲცა სთხვოჲ მის: ოდეს რაჲ გინდეს მისგან: და
მოძცა ამბორებაჲ საუყუნოჲ და წარვიდა წიად იორდანესა: კტთა
მათთანა ეელურთა: რლმაჲ ყოფაჲ მისი იცის მისძინ ონ აჯ:

ნ დედაჲ ჩემი მისცა მატრიაქმან: მისხურად გლახაკთა: დედათა
უძლურთა: ნ მე კმსახურებდ მიაფორის სომქსს: დეინქლსა
ორ წელ:

და კვკითხუდი ვნებთა მათოჳს ქესთა: ჳრტრემისა დაფლ-
კის და აღდგომისათჳს მისისა: და სამოსლისა მისისა, და ჳრთა და
ტილოთასა: და სუდარისსა: ელსა მიწეებით.

ნ არაკინ ყოფილ იყო. არცა იყო. შნ იმშსა ზომი მისი: მე-
ცნიერებითა შჯულისა გზასა: ძუელსა და ახლსა ელსაჲ:

Челишскій вариантъ.

ეთა მხრდღლსა ღა. რი იგი ძა არს ობლთაჲ და მსაჳლი ქო-
როთა. ნუგეშინინ შვილო ჩემო საყრელო. და მტქუა მე. ნ შნ შრძ
მკდანელისა შორი აღიღუ ქს სიყრლისთჳს. და დათა მთ ლაზ-
რესთა. და თო შნ ეგრტთ გეშინოდეს მისგნ. ენ მთ ეგრტთ
მოკტეს შნ ენი რაჲცა სთხვოჲ შს. ოდესცა გინდეს. და მოძცა
ამბორის ყოფა. და წარვიდა წიად იორდანესა. კტთა მთ თნა.
ეელრთა რლთა ყოფა მთი იცის ონ. აჯ ქე. ნ დედაჲ ჩემი
მისცა მატრიაქმნ დედათა უძლურთა. მისხორად და მე კმსახურებდი
ნაფორს. დედაბრსა სუმქსს დეინქლსა. ორ წელ. და კვკითხუდი
ვნებთა მთ ქსთა. და ელდუ ჳრტმისა დაფლკისა და აღდგომისა. და
აღდგომისა ძლსა და სამოსლისა მისისათჳინ რი ჳრტომისა განი-
ყეს. რჳს გასძარტრულს. და წილი იგდეს და ჳჳაროთსა (sic) მს რლსა
ზნ ონი აძაღლდა. და ორნი იგი აჯზეთანი სდა არიან. ანო ტი-
ლონი რლნი გრჳმისა მისსა წა გარე შეტრატან იოსზ არიმათელძნ. და
სოდარაჲ რი იყო თავსა მისსა. ესრთ ელსეუ მიწეებით კვკითხუ-
დი რამცა კტან. ნ არაკინ იყო მისებრი მეცნიერებითა სჯორლისა
გზასა. ძუელთა და ახლთა წიგნთა. ნ მან იყო ელსაჲ უწებად

Шатбердскій текстъ.

იწყო ოჯწყობად ჩემდა¹⁾ და თქუა: ვსედაჲ შეილო ჩემო: ძალსა შენსა ვა ძალსა ლომისა ძუვისასა: რა იზახებნ უსაჲჲ ზა ოთხეუ-
რკასა: გინა ვა ორბი დედალი რა აღვიდის: სიმაღლესა აერთასა:
უფროჲს მამლისა: და ული ქენაჲ გუგასა თუალისა მისისასა მცირ-
ესა: მარგალიტის სწორასა: შეაყენის:

და განიხილის განიცადის: სსკმელი მისი: ცეცხლებრ დაინახის:
მოუტეუნის ფრთენი შირიალებად: და მიიძართის მის ზა:

ეგრეთ იყოს ცხორებაჲ შინი წინამძღუარებითა სულისა წმი-
დაისაჲთა:

თავი: დ: აღწერილი: მისუე: სალომე: ოჯყარბე-
ლისაჲ:

აწ ვიწყო და გითხრა ეი¹⁾ ოდეს იგი იხილეს დი უგუდაჲ
კაცთა მოკუდავთა ქენასა ზა: რა მოსრულ იყო მისგან იწლი უგუ-
დაჲ: და მოწოდებაჲ ულთა უცხოთა: ნათესავთაჲ: უცხოთა ღთთა
მონებულთაჲ: ვა თვთ უნდა კსნაჲ სოფლისაჲ: რა დაჰბადა იწყო
კეთილის ყოფად ჰურათა: მკუდართა აღდგენებად. ბრძთა აღნილუდა:

Челишскій вариантъ.

ჩემდა. და მრქუა მე ვსედაჲ შელო ჩემო ძალსა შნსა. ვა ძალსა
ძუსა ლომისასა. რა იზახებნ უსასა ზა ოთხეურკასა. გინა ვა ურბი.
დედალი. რა აღვიდის სიმაღლესა. ჰაერისსა უფროჲს მამლისა. და
ეი ქენაჲ მცირესა მას გუგასა თლდისსა შემოიყენის. იწლის და
განიცადის სსკმელი მისი. ცეცხლებრ დაინახის იგი. და მოუტეუნის
ფრთენი მისნი შურიალებით. და მიეფრნვის მს ზა. ეგრეთ იყოს
ცხრბჲ ში.

წ აწ ვიწყო და გითხრა შნ ეიჲ. ოდეს იგი იხილეს დი
უგდაჲ კაცთა მოკუდავთა ქენასა ზა. რა მოსრულ იყო. კრის
მისთს რა გამოიყვნა ქენით. ეგუიშტით და მისცა მთ ქენაჲ იგი
წლსა თლნი მისნი ხედეენ მს კდ მოწოდებად ოცხოთა ნათესავთა
და (ო)ცხოთა ღთთა მონებულთა ვა უნდა კსნაჲ სოფლისა რა
დაჰბადა. და იწყო. კთლდის ყოფად. ჰროათა. მკუდართა აღდგე-
ნებად. წ ბრძთა თლთა აღნილუდა და ეთა სწეოლთა განიკორნებად.

¹⁾ Эта строчка писана заглавными буквами.

Шатбердскій текстъ.

ყლთა სნეულთა განგურნებად: ესე შეიშურვეს: შეიზრახნეს: და წარა-
კლანხეს სტრატიოტნი ყლსა ქენასა: სწრაფით მოსლვად და იტყუ-
დეს: რ აჰა ესე რა წარუწყმდებითო:

მაშინ მოიწიეს ყლით სოფლით კაცნი ჭურიანი: მეცნიერნი
მჟულს მოსესსა: რნი ატრავად აღუდგეს: სულსა წსა.

და რაჲ იგი ოჯნდა ქა მათგან: მათ აღასრულეს: ჯრს აცუეს:
და სამოსელს მისსა ზნა წილ ითხინეს და წილით ჭხუდა ჩრდილოთა
მცხეთელთა გუარით იგი ოჯისა იჯახსი და დაჭეულეს მათ დამბადებელი
თჳსი: და დაჭკრძლეს საფლავი:

ნ იგი აღდგა ეს თქუა: შირველ: და ტილონი იგი ოდეს
კანთენა: ისინეს საფლავსა შინა:

და ესე ყო წარმოიტანა შილატტ და ძოვიდა საფლავად: იგი და
ცოლი მისი: და ტილონი იგი შოკეს. და მოიხუნა იგინი. ცოლმან
შილატესმან:

და წარვიდა წარაფითა დიდითა შონტოდ: სახედ თჳსა: რნი

Челишскій вариантъ.

და ესე სსწლნი რა ისინეს ჭორიათა. მთ შორითა განიხურსე-
ხოდეს. შეიზრახნეს. და სწრაფით წარაკლანხეს სტრატიოტნი ყა
ქხასა სწრაფით მოსლვად იტლმდ. ერთგნ ნათესკათა. და იტყუდეს
რ აჰა ესე რა წარუწყმდებით. მაშინ მოიწიეს ყლით ქენით. კენი მე-
ცნიერნი სჳლსა მოსესსა რნი ატრავად წინა აღოდგეს. სლსა წა
და რა იგი თჳით უნდოდა მთ აღასრულეს. ჯრს აცუეს და სა-
მოსელს მისსა ზნა წილი იგდეს. და მიხრდა სამოსლი იგი ჩრდი-
ლოს მცხეთელთა მოქლანქათა და მთ წარიკეს და დაჭკრძლეს და
ჰურინ შემდებულ არს სილვად და გურცა შემრვად მისსა კდის არა
თჳით ოს უნდეს ნ გოამი იგი ორსა მთ დაჭეულეს ეს მკდარი
დოტონი. და მოწაფეთა წარშარვისთს ზნა საფლავსა მცველნი და-
ადგინეს. ად იგი აღდგა. ეს არს დი ქტი გურცა ლოდისა მის
დაბეკდვამნ დააყენა. და არცა მცველთა მთ განკრძალუებმნ და ეს
კანთენა მოვიდა საფლავად შილატე და ცოლი მისი და შოკეს ტი-
ლონი იგი მდებარენი. და მოითხოვნა ცოლმან შილატესმან. და წარვიდა.
სწრაფით შონტოდ სახლად თჳსად. რნი იგი მოაწმენე ქსი. ნ ტი-

Шатѳердскій текстъ.

იქმნა მოწმუნე ქა: ს შუდგომად ყამთა მრავალთა მოკიდეს იგინა
ველთა ღუკა მასრებელისათა: და დასხნა იგინი მან: სადაცა თუ
იღის. ს სუდარი არა იპოვა ეს კორცნი ქესნი:

თქეს ვიეთე ჰეტრესთეს ვდ იველწიფა ასუძად და აქუნდეს:
გარნა განცხადებულად არაჲ მიუთხრეს ვრ სხდ ყი:

ს ვრნი ამას ქლქსა შინა დამარხულ არიან: ს ადგილი მათა
ვერვინ იღის ოდეს ინებოს ღნ გამოხნდეს.

მაშინ მივეც ვსკაჲ: ონ ღნ და მადლი დედოფალსა მას ჩემსა,
ამას ყლესა ვნ თხოვსა: და ვლდ ვქვითსე ვდ სადაჲ არს ჩრდი-
ლომსა იგი ქენაჲ: ანუ სადა არს სამოსელი იგი ოღლისა ჩნისაჲ.

მრქა მე ჩრდილომსა ქენაჲ სომხითისა მთეულ არს: სწარ-
მართოჲ ქენაჲ: საკელმწიფოჲ: ბერძენთაჲ: და უყვიკთაჲ:-

მათ დღეთა შინა მოკინძევიდა. დედაკაცი ევესელი: თაყუანის-
ცემად წის ადგომისა: და ქვითხვიდა მიაფორი: დედაკაცსა მას: თუ
ქლქე დედოფალი ეკეთსავე ბნელსა შინა არსა და მეფობაჲ მათა
თხნიერ ღთისა:

ს მან ქქუა: მე ვარ მკეკელი მათი: და მახლობელი განზრახვას

Челишскій вариантъ.

ღონი იგი მიკიდეს ვლთა ღლკა მასრებელისთა. ს სოღარი არა იპოვა.
ეს გუამი ქსი. ად თქუეს ვიეთე ჰტრსთონ ვდ ველ ეწიფა ასომძად
და აქონდეს მსო. გარნა განცხადებულად არა მოთხრეს ესე ვრ ესე
ვრთაცა მთ. ადგილი არავინ იღის ად უდესცა ენებოს ონ. მშ
გამხნდეს. ს მე აღდეგ და აღვიპურენ. ვლნი. ჩემნი და მივეც მადლი
და ვსჯე ონ ღნ ჩემსა და თაყუანის ვევ დედოფლსა მს ჩემსა. ამას
ყლესა ვნ თხოვსა. მისსა და ვდ ვვითსე თო სადა რას(sic).
ჩრდილომსა იგი ქენაჲ სადა სამოსელი იგი ონისა ჩნისა არს მრ
ვდ ქქუა ჩრდილოჲ ქენაჲ სომხითისა და მთიულეთისა. და არს
ფდ სწარმართოჲ. ს არს ქენაჲ იგი საკელმწიფოჲ ბერძენთა და
უყვიკთა. მთ დღეთა შა მოვიდა დდგვი ვინმე ევესოთ ქლქით
თაყნისცემად წის ადგომისა და ქვითხვიდა ნეაფორი დედკაცსა თო
ქლქე დედოფლი და მე მისი ეკრეთვე საბნელსა შა არიან. მეფობა
მთი ს დედაკცმ მან ქქა მე ვარ მკეკელი მთი და მახლობელი გან-

Шатбердскій текстъ.

მითს ყელსა: და დიდი წადიურება აქუს: ჰრომთა ქტს მიმართ შჳ-
ლისთუს: და ნათლისუბისა:

ნ მუ ვარქუ მიაფორსა წარმავლსუ: და წარვიდე წე ჰელენე
დელოფლისა: ნუ უეუე მიმიანდოს: სიტყუს გებად მის წე ქტსთუს:
და მან აუწყა ზატრიაქსა: ნ მან მიწოდა წნ მამანს ჩემმან ზატრიაქმან:
მამან დედისა ჩემისამან: და დამადგინა აღსავლსა საკურთხეულსისა:
და დამსხნა კელნი მისნი: მკართა ჩემთა: და სულთ ითქუნა
ცად მიმართ: და თქუა: ოლო ღლო მამათაო და საუეუენათაო კელთა
შნთა შეჰქედრებო ობოლსა ამას: შვილსა დისა ჩემისასა: და წარვა-
კლინებო ქადგებად შნისა ღთბისა:

და რა ახაროს აღდგომად შნი: სადცა შენ სათნო იყო
სრბად: მისი: ექმენ ქტ ამს გზა: მოგზაურ ნავთ სადგურ:
მოდღვარ: ენა მუნებურების: ვნ იგი წინათა მათ მოშაშთა სასულსა
შნისათა:

და მიჰმნა დედისგან ჩემისა და მომცა მე: ჰროი და: გურთხე-
კამ: სავლად და წარუკმართუ: დედაკაცისა მისთანა: და ოდეს მი-

Челишевскій вариантъ.

ზრახვისა. შთისა რ დიდი წადიურბე აქოს ჰრომთა ქს შრთ
ხვლისთს და ნათლისუბისა ნ მუ ვარქუი ნიაფორსა წარმავლსუ
მე და წარვიდე წე ელენე დედულსა. ნუეუტ მიმიანდოს სიტყის
გებად მის წე. ქტსთს ნ მან აუწყა ზატრიაქს ნ მუ მიმწდა წნ
მამან ზატრიაქმან. მამან დედისა ჩემისამან და დამადგინა აღსავლსა
ზნ საკურთხეულსისა. და დამსხნა წნი კელნი მისნი მკართა ზნ
ჩემთა და სოლთ ითქუნა ცად¹⁾ შრთ. და თქა ესე. ოლო ღლო ჩე-
მო ღლო საუეუენათაო. კელთა შთა შეჰქედრებო ობოლსა ამს შედსა
დისა ჩემისსა. და წარვაკლინებო. ქადგებად შნისა ღთბისა რა
ახროს აღდგომად შნი სადცა შნ სათნო იყო. სრბად მისი.
ექმენ ქტ მონსა ამს შნსა. გზად წინამძღვარ და ენად მე-
ნებურ. ვნ იგი წთა მოცნქლთა. და მიჰმნა. დედისა ჩემისგან და
მომცა ჰროი და გნუად და წარუკმართუ დედაკაცისა მის თანა. და უდეს

¹⁾ Это слово повторено въ оригиналѣ.

Шатбердскій текстъ.

ვედით: სხილ მისა: მუნ კოვეთ დედუფალი ვიხმე მეფეთა ვაღვი.
 სხელეთ რიფსიმე: რი ელადა იწმით ნათლისღებასა: და ქეს
 აღსარებისათჳს სუროდა: მამის მიმცა მე კელთა მისთა: დედაგვძონ
 მს და მივეც მას ნათელი: კელსა ქუეშე ჩემსა: მას და ორმოცსა
 სულსა მისთანა: სხლისა მისისათა: და წარვედით სხილ მისა: და
 ვიყენით მუნ ორ წელ:

მამის მოხედა ორ საბერძნეთსა და ჰრწმენა მეფესა კონსტან-
 ტინეს: და ქე აღიარა მან და დედაძინ მისძინ: და ეს ნაღატძინ
 მათძინ დასაბამითგანთა წელთა სუთათს. ოთხას: ორმოცდა ოთხსა:
 წე ქეს აღმადღებთგან: სამას და ათერთმეტსა: და წარუძართა ეს
 საბერძნეთი ქანობასა: მეშუდესა წელსა იყო წე კრებაჲ: ნიკეას: და
 მერვესა წელსა იყო სიელტოლაჲ ჩნი: საბერძნეთით: რიფსიმე დე-
 დოფალი: და გაიხე დედამეძმე: და ორმოც და ათი სული: წარმო-
 კუძართენით: თთუესა ზირველსა ათერთმეტსა:

და გამოვედით არეთა სომხითისათა: სამოთხესა მას: თრდატ
 მეფისასა ივანი მოავლეს მუნ: თთუესა ზირველსა: ოცდაათსა დღესა

Челишскій вариантъ.

იგი მოვიწიენით. სხლად დედაკენისა მის. მოწა იყო დედაკე ვინმე
 მეფეთა ვაღვი. სხელეთ რიფსიმე რლსა იწმდ ნათლისღებად სო-
 როდა. ქს აღსარებისთჳს მშნ მიმცა მე დედაკვძინ მან კელთა რიფ-
 სიმესთა. და მივეც მს ნათლი კლთათა მდღლისთა. კელსა ქუეშე
 ჩემსა და ორმოცსა. და ათსა სლსა სხლასა. მითწა სხლისა მის-
 სთა. და წარვედით სხლად მისსა და ვიყენით ორ წელ:

მშნ მოხედნა ღწ საბერძნეთსა. და რწმენა მეფესა კონსტან-
 ტინეს. და ედნეს დედასა მისსა და ქე დი სიბრლით აღიარეს.
 ესდმნ ერძნ და ჰლდატ ბანკმნ მთმნ. დასაბმტგნთა წელთა. სოთი
 ათს რჳას. ორმოცდა ერთსა. და ქს ამაღლბითგნ. სამას. და
 ათერთმეტსა წელსა და წარუძართა ეს საბერძნეთი ქანობასა წა.
 მეშუდესა წელსა კრბა იყო ნიკეას. და მერვესა წელსა იყო სიელ-
 ტლაჲ ჩნი საბერძნეთით. რიფსიმე დედოფალი და გაიხე დედა მძმე
 მისი ურმოცდა ათი სლი წარმოკუძართენით. და გამოვედით არეთა.
 სომხითისთა სამოთხესა მს შა თრდატ მეფისსა. იგწი ამარხლნეს

Шатбердскій текстъ.

პარსკეკსა:

ნ მე დაჲშითი ეკლთა შინა ვარდისთა: ო ვარდი და ნუში უყარდა მას უამსა. და ოდეს იგი აღმოჲვიდოდეს სულნი წითა მათ: ვიხილე ზეცით სამოსლის მსგავსად ჩამომავლი დენი: ოღასრითა ნათლისაჲთა: და ეკლთა მისთა აქუნდა სსსაკუმეულ: ოღსისვან გამოვიდოდა გუამლი სულნელებისაჲ: ონი ცათა დაჲფარვიდა: და მისთანა სიმრავლქ ერთა ცისათაჲ.

და შეიერთნეს წნი იგი სწნი. ერთა მათ ზეცისათა: და დიდებით აღმაღლდეს ცად.

ნ მე ვლავდუჲ: ორ ორ რად დამიტევე მე შს ასხიტთა და იქედნეთა:

კჲ მესმა მე მოუნიოთ ონი ¹⁾ მეტუოდა მე: ესრწთვე იყოს წარუგანებოჲ შნი ოდეს ეგე ეკლი: ონი შნსა გარემოჲს არს: ურეე იქმნეს ვარდი: მეწამულ სულნელ შნი მიერ:

ნ შნ აღდგ და ვიდოდე აღმოსკვლით: სდა იგი არს სამკალი

Челишскій вариантъ.

(sic). მსვე თუჭისა ჳლსა დღესა. პარსკეკსა. ნ მე დაჲრნი ეკლთა შს ვარდისთა ო ვარდი და ნომა უყარდა.

მთ უმთა უდეს აღმოიკვდებოდეს სწნი მთ წითანი. ვიხილე ზეცით გარდასამოსლისა მსგავსად ჩამომავლი და დიაჲნი ოღასრითა ნათლისთა. და ეკლთა მისთა აქონდა სსსაკუმეულე ონიგნ გამოვიდოდა გუამლი სორნლობისა. ონი დაჲფარვიდა ცთა. და მისთნა სიმრავლე ერთა ცისთა და შეიერთნეს სწნი მთ წითანი ურთიერთარს. ნ მე ვიხილე ონი მთი მისდღეჲ წე ონისა. და დარჩომე ჩი ჭირთა შს იწრუჭბთა. მრულ სსსითა კებითა დღდღევე ორ ორ რად დამიტევე მე. შს ასხიტთა. და იქედნეთა და მესმა კჲ ონი მეტუოდა. ესრთ იყოს წარუგანებოცა ში. უდეს ეგე ეკლი ონი შნსა გარემოჲს არს ურეე იქმნას ვარდის ფორცელ. და სორნლ შნ მრ:

ნ შნ აღდგ და ვიდოდე აღმოსკვლით სდა იგი არს სამკალი ფდ ნ მოშახნი მცირედ ო არს არს მოშაკი მშნ შემრწონეუბოლი წარმოკედ და მოკე უღებოროეთა და დაჲიზსითრე ჭირთა შს დიდთა

¹⁾ Эта строчка писана заглавными буквами.

Шатбердскій текстъ.

ფე და ძეშენი ელდეუ არა არინ: ნ ძე წამოკედ და მოკედ: ულო-
ზორეთა: და დავიზამთლ ქირთა შინა დიდთა.

და თთუესა მეოთხესა: წარვედ მათათ ზა ჯავახეთისათა: რა
ვინს თუ სდადთ არს მცხეთაჲ.

და მიკემთხუე მათსა ზა¹⁾

Челишскій вариантъ.

და თუქსა მეოთხესა. წარმოკემართუ მათათ ზა ჯავახეთი(ს)ათა რა
ვინს თრა სდადთ არს მცხეთაჲ და მიკემთხუე მათათ ზა ტბასა
დიდსა გარდადინარესა. რელსა ერქუა ფარავნაჲ. და დავდეკ მრხა
ურდლეუ. ვითხრეუ სარდლი მეთუეზორთგნ. და განუძლიერდი. ძა-
ლითა მით სარდლისათა. და მადლი შექწორუ დნ. და მწუემსნი იყ-
ნეს მსკე ადგილსა. და კემილევიდეს სავამილავსა დამისსა. სამწესოთა
შა მთათა. და ხადელეს ღრთა მთათა. დაწყორღთა. არმაზს. და
ზადენს. და უთქომიდექს შესწირავთა. რეს მოკიდეთო. დილსა
ადრე მიკე და დავქვითხე ერთსა მთგნსა. თრა რისს სოფლისნი
ხართ. თქნ ნ მან მომიგრა მე. ზოგნი დაბით და ზოგნი საფორ-
ცლით. და ზოგნი ქინჯარულნი. და რაბატულნი დიდსა ქლქის
მცხეთისანი სდა ღრნი ღრთბს და მეუენი მეფობენ. მიკესევენ
მათათ ჩრდილეთსა რ დლეუთა ზათულისათა სავსენი მნდეს ჰირირითა (sic).
და თოკლითა სსსტიკითა და შეკძწორდი ფე და ვთქო რ რ
მიმილე სლი ჩი ჩემგნ და მოკილე ლოდი ერთი და დავიდეკ
სსთონაღდ თავსა და გარდასდინელსა მას ტბისსა დავიძინე და მო-
კიდას ჩუქნებით კნი ერთი ჰსავითა. ზომიერი. თმითა ნახურ თმო-
სანი. და მომცა მე წიგნი დაბუქადლი და მრქოა მე ადდეკ და
სწრავით მადართუი ესე მცხეთს. მეუესა წარმადრთსა. და ვიწყე
ტირდილით ვედრებუად მისსა და ვარქუი რ დედა კნი ვარ უნსოჲ და
უმიტარი ვრ მივიდე მე არცა ენაჲ ვიცი თრა რაჲ ვთქა უნსოთა
ნათესეთა თა. მშნ განესნა წიგნი იგი და მომცა მე ვითხვად დაწყ-
რილი იყო ჰრომაელეობ. და დაბუქადლი იყო იჯსსი.

დაწყორღნი იყნეს ათნი სიტყუნი ვა იგი ვლ ფიცრთა ქვისათა.
ვლ სიტყუა:—

¹⁾ Зѣсь въ оригиналѣ недостаетъ цѣлаго листа, но текстъ сохра-
нился въ Челишскомъ вариантѣ.

Шатбердскій текстъ.

და იყო დინებაჲ მისი დასავლით კერძო: და მიუდგუ გზასა მხელსა: და ფიცხელსა: და კინილენ დიდნი ჭირნი: გზათაგან: და შიშნი ძეგეტაგან: გდე მოვიწიე აქა: კინაჲ იგი წყალმან. აღმოსავლეთ. იწყო დინებაჲ:

მიერთგან იყო ლხინებაჲ ჩემი: და ვბოკენ: მოგზაურნი: და

Челишскій вариантъ.

სადაცა იქადაგოს სწრბჲ ესე მონცა ითქმოდის დედაკცი ესე.

ბ: არცა მამკნებჲ არცა დედაკცბჲ. ად თქნ უნი ერთ ხრთ.

გ: წარვედით და მოამწაფენით უნი წარმართნი. და ნათლ სტმდით სწლითა მმისათა და მისთა და სწლისა წისთა.

დ. ნათლი გამოიბრწეინებუბად წმრთთა დბად ერისა შისა ისწლისა.

ე. სადაცა იქადაგოს სწრბჲ ესე სსოფლსა უფლსა სოფლსა ითქმოდეს.

ვ. რნ თქნ შეგიწინარეს მე შემიწინარებს და რნ მე შემიწინაროს შეიწინარებს მოძულსებლსა ჩა:-

ზ. თედ უერდა. მრმ რნ მდის ისმინენ მისსა სიბრძნისა ჭტსა.

ტ. ნუ გემინი მთგნ. რლთა მოსწუჟიდნენ გოტნი თქნი წ სწლისა გერ შემდებლ არიან მწუდდ:

თ. ქტა მრმ მაგდალენლსა ივ წარვედ დედკცო. და ახრე მითა ჩემთა.

ი. სადაცა ქტადგებდეთ სწლითა მმისთა და მისთა და სწლისა წისთა.

და გზ ესე წავიკითხე. ვიწუე გედრებჲ დისა მრთ დ(ა) გწლის კმეუე გდ წწით იყო ჩუტნებჲ ესე და აღვიხალენ თწნი ჩემნი ზწად და მხელი იგი ვაგნე და მისგზ ვითხოვე შეწუნაჲ ჩი ჭირთა შა. და გარდამოსადინლსა მის ტბისსა მოვეუე და წარმეუეპართე. და იყო დინებჲ წყლისა დასავლით კრძო. და მიოდგუ წწლსა მს. და მივემთხოვე გზთა მხელთა და ფიცხლთა და კნახენ ჭირნი. დიდნი გზთა შთგნ. და შიშნი ძეგეტგნ გე არა მოვიწიე სადა იგი იწყო წწლმნ დინებდ. აღმოსავლეთით. მშნლა იქმნა მოლსნებჲ ჩი. და ვბოკენ მოგზარნი და შევემოყსიე მთ და მოვიწიე სანახებუსა ქრთლისსა და

Шатбердский текстъ.

მივიწიე: სხნხეისა ქართლისას: ქლქსა ურბნისისას: და ვინილე ერი უცხოა: უცხოთ ღთთა მსახური: ცეცხლსა: და ქვათა: და ძელთა თაყუანის სცემდეს.

შეუერთა სულსა ჩემსა წარწყმედასა მათსა ზა: და მოკედ ბაგინს: ჭურთათსა: ენისათს: ებრაელებრისა: და ვიუპ მუნ ერთ თთუშ: და განვიცდიდ: ძალსა ამის ქენისას.

და იყო დღესა ერთსა აღიმრნეს: ერთი ძლეურნი და ურიცხუნი სიმრავლითა: მით ქლქით: წარმაკაღნი: დიდად ქლქდ მცხეთად: რა იყო საყდამელი დიდთა მეფეთა: ვაჭრობად და ლოცვად: ამაჲს ღთისა მათისა.

ხ მე წარუქევი მათთანა და მივიწიეთ: ქლქად: ძცხეთად: წიადით მოკუთას კიდსა ზა: დაკდეკით მუნ: და კხედეკით ცეცხლის მსახურსა მას ერსა: და მოკუებასა და ცთომისა მათსა ზა კტიროდე: წარწყმედისა მათისათს: და უცხოებებსაცა ჩემსა კეკლოვად:

თავი: ვ: მოწყუნაჲ: წდისა: ნინო-ესი: მცხეთად აღწერილი: მისივე: სალო-მე: ო-ჯუარმელისაჲ:

ხვალისგან იყო კდ ოხრისაჲ: და საყურისაჲ: და გამოვიდოდა

Челишевский вариантъ.

ორბნისს. და ვინილე ერი ურიცხუა. და უცხოთა ღთთა მსხორი ცეცხლსა და ქვათა და ძელთა ღთად თაყუანის სცემდეს. მუნ შეწოხდა სლი ჩი. და მივე ბაგინსა ჭურთათსა ენისთს ებრაელთასა და ვიუპ მონს ერთ თ-უშ. და განვიცდიდი ძალსა მის ქენისას აწ დღეს ერთსა აღიმრნეს ერთი ძლეურდ. ოურიცხონი მით ქლქით წარმაკაღნი სამეფოდ მცხეთად ვაჭრობად. და ღცვად წე ამაჲსის ღისა მათისა. და წყურალისა. და წარმოკევევი მეცა მათთანა და მივიწიეთ მცხეთად ქლქად წიად კერძო. მოკუთასა. კიდსა ზა დაკდეკით. მონით კხედეკით. ცეცხლის მსახურსა ერსა მოკუებასა და ცთომისა. შა და კტიროდე. ცთომისა მათისთს. და კდ უცხუშბისა და გლხკობისა ჩმისთს. ხ ხვალისა დღე იყო შეაქმნა ოხრაჲ საშხლი და შესამწონებელი. ერთა ურიცხოთა. და კმე. საყურთა ფდთა და გამოვიდა ერი ურიცხოი კა ყუავილოხნნი ზარად და საშინლ იყო

Шатбердскій текстъ.

კრი ურინცხ: ვს ყუაგილასნინი: შაჰნი: და საშინელნი: გამოვიდოდეს: ს მეტლ არღასდა შეძრულიყო:

და ვს უამსცა უამსან სივლტოლად: და მიღამომღკად იყო უღის კანინ და შევლტოდა ვი კაცი საფარველსა ქვეშ: რ გამოსადმი ვიდოდა ნანა დეუფალი:

და ვს განვლო ნანა დედოფალმან: მამინდა: ნელიად. ნელიად გამოვიდოდა ვი კრი. და შეამკვეს ფოლოცი ვი სამოხლითა თითო ბირითა: და ფურცლითა:

და იყო ვს კრმან ქებად მეფისა: და მამინ გამოვიდა მირვან მეტლ: თუალთ შეუდგამითა ხილვითა.

და ვკითხე ჭურისა დედაკაცსა: თუ რად არს ესე: და მან მრქა: ღი ღთთა მათთად უწესს მას: არმაზ: რღ არად არს სხად გარემლ კერზი:

ს მე წარვედ: ხილვად: არმაზისა: და აღივსნეს მთანი იგი დროშითა: და კრითა: ვს ყუაგილითა: ს მე შეუსწრვე ცხედ: არმაზად: და დავდეგ: ხილვას კერზისა მის: ნაზრღსა ვლუღისასა: და ვხედვედი საგურველებათა: და საშინელსა, რა თქუმად ენითა ვერ

Челишскій вариантъ.

ხილვად მთი და ვღ სხად სიმრავლე კრთად გამოვიდა აღორცხელი დედებოთრთ და ყომებოთ და მეფე არღას შეძრლ იყო ჯურეთ და ვს მოვიდოდა იწვეს სივლტლად და მიმორიდება იქით და აქით გზისგნ. და გამოვიდა. ნანა დედული მშნ ნელიადლა გამოვიდა სხად კრი ფღ და შეამკვეს ვი ფოლოცი ბისონითა და მოწყოლითა და სამოხლითა თჯითო სხითა. და ფურად ფურადითა ჭრელითა და იყო უღმნ კრმან ქებად მეფისა. მამინ გამოვიდა მირვან მეფე. თღ შეუდგამითა ხილვითა. ს მე ვკითხე ჭურისა დედაკაცსა თო რად. და მან მრქა ღთი ღთთა უწესს რღ არმაზ დაწყოლი და წარვედ ხილვად მის არმაზისას. და აღივსნეს მთანი იგი დროშითა და კრითა. ვს ყუაგილითა ს მევე შეოსწარ ცხედ. არმაზად. და დავდეგ მხლობლად კერზისა მის. ნაზრღსა ვლღისას. და ვხედვედი საგურველებათა და საშინლსა ხილვას. რისა თქუმად ვერ შემძლებლვბ არს ენად ჩი. ვრ იგი იყო საზარელ. და იყო შიში და

Шатбердскій текстъ.

ეგების. ვრ იგი იყო ზარის აღსაკდელი. შიშით და ძრწოლით: მუჟეთამ მათ და ყლისა ერისამ: და სსზარო დგომამ:

ვისილე და ზეს დგა კანი ერთი სწილენძისამ: და ტანსა მისსა ერუა ჭაჭუ (sic): ოქრომასამ: და ჩაფსუტი ოქრომასამ: და სამკარნი ესხნეს: ფრცხილი და ბიურიტი: და კელსა მისსა აქუნდა კრძალი ლესუელი: რი ბრწყინვიდა და იქნეოდა კელსა შინა რენა თუ: რი შეესებინ თავი თვსი სიკუდიდ განწირის: და იტყუნ: ვამ თუ დასდავაკლო რამ დბსა: დიდისა დთისა ჯრძახისსა: და შერასმეკნეთ სიტყუასა: ებრეულთა თანა: ვინა მკუთა სმენსა ოდენ: დახუდომილ ვიყო: მზის მსახურთა: და რ ნიმე იტყან ურეხნი დიდსა ვისმე დნ ცათასა: და სუ უგუე ზოგოს რამდე სემთანა ბიწი: და მტეს მახული იგი მისი: რლისაგან ეშინის ყლსა ქუნსა. და შიშით თაუნის სტემდეს ყლნი:

და მარჯულ მისა დგა კერში ოქრომასამ: და სახელი მისი განი: და მარცხლ მისა კერში კენდლისამ: და სახელი მისი: ვა: რნი იგი დთდ ქქონდეს მამთა თქნთა ჯრძან ქართლით.

მაშინ ვტიროდე: და სულთ ვითქუემდ: დთისა მიმართ ცთომთა

Челишскій вариантъ.

ძრწულამ დიდი. მუჟთა და ყისა ერისა. ვისლე დგა ვნი ერთი სწილენძისა და ტანსა ერუა ჯაჭოი. ოქრომასამ, და თვსა მისსა ედგა ჩაფსუტი ოქროსა. და სამკარნი უქროსნივე. და თლნი ვს კენდლი და ბიურიტი. და კელსა მისსა აქუნდა კრძალი ვს ელვამ რამ ბრწყინვიდა და იქნეოდა კელსა შს მისსა. რენა რინა შეესბოდის ვს თვა თსი სიკდილად განწირის და იტყოინ თრვამ რამდეს სადა დავაკლე სხო ვსრეთ სადა. სიტყისებრ ელენთასა. სხო რნი იტყოიან. ურეხნი დიდსა ზრცისა დნ. ვამ თო ზოგოს რამ ბიწი ჩამთსა და მტეს მე მახული მისი რისგნ ეშნის ყლსა ქუნსა და შიშით თაყანისცემდეს მს მუჟე და ყნი ერნი მისნი მრჯულებით მისსა უდგა ვნი უქროსამ და სახელი მისი ვაიც. და მარცხნით ვნი კენდლისამ და სხლი მისი. ვაჯამ. რნი იგნი დთად აქონდეს მმთა თქნთა. ჯიპურითგნ ავტირდი მკორჯულად და სოლთ ვითქულს მამას მრთ ცათასა ცომთა (sic) მთს ჩრდილოეთისა დაფრესა ნათლისსა და ზერობსა ბნ-

Шатбердскій текстъ.

მათჳს. ქენისა წრდილომასთა: დაიარჳსას ნათლასას და დაჰქრო-
ბას ბნელისასა:

გუბუჯუჯი მუეუთა მათ ძალ დიდთა: და ელთა მთავართა: წ
ცოცხლიე შთაქთქეს ეშძეს: ვნ მუედარნი ვოვოხეთსა:

და იტუოდეს დამბადებულად ქათა და ძელთა: და სძილენძისა:
და რენისას და რუასსა: გამობერუთ განკედლისა ღთად: თაუქანის-
სცემდეს: ესენი იცოდეს ცისა და ქენისა შემოქმედად.

მაშინ მოვიგსენე: სიტუუაჲ იგი: რი მამცნო: იობენალ ჰატრე-
აქმინ: წნ მამამნ ჩემინ: ვდ ვნ მამაცასა: სრულსა წარგუკლინებ:
და მიწკენად ხარ: ქენსა უცხოასა: ნათესავთა: დგუკელ: ზუეუელ: ხარ.
კადოკელ: რლ არს: კანნი ღთას მუდომნი: მიმომლნი და წინა-
აღმდგომნი:

მაშინ ავიხილენ ზეცად: და ეთქუე: ორ ორ მრავალითა ძა-
ლითა შენითა გუცროუნეს შნ მტურნი ესე.

და ესე არს დიდითა სუფუგომელებითა შნითა: და იქმან რასაცა
იგონებენ: მტურნი ესე და ნაცარნი ქენისანი: ად ნუ უგულებელს
ჰყოფ. წ სატი შნი არს კანნი. რლისათჳს ერთი სამეპისიგანი კაც
იქმენ და აცხოვრე ეი სოფელი.

Челншскій вариантъ.

ლისსა. შეგუბუჯუჯი მუეუთა მთ რლ დიდთა და ერთა მთერთა მისთა.
წ ცოცხლნიე შთაქთქეს ჳჳსთსა. და ეტუოდეს დამბადებულად ქათა.
და ძელთა სძილინძისა და რენისათა. და რულსა მკედლთგნ გან-
კედლსა ღთად. მშნ მოვიგსენე სიტუჲ იგი რი. მამცნო იობენლი
ჰატრიაქმინ წნ მამინ. ვდ ვნ მამაცასა სრულსა წარგუზენი შნ. და
მიწკენად ხარ შნ ქენსა უცხოასა. და ნათესავთა ოცნთა. დრგუკელ.
ზეუელ. ბარკადოელ. რლ არს ფრგოლად კანნი ღთას მუდმნი. მშნ
ავიხილენ თღნი ზცად და ეთქუეი ო მრავალითა ძლითა შითა
გუცროუნეს შნ მტურნი ესე. და არსად თმენაჲ ში დიდითა სოლ-
გომელებითა შითა. და იქმან რასაცა გონებენ. მტურნი (sic) და
ნაცარნი ქენისანი ად ნუ უგულებელს ჰყოფ წ სატი ში არს. რის
თჳს ერთი სამეპისიგანი კაც იქმენ და აცხოვრე ეი სოფელი. და
ამტაცა ნათესავთა მოხედენ. და შეჭრსენ სლთა მთ უკეთრთა. უბი-

Шатбердскій текстъ.

ამითა ნათესავთა მოხედენ: და შეჭრისხენ სლთა ამთ უხი-
ნოთა: სუფელის მშეობებლთა მთავართა ამის ბნელისთა: და მ-
ჩუენე მე ღო: მამისა და დედისა ჩემისაო: მკვალსა ამას: ნაშობსა
მონისა შნისსა: რა იხილონ მაცხოვარებაჲ შინა ყლთა კადეთა
ჭენისთა:

და რათა ჩრდილოჲ ბლუარსა თანა იხარებდეს: და ეს ეხამან
შინ მხლოლსა ღა თაყუანის გცეს ქსე იჯდს მიერ ღთისა ჩნისა
რღსა შენის მადლობით ღბისა შეწირვაჲ აჲ და მს: და მეძმეთა
მათ საუკუნეთა ამენ:

და ვა წამისყოფაჲ თუალისაჲ იყო: დასაკალით: ჭერნი და
ქარნი შეიძრნეს და კმა სცეს ქუხილთა კმითა საზარელითა:

და ახნდა ღრუბელი მოწრაფებ: ნიშან საშინელი: და მოიღო
ნიავმან მზის დასკვლისმან სული ჯვარკული. სიმწარისაჲ: და სიმ-
ყრალისაჲ: მაშინ ივლტოდა ეს კაცი: სოფლად და ქლქად: და ეს
მათ დროჲ: რა შეიქრნენ კაცნი საყოფლად:

და მეეს მოიწია რისხვისა იგი ღრუბელი: და მოიღო სეტყუჲ.
ლიტრისა სწორი მას ადგილსა ოდენ. და დალქნა კერპნი იგი: და

Челишскій вариантъ.

ნოთა სოფლის მშეობებლთა მთერთა შთ ბნელისთა. ად მიჩუენე
მე ღო მშისა და დედისა. ჩნო მკვლსა ამს შნსა უღირსსა და
ნაშობსა მონისა შნისსა. რა იხილონ ესთ კადეთა ჭენისთა.
მაცხრბჲ ში რა ჩრდილოჲ ესე ბლავარსა თნა იხარებდეს და შინ
მხლოლსა ღა თაყნის გცემდენ ქე იჯსს მრ ორისა ჩნისა რღსა
შუენის მადლობით ღბის მტყლბჲ აჲ:-

და ავა წამისყოფასა თღისსა დასაკალით შეიძრნეს ჭერნი და
ქარნი სსტიგნი და კმა სცეს ღრობლთა ქობლითა კითა საზარე-
ლითა და საშინლითა და ახნდა ღრობელი. მოსწრაფე. ნიშან
საშნელი. და მოიღო ნიავმან დასკვლისმან. სლი ჯიროკალ სიმწარ-
ისაჲ. და სიმყრალისა. მშინ ივლტოდა ეს კაცი სოფლად და ქლქდ
და მე ვხედვიდი ეგე უდენსა მს ზარგანკდილეის მთსა ვითხოვე
მადლით დაეცა დროჲ და შეიქრა ყლი სყოფლთა შა თსთა. მეუ-
სკოლად მოიწია რისხვისა იგი ღრობელი მცირე და მოიღო სეტ-

Шатбердскій текстъ.

დათქანა: და დაწყოლინა და დაარღვნა ზღუდენი იგი ქარძან სს-სტიკენ და შთაყარა იგი კლდესა რღსა იგი თქნცა ქსედედით სხუ არა 1).

და თქოჯა მეფემან. ცრემლით: ჭე ჭე: რაჲთმებოჲ სოჯათ: სთახანოჯ: რასოჯლ: ფსარ ზად: ხ თარჯმანებოჲ: ესე არს 2): მარ-თაღსა იტყუ: ბედნიერო დედოფლო: და მოციქლო მისა ღთისაო. და ვა დასცხრა: რისხუაჲ იგი გამოკუდ კლდისა მისგან: ნაპრალისა: და კბოკე თუალი იგი ბივრტი: აღვიღე და წარმოკუდ: წინა კერძო დასასრულსა მის კლდისასა სდა ძუელ ქლქი ყოფილ იყო და მას ადგილსა ყოფილ არს ციხს:

და მუნ დგა სს შუენიერი: ბრინჯისაჲ: მალაღი და რტომრ-კალი: მოკუდ ქუემს სეს მას: და გამოვინიშს ნაში იგი. ქქს: ჯ.ჲ: და კიდოცეკედი მუნ ექუს დღს:

Челишскій вариантъ.

ყუაღ ლიტრისა სწორი მს უდენ ადგლსა და დაღუწნა კერძნი იგი დათქანა და დაწყოლინა და დაარღუენა ზღუდენი იგი ქარძან სსსტიკენ. და ჩაყრნა კლდესა მს. რღსა თღნი თქნნი სედედეც 3) და თქა შფემენ (sic) ჭე ჭე ესრე: რასათჯიმე სჯას. თახანოჯ. რასოღ. ფსარაჯდ. სსჲ ენაჲ. და ვა 4) დასცხრა რისხუაჲ იგი გამოკუდ კლდისა მისგან ნაპრალისა და კბოკე. თღი იგი ბივრტი. აღვიღე და წარმოკუდ. წინა კერძო. დასაღლსა მის კლდისას. სდა ძუელ ქლქი ყოფილ იყო. და ციხე. დადგა მონ ხე ერთი შუენიერი ბრინჯისა მღლი და რტო მრავლი ხ მიკუდ ქუემსე სეს მს და გამო(ვ)ისასხე ცხოვლს მეფელი ჯი ქსი. და კიდოცეკედი მონ შა. ექუს დღე. და

1) Тутъ въ Шатбердскомъ сборникѣ недостаетъ одного листа. Въ Челишскомъ вариантѣ недостающаго тутъ текста тоже не находимъ, хотя недостатка въ листахъ нѣтъ, и дефектность текста не обозначена. Очевидно, недостающій текстъ отсутствовалъ и въ томъ оригиналѣ, откуда списанъ Челишскій вариантъ.

2) Эти двѣ строчки написаны заглавными буквами.

3) Далѣе этого пропускъ текста, который наблюдается въ Шатбердскомъ сборникѣ, въ нашемъ вариантѣ даже не отмѣченъ, и слѣдующее слово слѣдуетъ въ строку за этимъ словомъ.

4) Эти два слова повторяются въ текстѣ.

Шатбердскій текстъ.

ოდეს იგი გამოხუდით სიმრავლქ ერისაჲ: და ეძიებდით ღმრთა მათ რლთა ვნებაჲ დაჰბადეს და არა ჳპოკნით: მაშინ მე მუნ ვიყავ ო დღლქ იყო მექქსლქ. თთჳსაჲ მის ოდეს იგი ეკმანუეულ: თაბორს მამისა სატი ასუენა: თავთა მათ ცნოეულთა: და თავთა მათ მიცნალებულთა:

მაშინ მოვიდა დაჲ ესე ჩემი შროშანა: სუფლქ ქალი: მიხილა: და მოიყვანა ბერძლ მეტუეული დედაგაცი: და მკითხა ყი გზაჲ ჩემი:

მაშინ ვხედეკდ მე თჳსლთა მისთა ცრემლთა დინებასა : უჩხობებისა ჩემისათჳს:

ოდეს ცნა ყი საქმლქ ჩემი: მაიმულა: წარყვანებაჲ ჩემი სუეედ: Ⴎ მე არა ვინებე და იგი წარვიდა: და მესამესა დღესა ჩამოკედ ქლქად მცხეთად: და მივიმართლქ სამოთხესა მას მეფისასა:

და მირახეკდ კარსა ჴს სამოთხისისა: იყო სახლასი მცირლქ სამოთხის მტეულისაჲ და შუარახეკდ შინა: ჳდა ესე დედაგაცი ანასტოს და ვა მიხილა: აღდგა და შემიტვობ მე ვა მცნაიერმან: და მეკობარმან:

Челишскій вариантъ.

უდეს იგი გამოხულდით. სიმრავლე ქლქისაჲ და ეძიებდით ღმრთა მთ თქონთა რლთა ვნებაჲ დაჰბადეს და არა ჳპოკნით დაწუეოლნი იგი მუნ მე მანდა ვეჳ:— Ⴎ თულქ იყო მექქსე. და დღე იყო მექქსე თრისა მის. ეგრეთეე უდეს იგი ეკმანოულ. თაბორს მამისა სატი უხულქნა თვთა მთ ცნოცლთა. და თვთა მთ მომკდრთა. მუნ მოვიდა ესე ჩი სუფქლი შროშანა და მოიყვანა დედეკი ბერძლ მეტუელი. და მკითხა ყი გზაჲ ჩი. და მე ვაუწეე ყი გზაჲ და საქმე ჩემი. მუნ ვხედეკდი თლთა მისთა ცრემლთათა საგსეთა. უცხოებისა ჩემისათჳს. და მაიმოლებდა წარყვანებად. Ⴎ მე არა ვინებე და მეორესა დღესა ჩამოკედ ქლქად მცხეთად. და მივიმართე სამოთხესა მას მეფისასა ვა მივე კარსა მას სამოთხისისა. ვპოვე სხლი მცირე მტეულისა. და შუარახეკდ შინა ჳდა ესე დედაგაცი. ანასტოს რუს მიხილა აღდგა და შემიტვობ. ვა მცნაიერმან. და დამბნა ივერენი ჩმნი და

Шатбердскій текстъ.

და დამბანსა იყრანა ჩემნი: და მცხორა ზეთი: და დამიგო ტრანკეზი:
და ღვინო და მანოელა მე: ჭამად და სუმიად: და დაჟუჯ მანთასა:
ცხრამ: თთულ:

ესე იყო უშვილო: და ზრუნვიდა ევე: და ქმარი მაცისა:
ჩუენებით ვხედვედ: მოვიდა ვანი ნათლისა იყრი: და მრჩა მე: სამო-
თხესა შევედ ნამეთა ქუეშ: ბაბილოთა: ადგილი არს მცირე: საყუარ-
ელად: შემზადებული: მიწა ალილე ადგილისა მისგან: და შესკამბ
კრთა მავათ: და ესუას შილი:

ნ მე ვუჯე კერტ: და ესხნეს: ძეგბ და ასრულებ მრავლად:
რღსა ესე თუთ ჰხედავთ: და მათუე დღეთა შინა ორგზის და სამგზის
ვინილ: ჩუენებსა შინა მცირედსა მას მირულებსა: ჩემსა მუკლთა ზა.

მოვიდან მივინველნი ცისანი: შთავიდან მდინარესა: დაიბან-
ნან: და მოვიდან სამოთხესა მას: და ბაბილოსა მას: მოისთუ-
ლებიდან: და ყუავილსა მას მოვიდან: და მოწუდე ჩემდამო
დალაგებდ: რეცა ჩემი არს სამოთხს იგი:

Челишскій вариантъ.

მცხორა ზეთი. და მომრთა ზარი და ღვინო. ნ დაჟუჯ მისთნა ცხრამ
თულ ნ დედაკვი ესე იყო უშვილო. და ფედ ზრუნვიდეს იგი და
ქმარი მისი და ვინილე დამესა ერთსა ჩუენებით მოვიდა ვინმე. კრთ
ბრწუნვლე ნათლისა და მრჩუა მე შევედ სამოთხესა მკას შა და
ნამოთა ქუეშე ბაბილოთა მონს ადგილი არს მცირე. საყუარელად
შემზადებოლი. მიწა ალილე ადგილისა მისგან. შესკამე და ესუას
შილი. და ვუჯე კერთ. და ესხნეს მს ძეგბ და ასრულებ. მრკელ
რღსა აწ თლნი თქნნი ხედვენ. მთუე დღეთა შა ვინლე. ჩონებსა
შა. მცირესა მს მირულებსა ჩემსა. ორგზის და სამგზის. იყრათ
რამ ჩემთა ზა მეძინა. მოვიდან მივინველნი ცისნი. და შთავიდან
მდინარესა. დაიბანნისა (sic) და მოვიდან სამოთხესა. შა. მს და
ბაბილოსა მოისთლებიდან. და უღსა მს ყუავილსა მოვიდან. და
მოწუდე ჩემდა მომრთ დღდებიდან. რეცა თა ჩემი არს სამოთხე.
გარემომადგინა ვლკლით. და შუენიერ იყო ხილვამ იგი მთი.

Шатбердскій текстъ.

გარბმომდგომან: უღაველით და კობუდ ჩემდა მომართ მრავალ
ფერად: და შუენიერად იყო: ხილვად იგი მათი: და მრავალ გზის
იყო ესე: და უთხარ ესე დასა ჩემსა ასულსა: აბათარისსა ¹⁾.

მომიგო და მრჭა მე მან: უცხოვო. და აქა არა ²⁾ შობილო
ტყუეო და ტყუეთა მკსნულო უწეო წ შხწ მთაჲს ახალი იგი
ჟამი და შხ მიერ ისმეს: ჰამბაგი იგი ძუელი: მამათა წნთა ნაქმარი,
ზრცისა მის გაცისაჲ: უბრლოჲსა სისხლისაჲ: უსამართლოდ: და-
თხუვისაჲ: რომლითაცა ქმნა ღწ ჰურათა სირცხული: ცისკიდეთა
განბნუჲაჲ: მეფობისა დაცემაჲ და ტამრისაჲ მის წდისა მოღუბაჲ:
ერისა მის უცხოჲსა მოგუბაჲ: და თჳსად წოდუბაჲ: და ღბჲ: მათა
მიცემაჲ:

და კლდ თქა: იწმ იწმ: ვრ განგომარტყან შვილნი შენნი: და
შეიკრებ უღთა ცისკიდისა ნათესაეთა: ფრთეთა ქუეშტ შენთა: აჰ
ესერა აქაცა მოსრულ არს: დედაკაცი ესე და შეცვალეს: ვი წესი
ქენისაჲ ამის: და მომეჭრა და მრჭა:

Челишскій вариантъ.

მრველგზს იყო სლვად ესე. ჩემდამო და უთხარ ესე დასა ჩემსა.
სიდონიას. ასოღსა აბათარისსა წ მან მრჭყა ტყუშტო და ტყშტო
მკსნლო. ოუტსუ (sic). და აქა შობილო. აწ უწეო წ შხ შრ მთაჲს
და შხ ძლით. მოსმას ჰმბუი. იგი ძუელი მმთა წნთა ნაქმარი.
ზრცისა გრცსა ზს სისხლისა: უბრლოჲსა დათხუჲაჲ. რინა ქმნა ღწ.
ჰორათა სირცხოლ. და ცისკიდეთა განბნუჲაჲ. მეფობისა შთისა. და
დაცემაჲ ტამრისა მის წისა. წ ერისა მის უცხოჲსა მოწოდბჲ.
ღბისა სოკონისაჲ შთდა მიცემაჲ. ესე წწულოთა და კდ თქა იწლმ.
იწლმ კდ განგომარტყანა ფრთენი შნნი. და შჰკრებ ვთა ცისკიდეთა.
ფრთეთა შთა ქშე. აჰ ესერა აქაცა მოსრლ არს დედაკაცი ერთი წ
ამინ შეცვალეს ვი წესი ამის ქენისაჲ. და კდ მომეჭრა ჩემდა და

¹⁾ Здѣсь въ оригиналѣ внизу на полѣ имѣется замѣтка заглавными буквами и киноварью: ესე დედაკაცი იყო სიდონია მწუტ წისა ნინოასი რწ ესე ჟო აღწერა.

²⁾ Это слово я добавляю, въ оригиналѣ не имѣется.

Шатбердскій текстъ.

ჩუენებაჲ შნი არს ესე: წ ადგილი ესე სამოთხისაჲ შნი მიერ
აქმნეს: სამოთხე სადიდებულად ღთისა: რწლისაჲ არს დბაჲ აწ და
შდს და ოკნი ოკნე ან.

თავი ზ რნი აღწერა დედაკაცმან: ჰო-ჯროიამან: სახე-
ლით: სიდონია: ასო-ჯლმან: აბიათარ: მღდელისამან:

და იყო ოდეს მოხედა ღწ წყალობითა: ქენასა ამს დავიწყე-
ბულსა: ჩრდილოაღმოსავლეთისა: კაკასიანთა: სომხეთისა მთეულსა: რწლსა
მთანი დაეუარნეს: ნისლსა: და კელნი ანძურსა ცთომისა: და უმეც-
რებისა: და იყო ქენა ესე ჩრდილო: მზისაგან სიძარტლისა მისა
ღთისა: მოსლუისათჳს და ცხოებისა: კან სახელი ერჭჳს სიძარ-
ტლად ჩრდილოა.

არაჲთუ ამის მზისა: ნათლისაგან დაკლებულ იყო ანუ აწ არს
დაკლებულ მისგან: ენი ცასა ქუემს მყოფი იხილავს: და უღლს ჰხედავს
იგი და რწლსა სიციხითა: მიწრიდის ნათლითა უღლსა ადგილსა მისედის.

ესე არს თუ: ამისათჳს ერჭჳს ქენსა ამს: ჩრდილო: ად იუენეს
ესოდენნი წელნი: და ესთენნი ნათესაენი: ნოკესითგან: და ებერსითგან

Челишскій вариантъ.

მრჭჳს ჩუენბაჲ შნი არს. მსგავს ჩუენებსა. იაკობისსა. წ ადგილი ესე
შნი მრ აქმნეს სამოთხე უამ.

თავი. აღწერა დედაკაცმან სიდონია. ასო-ჯლმან
აბიათარისმან.

და იყო ოდეს იგი მოხედნა ღწ წყალობით ქენსას დავიწყე-
ბ(უ)ლსა ჩრდილოაღმოსავლეთისა მთილოლეთისთა. და სომხეთისა და
სდ უნსა სამეფოსა. რწლსა მთანი დაეუარნეს ნისლსა. და კელნი
აღმოსავლეთისა. ცოდავისსა. და იყო ქენაჲ მზისგან სიძარტლისა დაკლე-
ბოლი დაკლებილი ქს მისა ღწისა მოსლუისათჳს და ცხოებისა კან
სახელი ერჭჳს. სიძარტლად ჩრდილოა. არა თო ამს მრკესა ცისსა
დაკლებულ იყო რნი აწ არს რწლ უღლი ცასა ქმე მყოფი იხლავს. და
ხედავს წ ამისთჳს ერჭჳს ჩრდილოა თო რაოდენნი უამნი და წელნი
და ნათესაენი გარდაჰედეს ადამისთგან ნოკესმდე. და აბრამისსა. მს

Шатбердскій текстъ.

და აბრაჰამისითგან: და მუნ შინა იყო იობ ახსნაური განცდილა განმ-
ცდელისაგნ ჳნ იოსებ მოსტ ისუ: მღვდელი და მსაჯულნი: და
შემდგომითი შემდგომად. რი იგი ვიცით: სმენილი წიგნთაგან: სად-
მითათა:

კარდაკდეს ქსის მოსლვადმდს: წელი: წმ: შობითგნ ქსით
ვე ჳრცუმადმს: ლგ: და ჳრცუმიითგან ქსით: ვე კოსტანტინე
ბერძენთა მეფისა: მონათლვადმდს: ტონ: და ათოთხმეტას წელს
შემდგომად მოიკლნა: ქუნასა ჩნსა ქადგი ჳეშმაბიტუბისაჲ: ნანო:
დედოფალი ჩნი ვს ბნელს შინა მთაუბი რაჲ აღმოკვდის: და ცის-
კარი აღიღის: და მისა შემდგომად: აღმოკლნ: დიდი იგი მიუღობელი
დღისაჲ. ეგრეთ იყო ცხორებაჲ ჩნი ქართულხო:

წ [კვ]ქცოდეთ ნათელსა და მკვდრ ვიყენით ბნელსა. ვან-
რებდით შუებითა და ვიონჯობდით გლოკასა რლისა ნუგეშინის მცემელ
არა იყო: ვმსახურებდით სამს დაბადებულთა: და არა დაძაბებულსა:

ქერობინთა ეტლთა ჳნ მჯდომარისა წილ მთათა ძაღლთა
თაუნას სცემდეს მამანი ჩნნი: გუბასა და გარეზანსა: და მას ჳნ
არა იყო არცა ღრ. არცა მოსტ არცა ნიში მათა: ად კერზნა ქი-

Челишскій вариантъ.

ეს შა იყო იობ. განცდილი. განმცდლისგნ. ვს იობ. ჳარონ და
მოსე. იუნეს მღვდლებრ. და მსაჯრლებრ. ჩამოწეებით. რი იგი
ვიცით. სმენით და წიგნთგნ ეანგილეთაგნ სდოთა. კარდაკდეს ქს
მოსლვადმე წელი. ხოთი ათას სთასი. და ქს ჳრცუმიითგნ ვე
კოსტანტინეს მეფობამდის. და ბერძენთა მონათლვადმე. სამას და
ათორთმეტი წელიწადი. და ათოთხმეტას შემდგომად. მოკვლნა ქუნასა
ამს ჩნსა ქადგი ქტი ნანო დედოფალი ხემე ვს ბნელს შა მთაუბი
რი არს ცისკარი. და ნათობნ. და მისა უკანა აღმოკლნ დიდი იგი
მიუღობელი დღისა და განმანათლებლი ჩნი. ესრეთ იყო ცხრბე ჩნი
ქართულხო. წ ვიქცოდით ნათელსა. და მკუიდრ ვიყენით ბნელსა.
ვიბრბდით შუჭბითა და ვიონჯობდით შუჭბისა გლოკისასა. რისა ხო-
გეშინის ცემაჲ არა იპოვა. ვმსახურებდით დაბადებულსა და არა დაძა-
ბებულსა ქერობინთა ეტლთა ცით მთათა ძაღლთა თაყრანისცემდეს
შში. გუბასა. და გარეზანსა. რლსა ჳნ არ იყო არცა ღრ და

Ш а т б е р д с к и й т е к с т ь .

სანი უსულონი:

წ ამას ქენსა: ქართლისსა იყენეს ორნი მთანი: და მათ ზნა: ორნი კერენი: არმაზ და ზადენ. ორნი იენოსდეს სოლმურლობითათასსა სუელსა: ყრმისა ზირმშოაღისსა: არმაზ და ზადენ: და შესწირავად უხნდეს მშობელთა მათთა: მსხუარზლად: კრმცა ოკე არა იყო სიკუდილი: და ესე იყო მოაქამდ:

წ იენეს კერენი სხუანიცა საძეოანი: გაცი: და გა: და შეიწირვოდა მათა ერთი სუტს წუელი ცენსლითა დაწუევად. და მტუერი: გარდაბნეკად: თავის კერზისსა:

და ამის ყლისა შემდგომად: თხრობსა გათხრობ მამისა ჩემისსა: ოლი წიგნთაგან ვიცი ვითხვით: და მამის ჩემისაგან: თხრობილსა:

ოდეს იგი მეუობდა ჭროდე და მოგუესმა აქა: ვდ სპარსთა ოქმი: დანიურესო: გლოვისა წიგნი მოკწირა ყლთა ჭურათა მომართ ქართლისათა.

მცხეთელთა მკვდრთა: ბოდელთა მღდელთა: კოდისწაროკელთა მწიგნობართა: და სობის განხელთა თარგმანთა: ვდ ათორმეტნი მეტნი მოკიდესო დანერობად ქენისა ჩნისა და ყნი შეიძხეს

Ч е л и ш с к и й в а р и а н т ь .

არცა მოსე ად კერენი ქიონი. წუეოღნი:-

წ ამას ქენსა ქართლისსა იენეს ორნი მთანი ზნ ორნი კერენი. არმაზ. და ზადენ ონი იენოსდეს სოლმურლობითათასსა სოელსა. ყრმთა ზირმშოათასა. და მსხუარზლ უხნდეს შესწირავად. მშობელთა მათთა. ვე ოკე არა სიკოდილი წ. იენეს კერენი სხუანიცა საძეოანი. სწლით გაცი. და გაცა. და შეიწირვოდა მთლა ერთი სუეე წოლი. ცენსლითა დაწუევად და მტუტერი თავის გარდაბნეკად. კერზსა შს და ამის ყნისა შდ თხრობსა გათხრობ მამის ჩნისსა. ო წიგნთაგან თუთ ვიცი. ვითხვით და მამის ჩემის თხრობითა უდეს იგი მეუობდა ჭროდე. და მოგუესსა ვდ სპარსთა ოქმი დანიურესო. თორმეტნი მეტნი მოკიდესო. და გლოვისა წიგნი მოიწია. ყთა ზნ ჭრათთა. და ქთვლთა მცხეთელთა მეუიღრთა. და ბოდელთა. მღდელთა. კოდის წყაროელთა მწიგნობართა. და სოფის განელთა.

Шатбердскій текстъ.

სიელტოლით შეწევნად მათა:

ნ შედგომად მცირედრტ მოიწია სსღ ღაღადისა: ნუგეშანის-
რემისაჲ იტმით; ეღსა ქენსა ვდ სზარსნი იგი: არა დაზერობად
ქენისა მოვიდეს: ად აზურისა და საკერეკელისა წილ: და საგზელისა:
აქუნდა ოქროჲ ყუთული: მური მწრთელ მკურნალი: წელულისაჲ: და
გუნდრუგი: სულ ჭამოჲ:

ესე ეღსა მკედარსა მათსა და თვთ მეყუთა: თითო სატვრთა
აქუნდა: და ეძებდეს ყრმასა ვისმე ახლად შობილსა: მესა დაკითხისა:
რცა ზოკეს მწირი ერთი. მწირისა დედაკაცისა ძტ: უყამოდ შო-
ბილი. უადგილოსა ადგილსა ვა აქუს ხუეულებოჲ გარტმდგომთაჲ:

ესენი მის ყრმისა მოვიდეს და თაყუანის სტეს და ესე ყი
ძლეენი მისა შეწირეს და მთაჲ გარდაუღეს და წარვიდეს მძღლობით:

აწ ნუ გეშინნ ჭურთანო მე ჭეოლდე: ვეძებდ: და არა კბოვე:
ყრმაჲ იგი და არცა დედაჲ მისი:

ად აწ წარვიმართო მახელი: ეღსა წულსა ზედა ორით წლით-
გან და უდარესსა: და მოწუდეს იგიცა მათთანა: აწ გულდებულ იუ-

Челишскій вариантъ.

თარგმანთა. და ესრთ შეიძინეს ენი სიელტოლად.

ნ მცირედთა დღეთა შდ სსღ ღაღადისი მოიწია იტმით
ეღსა ქენსა ვდ სზარსნი, არა დაზერობად მოვიდეს ად აზურისა
და საკორკელისა და საგზელისა ნაწილისა ნაწილი აქუნდაო. უქროჲ
ყოჯითლი და შროი. მსწრალ მკურნალი. წელლისა. და გონდრუკი
სოლ ჭამოჲ. ესე ეღთა მკედართა მთვრთა და თვთ მეყუთა თვი-
თო სატუიერთვი აქუნდაო. და ეძებდეს ყრმისა ვისმე. შობილსა
მესა დთისსა რცა ზოკეს მწირი ერთი მწირისა დედაკაცისა შკლი
მე უყამოდ შობილი. უადგილოსა ადგილსა. ვა აქოს ხუტლებოჲ გარე
მდგომთა კაცთა ესე მის ყრმისა მივიდეს და თაყუანის ტეს და ესე
ეღი მისსა შესწირეს და მთაჲ გარდაუღეს და წარვიდეს. მშნ ჭჭა
აწ ნუ გეშინნ ჭეოთანო მე ჭეოლდე ვეძებ. და ვე(რს) ვევე ვერცა
ყრმაჲ და ვერცა დედაჲ მისი. და არცა იგი ძღუტნი. ად წარვიმართო
მახული ეღსა ვა წოღსა ურით წლითგან და უდარესამღი. რა
მოსწუდეს იგიცა მთ თონა აწ გულდებოლ იყუენით. წ უცნებით იყო

Шатбердскій текстъ.

კნით: წ უცნებით იყო ესე უნი: ამისა შეძღვრამად გარდაცდეს
 წელნი: ოცდაათნი: მოწერა ანა მღვდელმან იწმით: მამის მამისა სე-
 მისა ოზიამისა: ვდ იგივე ყრამა: რლისა: სმარსთა მეფენი მოსრულ
 იყნეს მღვნითა: იგი ყრამა: განსამწმწმდილ არს სსომისა ჭასაკისსა
 მოწვეწულ არს: წყალსა მას იორდანისსა: წაქარაძის ძისა: განვი-
 დოდეს უწნი ნათესავნი იწმისანი: და შნი მამის დედის ძმა
 კლიოს თანავე იყო:

და აჭა ესე რა: ცამ ქუნდა და ქუნდა იძროდა მთანი: ჭკრთუ-
 ბოდეს: ბორცუნი იმღერდეს: ზღუა და: წყალნი აღმართ დიოდეს:
 წაქარაძის ძე ივლიტოდა: და ჩნ ულთა წარი შეძრწუნებოსა და გუ-
 ეცა და ერისა სიმრავლისათჳს დავიდუმეთ სქმეს ესე: რი იყო
 სამწ ცხად საუკუნითგან ღთისა თნა:

და მეოთხესა წელსა: გამოკდა ბრძანებამ იწმით ჭკროდე მე-
 თისგან: ვდ ულთა მეთა იწმისათა განბნეულთა ულსა ქუნასა.
 ისილეთ ერთი ღი და იგულეთ და ისმინეთ: ერთი შუგული და ის-
 წაკეთ ერთი სიტყვა მოსესი: რი თქა რნ ქუნასა წა თქას
 ღთად თავი თვისი: ძელსა დამოკვიდენ: და მერმე თქა წყუულ იყენ
 უნი რი დამოკვიდებულ იყოს ძელსა:

Челишскій вариантъ.

უღი. ამს შა გარდაჭკდა წელი. ოცდა ათი. მეწერა იწმით წიგნი
 ანა მღვდელმან, მამის მამისა ჩნსა უზის. იგივე რლისთს სმარსნი
 მეფენი მოსრულ იყნეს მღვნითა იგი სსმე ყრამა გაზრდილ არს.
 და ჭასაკსა ზომისსა მოწვეწილ არს. წყალსა მას მდინარესა იურდა-
 ნესა წაქარაძის ძისგან სათლ ილო და განვიდოდეს უნი ნათესავნი
 იწმისანი, და შა მამის დედისა ძმა კლიოზ თნა იყო. აჭა ესე რა
 ცამ ქონდა და ქუნდა იძროდა, მთანი ჭკრთუბოდეს. ბორცონი.
 იმღერდეს ზღუა და წყალნი აღმირ ღუწოდეს. წაქარაძის ძე შემინდა.
 და ივლიტოდა. და ჩნ უთა წარი შეძრწუნებოსა. და გუეცა. და ერისა
 სიმრავლისთს დავიდომეთ. სქმე ესე სრენითგან. და მეოთხესა წელსა.
 გამოკდა ბრძნებამ ჭკროდე მეთისგან. ისმინეთ უთა მეთა იწმისათა.
 განბნეულთა ულსა ქუნასა. ისლეთ ერთი ღი. და ისწკეთ ერთი
 სიტყვა მოსესი. რლ თქა. რნ თქას ღთი ქუნასა ძელსა დამო-

Шатбердскій текстъ.

აწ ესე რა აღდგა კაცი ერთი: და სახელი მისი იჲ თავით
თვისით ჰსადის დან მამად: და რეცა თუ არს იგი თვით ეს დნი:

მოკედით ყლნი სიკუდილსა მისსა: და აღვასრულეთ მცნებამ
ღმე: და მოსტსი:

და წარვიდა აქამთ მამის: დედის ძმამ ჩემი კლიოს კაცი მოხუ-
ცებულნი: და ესუა მას დედაჲ: ტომისგნ კლი მღდელისა. და ესუა
ერთი ს დაჲ კლიოს:

კეკდრებოდა დედაჲ ძესა თვისსა და ეტყოდა: წარკედ შვილო
წოდებსა მეფისსა: და წესსა სჯულისსა: ს რლსა იგინი განი-
ჭრასკენ. ნუ შეერთვინ ცნობამ შენი მას ყდვე ნუ შვილო ჩემო:-

რ სიტყვამ არს წნწულთამ და იგავი ბრძენთამ: საიდუმლოჲ
არს დაივარული ჰურიათაცან: ს წარმართთა ნათელ: და ცსორება
საუკუნო:

და წარვიდა: კლიოზ და ყნი ჰურიანი ქართლით და აღესრულა:
ვიკე რი აწ ვიციით ნანოჲს მიერ კვანკულეთაცან ქტს მრ:

ს სამოსელი იგი: ჰხუდა ამს ქენსა წილით: და წარმოიღო
კლიოზ:-

Челишскій вариантъ.

კეიდე. კდ თქა წყეულ იყენ ყი რი დამოიკიდოს ძელსა. აჲ ესრს
აღდგა კცი ერთი რისა სახელი მისი იჲ. თვით თსით ხადის დნ
მამად. და რეცა თო არს იგი თვით ეს დნი. მოკედით ყნი. სიკუ-
დილსა მისსა. და აღვასრულეთ მცნებამ დნისა. და მოსესი. და წარ-
ვიდა. კლიოზ. მამის დედის ძმამ. ჩემი იყო. კცი მოხონცბელი და
ესუა მს დედაჲ მცნთლი. ტომისგნ. კლი მღდლისა. და ესუა
ერთი დამ. და კეკდრებოდა. დდაჲ ძესა თსსა. და ეტყოდა. წო-
დებსა მეფისსა და წესსა სჯულისსა ს რლსა იგი განიჭრსკენ. ნო
შეერთვინ ცნობამ ში მს. ნო შვილო ჩემო ნო. რ სიტყვამ არს
წწულთა. და იგავი ბრძნთა. საიდომლოჲ დაივარული. ჰურიათგნ და
წარმრთა. ნათლი და ცსრბამ სოკონამ. და წარვიდა კლიოზ და ყნი
ქართულნი. და აღესრულა ყლი აწ რლი. ვიციით. ნინოს მრ კვან-
კილთგნ.

ს სამოსელი იგი ხუდა ქართლთა. ჰურიათა. და წარმოიღო.

Шатбердский текстъ.

ნ დედასა მისსა გჳს ესმა გჳ: ოდეს ზასანიემს ჳჳს ზჳს სამშ-
ჴგაღს: დასტა გუერი მჴედღისაჲ იზჳს: აჴა ესმა გჳ: და იკრხნი-
აღს: მჴარედ: დედაგანმან მან და თჴა: მშუღობით მეფობაჲ ჴური-
თა: ო მიაჴვლით თავისა მაცხოვარი. და მესხული: და იქმნენით
ამიერიტგან მტერ შემოჴმედისა:

ჳაჲ თავსა ჩემსა: ოღ აზა წინარტ მოგუგედ: ო ტესა ესე არღარა
სმენილ იყო და არტა გინი უგუნაჲასრტ დავრნი: ოღმტა მესილჳა:
ნათელი გამობრწეინებული წარმართთა ზჳ და დბჲ ერისა იზღისაჲ:
და ამას სიტყუასა ზჳ შეისუენა: დედაგანმან მან დედამან ელიო-
სისმან:

ნ ამან ელიოზ: მოიღო გუართი იგი მაცხოვრისა იჳ ჴტსი
მცხეთად: სხლად წნდა: და ისილა ო მომეღარ იყო დედაჲ მისი:
ამას სიტყუასა ზჳ: ნ დაჲ მისი მიეგებოდა: შესუარული ცრემლითა:
გჳს სისხლითა და მოესჳა ეუღსა მძისა თჳსისასა: და მოუღო სამო-
სელი იგი იჳღსი და შეიტებო მკერღსა თჳსსა ზჳ და მწრაფელ სუღნი
წარტკდეს. სამითა ამით სამწართა: სიკუდილითა დედისაჲთა. და
უტტეს ტკივილითა სიკუდიღსა ზჳ ჴტსისა: და სურვილითა მის
სამოსღისაჲთა:

Челишский вариантъ.

ელიოზ ნ დედას ელიოზისსა ესმა გჳ იზღმით. მცხეთად უდეს
იგი ზასანიემს ჳჳს ზჳს სამსჴღსა დასტა. გოერი მჴედღისა. გოლ-
გოთა აჴა ესმა. და იკრხნიაღსა დედაგანმან და თჴაჲ მშუღობით
მეფობრა. ჴრორითა. ო მიაჴვლით. დი კრტითა მოსრღი და მაც-
ხრი და იქმნენი მტერ შემოჴმედისა. ჳაჲ მე საწუღობღსა თავსა ჩემსა.
ოღ არტა წინარტ მოგუგუღ ოღმტა გჳჲ ესე არ სმენილ იყო ჩემდა.
და არტლა გინი უგანარე ოღ აზა მესღა. და აჴა აწ გამობრწეინე-
ბად წარმართთა ზჳ დბჲ იზღისა. და ამს ზჳ შეის(უ)ტსა დღმნ
ელიოზისმან. ნ ოჳს მოიღო ელიოზ. გუართი იგი ჴსი მცხეთა
ს სლად წნდა და გჳ ისილა ო მომეღარ იყო დღდა. მისი. ნ ამს ზჳ
მიჴებოდა დაჲ. მისი. შესუარილი ცრემლითა გჳს სსხლითა. და
მუტსუთა ეღსა მძისა თსისსა და მწრაფელ გამუღო სამოსღი იგი.
იჳსი და შეიტებო მკერღსა თსისა. და მწრაფელ სღნი წარტკდეს.

Шатбердскій текстъ.

მამინ იყო შოგოთი დიდი მცხეთას შინა მუჟეთაჲ და მთავარ-
თაჲ: და ყლისა კრისაჲ: და ისილას მუჟემან ამასჯარ: სამოსელი იგი
იჯდისი: და უნდა წარლებჲ მისი: წ შარსა მას წა დედაკრისა მუჟ-
დრისა: კელთგდებსას შუშინდა: და კერ იკადრა:

წ კლიოზ: დაჰმარსა დაჲ იგი თვისი: და კელთა მისთა აქუნდა:
სამოსელი იგი და არს ადგილი იგი: რი ღწ იცის: და იცის დე-
დამან ჩემმან ნინო: და არა იტყვს რ არა ჯერ არს სიტყუად აწ.

არამედ ესე წ კმა იყუნ: ნინოჲს მოწაიუეთათვის: და ქმს
მორწმუნეთა: რ მახლობელარს ადგილი იგი ნამუსა მას ლიბანით
მოსრულსა. და მცხეთას დანერგულსა.

თვნიერ ესე მესმა. მამისა ჩემისგან: არს სსჯცა ძლითა
შემოსილი მრჩობლი იგიცა ხალენი: ელიამს ამას ქელქის შინა: კელთა
ჩნთა სჯუერთხეველისა სამტვიცესა ქუემწ: ქვითა შინა უღბოლეულად
კე ყამადმდ მისა რ მრავალგზის მამარა მე დედამან ჩემმან ნინო
მამისა ჩემისა მიმართ: რა გამოკუსწულილო ადგილი იგი სამოსლისაჲ
მის გუელითად. წ მან ესთენ დაღვა ნაწილი ჩემთანა: და მრქა: აქ

Челишскій вариантъ.

მშნ იყო შოგოთი დიდი მცხეთას შა. მუჟეთა და ყრისა კრისა. და
ისილას მუჟემან ამასჯელ სამოსელი იგი და უნდა წარლებჲ მისი. წ
შარსა მის დედაკრისა მუჟდრისისა კელთ შინა დებსას მუტკებით შუ-
შინდა და კერდ(ა) რა იკდრა. კლის მიეოთვად. და კლიოზ დაჰმარსა
დაჲ. თნი და კელთა აქოს სამოსლი. იგი. და არს ადგილი იგი
რი ღთმნ იცის და იცის დედამან ჩემმნცა. და არა იტყვის. რ არა.
ჯერ არს. აწ კრთა სიტყუად. ად ესე უდენ თქა. კმა. იყუნ. ნინოს
მოწაიუეთა. ქს მორწმუნეთათ წ მახლობელ არს ადგლი იგი. ნა-
მუსა მს ლიბანით მოღბლსა. და მცხეთას აღმაღლებლსა. თვნიერ
ესე მესმა. მამისა ჩემისგან. და არს სსჯცა ძლითა შემოსილი მრჩო-
ბლი ამსვე ქელქის შა. კლთა შა ჩნთა. არს სკვლისა სამტვიცესა შა
ქვითასა. ხალენი იგი ელიასი. უბოუნლიად. კე ყამადმდე მისისა. და
აწ ესე სამოსლი. იჯდისი. აქა არს უთქომლიად. კე ყამადმდე მისისა.
რ მრკლ გზის მამრამა. დედამან ჩემმან ნინო. მამისა ჩემისა მრთ
რამცა გამოკუსწულილე ადგილი იგი სამოსლისა მის. კდ. წ მან

Шатбердскій текстъ.

არსო ადგილი სამარსკოა მისიო:

რლსა ენა[ნი] [კ]ატონი არა დადუმენ[ნი] გლობად ღთისა მიმართ
მას შა: არს ადგილი იგი რა ადგილი იაკობისა: კიბედ ხალეული: და
შეტად აღწეხული: ამიერთგნ და ოკუ: დბა და ქება მოუკლებელ:
თავი წ თქმლი სიღონიდასუე დედაკაცისაჲ:

ოდეს ვინილწ ასულმან: აბათარისმან: სიღონია წა ნინოჲ:
თავსა ციხისსა: შირველ: მცხეთისსა კოშკისა მას ძალაღსა ბრინჯთა
მთ ქუეშტ: ბარტამან მეფისა საგრილთა და სასუენებულთა ჯდა.

ოდეს იგი შემოსრნა: ონ არმაზ: და სსნი იგი კერზნი საზა.
რელითა რისხვითა შირისა მისისაჲთა: რლი იგი წინა წერილ არს
ანდერძსა მას მისსა შინა:

წ რე რწმენებადმდლწ დელოფლისა ნანაჲსა: ქწ ღი ძედ
ღთისა: სახატრელმწ წნ ნინო: დაყო ექუსი წელი: ვრ იგი თვით
იტყუხს ყოფისა შინა მისსა:

და ოდესმე შჯდნი დედანი დაგვიმოწაფნა: შჯულსა მისსა წ
ქყოფდა ფარულად: გურნებთა მრავალთა: ვდს ნესით იწყო გურნებაჲ

Челишскій вариантъ.

გოლითად ესე უდენ დადვა ჩნთანა. არს ადგილი იგი. წდა სამარ-
ხოა მისი რლსა შა ენანი ანგლშთა, და კატონი არა დადუმდენ.
გლობად ღისა. მიმართ შს შა წ არს ადგილი იგი რა ადგილი იგი
იაკობის კიბედ ხლელი შტად შრთ. აღწეხილად. ამიერთგნ უკი აწ.
თავი უ თქმოლი მისუე სიღონიასი. გკწნმმო.

ოდეს იგი მე სიღონია ასოლმნ აბათარისმნ, კისლე დდეკვი
ესე წა ნინო, თვისა შა ციხისსა, შლ მცხეთისა კოშკისა შა, ძალ-
ღსა მერმე ბრინჯთა ქუეშტე. ბარტამან მეფისა სასუენებულთა ჯდა
უდეს იგი შემოსრნა ონ კერზნი, არმაზ და ზადენ. საშინლითა
რისხვითა. შირისა მისისთა რე რწმენებადმდის ნანა დდეფლისა. წ
ნანა ქე ღი აღიარა და ძედ ღისა ყო. წ სახატრელმწ ნინო. ექოსი
წელი ამას შა დაყო. ვრ იგი თვით იტყოის უდეს მე შუიდნი დე-
დანი დაგვიმოწაფნა სჯლსა მისსა. წ ქყოფდა ფარულად. გორნებთა
მრავლთა. ვდის სეფეთა შა იწყო გორნებად. განგებითა ღისთა.

Ш а т б е р д с к и й т е к с т ь .

განგებოთა ღმთა: დედოფლისა ნანაჲს ზა ახუენა ღწ ჰირკულად
 ძალი მისი მის მიერ: მაყულოვანსა მას შინა: განკურნა ლოცვითა
 მისითა: სენისა მისგან მძიმისა: რღსა კელოვნებამან ვაცთამან ვერ
 შეუძლო განკურნებამ მისი: და შემდგომად მისა მოგვ მთავარი სპარსი
 სურა სნულ იყო: სულითა უკეთურითა ფიცხლად: იგუეშებოდა
 სიკუდიდ მიწვეულ იყო და იყო მთავარი იგი დედის ძმა: ნანაჲსი
 დედოფლისაჲ:

მაშინ კედრენეს დედასა ჩემსა ნინოს: ნანა დედოფალი: და მე-
 ფერა ისილიდა მცირე მცირედ: სსქმესა მას და ორგულებით ეტყოდა
 ნინოს: რღისა ღმთისა ძლითა იქმ სსქმესა ამას კურნებისას: ანუ
 ხარ შენ ასული არმაზისი: ანუ შვილი ზადენისი: უცხოვებით: მო-
 ხუდა: და შეურდი: წ მას ზა ან მოწყვლებამ. და მოგანიჭეს ძალი
 კურნებისამ რა მით სცხონებოდა: უცხოას ამას ქენსას და დღმც
 არიან ოკე:

წ შენ წე ჩემსა იუჲ მს ვა ერთი მაწონებულთაგანი ჰატიკ-
 რემულ ქენსას ამას შა ან უცხოას მას სიტყუასა ნუ იტყუ: რომთა

Ч е л и ш е с к и й в а р и ა н т ь .

დღფელსა ზა ნანს, და ახუენა ღწ ძალი მისი მის მრ მაყლოვანსა,
 მს შა ღწვითა მისითა განკორნა სენისა მისგან მძიმისა რა
 კელოვნებამან ვაცთმან ვერ შეუძლო განკურნებად მისსა. და შდ. მისსა
 მუგუი ვინმე. მთვარი სპარსი სსულით სურა. სნოლ იყო სლითა
 უკეტრითა. და მნიად იგუეშებოდა და სიკედლსა მანსლებოლ იყო,
 და იყო მთავარი იგი დედის ძმაჲ ნანა. დედოფლისა და კედრენეს დე-
 დისა ჩხსა ნინოს. ნანა დედოფლი და თვით მეფერა წნი ისილიდა,
 სსქმესა ამს მცირედ ურგულებით. წ ეტყუის ნინოს შ დედაკრო რისა
 ღმთისა ძლითა იქმ შნ კორნებთა ამთ. ანო ხარ შნ ასოლი, არმა-
 ზისი. ანო შკლი, ზადენისი. და ცოცხლებით მოხუტდ აქა. და
 შეუკრდი მთ და მთ ზა ან. მოწყვლებამ. და მოგანიჭეს შნ ძალი,
 კორნებთამ რა მით სცხონდუ უცხოას ქენსას.

დღმც არიან უკე. წ შნ იუჲ წე ჩხსა ვა ერთი შვილთა
 ჩნთა მაწონებულთაგანი. ჰატიკრემოლ ქენსას ამს ჩხსა ან უცხოას
 მს სიტყუასა ნო იტყარი და რომთა შეცთომილთა სჯღლსა ნო

Шатбердскій текстъ.

მათ შეუთომილთა შჯუღსა:

და ნუ გნებან უდგე აჭა თქუმად: ო აჭა ესე რა ღონი. დიდთა ნყოფთა მომცემელნი: და სოფელის მშერობელნი: მჭის მომფენელნი და წუმისა მომცემელნი: ქუჩი[სა] ნყოფთა განმზრდელნი: ქართლისნი: აზმაზ: და ზადენ: უღისა დაფარულისა: გამომუძიებელნი: და ძუელნი ღთნი მამათა წნთანი: გაცი და გა: და თავი შენი იგი იყენ და სარწმუნოებულად გაცთა მიმართ: და აწ უუეთე განხვეუნი: მთავარი ესე განგამდიდრო: და გუო მკადრ მცხეთას შინა მსახურად აზმაზისა: დადაცათუ ჭაერისა მის სიფიცხლითა შეამუსრა: ად მისი ადგილი შეუძრაჲ არს. ეგე აზმაზ და ქალდეელთა დი ითარუშანა უდგე მტერ არიან.

ამან მისზა ზღუდა მოადგინის: და მან ამის ზა ერთი ნუ-რამდე მოაწიის ვნ აქეს ჩუუულებად სოფელის მშერობელთა: და კმა გუენ ჩემგან ბრძანებულად ესე:

მაიუგო ნეტარმან: ნინო მუფესა და ჭჭა: მუფე შენ რკე ცხოვნიდი სახელითა ქესითა: და კადრებითა წღისა დედისა მისისადთა:

Челишскій вариантъ.

გნებეს უდგე თქომად. ო აჭა ესრა ღმრთნი დადნი სოფელისა მშერობელნი. და მჭისა. მომფენელნი. და წოიმიისა მომცემელნი ქუჩით ნყოფთა გამომცემელნი ქართლისა იგი ღთნი. აზმაზ. და ზადენ. და უღისა დაფარულისა გამომუძიებელნი. და მუფელნი ღთნი მამათა წნთანი. გაცი. და გაცა. და ფიცი იგი შნი იყენ დასარწმუნებულად გაცთა მართ: აწ უერთო ისმინო წი და განხვეონო მთავარი ესე. განგამდიდრო და გუო შნ მცხეთას მკადრად. და მსახურად აზმაზისა. დადაცა თო ჭაერთა და სეტყუთა მისი შემოსრუდა ვიხლეო. ად იგი ადგილი შეუძრაჲ არს. და წუეოლი აზმაზ და შეჩონებოლი. ქალდეელთა დი. ეთროჯანო. უდგე მტერ არიან ორთი ერთარს. ამნ შს ზღუდა ზა მოადგინის. და მან ამს ზა ესეთა დამკობე მუწაწა. ვნ აქეს ჩუწოლებად სოფელის მშერობელთა და კმა გუენ შნ ბრძანებულად ესე:

მაიოგო წნ და ემზამნ ქართლისმნ ნინო მუფესა და ჭჭა მუფე შნ უკე ცხოვნიდი სახელითა ქესითა და კადრებითა დედისა მისი-

Шатбердскій текстъ.

და მისთანა ყლთა წთაჲთა: მოაგდინენ შნ ზნ ღნ ცისა და ქენისა
 შემოქმედმნ. და მძაბებულმნ ყლისა დაბადებულისამნ: დიდისა დბისა
 მისისაცან: და ჟორაცხელისა მოწყალებისა მისისაცნ კან საკუმილისაცან
 ნაბერწყლი ერთი მადლისა მისისაჲ: რს სცნა და გულის სმა ჭყო:
 სიძირთლქ ცისაჲ და სინათლქ მზისაჲ სიღრმქ ზღუსაჲ: და სიძირ-
 კუელები მისნი: სიერცქ ქენისაჲ და სიფუძელები მისნი: და რს უწ-
 ყებულ იყო შენ მეფქ. თუ ვინ შემოსნა ცანი ღრუბლითა და ქუხილნი
 კმითა ჭერისაჲთა: და იძრეინ ქენაჲ სიმძაფრითა მისითა: და რბი-
 რდინ მქსიტეხანი კუაღსა მისსა: კგზებინ ცრცხლი გულისწყრომითა
 მისითა: ანუ ოდეს შეიძრის კეშაში იგი დიდი რღ არს ზღუსა მინა:
 და შეიძრის ყი ქენაჲ კდს დაირღუან მთანი მყარნი. და კლდენი: და
 მეცნიერ გუაჲნ შნ ამს ყლსა ზნ მიწყენით:-

წ დი არს ცათა შინა და უხილავ არს თავადი იგი: ყლისაცან
 დაბადებულისა: თჳნიერ მის რი იგი მისგან გამოვიდა: ესე მოი-
 ვლინა ქენსა ზნ კან კაცი: რს ყივე ალასრულა: რლისათჳსცა მო-
 სრულყო: და ალგდა მათოვე: სიმადლეთა მამის თანა:

Челишскій вариантъ.

სათა. და ყთა წთა მისათათ. მუაგდინენ შნ ზნ ღნ ცისა და ქენისა
 შემოქმედმნ. და დაბადებულმნ. ყისა დაბადებულისამნ. დიდისა დბისა
 და ჟორაცხელისა მოწყალებისა. მისისაცნ. მოგვილინა შნ კან საკომ-
 ლისცნ. ნაბერწყლი ერთი მადლისა მისისა რს გლის კმა ჭყო სიმა-
 დლე ცისა და სინათლე. მზისა. და სიღრმე ზღუისა. და სიძირ-
 კულქი. და სიერცქ ქენისა და სიფუძელი მისი, და უწყებოლ იყენ
 შნ მეფე თო ვინ შემოსნა ცანი. ღრუბლითა. და ქორხან სამინელბით.
 კმითა ჭერისთა. და იძრეინ ქენაჲ სიმძაფრითა მისითა და რბიერ
 მქსიტეხანი. და კუაღსა მთსა კგზებინ ცრცხლი გლის წყრომითა
 მისითა ანო უდეს შეიძრის კეშაში იგი დიდი ზღთა შა. და შეი-
 ძრის. ყი ქენაჲ. კდს დაირღუენიან. მთანი მყარნი და კლდენი წ
 ამს ყლსა ზნ. მიწყენით მეცნიერ გუოს შნ იჯ. რი ღი არს ცათა
 შა. და უხილავ არს თავადი იგი ყისა დაბადებულისცნ. თჳნიერ მის
 მისსა. რი მისგან გამოვიდა. და ქენასა ზნ აქცეოდა კან კაცი. რს
 ალასრულა ყივე. რის თს მოსრელ იყო და ალვიდა მთვე სიმადლეთა.

Шатбердскій текстъ.

მან მხოლოდმან იხილა დაუსაბამო იგი: და იგი მხოლოდ
მისთანა არს: რა იგი მდაბლთა ჰხედავს: და მალღნი იგი შორით იცნის:

ხოლო აჲ მუფს ახლოს არს მიახლებად შინ ღთისა: მე ვხე-
დავ რ არს ამის ქალაქსა: სასწაული ერთი სამოსელი მისა ღმ: და
ხალღებისა მის კლავისისა: ყოფად ვიეთმე აქა თქეს: და მრავალნი
სასწაულნი: არიან აქა რნი თვით ღნ გაუწუნეს.

ხ მე ესე მთავარი განვეურნო: ძლითა ქე ჩემისადათა: და
ჴრითა ვნებისა მისისადათა: ვნა იგი დედოფალი ნანა ვანვეურნა ღნ:
სენისა მისგან ფიცხლისა: და რად იგი ვაუწყე მას: ჴყოფს მას იგი
რა სულიცა თუხი განბრწყინვოს: და ერთცა თუხი მიახლოს ღნ:

მაშინ მოკეტარეს მთავარი იგი: და წარიყვნა წნ ნინო: და მე
და ნანა დედოფალი სამოთხესა მას: შინა: ნამოთა მათ ქუეშს დაადგინა
იგი და აღმოსავლით აღზერობად სცნა კელნი მისნი:

და ათქუმიან სამეფის ვიჟმნი შენგან ეშმაკო: და შეუდგები ქა
ძესა ღთისსა:

და ტიროდა სულ თქუმიითა: სულისა თუხისადათა წმ ნინო: და

Челишскій вариантъ.

მშობითნა მან ხ იხლა დაუსაბამო იგი. და მხოლოდ იგი მალღ არს.
და მდაბლთა ხედავს. და მალღნი იგი შორით იცნის და წნ ჴქა
მუფე ახლოს არს მიახლებად შინ ღთისა. მე ვხედავ რ არს ამის ქალაქსა
შნ. სასწაული. ერთი სასოარული იგი სამოსელი მისა ღთისადა არს აქა.
და ხალღებისა მის კლავისა. ყოფად თქუტს ვიეთმე. აქავე და მრავალნი
სასწაულნი არიან აქა რნი თვით ღნ გასწუნეს. მე ხ ესე მთავარი
განვეურნე. ძლითა ქს ღთისა ჩრითა. და ჴრითა ვნებისა მისისათა.
ვნ იგი დედული ნანა. განვეურნა ქნ. სენისაგნ. დიდისა. და რად
იგი მე ვაუწყე მს ჴყოფს. რა სულიცა თსი განბრწყინვოს და ერთ
თსი მიახლოს ღნ. ამას ჴნ მოკეტარეს მთავარი იგი. და წარიყვნა
წნ მთავარი იგი და ნანა დედული და შეუდით სამოთხესა მს შნ
ნამოთა მთ ქუტშე და დაადგინა იგი აღმოსავლით. კელნი აღზერობად
სცნა. ღთისა მრ. და ათქომევიან სამეფის. ვიჟმნი შენგან ეშმაკო და
შეუდგები ქსა ძესა ღთისსა. და ტიროდა ნინო სლთქითა სლთისა
მისისათა. და ითხოვდა ღთისგნ შეწუნსა. კანსა მს ჴნ და ჩნ მის-

Шатѳердскій текстъ.

ითხოვდა ღწსაგან შუქუენასა კაცსა მას ზა: და ჩნ მისთანა ერთ დღელ: და შუქრათელ: განვიდა სუელი იგი ბორბოტი და დაემოწათა წსს ნინოს იგი და ენი სახელი მისი:

და ადიდებდა ღწ მამასა და ძესა და წსს სუელსა რწლსაჲ არს დობაჲ რკვი რკვი ან.

თავი თ: თქმო-ზლი მისიკუე:

და იყო დღესა ერთსა ზათუნელის ზინსა თუქსა ივლისსა:

Челншскій вариантъ.

თანა. ერთ დღე და რწ დამე. და მსწრთელ განვიდა მისგან. სოლი იგი ბორბოტი და დაემოწათა ხინოს მთური იგი ერთ სწლეულით და ერთერთ მისით და ადბდა მმსა და ძესა და წს სწლსა. აწ.

თავი ზ. აღწროლი მისკუე სიდუნია ჩნი იხლოა აღწრა.

მიწიან მეფისა მოქცვისა და ჯნისა აღმართებისთს. და ეკლსიათა აღშენებისთს და ერთა სსწლთა თს რწნი აღასრულნა. წს ნინო სწტრლმნ.

და იყო დღესა ერთსა ეწ ზათუნელისსა თუქსა ივლისსა. კ. დღესა შოფთისა აღკდა მეფე და განვიდა ნადირობად. მოხსარით კერძუ და მოკლო სახანსე(sic). მოხნარისა. და განვიდა. მათა ზა. ფხოთისათა. მადნართა რწმცა მისდნა ცისეთა მთ დიდთა ასპად და კასპად. და რწს ცისეჲ. და განვიდა თსემსა მის მთისსა. და შუას სამხროდენ. დაბნლდა მის ზა მყე და აქმნა დამე უგწნი ბწლი ფდ დაფრნა ბწლმან არენი და ადგილნი იგწნი და განიბნიენეს ურუისა მისგნ. და ჭირისა ურთიერთარს. ეწნი ერნი მისნი და დარწს მეფე მარტოჲ და იარებოდა მათა ზა და მადნართა შა მეშინებლი. და შემოწონუებოლი. და დადგა ერთსა ადგილსა. და წარუწირა სწსბჲ ცნობისა მისისა. სწ კთლავს მყოფლმნ ღწს აქციას გონებჲ მისი უცნობელობისგნ. ცნობად და უმეცრობისგნ მეცნიერობად. და მოკგო ცნობსა და განიზრხვიდა გწლსა თჯსსა და თქუეს აწკეს რა. კხედაჲ რწ კხადი კითა მადლითა არამაზს და ზადენს. და არა ვბოკუ ღხინებჲჲ ჩემსა. აწ უკუელ კხადო რწლსა იგი ნინო ქადგბს.

Шатбердскій текстъ.

ოცსა დღესა¹⁾. იგი ქლქი განვიდოდეს მიგებებად მე-
ფისა: ო შირველ ესმინა წარწყმედაჲ და მეძმე: მოქცევაჲ მძუღობით.

Челишскій вариантъ.

ჴს და ჴჴარცმღსა. და ჴჴოფს კორნებთა მრკლთა მისათა სსბითა
აწ რამცა ძალ ედგა კსნაჲ ჩემი, ამის ჴირისაგნ. ო ვარ მე ცოცხლიჲ
ჴჴხთს შა. და არა უწყი ესე თო ულისა ჴენისთს იქმნა დაქცევაჲ
და ნთლი ბნლად გარდაიქცა. ანო ჩეითჲნ უდგნ არს ჴირა ესე
მესლდ კმა ყო და თქა. ღთო ნინოსო განმინათლე ბნლი ესე და
მინე სყოფლი ჩემი. და აღვიარო სსსელი ში. და აღვიართო ძელი
ჴისა შისა. და თაჴუნის ვსტე შს და აღვიშნო სსსლი. სსსლდ
შნდა და სლოცვლად. ჩემდა. და ვიყო მორხლ ნინოსსა. და სჴჴლსა
ზა ჴრომთასა და ესე რაჲ თქა და წარმოთქა შშნ განთენდა და
მსწრათელ გამობრწყინდა მჴე. შშნ გარდამოვიდა მეფე ცნნისგნ და
დავრდა. შირ დაქცვით ჴენსას. ჴა. სოლთქმით და ტირლით და
ადღვა და განაბჴრნა გწნი აღმოსავლეთით. და თქა შნ სწ ღი
ყთა ჴა. ღთთა და რი ყთა ჴა რფაღთა. ღი რლსა ნინო ქადა-
გებს. და სჴქებლ სსლი ში უღისგნ დაბადებლისა ცასა ჴუჭჴე და
ჴენსას ჴა. შნ მიკსნ ჴირისგნ. და სსელისდებითა შითა მსწრათელ
განმინათლე ბნლი ჩი აჴა ესრა მიცნობიეს ო განდა კსნაჲ ჩი და
მიასლებე ჩი შნდა და აწ ამს ადგილსა. ავიართო ძელი ჴისა შისა
რითა იდიდებოდს სსელი წე ში. და იკსნებოდეს სჴქე ესე.
სსწლთა ამთ უჴე. და ისწვლა ადგილი იგი და წარმოქმართა და
გამოვიდა და ვა ისლეს ნათლი ერმან. მასშნ მეოვარ ყამ. შეიერთნეს
განხეოლნი. ესე და შეწნბლნი: და მეფე დღღებდა და ეტყოდა
უღსა შს ერსა. მისსა. ვდ მიეციო დბე ღწ ნინოსსა უღმწ ერ-
ქან. ო იგი არს ღი სჴეოწნე. და შს მწლსა შეწნის ჴებე. უჴე აწ.
ს ნანა დედფლი და ყლი ქალაქი განვიდეს მაგებებად მეფისა. ო
ესმა ვდ წარწყმედაჲ. და კდ მოსლვაჲ. მძუიღობით და იქმნა ფდი
სინრლი. ჴაღაღ ბანავსა შა მეფისსა: ო გლოვაჲ შთა სინრლად

¹⁾ Тутъ въ Шатбердскомъ сборникѣ недостаетъ одного листа.

Шатбердскій текстъ.

და მიეგებოდეს ქინძარს: და ღაროს: და იყო სინარული დიდი მშუ-
დობით მოქცევისათჳს: ხ ნეტარი ნინო: დადგრომელ იყო ლოცვას
მწუხროსასა. ჩუულებსიანებრ: მყელოკანსა მას შინა და ჩნ მისთან
ოძმოდდა ათი სული:

და იყო ვს შემოვიდა მეუჭ იძროდა ვი იგი ქალქი: და კითა
მაღლითა ღაღაღებდა მეუჭ: და იტყოდა სსდა უკუე არს დედაკაცი
იგი უცხოა: რლ არს დედა ჩემი და ღი იგი მისი მკნელი
ჩემი:

და ვს ესმა ვდ აქა მყელოკანსა შინა არს: და ილოცეს.
მოდრკა მეუჭ და ვი იგი ლაშქარი: მოვიდა და გარდამოკარდა სსკე-
დრისგან: და ეტყოდა ნინოს აწ ღირს კარა სსდიდ სსსელსა ღრისა
შნისასა და მკნელისა ჩემისასა: ხ წა იგი ასწავებდა: და აწუგდა
მწრთელ თაუუანის ცემისა აღმოსავლით ქსსა მესა ღრისასა: მამინ
იყო გრგუნუა: და ტირილი ყლისა მის ერისა. ხ ჰხედვიდეს
მეუჭსა: და დედოფლისა ცრემლთა დინებისა: სინარულისა მისგან: და

Челишскій вариантъ.

გარდაიქცა. და მიეგებოდეს ქანჯარს და ღაროს ხ ნეტარი ნინოჲ (sic).
და ლოცვად მწოროსი მყუაღთა მთ შნ ჩუჭლებსიანებრ თსისა. ზ.
უშისა დღისსა. და ვს შემოვიდა მეუე. იძროდა. ვი ქალქი. და ვითა
მაღლითა ღღაღაღებდა მეუესა და არს დედაკაცი იგი უცხოა რლ არს
დედა ჩემი. და ღი მისი მკნელი ჩი. ვს ესმა ესე ვდ მეუეს. თო
მყაღთა შნ არს ლოცვად მსწრთელ მოდრკა მეუე. და ვი ლაშქარი.
მისთან და გარდამოიჭრა ჰონისგნ თჳსსა. და დაკრდა ქუნასა ზნ.
და ეტყოდა წს აწ ოწვი რ ღირს ვიქმენ აღსარებად სსსელსა ღრისა
შისასა და მკნელისა ჩისსა. ხ სანატრლი იგი ასწავებდა. და აწო-
გდა მსწრთით თაუუანისცემისა აღმოსავლით. და მართლ აღსარებად
ქსა მესა ღრისა. მშნ იყო გარგუნუა დიდი და ტირილი ყლისა.
ერისა ოდეს ხედვიდეს მეუესა და დედელსა რ სდიოდეს ცრემლი
მწარნი. თღთგ მთთა მშნ ჰქს წნ მეუესა ვ მეუე ისმინე ჩი რ
ღნ მოხედნა ქუნასა ამას დღეთა მეუობისა შრითა და მე დედაკაცი
კარ ცოდვილი და არს ჯურ არს ჩემგნ ნათლის ცემე ად მსწრთელ
წარგ ზანენ მოციქლნი საბერძნეთად კოსტანტინე და ელ(ე)ნე მეუეთა

Шатбердскій текстъ.

საკურეულები: დიღისა რი იქმნა:

და ხვალისა დღლ წარავლინსა: მცქლნი საბურძნეთა ს ნეტარი ნინო ასწავებდა დღლ და ღამლ უღსა კაცსა ჭეშმარიტსა მას გზასა: საწმუნოებისასა:

ს მეტლ ეტყოდა: ნინოს აღშენებისათჳს ეკლესიისა: ოდეს იგი წარუძარტა: მეტლ და ყი ერი: მოწინაგებით ქწინობასა: ეე მდღეთა მათ მოსლავდმღლ: საბურძნეთით:

ქქა მეფემან მოწმუნემან წსა ნინოს: სადა უშენო სახლი ღს: ს ნეტარმან მან ქქა სადაცა მეფეთა გონებაჲ მტკიცე არს. ს მეფემან ქქა მიუყარან: მიუყლნი ეგე შინი: და მუნ მინებს გონებითა: ად არა ესრლთ.

ად არა ვწრიდო: სამოთხესა მას სამეუფოსა: და ნამუთა სიმადლესა: და ბაბილოთა მათ ნაყოფიერებასა: და ყუავილთა მათ სუენელებასა: ად მას შინა აღვაშენო ტამარი სალოცველად ჩემდა. რი გოლს ოკე.

Челишскій вариантъ.

წე. და წიგნიცა ჩემი. რ მოგივლნოს ეპისკოპსი, და მღღლნი, და მთ მრ. აღიბუღნეთ სხელსა ზს მშისა და მისა და წისა სლასსა, და ხვალისა დღესა წარავლინსა. მოციქლნი საბურძნეთად ს ნეტარი ნინო ასწავებდა. დღე და ღამე მეფესა უღსა ქტსა გზასა. ღისსა აწ და უგთი უგე ან:-

თავი ს. მისივე აღწრილი აღშენებისათჳს ეკლესიათსა.

მს ყს შს წარუძარტა მეფე და ყი ერი ქართლისა. მოსწინაგებით ქქინობასა ზს ეე მდღეთა მოსლავდის მშნ ეტყოდა ნინოს მირიან მეფე. ბრძანე ნეტრო თო სადა აღოშენო ღსა სახლი ს წს ქქა სადაცა მეფეთა გონებაჲ მტკიცე არს ს მეფემს ქქა მიუყარან მიუყლნი ესე შინი. მონა მხრეს გონებითა ჩემითა. რ აღოშნო ღს სხლი სალოცველად ჩემდა. და არა ვწრიდო სამოთხესა მს სამეუფოსა და ნამუთა სიმადლესა. და ბაბილოთა მისთა ნაყოფიერებასა. არცა ბაბილოთა და ყუავილთა სუენელებასა. და მს შს აღუშენო ტამარი

Шатбердскій текстъ.

და მუესუელად მოიღეს ძელი და აწუეს შენებად: და მოჭკუეთეს ნამუ იგი და შემზადეს სუეტად: და ძირთა მისთა ზნ დადგეს საფუძველი კელესიასა.

და იყო სუეტისა მის საშინელი ხალკაჲ: და სამირუველი რღ ზემო წერილ არს.

ს ოდეს მოიწია უამი: აღმართებად. სუეტი იგი ჰირველ მოკსენებული: აწუეს ხუროთა მათ აღმართებად და ვერ უძლეს:

მაშინ შეკრბა სამრაკლწ ურიცხუ: და მეფლ მათონა აწუეს ფერად ფერადთა ღონეთა: და მანქანათა მზადებად: არა თუ აღმარ. თებად ოდენ ვერ შეუძლეს: ად შეძრვადცა: და უქმ იქმნა: უი სიბრძნლ და ღონისძიებაჲ ვაცთაჲ: და რა სუეტისა მის აღმართუბითა: სავრველად ღი იდიდოს: და კანნი უმეტესად დაემტკიცენ საწმუნოებასა:

და ვრ ვერ შეუძლეს აღმართებად: და უმარვე იქმნა: საქმლ იგი: წარვიდა მეფლ და უი კრი გულდებული ურვისაგან: და მუესარლ იუენეს ამას ზნ.

ს ნეტარი ნიხო დაშთა ადგილსავე: და ათორმეტნი დედანი სხუანი: ს სანატრელი იგი გოდებდა: და დადენთა (sic): ცრემლთა.

Челпшскій вариантъ.

ღთისა საღუცველად ჩმდა. და სადიდებლად სასელისა. მისისა წას და მსწრფლ. მოხლოიღეს ძელი. და დაწუეს შენებჲ კელესიას და მოჭკუეთს ნამუ იგი. და შემზადეს სუეტად და ძირთა მისთა ზნ დადგეს სამირუველი. და საშინლ იყო სუეტნი იგი. სახალკად. და რუ სავმარ იქმნა. აღმართება სუეტისა მის. დბლისა. ჰბრძლეს შუიდეოლსა ერთსა. მეფემ და სშათ მისთა ერთავე მანქანითა და ღონის ძიებითა. კაცობრივითა და ვერ შეუძლეს აღმართება და ვერცა თვით შერვად. ადგილის მისგან. ს მეფე ფდ წარგანკილ იქმნა. და დაბრკოლდა სუეტისა მის ვერ აღმართებსა. და დიდითა მწარბრებითა აღსაკუ წარვიდა ჰალატად და გოლ კლებოლი იგი და მისი კრი ფდ. და მს ღამეს დადგა წე იგი სუეტისა მს თნ. და მე და თორმეტნი დედანი უკანა შედგომილ ვიუენით და ვსედვით ელსავე ღუაწლისა მისსა. მაშინ წე იგი გოდებდა და მოადენდა

Шатбердскій текстъ.

სუეტსა მას ზს და ვს შუკადამლ ოდენ იყო წარმოიქცეოდეს: ორნი ესე მთანი: არმაზ და ზადენი: რეცა თუ ესრტთ სამოიროუეოდეს: და დაჲყენნეს: ორთავე წყალნი იგი: და მტკუარმან გარდამოხეთქა და წარ-
ქქონდა საშინელად ქლქი: და მიერ შეიქმნნეს კმანი საშინელნი: და საზარელნი ტყეებისა და სიკლტოლისანი:

გვრევე არაგვ გარდამოკდა ცინესა ზემოეთ: და იქმნებოდეს საშინელნი გვრევისანი: და შეშინდეს დედანა იგი და იკლტოდეს: და მეცა მათთანავე: ს ნეტარი წმ ხინო ღვთადაცა: ნუგეშინანი დანო ჩემო: მთანი იგი მუნვე ჳგოან: და წყალნი იგი მუნვე დიან: და ესა ყლსა სძინავს.

ს ესე რღ რეცა მთანი დაიროუეს: სამართლად გუჩიუენებს: მ ურწმუნოკებისა მთანი დაიროუეს ქართლს შინა: და წყალნი რღ დაჲყენნეს. დაჲყენს სისხლი იგი ყრმათა: ეშმაკთა შეწირვისაჲ. ს კმანი ესე ტყეებისანი არიან ეშმაკთა სიმრავლისანი: მ კვლოვან: თავთა მათთა ოკრებსა. მ არიან იგინი მეოტ ჯმითი ჯდგილით: ძალითა მადლისაჲთა: და ჳრითა ქსსითა: მოიქეცით და ილოცეკადით ღთისა მიმართ შეიღნო: და მეუსეულად დასცხრეს კმანი იგი და იყო არა რაჲ:

და დადგა წმ ხინო: და განიზურნა კელნი: თჳსნი: ცად მი-
მართ: და თუალნი ღთისა მიმართ: ილოცეკად და კეკდრებოდა: რა არა დააბრკოლოს საქმლ ესე სარწმუნოკებისაჲ მტერმან: რღსა წა-
დაიერებით წარმართებულ არს მეფლ და ყი ერი.

და ვე არღა ეეიგან ქათამს: სამთავე კართა სცა ზარსა: ღაშ-
ქარმან ძლიერმან: და დალექნეს კარნი ქლქისანი: და ჯლივსო ქლქი

Челишскій вариантъ.

ცრემლთა სუტტსა მს ზს. და ვს შუკადამე იქმნა. ვისლეთ ჩუტნებსა ღამისსა ძილსა შს ჩემსა. სახილვი. ვრმცა წარმოიქცეოდეს ორნი ესე მთანი. ზადენი და არმაზი. რეცა თო ესრტთ სამოიროუტს რღ და-
ჲყენნეს ურთვე წყლნი და მტკუარმან. გარდამოხეთქა. და წარღონიდა ქლქისა. და შეიქმნეს კმანი. საზარელნი ტყეებისა და სიკლტოლისანი. და მეუსლად დასცხრს. კმანი. და იყო არა რაჲ. და ვს არღრა ეეივღა ქათამსა სამთავე კართა ქლქისათა. დასცა ზარსა ღაშქარმან ძღრმან

Шатбердскій терстъ.

სზარსთა ლაშქრითა. და მეესეულად შეიქმნეს ზარის ჴდსაკდენი
 ზრინჯანა და ყაიღანი: და კლეჲა ერისაჲ ვრძცა სისხლი დიოდა:
 და აღიესო ყი ადგილი: და მოკიდა ჩნ ზნ სიმრავლქ ზახილთა:
 ა მახულთა: და დადნეს გორცნი ჩნნი და განილია: სულა ჩნი.

ს მე ვტიროდე მამისათჳს და ნათესავთა ნემთათჳს: და
 მწრთულ მესმა კობდეს: ძლიერად: ამას ბრძანებს მეფქ სზარსთაჲ
 სუარა: და მეფეთ მეფქ სუარან სუარა: ყი ჴურაჲა განარინეთ ზირის-
 გან მახულთა:

ჴს ესე მესმა მოკვეე გონებასა: შეორგულდა მე და ათნი იგა
 ნემთანა: და მოახლოებულ იყვნეს მახულთსახნი: და ჩნსა: გარემოს
 სცემდეს და კლვიდეს:

და ისმა კჲ ძლიერად: მირუან მეფქ შეიპყრესო: და გარემო
 იხილა მკნედ მოღუაწქმან მან და თქუა (sic): კლდ ყუესა: კიტი
 მ დიდად შქირს: და ჴმადლობდა ღს:

მ ესე ნიშანი მათისა წარწყმედისაჲ არს და ქართლისა ცხო-
 რებისაჲ: და ამის ადგილისა დიდებისაჲ: და ნუგეშინის გუცემდა: ჴს
 მოძღუარი კელკვანა:

ნახდულე: ჴქმძარბიტად: მოძღუარი და მოციქლი ქესი წჲ
 ნინო: და მოქცა ერსა მას მომავლსა ჩნ ზნ: და ჴქა: სადა არიან

Челишскій вариантъ.

და დაღწნეს კარნი და აღივს ქლქი სზარსთა ლაშქრითა და შეიქმნა
 ზარი და ყივლი. კლეჲა და სისხლი ფდ დიოდა. და მოკიდა ჩნ
 ზნ სიმრავლე მახუილთსათა. და დადნეს გორცნი და განილია სლი
 ჩნი. ს წჲ იგი და ნეტარი დგა შეუძმძობრეზებად. და მე ვტი-
 როდი. მამისა ნემისთს. და მწრთულ მესმა. კობდეს ძლრდ ბრძანე
 სზარსთა მეფთა მეფეო. სუარან. სუარა. ჴდ ყი ჴორაჲა. განარინეთ.
 ზირისგნ მახუილთსა. და მოახლოებულ იყვნეს მახუილთსახნი იგი ჩნსა
 გარემოს. სცემდეს და კლვიდეს და ისმა კმაჲ ძლრად. მირან მეფე
 შეიპყრესო. მშნ გარდამოიხილა მკნედ მოღწქმნ და თქა აწ დიდად
 სამე ჴქრის ეჴმადლობ ღსა ჩანს (sic) მ ნიშანი მათისა წარწყმედი-
 საჲ არს და ქართლისა ცხოზისაჲ და ამს ადგილისა ღბისა. და
 მოიქცა ერსა ამს ჩნსა და რქა. სადა არიან მეფნი მეფეთა სზარს-

Шатбердскій текстъ.

მეფენი სხარსთანა ხუარა და ხუან ხუარა საბასტანით გუშან წარმოხუ-
დითა: მალტ მონუდით: დიდად სამტ არს ლაშქარი: უხომო ვემე
ხართ: და ძლიერად დაჭლეწით ქლქი ესე: მახვლი დაეცით ქართა და
ნიაგათა:

წარვედით ბნელთა ჩრდილომხსათა მათათა მათ კედარისათა. აქა
მოვიდა იგი რლსა თქნ ეკლტოდეთ: და განძრა მარჯუენე თვისა: და
დასწერა: კელითა სსხტ ვა:

და მეესეულად უხინო იქმნა ენი იგი სიმრავლტ კრასამ: და
იქმნა დაეუდება დიდ: და ჩნ კადიდებდით ღნ: და კვანტრიდით წს
და სანატრელსა ნინოს.

და ვა ცისკარი ალუბოდა მცირედ მიერულა დათა მათ ჩემთა:
ს მე მღვმარტ ვიყავ: და წმ ნინო დგა კელ აღმურობილ:

და აჭა ესე რა ზნ მოადგა ჭაბუკი ერთი: ელადვე ნათლითა შე-
მოსილი: და მიუბლარდნა ცენტლის სსხედ ზეწარია: და არქენა სამნი
რამე სიტყუანი ნეტარსა ნინოს:

ს იგი დაეცა ზირსა ზნ თვისსა: ს ჭაბუკმან მან მიეო კელი
სუეტსა მას და უზერა თაკი და აღმადლა და წარიღო სიმადლესა
ცისასა. და მე განკურნებული მივესლტ და კარქე ნეტარსა დედო-

Челишскій вариантъ.

თანა. სოკარ, სოარან სოარან. სოკა საბასტანით წამოხუტდით.
და მალე სამე მონდით ძორდ და დაჭლეწით. ქლქი ესე.
და მახუელი დაეცით აწ კობძნებ სსლითა ონისა ჩნისა ავ
ქსითა ქართა და ნიაგათა წარგოლეთ და კედართა ადგილთა. აქა
მოვიდა რლთა თქნ ეკლტით და განძარტა მარჯუნამ კლი ვნის სსხედ
და მეესოლად უხინო იქმნეს ენი იგი ეშმაენი და იქმნა დაეოდებ
დიდი. და ჩნ კადიდებდით ღთსა და კვანტრიდით წს ნინოს. ს ვა
ცისკარი ალუბოდა მიერლდა დათა მათ ჩემთა ერთა. ს მე მღუიძარე
ვიყე და დადგა წმ კლთ განზურობით აჭა ესრა მოადგა ჭაბუკი ვინი.
შუშნიერი. ედ ნათლითა შემკოილი და შებლარდნილი ცენტლისა
ზეწარითა. და აჭენა რამე სიტყენი რლ არს ნეტარბე ს წმ ნინო
დაეცა ზირსა ზნ თვისსა. და მიჭეო კლი ჭაბოკმან. მან სოეტსა მს
და აღმართა ზე და წარიღო სიმადლესა ცისასსა და მე განკოჯარკებლი

Шатбердскій текстъ.

ფაღსა: რაჲ არს ესე:

ნ მან მომიდროჲა თავი ჩემი ქენად: და მე ტირილად ვიწყე: ზარსა მას ზნ: და მცირედისა უამისა შემდგომად. აღდგა ნეტარი იგი: და მეცა აღმადგინა და უანვეშორებით მას აღვიღსა მას:

ნ დედანი იგი იუენესეჲ კიდე: და აქა ვიხილე სუეტი იგი ცნუნლის სა[ნ]ედ ჩამოვიდოდა და მოკასლა ხარისხსა მას თვისსა: და ვრ დაემართა და დადგა ზნ ხარისხსა მას ქენით აღშორებულად: ვრ ათარმეტ წყრთა და ხელიად ჩამოიწვალებდა თვისსავე მას ზნ ნაგუჭთისა.

ნ ხარისხად იყო ძირი [იგი] მისი რლისაგან მ[ოკუეითი-იყო] სუეტი იგი ცხოველი:

და ვრ რიყურაყუოდენ იყო აღდგომილ იყო მეუჭ გულგდებული ურვათავან: და მიხედა სამოთხესა მას: დაწყებულსა მას მისსა ეკლესიასა: ნ მონ მტკიცე იყო გონებამ მისი. და იხილა მუნ ნათელი ვნ ელვამ ზენდმელ დაწყენული: სამოთხესა მას შინა:

იყო სრბად მკურცხლ მოსლვად: და ულისა კრისა სიმრავლ მისთანა: და ვნ მოვიდეს და იხილეს საკურველი იგი ნათლითა

Челишскій вариантъ.

მიკვასლე წნ და ვარქუი დდფლო რაჲ ესე. ნ მან კლითა დამდროჲა ქენად. და ტირილად ვიწყეთ. ზარსა მს ზნ და მცირედისა უისა შდ ნ სხრანი იგი დედნი იუენეს მონვე. აქა ვდ ვიხილეთ ხილვამ ვასკროთომელი. ნ სუესტი იგი ზნით ქენად. ცნუნლის სახედ ჩამოვიდოდა. და მოკასლა ხარისხსა მს. ზნ კერთ აღმრთებოლი. და დადგა. ქენით აღშორებულად. ვრ ათ უდენ წყრთამ. და ხელიად ხელიად ჩამოიწვალებდა. თვისსავე მონაგუჭთისა მს ძირსა თსსა. ზნ ნაძუისსა. ვნ რიყურაყო იყო. აღდგომილიყო მეუე გოლგდებოლი ურვათენ. და მოიხედნა სამოთხესა მს და დაწყებულსა მს თსსა ეკლესიასა. ნ მონ მტკიცე იყო გონებამ მისი.

და იხილა ნათლი ვნ ელვამ ზენად აღსრლი და აღწყენილი სამოთხით თსით. და იყო სრბად მკურჩხლ (sic). მოვიდა მეუე და ენ სიმრველ ქლქისა მისთნა. მოვიდეს და იხილეს საკურიველი. იგი ნათლითა ბრწყინვლე სუესტი. ჩამოვიდოდა. ადგლად თვსდ

Шатбердскій текстъ.

მბრწყინვალელ სუეტო იგი ჩამოვიდოდა ადგილად თჳს რეტა თუ დადგა ხარისხსა თჳსსა ზ: და დაემყარა კელთ შეუხებულად ვანთაგნ:

ნეტარ მას ყმისა რაჲ იგი იქმნებოდა: შიშითა და სიხარულითა აღიკსო მცხეთაჲ ქლქი: და დამოსდიოდეს: მდინარენი ცრემლთანი: მეფესა და მთავართა: და ყლსა ერსა სულოტქემითა სულისა მათი-საჲთა: და ადიდებდეს ღ: და ჳნატრიდეს. ნეტარსა ნინოს: და იქმნებოდეს: მას დღესა შინა სსწყაულნი მრავალნი:

თაუი ია: თქმლი მისიყუე:

პირველი სსწყაული: მოვიხმევიდა ჳურიჲ ბრძაჲ: შობითგანი: და მიეხლდა: სუეტსა მას ცხოველსა: და მუნქუესუე იქმნა იგი მსუ-დეულ: და ადიდებდა ღ:

ყრმაჲ ვინმე სუეტელ წული: იდგა: რა წლისა სხუელი: წარმართი: მოიღო იგი დედამან მისმან სარწმუნოებით: დადგა იგი ცხედარსა ზ: წუ სუეტისა მის: ნათლისაჲსა: და ნანდჳლეუ ნათლით შემოსილსა და კუდრებოდა ნეტარსა ნინოს: და ეტყოდა: მოხედუ დედოფალო ძესა ამას ჩემსა მიახლებულსა სიკუდიდ: რ ვატი ვდ იგი არს ღი ღთთაჲ: რლსა შნ ჳმსახურებ: და ჩნ გუჳადაგებ:

მაშინ შესო ნეტარმან ნინო: კელი თჳსი სუეტსა მას, ცხო-

Челишскій вариантъ.

რეტა თო ზნით და დადგა ხარისხსა ზ თსსა და დაემყნო კელთა შუონებლად, ვანთგნ. მს ყმისა შიშითა და სიხარულითა აღიკსო მცხეთაჲ ქლქი. და მდინარენი ცრემლთანი სდიოდეს. თლთგნ მეფესა და მთავართა. და ყლსა ერსა და ჳნატრიდეს წ ნინოს. და იქმნეს მს დღესა სსწყაულნი მრავალნი.

კლი სსწყალი. მოვიდა ჳურიჲ შობითგნ ბრძაჲ და მიეხლდა სუეტ-ტსა მს რ მონთ ქს. დაძხედულ იქმნა. და ადბდეს ღ. მეორე სუეტე წული ვინმე ყრმა მრულ წლისაჲ სხუელი მოიყუნა დედამხ. მისმან სარ-წმონობით. და დადგა იგი ცხედრითა წუ სუეტსა მს ნათლისსა დადბლსა და კუდრებოდა დდაჲ იგი. ყრმისა მის წს და ეტყოდს. მოხედენ დედოფლო ძესა ჩემსა მიახლებლსა. სიკუდიდ. რ ვატი ვდ ღი ღთთა იგი არს. რლსა მსხარებ. და ჩნ გუჳადაგებ. მშნ

Шатбердскій текстъ.

ველსა და დასდვა ერმასა მას ზს: და ჭქა: გრწამსა იჲ ქს: მე
ღთისა ცხოველისაჲ: გორცითა მოსრული: ცხორებისათჳს უღლისა
სოფლისა: და ჭქა ერმამან მან: ჭს: დედოფლო: მრწამს იჲ ქე:
მესხელი: დაბადებულთაჲ:-

მაშინ ჭქა მას წს ნინო: განიკურნე ამიერითგან და ადიდებდი
მას: ვისმან ძალმან: განგკურნა: და მწრათულ აღდგა ერმაჲ იგი: ვა
უტკივნელი: და დაეცა შიში დიდი მეფესა და უღლსა სიმრავლესა
ერისსა:

და თითო სახენი სხეულნი მოვიდოდეს: და განიკურნებოდეს:
ვიდს მეფემან შექმნა საბურველი ძელისაჲ გარემოჲს სუეტს: მას: და
დაფარა ხედვისაგან:

და ეგრეთ შეეხებოდეს ერნი სართულსა მას: და განიკურნებო-
დეს მწრათულ: და ადიდებდეს ღა: საკურველთ მოქმედსა: და იწყო
მეფემან აღშენებად: სამოთხესა მას შინა ეკლესიასა: გულსმოადგი-
ნებითა: და სინარულითა დიდითა:

მაშინ მოვიდეს მოცქლნი საბურძნეთით: მღვდელთ მოძღვარი
მღვდელნი და დიაკონნი. და იწყეს ნათლისცემად: ვა ზემო წყრით

Челпшскій вариантъ.

შესო ნინო ვლი სუეტსა მს და დასდვა ერმასა მს ზს და ჭქა
უერთო გრწამს მე ღისა გორცითა მოსრული ცხრბად ერისა სოფ-
ლისა. განიკურნო და მს ადიდებდი, ვისმან ძლმნ განგკურნოს და
მსწრათულ აღდგა ერმაჲ იგი ვრმცა უდვე არა სჭირკებოდა. და
დაეცა. შიში დიდი მეფესა. და უღლსა ერსა და ადიდებდეს. მ
თუთო სახენი სხეულნი მოვიდოდეს და განიკურნებოდეს. ვდის
მეფემნ შექმნა საბურველი ძელისა გარემოს. სუეტსა მს. და
დაფარა ხედვისაგან. და ეგრეთ სახედ შეესბოდეს. ერნი საბორველსა
მს. და განიკურნებოდეს. და მსწრათულ. დაიწყო მეფემნ და აღშენა
ეკლესიაჲ. სამოთხესა მს შა. და განაბრწყინვა იგი ფდითა რქ
როთა და ეცხლითა და შესეო. ერთა საძეარლითა. ესრთ რდ
ტრთვალუბისა მისსგნ. მნად განეშორებოდეს მეფნი და მთკრნი და
უღლნი მხილვლნი მისნი. მშნ მოვიდეს საბურძნეთით. მღვდელთ მო-
ძღვარი და მღვდლნი და დიაკონნი. და იწყეს ნათლის ცემად. მეფემნ

Шатбердскій текстъ.

ასს უღლის კრისა:

თავი იბ: ზი თქო-ჯა: აბიათარ: ზი იყო: პირველ:
მღდელი: ბაგინსა: შინა: ჭო-ჯრიათასა: მცხეთას: და
ნათელ იღო: კეოსა შინა: ნინო-მსსა:

მე აბიათარ მღდელი ვიყავ: წილით სუფდრებულა სამღდელას
ზს მის წელიწადისას ოდეს ესე ნეტარი დედაგეცი ნინო მოვიდა
მცხეთად: მას უამსა ჩემთანა წიგნები: მოსრულ იყო: ჭრომით და
კვებოთ: და ბაბილოვით: ჭურიათამ მღდელთამ და მწიგნობართამ:
რღსა წერილ იყო ესრეთ:

ვდ განხეთქა ღნ მეუობამ ჭურიათამ: აჰს ესე რა წწყლნი
დასცხრეს: რ რღსა სული აწუედა ვი აღესრულა: და განვიბნიენით
ზნ უღსა ქენასა: და ჭრომით დაიხურეს მეუობით ქენამ ზნი: რ
კვოდეთ უღითურთ და განჯარისხეთ შემოქმედი ღი:

აწ იხილენ წიგნნი მოსესნი რნ დამიწერა ზნ ესე ვა: რი
Челишскій вариантъ.

და ვნ კომნ ვს ზემოწერილ ასს.

თავი თ. აღწერილი აბიათარ ჭო-ჯრისა ზი იყო.
მღდელი ზღო მცხეთას და ნათელ იღო. კეოსა შა
ნინო-მსსა.

მე აბიათარ ვიყვ მღდლი წილით სუფდრებულა. სამღდელას
მის წელიწადისას, უდეს ესე ნეტარი დედაგეცი მოვიდა. მცხეთად
დიდთა მეუფთა სავდომლად. ს მსვე უს მოვიდა წიგნი ჩემდ ჭრო-
მით. და კვებოთ და ბაბილოვით. ჭროიათა. მღდლთა. და
მწიგნობართა. წერილი ესრეთ ვდ სამად განხეთქა ღნ მეუობამ
იზღისა. რ აჰს ესრას წწყლნი ზნნი დასცხრეს რ რღსა იგი. შთ
სღი აწუედა სიტყად იგი ვი აღესრულა. და განვიბნიენით ზნ
უღსა ქენასა და ჭრომით დაიხურეს ქენამ ზნი. მეუობით. ს ამს
ზს კტიროდით ვითრთ. მღდლისა შრთ და ასა ისმინა ზნი. რ
განჯარისხეთ ღი შემოქმედი. ზნი აწ იხილენ შნ წიგნნი მოსესნი
(sic) რნ დამიწერა ზნ ვიყვ და ბრძანა. რი იტყოდეს თავსა თსსა

Шатбердскій текстъ.

იტყვს ქუნასა ზს ღთად თავსა თჯსა ძელსა დამოკვიდოს. ანუ უკუე შექმევესტეთით ნაზარეველისა: მის იჯეს სიკუდილისა: მს ჰხედავ ზირველ ოდეს მამათა ჩნთა შესტოდან ღს და ულადვე დაივიწიან იგი: მისტნის კელმწიფესა ძლეურსა და ტყუობასა. მს ოდეს მოიქციან და ღდად უვიან მწრთელ განარინნის იგინი ჭირსაგნ.

და ესე შუადგზის ვინით წერდითაგან: მს ვინამოგან კელნი შესსხნეს: ძესა მას დედაგვისა მწირისასა: და მოკლეს. აღიღო ღნ კელი მისი ჩნ ზს: განხეთქა მეუობამ და განგუაშორნა ტამრისა ღთისასა: და უგულუებელს ყო: ნათესავი ჩნი სდ.

მს აწ არს სამასი წელი: ვინამოგან: არცაღა უდვე ისმინა კედრბამ ჩნი: არცა ყო ღხინებამ საგონებულ მისს: კდ ზეცით იყო კაცი იგი: და ესე განუმრავლა მოწერილი:

მს მე კს მესმა ესე: ვიწყე: კითხვად დედაგვისა მის ნინოღსა ქესთჯს თუ ვინამ იყო იგი: ანუ რღისა მიზეზისათჯს იქმნა ღი კაც: მამინ ნეტარმნ მან აღაღო ზირი თჯსი: კს ჯურღუმელმან:

Челншскій вариантъ.

ღთდ ძელსა დამოკვიდენ. ანო თო შესტეთით ნაზარეველისა მის იჯეს სიგღლსა მს უწყით ესე შლ. უდეს იგი მამათა ჩნთა შესტოდან ღთსა უდვე დაივიწიეს იგი ღნ. და მისტნის იგინი კელმწიფესა. ძხელსა. და ტყუობასა და კდ უდეს მოიქციან და ღღდუიან მწრთელ დასტნის რისსკამ და განარინნის იგინი ჭირსგნ ესე შუიდ გზის ვინით წერდითგნ. მს აწ ვინათგნ კლნი შესსხნეს. ძესა მს დედაგვისა მწირსსა. და მოკლეს მწირთგნ აღიღო კელი თსი ჩნგნ. და განხეთქა მეუობამ ჩნი. და განგუაშორნა ტამრისა თსსა. და უგოლებელს ყო ნათესავი ჩნი და არს სამასი წელი ვინათგნ. არა ისმინა ვისი ჩნგანისა. კედრბამ და არცა ყო წყლობამ. და ღხინებამ. მს აწ საგონებულ გუიბ კაცი იგი კდ ზეცით იყო ესრთ იყო. მოწერილი იგი. მს მე კს მესმა ესე და წარვიგითხე წიგნები იგი. გოღსა შემეგდა და ვიწყე კითხვად. დედაგვისა მამსგნ ნინსსა. ქს თს თო ვინ იყო. იგი ანო რისა. მიზეზისთს იქმნა ღი კაცად. მშნ აღაღო წდ იგი ზირი თსი ნეტარმნ ნინო. და

Шатбердскій текстъ.

აღმოდინარქმან და ვა წყარომან დაუწყუდეღუმან: აწყო საუგუნით-
განთა. ჩემთა წიგნთა ზეპირით წარმოიტყოდა და განმიმარტებდა: და
ვა მძინარქსა: განმალჯებდა:

და ვა დასუღებულსა განმანათლებდა: და მამთა ჩემთა შემაწყა-
ლებდა და შჳულსა ცვალებასა შემაჳურებდა: ვადის მრწმენა სიტყუთა
მისითა ქე ძლ ღმე: და ვებუამ მისი და აღდგომამ ღბით: და
მეორედ მოსლვამ მისი: საშინელებით: და ჭეშმარიტად იგი არს
ძოლოდებმ წარმართთამ:

მას უამსა მე და ¹⁾ ასუელი ჩემა: ღირს ვიქმენით: საზგურე-
ბელსა: და განსაწმედელსა ცოდვათსა: ემბაზსა წყალსა მას წსა:
რლსაცა ინატრიდა: დვთ წწწყელი: და ვერ ეწიოვა:

და კლდ მესმა მე კამ ახლისა შჯუელისა მგალობელთამ რლსა
ინატრიდა იგივე დთ და ვერ მიემთხვა:

და ღირს ვიქმენ: ზიარებად ჭეშმარიტსა კორცსა და სისხლსა:
ერავისა მის ღთისასა: სფელისა ცოდვათსა შეწირულისა: რლსა
ტბილ არს: მისი გემოამს ხილვამ.

Челишскій вариантъ.

აღმოდოდეს სიტყნი მისნი. წყარონი წყლისნი. და აწყო დანებად.
წყლსა მს უდაკებისა. საუგონითგ ჩემთავე წიგნთა ზეპირით
წარმოიტყოდა. ულსავე განმიმარტებდა. და ვა მძინარქსა განმალჯი-
ბებდა. და ვა შესულებლსა გონებსა განმინათლებდა. და მათა ჩემთა
შემაწყულებდა. და სჳლისა ცვლებსა დამაჳურებდა. ვადის გლისა ვმა
მიყო და მრწმენა სიტყუთა მისითა. იჳ ქე მე ღმისა. და ვებუამ მისი
და აღდგომამ მისი და კდ ღბით მეორედ მოსლვამ მისი. და
ჭტად იგი არს ძოლოდებმ წმმართთა. მს უა მე და ასოლი ჩემი
ღირს ვიქმენით საზგორებლსა მს განსაწმედელსა ცოდვათსა. ემა-
ზისა წყლსა რლსა ინატრიდა დთ. და ვერ ღირს იქმენ. და კდ
მესმა მევე კამ ერთა მგლობლთა რლსა ინატრიდა იგივე დთ. და
აწ მე ღირს ვიქმენ. ჭტსა კორცსა. და სისხლსა ღთისა ერავისა.
ცოდვათსა სოფისათა შეწირლისა. რისა ტბილ არს მისი იგი
გემოს ხილვამ. ხ მრგლნი სსწლნი ვიბრლენ თლითა ჩემითა აღს-

¹⁾ Это слово я добавляю, въ оригиналѣ нѣтъ.

Шатбердскій текстъ.

და ამის ზს ყავნ ონ განსლვამ ჩემი კორცთაგან წ მრავალნი
სასწაულნი აღიღნეს თუაღთა ჩემთა ნინოღს მრ: მცხეთას შინა:
დღეთა ჩემთა:-

წ სახლი კლიოზისი იყო: ქლქსა შინა: დასავალისა იყო კარს
მოკუეთისასა: მტკუარსა ზს: და იყო მცნობლ ბავანი სამარხოღ
მათი რლსა ზს აღმართა წნ ნინო ჯრი ქესი: და ერთი ერთსა
ნათელსცემდა მუნ შინა კელითა აკობ მღდელისაღთა: და ჰროსიღს
შ[თა]კარ დენისაღთა: მთავართა შ[ილგებსა] წ[ი]აღთა] ქ[ლას]ქ[ისათ]ს:
დაერქუა ადგილსა მას მთავართა სხათლოღ: და ფდ დიდებულ იყო
ადგილი იგი დღეთა წნთა: წ დგა იგი კელსა თუნერ ნაშე-
ნებისა.

და მათ დღეთა შემეშურებეს ფდ ჰურიანი მცხეთელნი: ჩემ ზს:
და დასცეს სწ იგი კილაძოღ: რი დგა კარსა ზს ბავანისასა: რი
განაშუებდა: ადგილსა მას წ გარდაერთსნეს რტონი მისნი: ყლსა
მას სტოკასა ბავანასასა: და იყუეს სადაღთუე წარსლვად: თუნერ წ
ბარბანთასა რნიცა: მოინათლეს ორმოცდა ათი სული: სახლისა
მათისაღ: და მკვდრ იქმნეს მცხეთას შინა: და მიუბოძ მირუან მეფემან
დაბაღ ერთი რლსა ჰრქუან ცისწ დიდი: და იყენეს დიდ წე მეფისა და
[ყლთა] ქუანეთასა: მადღითა ნეტარისა ნინოღსითა და მოძღუ-
რებითა მისითა:

და მათ დღეთა შინა მოიწია წიგნები ჰრომით: წდისა: ზატრე-
აქისაღ: ნეტარისა ნინოღსა: და მირუან მეფისა და ყლსა ერისა
ქართულისა: და მოკუღინა: ბრავი მთავარ დიაკონი ქების შესხმად:
და კურთხევისა მოცემად: და წდისა და ნეტარისა ნინოღს ლოცვისა
წარუებად: და მადღისა ზიარებად: და ჰქონდა: წიგნი ბრავთა მეფი-
საღ: ნეტარისა ნინოღსა:

Челишскій вариантъ.

რლვებლნი ნინოს მრ მცხეთას შს. მათ დღეთა შს მოიწია წიგნი
წისა ზატრიაქისა. ნინოს მრ. ჰრომით. მეფესა და ყნსა ერისა. წე
და წარმოგზუნეს ეპისკოპსნი და დიაკონნი ქების შესხმდ და
გზვისა მიცემად და ამის ნეტარისა ლცისა მიმადღებად. და მადღისა
ზიარებაზად (sic). და ჰქონდა წიგნი ფრწუთა მეფისა ნინოს წე წ

Шатбердскій текстъ.

მე მოენათლეს იგინი მამასა მისსა ზაბილოვსს: და ესე ეო მისმენილ იყო მათა: იმით ზრომით: კოსტანტინეპოლით: კედ ქუნასა მას ჩრდილოაღმოსავლეთით: მიიქნა იგი სიმაღლისაჲ: ნათელი მამისა შინ მოსრული ქს:

და ამისთვის სანატრული წიგნი მოეწერა: რამცა ეუწუნეს საქმენი იგი: და სსწაუღნი: და სუეტისაჲ მის და მყოფოვანისაჲ მის საკურველებანი: და ძალი იგი გურნებთაჲ: რა იხილა მთავარდგენძან: და განკურნებით აღადგუნდა ღწ: და წარიღო: წიგნები და წარვიდა:

თავი იგი: ჰც სნისა: ჯგზისათვის რი: აღწერა: იაკობ:-

და იყო რწმის მოკვეთა ხს იგი: ჰატოისნისა და ძლევის მყოფელისა ჰატოისნისა ჯგ და მოაქუნდა იგი: ათსა ათეულსა კაცსა: რს რს რტოაითურთ: და ფურცლით შემოაქუნდა ქლქად და მისტყუებოდა ერი იგი მწუნის ფერობსა მას და ფურცლიანობსა:

Челишскій вариантъ.

მოენათლეს იგნი შმსა ნინოსსა და ესე სწწლი ელივე მისმენილ იყო. მთდა იმით ზრომით და კოსტანტინეპოლით. კედ ქუნასა შს ჩრდილოაღმოსავლეთით: მიიქნა იგი სიმაღლისა ქე. ამისთვის წიგნი მოეწერა. რამცა ეუწუნეს მთცა იგი სწწლი რწ იხილეს მოსრულთა შთ სსწანი სინრლითა წარვიდას. და წარიღეს წიგნები. და (ა)დბღწ ღწ:-

აღწერილი იაკობ მღდლისა და იწე მთვრები-სკობოსისა და აღმართებისთვის ჰტოისნი და ცხვლო მყოფლისა ჯგისა მცხვთას:- ¹⁾.

და იყო უდავს მოქცეთეს ხე იგი ჯწისთს და მუაქუნდა ასსა კაცსა რტოთა და ფურცლითრთ მისით და რწ შეს შემოვიდას ქლქად მიეყრებოდა. ერი მწწლი მე მწონის ფერობსა და ფურცლიანობსა მისსა სტრფიანობდას. ხე ჟამსა შს განაფხელი ჰირსსა სწჲ ხე

¹⁾ Въ Челишскомъ вариантѣ эта глава помѣщена въ концѣ слѣдующихъ двухъ главъ, т. е. въ самомъ концѣ Житія св. Нины, но мы переносимъ ее сюда, чтобы помѣстить параллельно соотвѣтствующей главѣ Шатбердскаго текста.

Шатбердскій текстъ.

დღეთა ზეფხულის ზირისათა: ოდეს სს^მ ე^ნ ს^მ კმელ იყო: ს^ნ იგი
 ულადგე ფურცელ დაუტყუნებულ: და სულ ჰამო: და ხედავდ შუენიერ
 იყო: მაშინ ძირსა ზ^ნ აღჰმართეს: კარსა ეკლესიასა საძმრეთსა: და
 ჰბერვიდა წყალთაგან ნიავი: და შალვიდა ფურცელსა სისა მისაგან:
 და ამრეკდა რტოთა მისთა: და იყო ხილვამ მისი შუენიერ: და სულ
 ჰამო: ვ^ნ სმენით ვიცით სისა მისთჳს ალვისა:

და ესე მოკვეთეთ თუეს მარტსა: ვ^ნსა: დღესა ზარასკევისა: და
 დაადგრა დღ^მ იგი ოცდა ათხუდმეტ დღ^მდ^მდ^მ: და არა შეიცვალა
 ფურცელი მისი: ვ^ნ ძირსა ზ^ნ მდგომარისა: თავსა წყაროდასა:
 ვ^ნდ^ს ე^ნი ხენი მადნარისანი: შეიმოსნეს ფურცლითა: და ხენი ნყოფი-
 ფიერნი შეიმკნეს ყუავილითა: მაშინ თთუესა: მაისსა ერთსა შეიქმნეს
 ჯ^რნი ესე: და შუდსა მის თჳსსა აღმართნეს: კელის დადებითა
 მეფისა: სინარულითა და დიდითა წადიერებითა: ყელისა ქალა-
 ქისა: და:

იუენეს რამ ე^ნი იგი: ეკლესიასა შინა. და იხილეს [ყ^ლნ] სი-
 მრავლემან ქალაქისამან [ყ^ნს] მათ ღამეთა და აჰა ხამოვიდის ჯ^რნი
 ცნესლისა და გ^რგ^რებულეი ვარსკულავითა: და დაადგრის ზ^ნ ეკლესი-
 ასა:

Челпшскій вариантъ.

ე^ნივე კმელი იყო. და ესე ფორცელ დაუტყუნებულ. და სო^ლ ჰამ^მ.
 და ხილვითა შუენიერ იყო ხე იგი. და აღმართეს ხე იგი ძირთა
 ზ^ნ მისთა. კარსა თ^ნ ეკლესიასთა. საძმრით კერძო. და მოქროდა
 წყალთგან ხელი ნიავი. და შლიდა ფორცელთა მის ხისთა და რტოთა
 მისთა და იყო ხილვამ მისი შუენიერ და სს^რვლ. ვ^ნ სმნით
 ვიცით რ^ლ ვიასმიეს წისა მის ალვისა. ს^ნ ხე იგი კიდმორ. სს^ე-
 ლით. მოკეუტთა. მარტსა. კ^ე. დღესა ზარასკევისა. და დგა ხე იგი
 ოცდა ხუდმეტსა დღესა და არა შეეცვალა ფერი ფორცელსა მისსა. ვ^ნ
 ძირსავე თ^ნსა ზ^ნ მდგომარემ. მ^შნ თუტსა მამსსა ერთსა. შექ-
 მნეს ჯ^რნი სამნი და მუშეიდესა დღესა აღმართნეს. კ^ლის დადებითა
 მეფისთა და წადიერ^ბითა ე^ნისა ერთსა და იუენეს ეკლესიასა შ^ნ
 ჯუარნი იგი. და იხილეს ყ^ლმ^ნ სიმრავლემან ქალქისმ^ნ ე^ნთა ღამეთა
 მიმწობნი აჰა ხამოვიდის ზ^ნციით ჯ^რნი ცნესლისა გუირგობინისნი ვარს-
 კლავითა. და ზ^ნ დაადგის ეკლესიასა. ვ^ე განთიადამდე. და რიყო-

Шатбердскій текстъ.

სიასს ვუკანთიადმდლ: და უნი ადიდებდეს ღ: ამას ზ:

და კანთიად რიჟურაჟესოდენ: გამოვიდის მისკან ორი ვარსკუ-
ლავი: ერთი იგი წარვიდის აღმოსავალით და ერთი დასავალით: და
იგი თავადი ეგრევე ჯგან: მბრწეინვალებ: და ხელიად ხელიად
კანდგის. შრ კერძო არაკუს. და დადგის ბორცუს ზ კლდისსა:
ზემო კერძო ახლოს წყაროს მას რ იგი აღმოდინეს ცრემლთა
წდის ნინოღსთა: და მუნით აღმდღდის ზეცად:

ესე მრავალგზის იხილავ უნ სიმრავლემან ერისმან: მაცხოვ-
რებოღ ღთისა ჩნისაღ. მამინდა ვიწვეთ ხუტარის ნინოღსა კითხვად:
ვღ რამე არს: რ გამოვიდის ნაბერწყალა მისი და წარვიდის აღმოსა-
ვალით და დასავალით.

ხ წნ მან ჰქა მეფეს: და ეღსა ერს: კანავლიანენით კაცნი

Челишскій вариантъ.

რეს. ოდენ გამოვიდის მისკან ორი ვარსკოლავი. და წარვიდის ერთი
აღმოსვლით და ერთი დასავლით. და იგი თავადი რღ არს ჰ ი ქს
ღთსა. ეგრთვე ხელიად ადგებინ და წარვიდის იმიერ კერძო. არა-
გუს და დადგრის ბორცოს ზ კლდისსა ზემო კერძო ახლოს
წყაროსა შნ რ აღმუცნბეს ცრემლთა წის ნინოსთა. და ეგრთღს
ამდღდის ზცად. და ესრეთ მრვალგზის იხლავ ეღმნ ერმნ მაცხო-
ვროღ ღთსა.

მუნ იწეო მეფემნ ერთ კითხვად ვედროით თო რამე არს
დღოღო ცხადად გამობრწეინვაებოღი ესე სსწლი რ ეს დამისსა
ვიზლავთ. სამინლითა ხილვითა და თღთ შეოდგამითა ნათლითა
ზეგით ქენად. შთამომავლსა. ნიშსა ჰისსა და სუჭტსა ამს ნათ-
ლისსა დამე ეღ. ზ დადგრომიღსა და რიჟორაჟოს ოდენ კღ
ბორ(ც)ოსა ამს ზ. ხელიად მიცვლუებოღსა. და კღ ქენით
ზცადვე ამდღბოღსა. ანო კოირგოინი. მსკლეუითა შემკოღი
რამე არს. ანო ნაბერწყლნი ისი რღ წარვლენ აღმოსავლით და
დასავლით. რამე არს ესე. ეღი. გუაწვე დღოღო. ხ წნ ნინო
ჰქა. ჰე მეფე იტვის თო ნო ეძიებ გამოჟიებლ[სა] და ნო კანსცდი
გამუნდღსა რ სქმნი მისნი გამუკოლეველ არიან აწ უწვებოღ
ოჟინ ვღ მოგხედნა შნ ღნ და ზატოვცა ოფორსა ერთ მეფეთა

Шатбердскій текстъ.

მათათ ზნ: მდალთა აღმოსავლად: ვე კახეთის მთადმდ: და
დასავალით: ვე მათწივედეს სსმეუთჳ შნი: და ოდეს მთაებნი იგი
გამობრწიებდენ: იხილან თუ სდა დადგენ: და მუნცა აღმართენით
არნი ესე ჳრნი: სცოდ ელთა ქქისანეთა: და დასამკობელად მტე-
რისა:

წ მეუბმან ეო გერთ: და შეიცუნა თავნი მათათნი მათწივით
ათ დდლ: ესე ეო ზარსკეკის: შაბათდადა 1) განთენებოდა: და ეო
სასწაული იგავე იქმნა გერევე: ვნ ელდევე იქმნის: ხვალის დდლ
მოვიდეს დასავალითნი იგი. რნი იგი დგეს მათათ ზნ: რლ არს
მთაჲ ქუბთა თავისაჲ: და უთხრეს მეუბეს ვდ დაადგონ ვარსკეკლავი
იგი მათათ თხოთისათა: და შთავიდა ერკვს (sic) და კასხისსა და
დაადგონ ადგილსა ერთსა და ხელად უხინო იქმნა.

გერევე მოვიდეს აღმოსავალით: და თქეს ვინილეთ: ვარსკე-
კლავი იგი აქაჲთ მომავალი: და დაადგონ დაბასა: ბოდს კახეთის
ქქნსა.

Челишскій вариантъ.

ქქინათა გნ და მხარელ იუვ წ ჳნი იგი რლსა ზნ. თუთ ხეთსათ
თუნათ კკლნი განიბურნა აწ იგი მოკაულიანა შნ მკნლად შდა
ერთგნ სბრკეთა მტრისათა. და აწ მსწრათელ განავლინებ. კნნი მთათ
ზნ მდალთა. აღმოსვლეთით ვე დასავლადმდე. და სითგნ მათწივეს
სსმეუთჳ შნი. და ოდეს გამობრწიებდენ მთაებნი იგნი დასაწრან
ადგლი იგი და მს ადგლსა აღმართენ არნი ესე ჳრნი ქსნი.
მშნ მეუბმან ეო გერთ და შეიხვნა თვნი მთთნი მათწივით და დდე
იგი ეო ზარსკეკი. და შაბთი განთენებოდა. და გამოუჩნდა იგავე
სსწლი და იქმნა გერეთვე ვნ ელის იქმნებოდა. და ხვალს დდეს
მოვიდეს დასავლისნი რნი დგეს თვთა ზნ ქუბთა. თავისთა და
მათხრეს მეუბეს. ვნ გამოვიდა ვარსკეკლავი იგი აღმადლს და
მიიწია მთთა ზნ თხოთისთა. გარდასვლსა ხიასხისსა (sic). და დადგა
ადგლსა ერთსა. და ხელად უხინო იქმნა:-

გერთვე მოვიდეს მთათ კახეთისათ და თქეს ვინილეთ ვარს-
კლავი აქეთ მომავალი. და დაადგონ დაბასა ჩნსა. ბოდსა. ქქნსა

1) Это второе лѣ повторено при переносѣ, какъ видно, ошибочно.

Ш а т ъ р д с к і й т е к с т ь .

Մաժան ԲՐԺՄԱ ՆԵՒՏԱՐՄԱՆ ՆԻՆԸ: ԵՆ ՎՅԱՐԻՍՆԵՅ ԵՐՆԻ ԵՍԵ ՔՐՆԻ:
ԸՅ ԱԸՄԱՐՏՆԵՅ ԵՐՏԻ ՏԻՆԵՏԻ: ՏԱԸՅ ԵՂԻ ԱՄԻՆԸՅ ԸՆ ՄԵՍԵՅԻՆ: ԺՏԸՂԻ
ՏՅՆԻ: ԸՅ ԵՐՏԻ ԵՂԻ ՄԵՍԵ ՏԱԸԼՈՄԵՅ ՄԵՄԱՐՄԵՅ: ԿԵՄԱՐԻՏՆԱ ՍԵՍ-
ՎԱՏՆԱ ԴԵՍԻՆ: ԸՅ ԱԸՄԱՐՏԵՍ ԵՂԻ ՄԵՄԱՐՄԱՆ ԴԸԼԻՅԱ ԸՅ ԸՅԺԱԸ ԲՈՒԸՆԻ
ԱՐՅ ՎԻՆՅ ԱԸՄԸԸԵՅ ԴԸԼԻՅԱ ՄԵՍԵՅԻՆՅԱ ՚Ն ԵՐԻՆՅ ՏԱՄԱՐԱՎԸՆՆՆՆ ԿՐՆ ՄԵՅ.

ԸՅԺԱԸ ԵՍԸՅ ԲՈՒԸՆԻ ՏՅՏ ԳԻՆԸԼՈՒ ՏԱՏԻՆԸՅ ԵՂԻ ԱԸԸՂԻ
ԸՆ: ԸՅ ՄԵՄՅՏ ԵՂՐԵՒ ԳՆ ԸՅԲՐԺՄԱՆ ԻՆ ՎՆ ՆԻՆԸ:

Ն ԵՍԵ ՏՆՏՎՅԱԸՅՆ ԿԵՂԻՆՏԻՅ: ԿԵՅԵՅԵՍԸՅ ԵՅՏԻՆԸՆԻ ՔՐԻ
ՍԵՆԵՅԻՆՅԱԸ: ԱԸՂԵՅՅԱՐԻՒ ՍԵՂԻՆՅԱ ԿԱՆՈՒՐԻՅՈՒՅՏ ԸՅ ՄԵՍԵՅԻՆ ԲՈՒՐԸՅԻՆ
ՄՆ ԴԵՍԵՅ ՎՅԱՐՈՒՆ ՄՆ ՆՆ: ԸՅ ԳՏԻՅՏ ԸՅՄՆՆ ԸՅ ԳԻՆՏԵՅՅՅՅՅՅՅ
ԸՆՏԻՆՅ ՄԱՄԱՐՏ: Ն ՆԵՒՏԱՐԻ ՎՆ ՆԻՆԸ ԸՐԵՄԸՅՈՒՅ: ԸՅՆՅՅՅՅՅՅՅՅՅ
ՎՅԱՐՈՒՆ ՄՆ: ԸՅ ԵՄՆԵՅԸԸԵՅ: ԵՍՆԵՅՆԻ ԸՅ ՏՆՏՎՅԱԸՅՆ ԸԸԸ
ԸԸԸՆԻ:

ԸՅ ՆՅԱՒԻՆ ԸԸՆՆՆՆՆ ԱԸՍԵՅՅՅՅ ԵՂԸԵՅՆ ՄՆ ՆՆ: ԸՅ ՄԵՍԵՅԻՆ ՆԵՒՏԱՐԻ
ՆԻՆԸ: ԸՅ ԸՅՅՐԸՅ ԴԵՅՏԱ ՄՏ ՆՆ ԲՈՒՐԸՅԻՆՏԱ ԸՅ ԸՐՈՒՐԸՅ ԵՂԻ ԸՅ

Ч е л и ш с к і й в а р і а н т ь .

ԵՍԵՅԻՆՅԱՆ. ՄՄՆ ԲՐԺՄԱ ՆԵՒՏԱՐՄԱՆ ՆԻՆԸ. ԵՆ ՎՅԱՐՅՅԸՅ ԵՅՆԵՅՅՅՅՅ ԸՅ
ՏԱՄԱՐԱՎԸՅ ԵՐԻՆՅ ԸՅ ՎՅԱՐԻՆՆԵՅ ԵՐՆԻ ԵՂԻ ՔՐՆԻ ԸՅ ԱԸՄԱՐՏՆԵՅ
ՏԱԸՅ ԵՂԻ ԸՅՄԻՆԸՅ ԸՆ. ԵՐՏԻ ՏԻՆԵՏԻ. ԸՅ ԵՐՏԻ ՄԵՍԵՅՏ ՏԱԸԼՈՄԵՅ.
ԸՆԸՂԸՅՆ ՍԻՆՅԱՆ ԴԵՍԻՆ. ԵՆ ԱԸՄԱՐՏԵՍ ՄԵՄԱՐՄԱՆ ԴԸԼԻՅԱ. ԵՆ ԸՅԺԱԸ.
ԲՈՒԸ. ԱՐՅ ՎԻՆՅ ԱԸՄԸԸԵՅ. ՏԱԸԸԸՄԸՅՆ ՄԵՍԵՅԻՆՅԱ ՚Ն ԵՐԻՆՅ ՏԱՄԱՐԱ-
ՎԸՅՅ ԿՐՆ ՍԻՆՅ ԸՆԸ. ԲՈՒԸՆԻՆՅԱ. ԸՅԺԱՏՈՒՒ ԳԻՆՆԸԼՈՒ. ՏԱՏԻՆԸՅ
ԵՂԻ ԱԸԸՂԻ ԸՆՅՆ. ԸՅ ՄԵՄՅ ԵՂԻ ԳՆ ԸՅԲՐԺՄԱՆ ՆԻՆԸ. Ն ՄԵՍԵՅԻՆ ՏՆ-
ՎԸՅՅՅՅ ՆՆՏԻՆՅԱ ԸՅՄԻՆԵՅՅՅՅՅՅ ԵՅՏԻՆԸՆԻ ՔՐԻ ՄԱՆՏՈՒՐԻՆՅ ԱԸՂԵՅՅՅՅՅ
ԿՆՏԻՆՅԱ ԿԱՆՈՒՐԻՅՈՒՅՏ. ԸՅ ԸՅՆՅՅՅՅՅՅՅՅՅ ԸՅ ԵՆԻ ՄՏՅՐՆԻ ՄԱՏԻՆՅ ¹⁾. ԸՅ
ԵՂԻ ԵՐԻ ԴԱՐՏԸՆՅ. ԸԸԸԸՅՅՅՅՅՅ ԸՅ ԵՐՄԵՅՅՅՅ ԸՅ ՄԵՍԵՅԻՆ ԲՈՒՐԸՅԻՆ
ՄՆ ԴԵՍԵՅ ՎՅԱՐՈՒՆ ՆՆ. ԸՅ ԳՏԻՅՏ ԸՅՄԵՅ ԸՅ ԳԻՆՏԵՅ ԸՆՅՆ ՄՆ Ն
ՎՆ ՆԻՆԸ ԸՐԵՄԸՅՈՒՅ ՄԵՄԱՐՄԱՆ. ՎՅԱՐՈՒՆ ԸՅ ԵՄՆԵՅԸԸԵՅ ԿՐՆԵՅՆԻ
ԸՅ ՏՆՏՎՅԱԸՅՆ ԸՐՅՆՆԻ. ՆՅԱՒԻՆՅ ԸԸԵՅՆ ԱԸՍԵՅՅՅՅ ԵՆ ԵՂԸԵՅՆ ՄՆ
ԸՅ ՄԵՍԵՅԻՆ ՎՆ ԵՂԻ ՆՆ ԲՈՒՐԸՅԻՆ ՄՆ ԸՅ ԸՅՅՐԸՅ ԴԵՅՏԱ ՄՏ ՆՆ.
ԸՅ ԸՐՈՒՐԸՅ ՄՎՅԱՐԸ. ԸՅ ՄԵՍԵՅԻՆ ԸՅ ՄՏՅՐՆԻ. ԸՅ ԵՂԻ ՏԱՄԱՐԱՎԸՅ

¹⁾ Это слово повторено въ оригиналѣ.

Шатбердскій текстъ.

მეოფ და ენი მთავარნი: და ეი იგი სიმრავლელ ერისაჲ: მამათაჲ და დედათაჲ: და ერმათა ჩხელთა: ვიგვილი: ვადს მთანიცა კმს-სტემდექს:

და დასდვა კელი წნ ნინო: ერთსა ქვას და მრქა მე მოვედ შნდა ჯერ არს დასწერე ჯრი ქვას ამს: და მე ვიგვი კერეთ: და მუნ აღჰმართეს ჯრი იგი დ'ბით მეფეთა.

და მოდრვა მეოფ მეკლთა თუსთა წნ: და ენი მთავარნი და ეი სიმრავლელ ერისაჲ და თაყუანის სტეს ძლეუით შემოსილას ჯრის: და აღიარეს ჯრცმუელი იჲ ქე: ჭეშმარიტად დ'თად და ძედ დ'თის ცხოველისად: და ჰრწმენა სამებით დ'ბლი დ'ი ელთა: რღსა მუენის დ'ბე ოკი ოკე ან:

ნ დედანი იგი მთავარნი არს სდას განემორებოდექს: წს კელესიას: და სუეტის ნათლისს: და ჯნ ცხოველს: რ ჰხედვიდექს: სსწაჟლთა მათ უსომითა: და კურნებთა მიუთხრობელთა:

მაშინ დაუტკვა წნ ნინო მცხეთაჲ ქლქი: და წარვიდა მთ-

Челишскій вариантъ.

ერის. დედ'ბითრთ და ერმებითა ჩვილთათა:-

ტირილი და გრინვაჲ მიიწოდა. ცამდე. ვადის მთანიცა კმობდექს მთ თ'ნეე და იყო მიში დ'დი. ელის სოლის. და შემწონველებნი აღ'ბეს. დ'თბს ქსს და ჯრის მისსა მტოცხსს. დასდვა კელი ერთსა ქვას ნეტარმნ. ნინო. და ჰქს მთურ ებისკესსა მოვედ შნდა ჯერ არს რ' დასწერო ჯრი ქვას ამს და ადვ'ლს მ'ს აღმართეს ჯრი იგი დ'ბლი:-

ნ წე იგი და მეფნი და მთურნი და ეი იგი სიმრავლე ერთს ურიცხვთა დაჯრკეს და თაენის ტეს ჯნ. წს და აღიარეს ჯრცმელი იგი ჭ'დ ძედ დ'ის ცხოველის. და ს'მებე ერთ არსებით დ'ბლი ან. ნ დედ'ბელი და სხონი იგი მთავარნი. დედანი. არს სდას განემორებოდექს კელესიას სოჭტის მის ცხოველისს. და ნათლისს. რ ხედვიდექს ჯრის მის მტოცხსის სსწლთა და კურნებთა მიუთხრობელთა:- ნ დაუტკვა წნ ნინო მცხეთაჲ ქლქი და წარვიდა მთითლთა ხარებად შიროტეთა სხეთა მთ ეტთა და შემოსრვად კერზთა მთთა. ნ მცხეთას შს დაუტკვა მდდელი აბათარ. ჰრწიაჲ რ'ი იგი

Шатбердскій текстъ.

უღთა სარებდა: ზირუტეუთ სსხეთა მათ კატა: და შემუსრვად კერზთა მ(თ):

ნ აქა შინა დუტევა: აბიათარ: ჰურია ეოფილი იგი მდდელი: რნი იყო მეორე ნველ რნი არა დასცხრებოდა ღამს და დღს ქადაგებესა ქქესს [და] დბს მისსა: ვდს სიულტლად იწეის] ჰურათა:

ნ ბაგინისათჳს იძულებდა მეფესა: რა არა შეძრან [ნა]შენები იგი მისი: ად რა შესძინოს აღშენებაჲ: რ ვე არდა გამოჩინებულ იყო: ახალი მადლი ქქესს ამს: მუნ შინა იყო დღლი სსხელი სჳუკუნთსაჲ მის დღ. და ერხდა მეფს მისთა დღეთა: და იფხეს მუნ შინა ელიოზის ნათესაფნი მდდელად ჰურათა ზა:

აღმართებდა: ზღსნისა: ვჯრისა: მცხეთისა: და მეზმე

კლდ: გმჩინბდა: თვი: იღ: ')

და იყო რეს მთაქცა: ენი ქართლი: ზრახვა ევეს მდდელთა მათ რნი მოსრულ იფხეს საბერძნეთით: აღმართებდა ნიში ჯღ: ჰქქეს მდდელთა მთ მირკან მეფესა: ჯერ და წეს არს აღმართებდა სჳოფლთა ნიში ჯღ: და სთხრო უხნდა მეფესა და ეღსა ერსა: და სიხარულით შეიწყნარეს სიტუთა იგი მდდელთაჲ მათ და სწავლად: და უბრძანა მირკან მეფემან ძელი სჳჳურად: წარვიდეს ხურონი და მთჰეუეთეს სს ერთი ჰეურთაფნი და უბრძანა: მეფემან: შესაქმედ ჯი:

ნ მდდელნი იგი ასწავებდეს სსხეს მას ჯრისსა: და რესმს შექმნეს ჯრი იგი მოვიდეს და უთხრეს მირკან მეფესა ხურონთა მათ: ვდ შექმნით რს ჯრი იგი ვა მდდელთა მათ გუასწავეს:

და მეეს ადღვა მეფს იგი სიხარულით: და ენ ერმან იხილეს

Челишскій вариантъ.

იყო მეორე ნველე. რნი არა სდა დასცხრებოდა ქადაგებესა ქქესს. და დბს მისსა ვდის სიულტლად იწეეს ჰორათა მთ. რ იძულებ ჰორიანი იგი მეფესა რა არა შეიძრან ბაგინი იგი ვედა არა გამოჩინდ იყო ახალი მადლი ქქესს ამს ტადრს მს შა იყო. სსხელი სჳკას. მის. და ერხდა მეფე. დღთა მისთა და იფხეს მს შა მდდელად ელიოზის ნათესაფნი ჰორათა ზა.

ბსდსა შს დს.

1) Эта глава совершенно отсутствует въ Челишскомъ вариантѣ.

Шатбердский текстъ.

სახს^ტ იგი ჳ^დ მის და ¹⁾ უკრდა ფ^დ და ად^ბდეს ღ^ს.

მას ჟამს გულის ხმა ეა და მოეკესნა შეეეს: ოდეს იგი დღ^ტ დაუბნელდა: მთას ზ^ს ვ^რ იგი ნათელი: მბრწყინვალეობის დიდისაჲ: იხილა მსგავსად ჳ^რისა: და ვ^რ იხილა იცნა: მამინ უთბრობდა მდდელთა მათ: და ე^ლსა ერსა: ხილვას მას: და ვ^რ განუნათლა ბნელი იგი: ნიშან ჳ^რისაშანი: წ^ე თუელთა მისთა: მამინ ვ^ს ესმა ერსა მას: ს^ტეა იგი შეივასა უმეტესად და უფროს ჳ^რმქმნა ი^ვ ქ^ე: და ნიში იგი ჳ^რისა მისისაჲ: და ე^ლთა ერთობით სიხარულით: თ^ე ნისსცეს მას: და ადიდებდეს: ღ^ს:

მამინ განახრახვიდა შეი^ტ ე^ლსა მას ერსა: ვ^დ ო^ლსამე ადგილსა: ად^ტმართონ სას^ტ იგი ჳ^დ: ხ^ს კანად კანადი იტყოდა: სდა ვის მარჯუე უხნდა: ა^დ ვერ სდა გამოირჩიეს: მას ჟამს მირქან შეი^ტ ილოცვიდა: და იტყ^ვდა:

ო^რ ი^ვ ქ^ე ო^რ გურწამ ტყ^სს ამის მიერ: და გუხწავეს მდდელთა ამით შ^ნთა: შე^ნ ი^ვ ქ^ე ო^რ თავი თ^სი დაიმდობ^ტ: და ხ^სტი მხეებისაჲ შთაი^ც: სიმდაბლითა შ^ნითა ო^რ კარდამტკე^დ კურთხეულთაგან წიადთა მამისათა: ო^რ დაუტყვე^ნ ჩხო^ვს სეყარნი უფლებიანი. და ძ^ლნი: და დაემკ^ვდ^რე: ს^სმოს წ^დისა ქ^ლწ^ლასისა და მერმ^ტ ჳ^რის ე^ცე მბრტყელითა ზილატესზე: დაეფ^ლ გუ^ლსა ქ^ენისხანისსა: და შესმეს დღეს ა^სდ^ეგ და აღსრულე ე^ივე თქ^მლი წ^ნწელთაჲ: ად^ტმადლი ზეცად და დაშ^კედ მარჯუნით მამისა: და მერმე მოსლვად ხარ განმჯად ცხოველთა და მკუ^დართა: და და^ვტყვე^ნ ჩ^ნ ნიში ჳ^რისა შ^ნისაჲ: დასარღუეველად უხილავთა მხ^ქსებათა მტერისათა: ხ^ს ჩ^ნ მოშიშთა შ^ნთა მოკ^ვლებიეს სსწ^ლულად: ო^რ განვე^რნეთ ზირს ეშ^მკისისა: ო^ლისაგანცა წ^{არ}წეუენულ ვიუენით.

ხ^ს აწ შე^ნ ო^რ დ^რ მაცხოვარო ჩ^ნო: იხუბე გამოცხადებო^ა ადგილისაჲ: ო^ლსა ად^ტმართთ: ნიში ჳ^რისა შ^ნისაჲ ო^რ იხილონ მოძულეთა ჩ^ნთა: და ჳ^რცხეუენადის: ო^რ შ^ნ ო^რ შემეწიე ჩ^ნ და ხუკეშინის მე^ტ ჩ^ნ:

და ვ^ს შემწეხრდა: მას დამეს ჩუენებით დაადგრა ახგელთა

¹⁾ Это слово повторено въ оригиналѣ.

Шатбердскій текстъ.

ოჲ შირქან შეიქეს: და უზუენა მას ბორცუ ერთი: ანაგუსა წიად კერძი: მახლობელად მცხეთასა: და ჰქან მას: ესე ადგილი გამოურ-
ჩევიეს დან: ამას ზან ადჰმართჷ ნიში ჯჲ: და ვან განთენა უთხრა
შირქან შეიქემან: მდდელთა მათ: ჩუენებოჲ იგი ანგელ^ლზისაჲ: და
სიტყუაჲ იგი რ^ლ ჰქან: და ბორცუცა იგი რ^ი უზუენა:

ვან ესმა ჩუენებოჲ იგი: და ადგილიცა იგი იხილეს სათნო
უზნდა: ეღეს ერსა: ბორცუ იგი: და სიხარულითა: და გაღობითა
დიდითა ეღთა ერთბამად. აღადეს ჯ^{რი} იგი და ადჰმართეს ბორცუსა
მას ზან მძღჷ ნიში ჯჲ: მცხეთასა მახლობელად: მართლ წე აღმო-
საგალით: დღესა კურიაკესა: ადუსებისა ზატაიის ზატაიას:

და ვან აღემართა ნიში ჯჲ ქენსა მას ქართლისსა შეესუელად
მას ჟამსა დაეცნეს: ენი კერზნი რ^{ნი} იუენეს საზღვართა ქართლისთა:
და შვიმურსრეს: და სკერძიანი დაირღუესა: ვან იხილეს ესე: სკუ-
რული საქმჷ: და სასწაული რ^ი ქმნა: ძლევისა შეოფელმან მან:
ნიშიან ჯ^{რის}ამან: კერზთა ზან:

ოჲფრთხს განუკრძებოდა საქმჷ ესე: და ადადებდეს დან და
სიხარულით: თავუენის სტემდეს: ზატაისნისა ჯან: და ეო შირქან
შეიქემან: და ენ ერმან მცხეთისამან: შესწირავი დიდი მას დღესა
შინა. ზატაისნისა ჯ^{რის}.

და დაწესეს დღესასწაული: ძლეუით შემოსილისა ჯჲ ადუ-
სებისა ზატაიის ზატაიას: დღესა კურიაკეს ენ ქართლმან: ვე
დღენდელად დღედმდჷ და ვე ოკე.

და ეო რადენისამე ჟამისა შემდგომად: მარტულიისა უკუნას:
იხილეს სასწაული დიდი. და საშინელი დღესა თხზბათას:

აჰა ესერა სუეტი ნათლისაჲ სახედ ჯ^{რის}ა დგა ზან ჯან მას. და
ათორმეტნი ანგ^ლზნი დაკრკზნებულ იუენეს კარემოჲს მის: კერევე
სახედ ათორმეტნი ვარსკულაზნი: დაკრკზნებულ იუენეს.

ნ ბორცუ იგი ჯჲ ერთსახედ კუმოდა სულენელად: და ვ^რ
ჰხედვიდეს: სასწაულსა მას: მრავალნი უღმრთოთაგანნი მოაქცეოდეს:
და ნათელს იღებდეს: და აღაშენებდეს კელესიათა. ნ მორწმუნენი
უფროჲს განმტკიცებოდეს: და აღ^ბდეს დან: და მერმე კ^ლდ იხი-
ლეს სხ^ჲ სასწაული: ზატაისნისა ჯჲ ვან ტეცნლი დგა: და ვან ალი

Шатбердскіи текстъ.

ეგზეტოდა: ზნ თავსა ჯრისას: სამგზის მზისა უბრწეინვაღესა: და ვნ სკუქმალსა რამ ნაბერწყალა: ადვან ძლიერად: ეგრძ სხედ იყო ადვადოდეს: აზკლოზნი და კარდამოვიადოდეს: ზნ: ზატოისხსნა ჯნ: წ ბორცუ იგი ჯმ იხარება ძლიერად: და ენი ქენახე იძროდა: და შთათა და ბორცუთა: და დეღეთა აზმური სულხელებიანა ადვადოდა ცამდღ: და კლდენი შეიმუსრვადეს:

და სულხელებამ დიდ ძალი მიუთენებოდა: ელსა ქენასა და ესე არა ზნმოთ იყო და არცა თანა წარსლვით: ად მუყვარ ჟამ და კმანი დიდნი იხმოდეს: და ენი იგი ერი ჰხედვოდა მას: და ესმოდა თხრამ იგი კალობიანა: შეშინდეს და დუკურდა ფდ: შიშით და ძრწოლით: თავუყანის სტემდეს ზატოისხსნა ჯნ და სიხარულით დიდით ადიდებდეს ღს.

და იყო რაოდენისაჲ ჟამისა შემდგომად: ვნ სსწაულნი: და ხილვანი. დასცხრებოდეს ეგრევე ძრვანი. იგი დიდ დიდნი და სსწაულნი დავესცხრეს: და შემდგომად ამისა სსუანა: მრავალნი სსწაულნი: და ნაშნი იქმნებოდეს: ზნ ზატოისხსნა ჯრისა: ზეცით კარდამო:-

და ჰხედვოდა ენი ერი: და შიშით და ძრწოლით მიუღებდ: თავუყანისტემად გულსმოდგინედ: ზატოისხსნა ჯნ და სიხარულით ადიდებდ ღს.

მას ჟსსა იყო ვინმე: კაცი ერთი: მოშიშა ღმ: რლსა ერთჲ რეჲ ძმ შეთვისა: და იყო ძმ რევისა სხუელ: და მაწიკუნულ სიკუდიდ:

წ იგი წ მარტოჲ ესუა: მოიღო იგი და დააგდო წე ზატოისხსნა ჯრისა: და ცრემლით ითხოვდა მისკან. უკუეთუ მომამოდო ერმამ ესე გუმბადი ადვამენო სყოფლად შენდა:

და ვნ იგი მწარედ და უწეინოდ ტიროდა: წე ზატოისხსნა ჯრისა: მუნქეუსეჲ განიკურნა: ერმამ იგი: და სიხარულით დიდით: წარიყვანა: და ადიდებდა: ღს და ზატოისხსნა ჯნ.

მერმე მოვიდა აღნათქუე მისა აღსრულებად. და ეო მადლის მიცემამ: და დიდი სიხარული: და გულსმოდგინედ გუმბადი ადაშენა: მცხეთიანა რევის ძემან: და წლითი წლად მოვიდას და ადა-

Ш а т б е р д с к и й т е к с т ь .

სრულის მსახურებაჲ იგი ზატოისნისა ჯ^რჲ: და მკერითგან უფრომს-
და: და უმეტეს მოვიდოდეს სხეულნი მრავალნი და უძლეურნი და
განიკურნებოდეს: და სიხარულით: აღიდებდეს ღ^ნ: და ზატოი-
სისსა ჯ^ნ:

იყო ვინმე: ჭაბუკი ერთი და ორნივე თუაღნი დადგომად
იყვნეს: მოვიდა და შეუგრდა: ზატოისნისა ჯ^რისა: და ევედრებოდა იგი
გულს მადგებელ. და შემდგომად შუდისა დღისა აღებინეს თუაღნი
მისნი: და სიხარულით აღიდებდა ღ^ნ და ზატოისნისა ჯ^რისა.

დედაკაცი ვინმე იყო: მ^ღნს გუემული სულითა უკეთურითა: და
ეკოდენ გუემად მთადო: რ^ჟეს ზატოისნისა: ჯ^ნ: შკამთხუვეკ: სამო-
სელსა ჯ^რისისა მთალებნ: და იყო მკათოთხმეტისა დღისა შემდგო-
მად განიკურნა დედაკაცი იგი და წარვიდა იგი ფერკითა თვისითა
სიხარულით აღიდ^ბდა ღ^ნ და ზატ^ნისისა ჯ^ნ.

გ^ლად იყო ვინმე დედაკაცი ს^ხ: და ესუა მის ძ^მ და მუეუსე-
ულად: დასწყენა: ერმას მის: და აღიქუა იგი დედამან მისძ^ნ მთადო
იგი და დაავდო წ^ე ზატოისნისა ჯ^ნ: და იღვა ერმად იგი მწყდარა:
წ^ე წ^სა ჯ^ნ: დაღუფდითგან ვ^ე მწუხრადმღ^მ:

ზ^ნ დედაჲ ერმისაჲ მის: ტირილით: ილოცვიდა წ^ე ზატოისნისა
ჯ^რისისა: და ეტოედეს მის მუნ მდგომარენი: მომკუდარ არს ეგე:
წარიდე და დაჰმარს^მ და სუღარა აწეიებ: ზ^ნ მან არა წარაკუეთა
სისოვებაჲ: ა^დ უფრომსდღა სწყასლობელად. ცრემლოცდა: და ით-
ხოვდა შეწყენასა.

და მწუხრისა ოდენ ჟამსა სულნი უკუნ იხუნა ერმამან მან: და
თუაღნი აღებინა: და შემდგომად სამისა დღისა: განკურნებულა
წაროიყვნა იგი დედამან თვისმან: და აღიდებდა ღ^ნ: და ზატ^ნისისა ჯ^ნ:

და ვ^ნ იხილეს ე^ლთა სისწაულნი ესე დ^ბღნი: ზატოისნისა
ჯ^რჲ: მრავალნი უშვილონი მოგლეენედ და ილოცვედ მისგან: შვალი-
ერებას: და შვილითა: განმადლარნი აღიდებედ ღ^ნ: და შესწარავთა
და მადლთა მისცემედ ზატ^ნისისა ჯ^ნ.

არა ზ^ნ თუ რ^ნი მუნ მივლენედ და მათოდენ მიჰმადლებნ:
სათხოველსა ა^დ მათცა რ^ნი შორს არიედ:

განა თუ ბრძოლასა ღუაწლსა შინა: ხადაედ ზატოისნისა ჯ^ნ

Шатбердскій текстъ.

მცხეთისსა მუთქუესვე მძლე ექმნიან მტერთა: შეწევნითა: ზატო-
ოსნისა ჳ.ღთა.

და დიდითა სიხარულითა მოვიდინ: მადლისა მაცემად ზატო-
ოსნისა ჳ.რისა:

მრავალნი უღთანიცა ჳირსა შეცუვეს: ხ მწმს სარწმუნოებით:
ჴსადოდეს ზატოოსნისა ჳ.რისა: მცხეთისსა: მუნქუესვე განებნან: და
სიხარულითა დიდითა მოვიდინ: თუნისცემად ზატოოსნისა ჳ.სა:
და ნათელი მოიდას. და სიხარულით ადიდებედ ღ: და ზტ.სანსა ჳ.სა:

ხ სხუანი მრავალნი მრავალსა ჳირსა შეცუვეს: და ვუდრებითა
ზატოოსნისა ჳ.ღთა განებნან: და მრავალნი სხუენი ზირად ზირადითა
სენითა მოუღებედ ვუდრებდ ზატოოსნისა ჳ.რისა: და განიკურნებედ
ჳე დღენდელად დღედმდ: და სხუანიცა სსწყაულნი იქმნებოდეს
წე ზატოოსნისა ჳ.რისა ჴეცით გარდამო: ღთისა მიერ: რნი არა
დაწერილ არიან წიგნსა ამას:

ხ ესე ოდენ დაიწერეს სსქებულად ღთისა: და სადიდებულად
ზატოოსნისა ჳ.რისა: და რა ჩნ ენი: ვადიდებდეთ მამსა და ძეს და
წსა სულსა: რღსაჲ არს ღ.ღ. აწ და მს და ოკი ოკე ამენ.

წიგნი: რნი: დაწერა: მიჩუან: მეფემან: ქართლისა-
მან: ყამსა: სიკუდილისასა: აღწერა: კელითა: ია-
კობ: მთავარებისკობობსისაჲთა: და მისცა: სალო-
მეს: უყარბეუოსა: მის ცობსა თჯსა: რნი:
მეცნიერ იყო: ყლსაუე: ჳემშარიცად:

და იყო ყამსა მას რღსა მოიკესა ონ: ჳენაჲ ესე ჩრდი-
ლომსაჲ: დაბელებული ცოდვითა: და სჯეს ცთომითა ეშმაკისაჲთა:

Челпшскій вариантъ.

თავი ი. წიგნი რღ. დაწერა მიჩიან მეფმნ ქარ-
თლისმნ. ყა სიკუდილისა მისსასა:-

და იყო ყამსა მს რღსა მოიკესე ოა. ჳენაჲ ქართლისაჲ. და-
ბნლებული ცოდვითა. და სჯეს ცთომითა. ეშმაკთა მონბსენ და

Шатбердскій текстъ.

ვიყვნით ჩნ ვა ცხოვარნი კლავდნი.

ჩ ვარ მეცდა მეათქვისმეტ მეფე განათვან მამნა ჩნნი მოკლანხეს: ვე დღეთა ჩემთამდე: და შეკამნეს. შვილნი მათნი მსხუერძლად კერპთათავს სამაგელთა: და უბრალად იგი ერი ქუნისა მას: და რნი შვილთა მათთა ვა თავსა თაბდეს მამანი ჩნნი: რა სთხრო ეყენ კერპთა:

და უფროდეს ჩ ორთა მათ მათთა: არმაზისა და ზადენისა: რლთა ქვანიცა მათნი დაუღუთან (sic) სისხლითა ჩხვლთაძთა: და ღირსცა არიან მათნი იგი: ასპოლვად ცნცლითა რისხეთა ღთისა მიერთა:

ჩ ოდეს მოიწია ესი და მოვიდა: ნეტარი ესე დედაკაცი მტქელი და მსარებელი: მისა დე წე ნინო: ჰირველ ვა ტყუე ვა უცხო: და ვა მწირი. ვა შეუწებელი [ვა] უსმ[ი] და უტყუ რიცა აწ მექმნა ჩუენ ტყუე იგი დედოფალ უცხო იგი დედა: შეუწებელი შესაგადრებელ ულთა: და უტყუ იგი ქადგ ძღერ: და მეცნიერ დავარულთა ჩემთა: გულის სიტყუათა:

ამინ წინ აღნთო გულისა ჩემსა სანთელი ნათლისა: და შუა-

Челишскій вариантъ.

ვიყვნით ჩნ ვა ცხოვარნი კლავდნი ჩ ვარ მე. მეცდა თქმს-მეტე მეფე. განათვან მამნი ჩნნი აქა მოაწინეს. ვე დღეთა ჩემთამდე. შეკამნა შვლნი მთნი ცნცლმნ. მსხუერძლად კერპთათნ. და ობრლად იგი ერი ქუნისა. ამის რნი ¹⁾ შვილთა მთთა ვა კრავთა უმანკოთა შესწირვიდეს. და თავსა აიღებდეს. მამნი ჩნნი ძლით რა სთხრო ეყენ კერპთა უფროდეს ჩ. ორთა მათ შესუწნებლთა. არმაზს. და ზადენს. რლთა ქვანიცა დაუღუბან სისხლითა ჩუილთათა. და ღირს არიან მათნი იგი ასპოლვად ცნცლითა რისა მერთა ჩ ოდეს მოვიდა დედა ესე. ჩნი წე ნინე. ქუნსა ამს ძლ ვა ტყუელ და უცხო. და ვა მწირი და მოწინელი ჩ ვა უტყუე და უსმი. რითა აწ მექმნა ტყუელ იგი. დედოფ. და უცხო იგი და შეუწებელი. დეგნი. შესაგადრებელ უთა. უტყუე იგი ქადგ. ძღერ. და მეცნიერ დავარულთა ჩემთა ამინ ნეტარმნ აღონთო გლსა ჩემსა. სანთელი იგი ნათლისა. და შუაღმსა ოდეს. მანუწნა მზე იგი სამართ-

¹⁾ Это слово повторено въ оригиналѣ.

Шатбердскій текстъ.

ღამეს ოდენ მებრუნა მე მიზს მბრწყინვალს: ქუ ღი ჩნი: რღისა ნათელი მისი არა მოაკლდეს ოკე:

და მექმნა ჩნ მოძღუარ და შემრთნა ჩნ ერსა ქესსა ნათლის ღებთა წდითა: და ჰეტიოსნისა: ძელისა თაყუანის რემითა: და მოძცა ჩნ შუგული ახალი ცნობებისა და სინარღლისა: და ღირს მივნა გემოას ხილვად: საიდუმლოთა უხრწხელთა ზეცისათა: მე ვიქმენ მორხილ ბრძანებთა მისთა: რღიცა მასწავა: და აღვაშენე კეღესისა სლოცეკლად სამოთხესა მას მამათა ჩემთასა: და მას შინა სუეტი ესე ნათლისა: რღიცა მე უდ ვერ შეუძლს: უღითა ძალითა: და ცნობითა კაცობრივითა: ხ ღნ მადღმან მოაკლინა ერთი მისხურთა მისთაგანი: და წამის ყოფითა მისითა ქენით ცად აღვია.

და თვით თუაღნი თქნნი ხედეენ: საშინებუბასა: და საკურველებასა მისსა: და მერმძ ვურნებთა მათ მისთა:

და ოდეს მაუწყა აღმართუბა: წარვაკლინენ ხურონი: ძიებად ხესა: და ვერ ჰოკეს ხს ერთი მარტოდ მდგომარს: კლდესა ზნ. რღისადა არა მისებულ იყო კელი კაცისა: ან მონადირეთაგან სძენით გუესმინა: სასწაული ხისა მის: ო ოდეს ირემსადა ერის

Челишскій вариантъ.

ღისა. ბრწყინვლედ ქუ ღი. რღისა ნათელი მისი არა უდეს მოაკლდების უკე ან. და მექმნა ჩნ მოძღუარ. და შემმინნა ქსა ღნ ნათლის ღებთა. ზღისა თაყუანირემითა, მოძცა ჩნ სჯღი ახალი ცნობისა და სინარღისა. და ღირგოყენა გემოს სილვად. სადღოდლოთა ზეცისათა ხ მე ვიქმენ მორხილ ბრძანებღთა მისთა. რღიცა მასწავა, და აღვაშენე კეღესისა ჩი სლოცეკლად სმდა. სამოთხესა შნ მამათა ჩნთა მეფეთასა. და ოს შნ სუესტი ესე ნათლსა რი მე ვერ შეოდლე ურთა ძალითა. და ცნობითა კაცობრივითა ან მადღმან მან მოაკლინა ერთი მისხორთაგანი. და წამის ყოფითა მისითა ქენად ცად აღვიდა. და ამს ხ თვით თღნი თქნნი ხედედეეს. სეურირუღებს მისსა და მისსა უდ კდ სსწღთა და კორნებთა რღთა აღასრლებს დღითი დღე. და ოდეს მაუწყა ჩნ წნ ნინო აღმართუბად ზნი წარვაკლინენ ხორნი და ეკებდეს ხესა ვდს ჰოკეს მარტოდ მდგომი. კლდესა ზნ რღსა არა ბიხლებოლ იყო კღი კაცისა. ან მონადი-

Шатбердскій текстъ.

ისარი: მიაკლტინ ბორცსა მას ქუქმ: რღსა ზა დგა სჭ იგი: და სწრათთ ჭამნ თესლსა მას მის ხისასა ჩამოცუენბულსა და საკუდი-ღისაგან განერის:

ესე მითხრობან და ვიყუ დავკრეებულ: ამისთვის მოკუეუთე მე სჭ იგი: და შეკქმენ მისგან სამნი ჯრნი: ერთი ესე რღ ზეციით იყო სსსწაული მისი: და ერთი აღვამართე ადგილსა მას: სდა იგი მნი-ღებდ რღსა მიერი ვისილე მთა მთასა ზა: თხოთასას: ს ერთი იგი ქლქსა უყარმას რა წარიღო სალომე:

და აღვამენე ეკლესიაჲ მყოლოვსსა. მას შინა ნინოღსსა: და კქმენ მას შინა საქმჭ ქმნული უზინოჲ: და ცხადი დღებდ მყოლო-ვსთა მათ რ არა გამოკვეუ ფურცელა ერთიგა მათგან: ად ხარისსითა გარჭ შევისვენ:

რ მენიღვნეს მრავალნი: სსსწაულნა: მას შინა და კურნებანი დიდნი: და აღვამენე ზემოჲ ეკლესიაჲ თვისა ჩემისათვის ქითა და ერისა სიმრავლი[სათვის]. რ ქუემოსა ეკლესიასა [ერ]ქუსა წა წთაჲ:

Челншскій вариантъ.

რეთენ. სმენით ვაცოდით სსსწაღი სისა მას ესრთ ვდ ოჯდეს ირუმსა ეცის ისარი მსწრთელ მიაკლტ ბორცოსა მს ქუქმე. რღსა ზა დგა სე იგი და სწრათთ ჭამის ხაის მისგნ ჩამოცუენზლსა თე-სლისა. და საკდღისგნ განერის. ესე მითხრობან. და ვიყუ განკუი-რებულ ამისთვის მოკუქეთე სე იგი და შევიქმენ ჯრი სმი. ერთი რისა ზციით იყო ს სწლი მისი რა ენისგნ კცობივისა კერ შემ-ღებულ არა თქომად დოსა მისსა. რ გონდნი აზღლოზთანი გარ-დამოკედეს ადგლსა მს ზა გოლგოთას. რღსა ზა აღვამართე ჯრი მკსნღისა ჩემისა დაუზრომლად გალობდინ თაყნას ცუმათ. და წდასრობით შესხმიდინ. ესე სსსმენულად უთა. და ერთი აღვამართე ადგილსა მს რღსა მნიღებდ იგი. რისა მრთ ვინლე. მთასა ზა ფხოთისსა და ერთა ქლქსა უყარმას რა წარიღო. მის წოღმნ (sic) ჩემნ სალომე. და აღვამენე ეკლესიაჲ მყოლოთა მთა ზა ნინოსთა. რ ერთი ფორცლიცა არა გამოკვეუი. ად ვარეშეკვენ უნღლად რ. მენიღვნეს მრკენი სსსწღნა და კორნებნი. დიდნი ნინოს მრ. აღსრობლნი მს მს და აღვამენე ზემოჲ ეკლესიაჲ. თვისა ჩემისთს და ერისა

Шатбердскій текстъ.

და [ეღ]ვე ვერ ვიკადრებდი კართა მისთა განსუმად: თუხიერ ზ დღეს ვერიაგეს: არცა შესულვად ვინ ვიკადრებდა თუხიერ მღდელთასა: რნი გლობუდ მას შინა:

შე შიში დიდი დაცემულ იყო ყელსა ზა კანსა: სუეტისა მის-
გან ცხოველისა: და ხუდვიდა ერი კანი სუეტისა მას ვა ძალსა ღთი-
სასა: და მიხედვად ვერ ეძლო კანთა: სართულსა მისსა რწესა
თუთ ვხედავთ: და ვერ ვიკადრებ ვე მისსა აღმოკუთვად: მიწაჲ
სამარუდ ჩემდა: რამცა დავსხენ გორცნი ჩემნი მის ვე შე მეშინოდა
მისგან ცოდვისა ოდენ მოქმედსა და შეკამზადე ზემო საფლავი ჩემი:
რს თუასსა მისსა მივჭრიდო: და წყალობასა მისსა მივემთხვიო [აღ-
დგომასა მას ყელთასა].

და ვცა შევიმზადე კეთილთა ღრისთა განსრულებასა ჩემ ზა
და ვიყოდე ვად შევედრო სლი ჩემი დედასა ჩემსა წასა ნინოს:-
შე წმინ მან შევედრა: სული თუხი უბიწოჲ: კელთა დამბადე-
ბელისა თუხისთა.

Челишскій вариантъ.

სიმრავლისთ-ს. შე ქუჭმოსა კვლავისასა. ერქუა ვე. ვთა და ეღ ვერ
ვიკადრებდით. კართა მისთა განსრუმად თუხიერ გვთა დღეთა შევიდაინ.
მღდელთა მოძღვრი და მღდლნი. რნი გლობნი მს შა შე დიდი
შიში იყო. ყელსა ზა კანსა სუეტისა მისგან ცხოველისა. შე ხედიდა
ერი ვანი სოეტისა მს ვა ძალსა ღრისა:-

და ვერცა ვიკადრე ვე მისსა მოკუჭთად მიწაჲ. საფლავად
გორცთა ჩემთა რამცა დავსხენ ვე მისსა. შე მეშინოდა ცოდვისა
ოდენ მოქმედსა. და შევიმზადე ზემოსა ეკლესიასა. საფლავი ჩემთს
რს თლსა მისსა მივეჭრიდო. და წყალობასა მივემთხვიო. მისსა
აღდგომასა. მს ყთსა და ვა განსრულდეს ყელნივე ვთლნი ღრისნი
ჩემ ზა და აღსავსე ვიყუ სიხრდითა და გვმღლობდი ღა. და განი-
ზრასხე გონებასა ჩემსა რს შევედრო სლი ჩი დედასა ჩემსა წა
ნინოს. აჲ ესრა მოიწია მსწრფელი მწონსრუბე და გლოვაჲ ფდი
ჩნ ზა. და ყელსა ესრა ქართლისასა შე ობოლ ვიქმენით დედისა
განმანათლებლისა. ჩნისგან. მშნ შევედრა ობიწოჲ იგი სლი მისი
კელთა ორისთა და დამბადებლისა თუხისთა ქედ აღსრულა ყიუბ

Шатбердскій текстъ.

მ ზღასრულა ყაგე მცნებდ ღე და სწავლაჲ წდისა მის დე-
დის ძმისა მასისა მამისა ჩნსა ჰატრიაქისაჲ: და დაგუაობლნა ჩნ:
ახლად შობილნი ჩხვლნი: უმეტარნი და ფდ შუემწუნდი სუღითა
ჩემითა: და ყი ნათესავი: ჩრდილომსაჲ აღიესო მჭუნსარებითა.

მ ზღმოადგენ სრულ იყო მჭ მამართლისაჲ: და მოადგენ
ფენილ იყო: ჭეშმარიტი და დაფარა ღრუბელმან წე ნინო: მ წე
იგი ულდეუ ნათელსა შინა არს: და ყლთა განგუნათლებს: მ მე
განვიზრახე: წე იგი გუამი მისი: რამცა წარმოვილე გულს მოადგენე-
ბითა დიდითა აქა: წე სუეტსა ნათლით შემოსილსა: და არა ვზოვე
ღონე ყლდეუ: მ გერ განძრეს ორასთა კანთა: მცირე იგი ცხედარი
რლსა ზა შეისუენსა წნ და სინატრელმან ნინო:

მამინ დაკუმარხეთ: წე იგი გუამი მისი: ყლდეუ დზღისაჲ:
ბოდს: დაბასა კახეთისსა: და იგლოკადით სიობლესა ჩნსა: ოცდა
ათ დღე ყლითურთ სამეუფოჲთ ჩემით:

Челишскій вариантъ.

მცნებდ ორის თვისსა. და სწავლაჲ წისა მის ძმის დედის ძმისა
მისისა. და დაგუაობლნა ჩნ კა ჩვილნი ახლ შობილნი. და შუე-
მწუნდი მე და ყი ქენაჲ ჩრდილო განშორებისა მისითნ. მ ზღმო-
ადგენსროლ იყო მჭე. და მოუენილ იყო. ნათლი აჰა დაფარა
ღროზღმნ: ზამთრისმნ ჩნგნ. მ წე იგი ყლდეუ ნათლსა შა არს და
განნათლებს ყთა რნი სადან სახელსა მისსა წა: და განვიზრახე.
გლსმოადგინედ რა მიკნკლენ წნი ხაწილნი. მისნი მცნეთად. წე
სუეტსა ნათლისა წარუენებდ.

აჰა სექმე სამინლი და შესამწუნებელი. მ არა ვზოვე ღო-
ნე რამცა ნებაჲ გდისა აღმესროლა. გერცა განურნეს. სლვად.
ფერკნი იგი ჭრეთა ჩნთანი. და გერცა შემოა ორასმნ კანმნ
ცხედარი იგი რლსა ზა შეისუენსა და მრკლნი კებოლნი განიკო-
ნებოდეს და მოისწავდეეს ყით გერმო რამცა შეენეს გუამისა მისსა
წდასა. მშნ. მესამსა დღესა ძლით სამე დავმარხთ ყლდეუ ღუაწლით
შემოსლი გუამი მისი. დიდითა ჰტოვითა. და დბითა. ბოდს. შა
დაბასა კახეთისსა. და ვიგლოკე სფლესა ზა წა მისსა. მ. დღე-
სამეუთა ჩითრთ და აღვამე მს ზა. კელსიაჲ. ფდ დიდი და შუ-

Шатбердскій текстъ.

და აღუშენე მას ზნა ეკლესიაჲ: და განკადიდე ფედ და მისითა
მოკხებითა მაჭყეს: სასოკებაჲ მისა ღთისაგან: და სარწმუნოებასა
ზნა: დაუსაბამოს ღთისა: მამისას: და ელდ ძლიერისა მისას: და
ცხოველს მოყოფელისა სულისა წდისა უეუდავისას.

და ვეძიებ და მოველი აღდგომისა მკურდროთ. და შეკვედრებ
სუფსა ჩემსა ქეს მეფეთისთა, რდისაჲ არს დბე სიმტვიცე: და
ძლიერებაჲ აწ და მს და რკი რკე აწ.

ანდერძი: მირეან: მეფისა: მისა: თუსისა: მიძართ:

რევისა:- და ცოლისა: თუსისა: ნანაჲსა:

აჲ ესერა მე წარვლ: ვინაჲცა მოვედ: წ შენ: ნანა: უეუეთუ
გვეს მოცალეებაჲ ცხოვებისაჲ შემდგომად ჩემსა: განყავ: სამეფოჲ
ჩემი ორად და მიიღე სამარხოსა წდისა ნინოჲსას: ჟამთა შეკვალე-
ბისათჳს: რა არს შეირყიას ოკე: ადგილა იგი წ არს მეფეთა
საჯდომი არს მწირ არს ადგილი იგი.

გვრევე ვეკვედრებ მთავარ ებისეჲსსა: რა დადავს დბე მის ადგი-
ლისაჲ: წ ღირს არს ჰატვიცეებისა:

Челишскій вариантъ.

ვაძევე. იგი ერთა სამკოლოთა და შეკსწირენ მრუენი სოფენი და
აგარაენი.

და აწ მისითა უხითა მაქონს სსბე ქს მისა ღთისგან და
სარწმონოებასა ზნა ძღრას. მამისა და მისა და ცხველს მოყოფელისა.
სდისას დაკვიძინებ. და მოველი აღდგომისა უკანასკნელ. და შეკვედრებს
სდისა ჩქმსა ერთა მკალბდლთა ორისა მრ აწ:-

ანდერძი მირიან მეფისა, მისა მრთ თიქსსა
რევისისა და ნანა დედფლისა სტყე გლვისა:-

აჲ ესერა მე წარვლ. ვინაჲცა მოვედ და მს ნანა უეეთუ მოვე-
ცეს მს ღთისა მრთა ჟამი ცხოვრებისა. შდ ჩემსა განყე სამეფოჲ ჩი
ორად. და მიიღე ბოდს სამარხოსა წდისა ნინოსისა. რა ჟამთა სიგ-
რემან და შეკვალეებან. არა ოდეს შეარყიას ადგილი იგი დეგოს
შეომრულად.

ერთი ოკე. და გვრთვე მთავარ ებისეჲსსა ვეკვედრებდა.

Шатбердскій текстъ.

ნ ძესა თჳსსა ასწავებდა აჲა ესრას შეიცვალა ბნელი ჩნი ნათ-
ლად: და სიკუდილი ჩნი ცხორებად.

აწ სადაცა ჴპოვზე ქენსას შინა შენსა ენებანი იგი ქართლისანი.
მატურნი კერზნი ტრესლითა: დაწეუბ: და ნაცარი მათი: შესსუ მათ
კინ მათ ეგლოვდის:

და ესე ამტენ შეილთა შნთა: მ მე ვიცი იგი მწრათულ: კაკვა-
სიათა შინ: ვერ დაილევიან:

ნ შენ ესრე ჴყოფდ: თავი შნი შექედრებ სუეტსა მს ზეგარ-
დამო დბლსა და ზატოისანსა ჳრსა ცათა შინა ჩინებულსა:-

და იყავნ შნი მისლვაჲ მიწად: ძილად საუკუნოდ: სარწმუნოკე-
ბასა ზნ წდა სამებისასა: ამენ:

წიგნი: ქართლის: მოქცევისჲ: რლითა: ღნ: ნათელი:
გამობრწეიზვა: დასაბამი: წთა: ეგლესიათა: გამობრწეიზუბისაჲ [ძღ-
თა: ზეტისა მკალბოელთა გუნდთა უყუილად: უბაწოჲ სარწმუნოკებაჲ
შეუძრავი კედელი ქესსა: ესე ჩნისა ცოდვისა ხსნაჲ და მარგებელ¹⁾
სულსაჲ: ვნ: ტალანტი: წინამძღუარათაგან: დაფარული: შემდგომად
მრავალთა: ყამთა: და წელთა. ვპოკეთ:-

Челишскій вариантъ.

რს დადვს დბჲ მისი. რს ღირს არს ზტოვის ტემსა. რს მეცა ღირს
ვიქმნა ცხორებასა შს სუგონოსა:

ნ ძესა თსსა ასწავებდა ვდ აჲა ესრას შეილო. შეიცვალა ბნელი
ჩნი ნათლად და მწორებაჲ ჩნი სიხრლად სოკონოდ. მ არა არსნი
ესე არსად შევირგულენით ძღრბითა ქს ღისთა რნ ქუჭსკნლით
ჳჳხითით ინება აღმოყვანება. ჩნი და გუიკსნნა. კლთვნ მტრისა მის
კნის მკლვლისთა. რი არა რდეს განძლებოდა სისხლითა ყრძთა
ჩუილთა და უმანგოთთა. და ესეცა უწეუბოლ იყვნ შნდა მ მტრნი
იგი რღნი გარდამოსთყვნა მკსნლმნ ჩნმნ. და შეზურბობელ ვიყვნით
საცროითა. მთითა მ ვიცი ვდ კაკვასიათა შიგან არა დაილევიან და
არცა დასცხრებიან ბრძლისეგნ კაცთასა. ნ შნ ფრთხილ იყუ შეილო
სურელო. რკვ. ვნ უწეუბოლ კართ წისა და ნეტარისა დედისა ჩნისა

¹⁾ То, что заключено въ скобкахъ, въ оригиналѣ писано киноварью, но сильно попорчено, и чтение текста въ данномъ мѣстѣ гадательное.

Челишскій вариантъ.

ნინოსგან. მცნებანი მისნი დაიძარცვნენ. და თჳი ში შეჰკედრე სუჭტის
მს. ზეგარდამო დბლსა და ჳნ ჰატიონსასა. და იუენ განსლუგა
ში ამიერ სოფლით სარწმონ-უჭბის ზს. წისა სამბისსა მშდობა
შნდა:-

დაესრულა ცხრბი ნუტარისა და ბუერ წლ სანატრლისა ღირსისა
ჩნისა დდისა და განძანათლებლისა. უბიწისა წისა ნინოსი:

წო ნინო. უშლე ბსლისა თლთა ¹⁾).

თნ იანუზისა იღ წისა ნინოსი ო ლღტესა კე დ
მგნნი.

აღზრდილი ობიწრებით. მტვირე სარწმონებითა. მოძღირი
ჭრთლისა სნტრლი ნინო. მონაჲ ერთა მესნდისა. რი კულისა მისსა.
შეოდგა სანრლით. და უჭადგა ერთა. ძალი ღთბისა. და ასწავუდა
კრსა. განყენებდა. კერზთა შთენ უსლოთა. და უჩნა. გზაჲ ჳტი:-

აღმოცხებული ნურგი. ნაყოფთგნ ვენაკოსა. რი აჭონდა კლთა
მისთა სსწლდ. სანატრლსა წს ნინოს. სახე ჳნისა სსოდ. და
მის შრ იქმდა. ერთა შთ სსწლთა. ქლქსა მს დიდსა. მცხთისა
და რთა. შეიწყნარეს. მოძღრბი მისი სუნთგნ. განიკარნეს და
ღნ აჭებდეს:- რი მზისა დასაულით. აღმოკვლეთად მოვიდა. დაბნე-
ლებლი კრი განანთლსა. სიბრძნითა სწავლთა მისთათა. ყნვე ალა-
ნსა. მეუნი და მთურნი. დამონებლნი კერზთნი. განათვისოფლსა. და
მოსწრათუდ შეიწყნარეს. და ადიდეს შთ. რნ აკნსა იგნი. მონე-
ბისგნ კრზთსა:-

სსნი დვი ჳსსწლი მდღისა საონჳესა ნინს.

მოკუდიოთ მოწმონენო: და ერთგობით ჰატივისცემდეო. ო ესე არს
მსგავსი მოცნიქლთა. რი მოიუღანა ჩრდილლსა ქყნად. და მადლითა
სადთთა გამოძიკსნა ჩნ. ჳ შრომნი შნნი სანატრლო მცნიქლო.
რნ ჰევენ. ჩნდა შმრთ მეორე გეე სლთა ჩნთათს:- ჳ სსწლი
სეურირულთა. ო ძელი იგი. ცხრბის მომნიჭებლი. დედეგისა ლცითა
მეის ალემარებთის. დღეს დბის მეტყულებს ქრთვლთა ენაჲ. და
ივლტიან არმაზადენთა კრნი: ჳ შრომანი შნნი სანატრლო მცნიქლო.

¹⁾ Этими тремя строчками кончается собственно глава о воздвиже-
нии Честнаго Креста, которая нами приведена выше.

Челпшскій варіантъ.

რითცა აცხნნ. ჟ დიდსა საკუირუღბსა. ვრ უძლრი იგი ბონუბე
 დედობრივი. საკუირულად განძლრდბის. და სიმენესა შს მეუეუზო-
 რთსა მიემსგწესების. და ნინოს შრ განათლდების ქენს. ს ნისლი
 უღთბისა განაქრავს. და მზე იგი. სიმრთლისა გემოგუიბრწეინდა ქე
 ღი ჩნი. ჟ დბლი სადდომლოა. მ შვა ქწლმხ. ძე უთესლოდ
 მოცლად ლებთ. და ღი იცნობა დადაწთო ვრ იქმნა ჩნთს. რწ
 ბუქედნი ქწლბისნი. უენებლად დაიცვნა შობსა მისსა. ჟ მადლი
 რი შს მხლოსა მოგეტა: ღისა მრთ. ჟ ედ სანატროლო მარშ
 შს:-

სტქენნი ბ გი თეთი. აღმატებულ არს უზესთაეს ბონუბე-
 თასა ქებე ში. მ მსგავსად მოციქლთასა გამოსწდი. ბონუბითა მით
 დედობრივიითა. სანატროლო ნინო მ წომრთთა მეუენი. დამონუ-
 ბლნი ემმეთენ გამოიკსნენ. და უქადგე უთა ძლი ქს მკსნლისაჲ:
 სასწლნი საკუირულნი. აღასრლენ ნეტარო ნინო. მ ქადგე ძლი
 საშბისა ერთ ღთბისა. და სიმრავლე ერისა და განწყობილბე მართლ
 მადიდებლობისა. წაროდგინე ქა ღა. ლბე ჯრითა ქს მკსნლისთა.
 ტამარნი იგი საკურზნი დაამუქნ. ძღაწყო ნეტარო ნინო. და შთ
 წილ დაფომენენ ეკლესიანი. მართლმადიდებლთანი ვა სენი. შუჭ-
 ნირნი და უუაიღენ გარდაუენლნი. მაგრლობლად მორწმუნეთა ქსთა:-

წრგმე ბ გი გწნი გწნი რი ბრწეინკ. მოცქლთა თა
 ნეტარო ნინო. მ სწორად მათსა ილუაწე და სწორი გუირგნი. მათ
 თწა მოიდე. ვა წლ. მოსე. მათსა შს ზა სინასა. სჯოლი მოილო.
 ეგრთეე შს. ლოცუითა მოიხუწნ ღვისგნ. ათნი მცნებანი. და
 ბრძანებთ მოიკლენე. ქლქდ სამეოფოდ მცხეთად. რწ უქადგო მთ.
 ქე ღი ცხოვლი. იშვა ქწლვისგნ. და აწ შს ეკედრე. მონიკებად
 სლთა ჩნთა დღეს დიდი წყ:-

უგბა ვე ღა რა რა მხსწმიდ ქე. ქენაჲ ორითა მდინა-
 რითა. საისლითა მით და წყლითა. ლონგინოზის ლანრორითა.
 გუჭრდისა შისა განლებითა:- ადიდე შს ქე. ქართლი. სამითა
 ღბითა: ეუართითა მით შითა. და კლთა შნთა შთა სამსკლთა.
 და ფერკთა შთა ფიცრითა: ძენაჲ დავიწყებლი კურზთგნ დაბნე-
 ლებლი. კდ მოკსნებოლი. ღისა შწყლბლი. ნინოს შრ განა-

Челишскій вариантъ.

თღბლი. უგუშთაჲს ბძა არსახობ. სხნილგდითა. სკრეკულითა და
 სსახარკულითა. სოკუტითა ნათლისთა. ჭკურთა დამოკიდებითა. ნინოს
 ლწითა განხთლე ქრთდი:- ოჯღთოკებისა. კურზთა გუბსა და
 სოღმურაღობსა. სიონისა ნიკუმნ. ნინო ვს ვარდი მიჯუენსა. და მან
 სოარნლეო ქუნა იგი ქართლისაჲ:- ლმობიერთა ლწითა და ცსელითა
 ცრემლითა. დათხურღითა არათო. მახობლითა ად ნინოს სიტყითა.
 მიკსნენ ჩნ ქე წარტყოქნიდნი მტრისნი. მკჷსძლო სძლო. მსა
 სიურღიწე. იწღმით ჩრდლსა. მოიწია წყღობისა ხაბერწკალი.
 ნინო ქს მკკლი. და აღატუენს ცცსლი. ღის მეცნიერბისა:-
 ზაბიღონ მშმნ მისმნ. იურნგნი მოაქენისა მახუილითა. ს ნეტარმნ
 ნინო. მოაქენისა ქართულნი. ჳრითა ცსღითა ნანა მეოღლე მეუისა.
 ნტრეო ნინო განხათლე სღითა და განჭკურნე კორცითა. მოძღურე-
 ბითა შინთა. და ქს ქადაგებით:- საშნლ დგანწლ კემ იგუწმს
 საშინღითა მირიან მეუე ორხებითა. შუა სამხრის ოღენ წყო-
 დიადითა: მშნ ლწითა ლმობიერთა ცრმღითა და კედობითა. ნი-
 ნოსითა და ითხოვდა მისგნ. შენდობსა და მშუიღობსა:- ნათლითა
 ნიღუელითა. კორცღითა მით თღითა. განბწყენდა მეუე იგი
 სღითა. და აღიარა მან ქე ღი ურთა გღითა. მოძღურებითა ნინო-
 სითა. და კრითა მღღითა ითხოვდა მისგნ შენდობსა:-

ოჯღეს მთისა მისგნ ბწლისა. განურა მეუე განსაცდლსა. განე-
 შორა კრზთა სძაგლთა. და შეუვრდა ღს სხელ სწადლსა:
 და სწლსა მისსა სხატრლსა. სხრებს სრწმნისისა. აღესრლ. დჷ
 ღღბდა:- იწბდა. მეუე იგი ქს აღსრბსა. და ჳისა. აღმარ-
 თებსა და ნინოს მოძღრბსა. და გულისისა. შენებსა და მს შა
 ლწესა:- რჷს იგი იწღმს ჳს აცუწს ოი. და განიეუეს. სიმოსლი
 მისი და განიკდეს წილი. ს კურთთი იგი. წარმოიღო მცხეთელმან
 ელიოზ მღღღმნ.

სძალი ნინო. დედა გუწქმნა ჩნ მეორედ შობითა. გოზრდიდა
 სღითა. სღრრითა მით სრწმონბით. მართლმადიდებლობით. მართლ
 აღსრებითა სშობისთა.

შმეტეს ჩრ. კსა შნ სტეუ ექმენ ეძაზ ერსა მრწესა.
 ჩრდილოსსა ბწლსა ძავლსა. ნინო და აწწაჲე მთ. კბრ შნ ოღო:-

Челишскій вариантъ.

მწაფე ში სიღონის მოძღვრ კქმნა მშის თსსა და ჳმადლობ-
 დათქ ა კნრ შნ რ. წადიერო ნინო მოძღვრო. და სლთა ჩნთა
 წინამძღვრო. შნ გუასწვე სიტყვად. კნრ შნ რ. და ღრო მშ:
 მით არსებით სმბე, პკნა შფესა ქ:- რეს იგი აღასრულე შნ
 ღუწლი. ნინო და აღმოგებნარ ღუარძლი. და დასთესე შნ იფქლი.
 გღობე მართლმადიდებლობისა. ენი დაბადებნი. დაძმდბლსა:
 იკს სენ. გეოწყა შნ განკბე. სოლთა და კორწთა კორნებისა ნინო.
 და მის შრეე მოძღვრბე. და ეთა გუასწვე გღობე. ენი დაბადებნი
 და:- აღვიარებთ. შნ ნინო ენი. მოძღვრად და დედად სოლრად.
 საუგონდ წინდად და წინამძღვრად. რ შნ გუასწვე გღობე. ენი
 დაბადებნი და:- მფესა ქა ღა. პღზა შობე ში უხ. იქმენ შნ
 ქართლისა მქადგებლად. და დასდეე სჯლი უცვალეებლად. და ჳგეეს
 შუოდრეულად. მართლსა ზს სრწმონობსა. მოძღვრო ნინო. მს გეე
 სლთა ჩნთა. ნინო მწიუეო მაცნისო. და მოცქლო ჩრდლსა სო-
 ფლისო. შნ სრ მოძღვრი ქართლისა. სუტტი ნათლისა რუარი
 ღრობლისა. მჩრდლი სლისა. მსწავლეული სინწლისა: წისა
 დღეღლისა მკვლო. და სლთა ჩნთა კსნისა მიზწო. კმა მადლო ქა-
 დაგო. კრბთა დამამკობლო ნეტრო ნინო. შემსხლთა შთა მს
 გეე წე ღისა:- ღის მშბლო ქწო მრმ.

სწნი გღბნი წისა ნინოსნიეე. კე დ გრეგზა
 რგღბდთ რა.

მოკუდით უგღბდთ. შესხმისა ქებითა მენესა ნინოს. ტამრსა მს
 წა. ვადიბდეთ გღბითა ახლითა. რ დბლ არს რეკქ:- ინრბს ეკლე-
 სიაჲ. და გონიერად დღესასწაულებს დღეს. კსნებწა ნინოსა. ბრწყინ-
 ვალითა ქებითა შვილთა თჳსთა თწა:- ღეს ნათლითა სლითა.
 განკბრწყინდეთ მოწმონებო სისწლით. და ვდღესასწაულობდეთ.
 კსენებსა ღირსად მოღუწისსა. შნ რქორწ:- მძა. შნ სრ დამ.
 მოკუდით სარწმნობით. მოწმონებო და ღირსად ქებით შჳსხმიდეთ.
 რწოლსა ნინოს შემსმითა სლრითა:- ღეს გამონხდა მენედ მოღწე.
 სათნობითა შემკობილი ნეტრი ნინო. ქს მრ დადებოლი მეორდროჲ
 ნათ საყოღლი. და სსოჲ მოწმნთჲ:- მოწმწმნო ქებით ღირწდ.
 ვდღესასწაობდეთ ჩნ კსნებწა ნინოსსა. და უგლობდეთ რწა მად-

Челишскій варіантъ.

ლითა მოწოდებულ ვართ:- მსა მესმა ოგნ. ამადღდი შნ მოღწეო. სიმდაბლითა სათნობთა შთათა. და ტაძრი ში ობწო. სლთა მადლითა მადლითა განახლებულ არს. წარმაკლი დაუტევე. და მიღწიე წაროკლსა მს ღირსო. მიუკლებლსა ცხრბსა. ღთ შემოსლო ნინო მკვიდრად გამოსწნდი:- შტდ იქადან. წნი დბითა და იბრებენ. სკსნებულსა ზნ შთსა. ვნ ქადგა სლთმნ დთ:- საკვირვლებნი შნნი. ნეტრო ნინო ქადგებ ღირსობით. სათნობთა შთა ძლსა. რთა ქს მადლითა აღასრლებდი:- რდსთს გან. ღგნ. ბრნებთა ქსთა. ქადგებდი ღირსო ნინო ღუაწლით შემოსლო. თჯით. ბითა თსითა. ღთებსა. და კტებსა სრლსა. შორებლად და განყოფლად. ასწავებ ეთა. სამბსა ერთა არსებსა. ეთა მოწმონეთა:- ტაძრთათს სლთთა. გამოსწნდი მამებებლად. ნინო ობწო. და მსხრებე კერბთა. ამოღ წარსემიდე ქენით შით: და ერსა ასწავებდი თაენის ტემის სამბისა წისა რნ დაჰბდა ყვე:- ბრნებე დედობრივი. უმდარი განგდე ედ სანატროლო ნინო. ასოკანად გამობრწყინდი და ახუტნ სიმკე მამ კტრვი. და გორდი ეშმეთა განი. ოტი ძლითა ვრსთა. და საცთრორისტი აკსნენ მოწმონენი:- ღდევკებრბსა: დაფორბე ეკლესიაჲ წარმართთა ნინო. შესაკდრბლად ერისა მოწმინისა. ვნ გამოსახა კარავი წამბისაჲ. ელ მოსე ქს მრსობრბნიტ ჭტდ. და შეკრბენ მს შა. სამბისა მგლობლნი ნეტრო. ედ დიდნი სკოარილებნი გამოჩნდეს. კედრებითა შითა ნინო. ობწო. მისსა მრთ რნ განწმიდა ეკლესიაჲ. მოწმინეთა. სოსსლითა თსით. და ახუტნა. წარმართა ერსა. სლთოჲ ძღრბე კატო. მოყრებისა თჯსისა:- ნოდაც. ძხა. ძენითი ოდა. ტაძრბნი სკეკბონი. დაამკონ და ქს სრწმონებე განჭვინე. და წთა ადგილთა. ეკლესიანი დაფორბეს ნინო და ეტყოდე. მამთა ჩნთა ღო: ბნასლებე მადღისა. მოკცა წარმართთა შნ მრ ნინო ნეტრო. და კორნებთა ნიკნი. ვნებოლთა აღმუტენდეს. და მადლობით იტყოდინ. მამთა ჩნთა: მეფნი წარმართნი. დაბნებლნი. მსხობითა მით კერბთთა. მხიარლქვიენ ნთლითა. ღის მეტყულებისთა ნინო და ღაღადებდეს და იტყოდეს. მამთა ჩნთა ღრავ: აჯნა შონიდ წილათ მოღუაწეო ობწო. ქვლებისა სიქდლო. და მონაზონებისა ეუკილო და სიმტკიცეო.

Челишскій вариантъ.

განცხადებულნი ნიშნა. და სასწულნი უადრეს ცნობთა. შნ მრ ძე-
ნიჭებან. მორწმუნეთა. და კობებ კვხდთ ქა ღა უკე. გრხდი
მართლიდდბლთა. განწყებლი შეჭნიერებით. გამიკსნილნი უდგე
მტკიცითა საწმონობითა. მუფთა და მთავართა. მდდდთ მძღუართა
და მდდლთა კობლდითრთ. დღესსწლოებენ სენებლსა შნსა. და
კობებენ ავხდ:-

ბანწყობილსა წთასა. მიიწიე წო ნინო ძოღაწეო. და
კრებლსა თა ახგწლთასა იმუჭბ ღირსად. და ცათა შა შს.
გუიარგინ შემოსლსა თნობითა. მეობკეუ ჩნ შვილთა შნთა. ქს
მიმართ რა შნ მრ აცხნეს სლნი ჩნნი:- წნ რი ოქო. აბა. განა-
თლებოლი ქენაჲ შნ მრ ქადგებითა. დღეს მიტელებსა შნსა ნინო
დღესსწაღლბოს. და კობლი ქართულთა გვედობის შნ. სძლო
ქსო ითხოვე აწ სლთა ჩნთათს დიდი წყლბო:-

აჴა ესე აწ ტამრი ში ნინო საკობრებითა. და ვა წყროჲ
დაუწყდლი აღმოდის შს შა. მადლი კობრებთა განკობრებუად სენ-
თა უძღორობისა. და ადიდბნ რნცა კადიდა შნ სნტრლო. ნო
დასცხრბი ვედრებუად ქს ღისა მრთ ნინო ნეტარო. მშუიადობით
დაცუად ეკლესიათა დაკსნად განსაცდელთგნ. რნი კსნებსა შნსა აღვა-
სრლებთ. რა მღსინებლ გუჭქმნს ქე ცოდვათა ჩნთა:- ბამოაკლნე
რნ ცისასა შა არემნ ზფხღისმნ. აღმოაცხნსა იერად იერადნი
ყოკლნი სორნლებისნი. და განხათლენ გლნი მორწმონეთიანი. და
გუაწეუ გზაჲ იგი ჴტისა. და აწცა ნო დასცხრბი ოხდ სლთა:
აქა აგი ბხნი. მსგავსად მთებისა დიდისა. აღმოჴკე დასკლით
დბლო ნინო. და მიხუჭდ. აღვთა წთა თაყნის საცემლთა. და მრ
ვა სალთო მდინარე. მდიდრად. მოძრწეული ბირსა ეისა ქენისსა.
მოიკლენე. ბრძანებთა ქე ღისთა. და უბწოსა. ქწისა შწენითა.
არეთა დაბნელებლთა. ჩრდილთა სოფლისთა. და განხათლე იგი.
ქადგებითა სმბისთა. და აწ შს კვედრე. ცხრბისათოს სლთა
ჩნთა:- აღასწლებდ ნიჭთა მადლთა. მსგვსდ მცექლთა ღირსო
ნინო. და დასცენ. ვრზნი და ბომონნი მთნი დააკუჭთუხ. და სლნა
ბორტნი. სიტყოართ იოტენ. წ ერნი ფიცხლნი და ნათესებნი
დიდძლნი. მუაქციენ. მანებუად წისა სამბისა. და აღოშენენ. წნი

Челишскій вариантъ.

ეკლესიანი, და დაყოფიენ შს შს. სიმრვე მოაწმონეთა. და ესრთ
ღთუ ბრწყინულდ. სწლ ჭყავ სობაჲ ში სკლამდელ. და აწ სოფე
წთა. მოციქულთათნ და მართლთა ღირსთა:-

ბრწყინულდ მოქადაგლ არს შნთს. ღთუ განიერო და სად-
თოჲ კრბლი. ქართულთაჲ. ქადაგო სამზისო ნინო განათლდელ. და
დღესსწლსა. შნსა წა. ძნობით, მეფეთა და მღვდთ მოძღვრთა და
ერთა თნა. წადიერად, აღიდუბნ და მატეოსტემენ. შიშით და ძრწო-
ლით. წთა ნაწილთა შთა, და ნიშთა და სწლლთა. მდიდრად აღ-
მოუყსებნ. მთ მრ და. ჭმადლებნ ღნ მადიდებლსა შნსა. და აწ შს
კვედრე. მონიჭაჲდ სწლთა ჩნთა დღეს დიდი წულ:-

თნ იანჯრისა იღ. მიცუგლობჲ წრისა ნინო მცქლისა
და ქართულთა განმანათლებლისა რი მოიყონა

ძენსა ქართლისსა. და კერძთა მონებისგნ დაბნეული ერი
განათვისოფელა. და ფდნი მოლაწებისა. და ურცხონი სსწაოლნი
აღასრლენს. ძლითა ქსითა და ქადაგებენ. დღნდლდ დღედიდე.
წუროჲ იგი რი ტრემელთა მისთა აღმოაცენეს. და კდ აღმართობჲ
სუჭტისა მის ცხოვლისა. და კდ მყოფლთა მთ შს თო
რადენნი კორნებნი აღასრლენს. ბრმათა ნათლი მოენიჭებოდა
მკელობლნი ვიდოდეს. და სლთაგნ არა წთა შეზურობლნი განთა-
ვისოფლდებოდეს და კდ უდეს იგი ითხოვა ღისგნ. და შემოსრნა
კერძნი რისხეთა ზეგარდამოითა. და კდ ოდეს იგი მირიან მე-
ფესა. ოდეს იგი განვიდა ნადირობდმითთა მადლთა დაუბნლდა მზე.
და კდ მრულ გზის წამებანი მირიან. კლმწიფისგნ. რ ძნად მრ-
ლითა სწლლითა და არწმონა და განაჟიერუნა. ენი კტნი სსწლთა
სიმრველითა დაღათუ აურაცხლ არიან. ად მცირე ესე მოვიგსნეთ.
რწ არა განკავრდით. სიტყნა ჩნნი რ დაღათო დდობივითა გუჰძითა
იქცეოდა. უცხოთა ნათესავთა შს. და უცხოთა ღთთა დამონებოლთა.
ად უხესთაეს გამოხნდა. ეთა კტთა სიერლსა ზნ. ქსისა და მის-
თს აღიდა ნეტარი ესე ნინო ღნ. კნ იტეოის კდ მე მადიდებლნი
ჩემნი ვადიდებო. ხ ესე ნეტარი ფდ უკანას იყო თუთა მთ მოციქ-
ლთასა ად მდლითა და სსწლითა. ღთმნ სწლარ მათდა გამაღანსა

Челншскій вариантъ.

და დაეიწებოლი ქენაჲ ქართლისაჲ ძლითა სიტყუათა მისთა და ურინთა სწულთა მისთა ქმნათა მოაქცია და მოძღვრითა თსითა დაამტკიცა რღ მრითგნ ზე აღსსრლამდე. ჰგეს შეუძრვლად მართლსა სარწმონეუბისა ზს და სამომავლო თსი. წს ღის მშლესა შეჰკეცდეს ს იტყუიან ვეთხიძე. წთა მძთავანნი. ვდ ნაწილადნა ხუჭდრებით იყო ღისგნ. წისა უდეს იგი ბრძანებითა ზეგარდამუთა წილი იგდეს წთა მოციქლთა თანა დგომითა წისა ღის მშობლისათა. ელთა ქენსა ზს განწილეს თჯიოქლად მამინ წილადნა ხუჭდრებით წისა ღის მშლესა წილი იყო ქრთვლთა ნათესვი. ს არა უგოლებლს (ჰყო) სსომნ ეთამნ. ნათეს(ვი) იგი. დაეიწებოლი ქართვლთა ად მსწრთულ ჯლიძრა და წარემართა მისდა ხუჭდრებულსა მს ნაწილსა. და თა წარეყენსა. იაკობ მდღლთ მოძღვრი და იხე ღის მტყელი და დანი იგი რღნი მსხორებდეს და წარვიდა და ელო გზასა. და ზს მიიწია იოპედ. გამოქცნდა მს ონი და ჰქა ვდ არა ჰჳრ არს განმორებე ში იწლმით ად დაჰედ ქელქს შა ზს. დდფული ეთა. მ ნაცვლად ხემსა შდ. შნ იყო მზროხელ და ნოკეძინას მცმლ მთდა. რნი სწლისა ჩისათს ილოწდენ. და ნაწლისა მის შნდა ხუჭდრებოლისათს აწ. ნო მქმანვარე სრ სსორვლო დედაო. მ ენაჲ დაბადებლნი ჩმნი შნდა შემეადრებოლ არან. და ნათესვისა მისთს მე ვიზროხო. და არა უგლებლს ეყო. ამისთს დედაცვისგნ. ინება მოქცევად მის და სავსემნ ეთთა სათხუბათა. დაიძინა ძილი იგი სანატრლი და სავადლი. რისა ნაწლსა ჩნცა ღირს გუყნე ქს ღს ენი ქენნი და ამისნი მსმნლნი და დლესწლისა ამის ჰატკის მცმლნი ან:- ბასლსა და მისთა გარდასრლთა შნ ღს ან:-

Переводъ текста „Обращенія Грузинъ въ христіанство“ по Шатбердской рукописи X вѣка помѣщенъ нами въ XVIII вып. „Сборника матеріаловъ для описанія мѣстностей и племень Кавказа“ (стр. 1—116). Въ „Обращеніи Грузинъ“ въ Шатбердскомъ сборникѣ недостаетъ всего 4-хъ листовъ ¹⁾,

¹⁾ См. ХLI вып. Сборника, стр. 37.

изъ нихъ текстъ трехъ листовъ пополняется теперь текстомъ Челишской рукописи ¹⁾, а текстъ одного листа ²⁾ отсутствуетъ и въ послѣдней рукописи, но не по дефектности листовъ, а, вѣроятно, по дефектности оригинала, откуда списанъ былъ текстъ означенной рукописи. Въ Челишской рукописи совершенно не имѣется главы „О воздвиженіи Честнаго Мцхетскаго Креста ³⁾, сохраненной Шатбердскою рукописью и другими списками Житія св. Нины. Въ свою очередь въ Шатбердскомъ сборникѣ нѣтъ главы о поломничествѣ бахетинской царицы Суджи въ Мцхетъ, которая сохранилась въ Челишской рукописи и въ другихъ спискахъ ⁴⁾. Въ Шатбердскомъ сборникѣ отсутствуютъ также и пѣнопѣнія въ честь св. Нины, съ краткими метафрасными отрывками, приведенныя въ Челишской рукописи ⁵⁾. По дефектности листовъ въ Челишской рукописи не сохранилось начала Обращенія Грузинъ, которое заключаетъ въ себѣ свѣдѣнія о первыхъ 28-ми царяхъ грузинскаго царства ⁶⁾. Что касается сохранности текста, то текстъ Шатбердскаго сборника представляется образцовымъ сравнительно съ Челишскимъ вариантомъ. Это и понятно. Шатбердскій текстъ сохранился въ списокъ X вѣка, лучшей поры грузинскаго книжнаго дѣла, а Челишскій пережилъ періодъ паденія культуры Грузинъ и подвергся такимъ искаженіямъ, что многое въ немъ для насъ было бы непонятно, если бы мы не имѣли Шатбердскаго текста. Въ этомъ отношеніи Челишскій текстъ напоминаетъ текстъ Карлисѣ-Цховреба царицы Маріи.

Искаженія фразъ и отдѣльныхъ словъ очень часты въ Челишскомъ вариантѣ. Пропуски словъ, исковерканія собст-

¹⁾ См. ХLI вып. Сборника, стр. 53—55, 88—89 и сей вып., стр. 16—17.

²⁾ См. ХLI вып., стр. 95, прим. I.

³⁾ См. выше, стр. 37—42 и ХVIII вып. Сборника, стр. 106—112.

⁴⁾ См. ХLI вып., стр. 68—73; ХVIII вып., стр. 51, прим. I.

⁵⁾ См. выше, стр. 50—57.

⁶⁾ См. ХIХ вып., стр. 48—50.

ვენныхъ именъ, ошибки отъ смѣшенія схожихъ буквъ хуцური обыкновенныя явленія текста рукописи. Слова, писанныя сокращенно, иногда приведены безъ титла, а слова, писанныя полностью, очень часто имѣютъ совершенно ненужныя титла; послѣднiя нами очень рѣдко сохранены въ изданiи. Сочетанiе ჟლ^ს большею частью приведено съ титломъ надъ ჟ (т. е. въ формѣ ჟლ^ს), быть можетъ, это предвѣстникъ введеннаго католикосомъ Антонiемъ I-ымъ сочетанiя ჟლ^ს. Въ нашемъ изданiи титло надъ ჟ не сохранено. Въ остальномъ отношенiи напечатанный текстъ Челишскаго варiанта вполне соответствуетъ сохранившемуся рукописному тексту. Текстъ же Шатбердскаго сборника оставленъ безъ измѣненiя ¹⁾.

440 (=410). Исторiя Александра Македонскаго Квинта Курцiя Руфа, переводъ съ русскаго католикоса Антонiя I, томъ I, рукопись безъ переплета, въ 28,5×18 сант., писана на бумагѣ строчнымъ мхедрули; оглавленiя писаны заглавными хуцური и киноварью, звачками препинавiя служатъ двѣ точки, точка и запятая. Пагинацiя показана по тетрадямъ, въ тетради по 8 листовъ; всего 25 тетрадей и одинъ листъ. Рукопись заключаетъ въ себѣ пять первыхъ книгъ Квинта Курцiя. Впередѣ указатель главъ по отдѣльнымъ книгамъ съ хронологическими свѣдѣнiями. Пространное предисловіе посвящено переводчикомъ царю Ираклию II. წინასიტყვაობა. ირაკლის უკუდად ბრწყინებულეს მეფეს ქართულთა და კახთასა. მისს მეფობის სიძაღლესა.

იმუღებულა აწმეოჲსაგან მდგმოებისა, რლი ორთა განრქმ-
 ზომთა რაჲმეთა დამკეტლტებს მე, რლ უსწრობს ჩემდა სხბაკთას
 და სგოდებელსა საქმესა მიზეზი უბედნიერესისა კეთილდღეობისა
 და მიზეზსა ამას დაუენებს ჩემდა კერ სრულებით მისათჳლტლად

¹⁾ Разбору Обращенiя Грузiи въ христiанство я намѣренъ посвя-
 тить особую статью и потому здѣсь болѣе не распространяюсь.

განმდლსწრელი იგი საქმე საბაკთოჲ შენთანა დამაობლებელი ჩემა, რწითა ბუნებითასაგებრ ჳსკუელისა ორდანიანი კორცთანი ცრემლთა მიწვებენ: და ცრემლნი განუყოფელნი ორთაგან განყოფილთა მოჳსდინ მიზეზთაგან მით, რწლ საგოდებელისაგან აფინდისა და უბედნიერებისაგან კეთილდღეობისა ზადებთ:

რამე ვჳსთქჳთ ღირსა აწინდელისა გარემოებისა ოჯახთაოსნესო წკვრო შენისა და ჩემისა თანმობილებითისა ერთობისაო. მიმიცავს მარწინებელსა მძუღისა მამისსა გჳძლი საზაროღსა მწუნსრებისა, რწლ მიმეფარების შარვანდელი ეწ ბრწინებელე მასისა მის მეფობისა სამაღლისა შენისა და ჩემისა საზოგადოღსა მამისა. განებრწინებთი შენითა წინათჳწ სულასა მაერ წისა განკუბითათა: საყღრისა მალე-ბითა. ვჳსტირ, რწლ რადღა თჳღლნი ვინაღთგან დავით მესამისა დიადიბითა გვრგზრისან-ქმნილსა არა გჳრგეტენ შენ. ვჳსარობ, ვინაღთგან უბედობაჲ ჩემა გავგშოღა მით რწლ რამცღაღა გავნო მიდ-მაქცეკამან და დარღვრომელობამან კეთილდღეობისამან ჩემსა შენთანა ყოფისა ძღობით ჩემისა მის უბედობისა შენდა დასსლებსა ვაბრალეუბ:

მოგდლოცავ ახღლსა წინაშართა შაშათა ჩჳწწნთა აღრით განჳრალისა საყღრისა შეერთებულად მალეპასა, შენ გონიერსა მენესა მყოფს ვითა ვაროსს. და შემკვდრეს ვითა ქსერქსისს.

იუან სასელი ოჯისა შენ ზედა, ვითა მამისა შენსა ზედა დავითსა: იუან მახელი აღმოწეღილი შენგან ქარქამით შენით მტერთა ზედა, ვითა მახელი გედონისა მადიამთა ზედა. შეამდსრენ მჳსგავსად გედის ჳერთა კელთაგან გედონისთა ესმსა ბრძოღასსა შემდსრულთა შენ მიერ მტრნი შენნი. აღენთენ ლამშარი ძლევისა შენასა დარღშე-ტელად:

მე უკრწწ სამაღლისადმი შენისა ვჳსაჳჳ მართმად დროსა ამას ძოღოღრწედ წიგნი გურცილისისი, რომელთა საქმენი აღექსანდრე დიდისანი, შრომითა ჩემითა ქართულსა კმას ზედა გარდმოღებულნი. მით რწლ შეჳგავს ახღლთა მშეობელთა ჳბუჯისა მას კელმწიფისა დარწე-ბისა შინა ძოღოღებლობისასა, წინადღებად დიდსულობაჲ მისი, სამ-კნეჲ, შრომისა მოყრისრებაჲ, წყაღობაჲ, არა განუსრულად ჳსკვამ,

განსჯას შინა ყოველსავე. კეთილს სუნიდისი, სიუწყარული მკედართა, წყალობა ძღუელთა ზედა, და სსუათა ყოველთა მისთა გარემოქცევაჲ. და კჳლად, თუ რაჲთაჲე მოიგებს მეფე გულებსა ერთს თუსთასა, და რაჲთაჲე წინააღმდეგობას ამისსა:

განლა უცუთლებელსა ერთგულებსა შენსა ზედა კჳციე: და სუეარულსა.

მონაჲ და მძა შენი ანტონი ანსიეზისკობოსი ვლადიმირისა და იერონოლისა: წელსა: 1762. ტებერუარს, 16 დელსა.

Начало текста:

ნათესავთ-სიტყოჯაბა ალექსანდრე დიდისა რეინუქციით:

ალექსანდრე დიდი იყო მძემუელ ტომისაგან ირაკლისა და დუდუელ ახილესისა, ვითა ქუჭმორე ჭკსენებულსა არს: მაგრად დედუელს ტომსა შინა. რლისა ჯერ იყო განვარტვით მოკსენებად, არა რაჲმე ჰოვნილ არს უწეებაჲ:

Филигрань бумаги: медвѣдь на заднихъ лапахъ съ топоромъ. Надъ головою корона и выше 1783 г. Рукопись конца XVIII в.

441 (=394). Исторія Александра Македонскаго Квинта Курція, томъ II, рукопись такого же формата и письма, какъ предыдущая, заключаетъ въ себѣ продолженіе предыдущаго труда, т. е. 6, 7, 8, 9 и 10 книги; въ началѣ указатель главъ съ хронологическими свѣдѣніями: წელთა აღწერა შემოკლებითი კოჯრციუსისა. На оборотѣ 1-го листа индексъ книгъ, принадлежащихъ, повидимому, царевичу Давиду Георгіевичу. Въ началѣ текста запись царевича Давида: საქართველთს მეფის ბე დავით (вязью). Рукопись принадлежала царевичу Давиду. Конецъ текста: სხუელი ალექსანდრესი ჰტოლემეოსის მრ, რლისაღა ჭხუდა კგუბტე მიტანილ იქმნა შემქანის შა, და მუნით მესწრათელ ალექსანდრას, და ყოველითა სახითა იდადების სახელი მისი. Въ рукописи 18 тетрадей. Въ концѣ хронологическія свѣдѣнія, писанныя царевичемъ Давидомъ, сыномъ послѣдняго грузинскаго царя

Георгія XII. Записи упоминають о событіяхъ, въ которыхъ принималъ участіе самъ царевичъ ¹⁾.

442 (=3673). Исторія Александра Македонскаго Квинта Курція, томъ I, рукопись, 33×22 сант., въ простомъ картонномъ переплетѣ, писана на бумагѣ строчнымъ мхедрули, аналогичнымъ съ рукою предыдущихъ рукописей; писецъ былъ, вѣроятно, одинъ и тотъ же. Въ рукописи 19 тетрадей и одинъ листъ, въ тетради по 8 листовъ. Въ концѣ немного недостаетъ. Последнія слова 36 главы 5-ой книги: *წარვლახსა დიდებულად ცხოვრებაჲ თჳსი*. Рукопись конца XVIII вѣка. Она принадлежала прежде царской невѣсткѣ Кетеванъ, урожденной Церетели. Это видно изъ двухъ записей на первой страницѣ съ печатью Кетеваны и съ датой 1795 г. *მეგობ სძღოს ქეთევანისა ვარ. მეგობ სძღლი ქეთევან. საქართველოს მეგობ სძღლი წერეთლის ასული ქეთევანი ვარ. ზღუე. Кетевანა* была жена царевича Иоанна, сына послѣдняго грузинскаго царя Георгія XII-го.

443 (=1273) Исторія Александра Македонскаго Квинта Курція въ досчатомъ переплетѣ, перекрытомъ черною кожею, рукопись въ 28,5×21,5 сант., писана на бумагѣ строчнымъ красивымъ мхедрули и черными чернилами; оглавленія писаны заглавнымъ хуцური и киноварью; полная рукопись изъ двухъ томовъ, или 10 книгъ, страницъ 427, съ обычнымъ предисловіемъ Антонія и указателемъ въ началѣ. Въ концѣ запись, изъ которой видно, что рукопись переписана въ 1811 г., августа 14-го,

¹⁾ Эти записи будутъ напечатаны мною въ III томѣ сборника „Древняя Грузія“.

священникомъ Осе Габашвили по приказанію сахлхуцеса (министра двора) Григорія Церетели:

დასრულდა წიგნი ესე ბრძანებითა სახლთუხუცესის წერეთლის ძის გრიგოლისათა, კელითა ოსე მღუდლის გაბაშვილისათა, თთქსსა აგვისტოსა იდ. წელთა ჩუთა:

444 (=2390). Исторія Александра Македонскаго Квинта Курція, рукопись въ картонномъ переплетѣ, въ 35×21 сант., писана на бумагѣ строчнымъ мхедрули. Первые пять книгъ переписаны въ 1873 г. Давидомъ Ивановичемъ Ампридзе, когда послѣднему исполнилось 54 года. Объ этомъ онъ говоритъ въ концѣ 5-ой книги:

წელს ჩუოგ-სა დეკემბრის კვსა ესე წიგნი ალექსანდრე მაკედონელის დიდის მეფისა გადაწერე მე დავით ივანეს ძემ აძირიბემ მოურავმა უძმის საბურისსა, რომელიცა ვიყავ მამინ წლისა ორმოცდა თოთხმეტისა. წამკითხველნო, შენდობა მიბძნეთ. დაღბე оставлены бѣлые листы для II тома текста, а за бѣлыми листами часть текста II тома, писанная на синей бумагѣ и ранѣе предыдущей рукописи; она начинается 44 главою 8-ой книги и кончается 17-ой главой 10-ой книги. Въ числѣ знаковъ филиграней бумаги этой части рукописи 1824 г. Это рукопись первой половины XIX вѣка. Текстъ ея повторяетъ текстъ перевода Антонія I католикоса, тогда какъ текстъ 1-ой части рукописи считается новымъ переводомъ 1823 г. Такъ, по крайней мѣрѣ, сказано въ оглавленіи:

კვინტოს გურცილისის ისტორია ალექსანდრესთვის დიდის მეფის მაკედონელისას აღესებითურთ გინა ზედა დართუთურთ ქრეინს-ღემისათ და შესწავლითურთ თარგმნილი ლათინურისაგან რუსულსა ენასა ზედა. ხოლო რუსულისაგან ქართულსა ენასა წა 1823-სა წელსა. ვსѣхъ листовъ въ рукописи, неписанныхъ и не исписанныхъ 220.

445 (=1465s). *Исторія Александра Македонскаго Квинта Курція*, томъ I, рукопись въ простомъ картонномъ переплетѣ, въ 21,5×18 сант., писана на бумагѣ строчнымъ мхедрули, переписана въ 1846 году, декабря 30-го, Давидомъ Евстафьевичемъ Циціановымъ. Давидъ Циціановъ является и переводчикомъ этого произведенія съ 5-го русскаго академическаго изданія. Заглавіе:

კვინტოს გურციონის ისტორია თჳს ალექსანდრე დიდის მეფის მაკედონელის აღწესებითა ტრეინსლეიძისათა, და სხუთა მეორე თარგმნილი ლათინურის ენისაგან სტეფანეს შრ ნნეოკვისი, აკადემიის ქსწავლათა პრაფესორისა მეურ. მესხეთელ გარდამოცემული ტომი პლი სანკტუტეობურდს იმპერატორის აკადემიის ქსწავლასა შინა 1809. ს რუსულით ქართულსა ენასა ზა თარგმნილი თავადის ეკსტათის ძის ფანასკენტელ ციციანოვის მეურ 1846 წელსა დეკემბრის 30. **Въ концѣ:** სრულ იქმნა ჩემუ წელსა დეკემბრის ღ-ს დღესა ოთხშაბათს. დაკით (вязью). **Въ рукописи** 15 тетрадей. **Въ пространномъ предисловіи** этого тома переводчикъ Давидъ Евстафьевичъ Циціановъ заявляетъ, что первые два перевода этого произведенія на грузинскій азыкъ не удовлетворяютъ современному требованію; поэтому онъ сдѣлалъ новый переводъ съ пятаго русскаго изданія Академіи Наукъ.

446 (=1465b). *Исторія Александра Македонскаго Квинта Курція*, томъ II, такого же формата и письма, какъ предыдущая, переводъ этого тома законченъ Давидомъ Евстафьевичемъ Панаскертели Циціановымъ въ 1849 г.: სოფელ ქართულად რუსულით თარგმნილი თავადის დაკით ეკსტათის ძის ფანასკენტელ ციციანოვის მეურ წელსა ჩემთ. **Переписанъ** переводчикомъ въ 1854 г.; это видно изъ записи въ концѣ: სრულ ვქვევ ჩენდ-ს წელსა იანურის იე-ს დღესა პარასკევს. დაკით ციციანოვიან (последнія два слова вязью). **Въ рукописи** 18 тетрадей.

Опечатки и поправки.

Стр.:	Строка:	Напечатано:	Слѣдуетъ читать:
28	9 сверху	улубленій	углубленій
45	9 снизу	(стр. 29)	(стр. 24)
48	13 —	სწლალ	სდწლალ
63	14 —	(+ 1348)	(+ 1346)
65	17 —	выдѣлена	выдѣлены
84	18 —	(1025—1125)	(1089—1125)
88	9 сверху	прим. 4	прим. 14
105	9 —	ა	, ა
112	13 сверху	послѣ	послѣ
115	10 снизу	втеперь	теперь
146	13 —	186	181
168	8 —	Захарій	Захаріи
178	10 сверху	сардара.	сардара
181	7 —	537	1537
198	3 снизу	Иосебъ Зилиханіани	Иосебъ-Зилиханіани
207	2 —	წიჭად	ბიჭად
213	4 —	нечто	не что
236	2 сверху	Хвалѣнскимъ	Хвалынскимъ
266	10 —	ლუილ-იმიჯნურიანი	ლუილ-მიჯნურიანი
273	4 —	Базика	Базика,
308	8 —	ბიშაბურის	ბიშაბურის
376	14 сверху	заключаетъ	заключаетъ
511	13 —	Леофорѣ	Леофарѣ
594	12 —	отца	брата
624	9 снизу	192	292
698	10 сверху	Иосселіана	Иосселіани
734	6 —	მკურნალისა	მკურნალისა

Стр.:	Строка:	Напечатано:	Слѣдуетъ читать:
736	3 сверху	ქ ^ს ს ^ს ჲ	ქ ^ს ს ^ს ჲს
—	14 —	ვაბადუკიელი	ვაბადუკიელი
239	5 —	დათმონიგონი	და თმონიგონი
778	5 —	ა	და
809	3 —	დათქა	და თქა
814	1 снизу	XIX	XLI

Бесѣда дня и ночи или „Сарке-Тѣмулта“ есть произведение Теймураза II-го, какъ вѣрно указано на стр. 186, 244, 253, 260 и 263 этого тома, а не Теймураза I, какъ указано въ т. I, стр. 300.

„Краткія свѣдѣнія о грузинскихъ писателяхъ“ (стр. 599), какъ выяснилось, составляетъ часть произведенія, извѣстнаго подъ названіемъ „Калмасоба“, іеромонаха Іоны Хелая.

